T.C.

Hitit Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

BAŞLANGICINDAN M.Ö. I. BİN ORTALARINA KADAR ESKİ ANADOLU SANATINDA BOĞA-İNSAN VE ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI VE TASVİRLERİ

Malik Ejder DEMİRTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2018

BAŞLANGICINDAN M.Ö. I. BİN ORTALARINA KADAR ESKİ ANADOLU SANATINDA BOĞA-İNSAN VE ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI VE TASVİRLERİ

Malik Ejder DEMİRTAŞ

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra ENSERT

Çorum 2018

KABUL ve ONAY

Malik Ejder Demirtaş tarafından hazırlanan "**Başlangıcından M.Ö. I. Bin Ortalarına Kadar Eski Anadolu Sanatında Boğa-insan ve Aslan-İnsan Karışık Varlıkları ve Tasvirleri**" başlıklı bu çalışma, 12.03.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra ENSERT (Danışman)

.....

Dr. Öğr. Üyesi Eric Luc JEAN

.....

Dr. Öğr. Üyesi Atila TÜRKER

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet Evkuran

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (09/04/2018).

Malik Ejder DEMİRTAŞ

ÖZET

DEMİRTAŞ, *Malik Ejder. Başlangıcından M.Ö. I. Bin Ortalarına Kadar Eski Anadolu Sanatında Boğa-İnsan ve Aslan-İnsan Karışık Varlıkları ve Tasvirleri*, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2018.

Hayvan-insan karışımı varlıklar, Üst Paleolitik Çağ'dan beri bilinmektedir. Mezopotamya, Elam, Kuzey Suriye ve Mısır sanatında ise yoğun olarak, M.Ö. 3. Bin yıldan itibaren görülür. M.Ö. 2. Bin yılbaşlarında, Anadolu ile Mezopotamya ve Kuzey Suriye arasındaki ticari, sosyal ve kültürel ilişkiler artmıştır. Bu ilişkiler sonucunda, Anadolu sanatına Suriyeli, Mısırlı ve Mezopotamyalı sanat ve üslup özellikleri etki etmiştir. Boğa-insan ve aslan-insan karışık varlıkları tasvirli sanat eserlerinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar özellikle Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nın bütün silindir mühür üsluplarında ve damga mühür baskılarında görülür. Çatalhöyük'ten açığa çıkartılmış olan insan ve boğa başı tasvirli kap aslında, boğa-adam karışık varlığının çok daha erken bir zamanda Anadolu'daki varlığına işaret edebilir. Tek örnek olmakla birlikte boğa-insan olgusunun Anadolu'dan sözü edilen bölgelere geçtiği söylenebilir. Almanya'nın Hohlenstein-Stadel mağarasından ele geçen günümüzden 30-40 Bin yıl öncesine ait mamut dişinden yapılmış eser ise bilinen en erken aslan-insan karışık varlık tasviridir.

Her iki karışık varlık tipleri Assur Ticaret Kolonileri Çağında Kültepe, Alişar, Acemhöyük ve Konya Karahöyük'ten; Eski Hitit sanatında Boğazköy, Eskiyapar ve Elbistan Karahöyük'ten; Hitit İmparatorluk döneminde, Boğazköy, Alacahöyük, İmamkulu ve Eflatunpınar'dan; Geç Hitit döneminde ise Karkamış, Zincirli, Karatepe ve Malatya Arslantepe'den ele geçmiş tasvirli sanat eserlerinde görülür. Bu çalışmada boğa-insan ve aslan-insan karışık varlık tasvirleri detaylı bir şekilde tipolojik olarak ele alınarak ve yeniden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada söz konusu karışık varlıkların çok farklı tiplerinin ve işlevlerinin olduğu görülmüştür.

Anadolu sanatında boğa-insan karışık varlıkları: boğa-adam/demon, insan başlı boğa, boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı ve insan kollu ve sırtı konili boğa olmak üzere dört ana tipte görülür. Bu tipler de kendi içinde alt gruplara ayrılmıştır. Aslan-

insan karışık varlıkları: aslan-adam, kanatlı aslan-adam, bir başı insan diğeri aslan olan adam ve çift aslan başlı adam olmak üzere dört ana tiptedir.

Tasvirli sanat eserlerinde her iki mitolojik karışık varlık tipi yüceltme, savaşçı, koruma (bekçilik), ibadet eden veya tapınılan figürler olarak ortaya çıkar.

Anahtar Sözcükler: Anadolu, boğa-insan, aslan-insan, mitoloji, karışık varlık.

ABSTRACT

DEMİRTAŞ, Malik Ejder. *The Hybrid Creatures of the Bull-Human and Lion-Human and Their Depictions, from the Beginning to the Middle of the First Millennium B.C. in Old Anatolian Art*. Master's Thesis, Çorum, 2018.

Human-animal hybrid beings are known since Upper Paleolithic Era. It is seen intensely in Mesapotamian, Elamite, North Syrian and Egyptian art since the third millenium BCE. In the beginnng of the second millenium, trading, social and cultural relations have increased between Anadolu with Mesopotamia and North Syria. As result of these relations, Syrian, Egyptian and Mesopotamian art and style features had an impact on Anatolian art. Bull-man and lion-man hybrid creatures have begun to show up in depicted artworks. These are seen in Assyrian Trading Colinies Age's whole cylinder seal styles and stamp seal impressions specially. Human and bull heads depicted vessel which unearthed from Çatalhöyük, actually points much more earlier existance of bull-man hybrid creature in Anatolia. In spite of being the only example, it can be said that bull-man fact crossed the regions in point. Piece was made from mammoth tooth dating back to 30-40.000 before present day and obtained from Hohlenstein-Stadel Cave in Germany is the earliest bull-man hybrid creature depiction.

Both hybrid creature types have been seen in depicted artworks obtained from Kültepe, Alişar, Acenhöyük and Konya Karahöyük in Assyrian Trading Colonies Age; from Boğazköy, Esiyapar and Elbistan Karahöyük in Old Hittite art; from Boğazköy, Alacahöyük, İmamkulu and Eflatunpınar in Hittite Imperial era; and from Karkamış, Zincirli, Karatepe and Malatya Arslantepe. In this work, bull-man and lion-man hybrid creature depictions are discussed typologically in a detailed way and came under review. In this work, it have been seen that hybrid creatures in point have many different types and functions.

Bull-man hybrid creatures are seen in four main types as bull-man/demon, human headed bull, human head with bull horns and ears and bull with human arms and back with cone. These types are separated into subgroups. Lion-man hybrid creatures are in four main types as lion-man, lion-man with wings, man with a human head and a lion head and double lion headed man.

In depicted artworks both mythologic hybrid creatures show up as deification, warrior, guard (watchman), worshipper or divine figures.

Key Words: Anatolia, hybrid creatures, lion-man/demon, bull-man.

İÇİNDEKİLER

ÖZET…….…….i

ABSTRACT…….……..……...…..iii

İÇİNDEKİLER…….……..v

KISALTMALAR……...…….……..…...viii

SÖZLÜK.....x

ÖNSÖZ……..……...…...……...…..……...…xiv

GİRİŞ……..……..……..1

I. ASSUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞINDA BOĞA-İNSAN VE ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

I.1. BOĞA-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI……..……4

I.1.1. Boğa-Adam (Tip: I.A)……....…....…….4

I.1.1.1. Boğa Başlı Adam (Tip: I.A.1.)……..…….....……..5

I.1.1.2. Boğa Boynuzlu ve Kulaklı Adam (Kahraman/Çıplak Kahraman/Gılgamış) (Tip: I. A.2.a.)……...…….…….…..5

I.1.1.3. Boğa Boynuzlu, Kulaklı ve Kuyruklu Adam (Tip: I.A.2.b.)…….....…….…….13

I.1.1.4. Üst Yarısı İnsan, Alt Yarısı Boğa Olan Adam (Tip: I.A.3.a.)…….……..…….19

I.1.1.5. Üst Yarısı İnsan, Alt Yarısı Boğa veya İnsan Ayaklı Adam (Tip I.A.3.b.)…….……...……44

I.1.1.6. Üst Yarısı Tam İnsan, Alt Yarısı Boğa Olan Adam: (Tip: I.A.4.)……...…51

I.1.2. İnsan Başlı Boğa (Kuşarikku/Bizon-Adam) (Tip: I.B)…….....52

I.1.2.1. Oturan İnsan Başlı Boğa (Tip: I.B.1)……..…….…....53

I.2.2. Ayakta Duran İnsan Başlı Boğa (Tip: I.B.1)……..……...57

I.2.3. Kuşarikku (Tip: I.B.3.a.)…….……..……...……58

I.2.4. Heraldik Kuşarikku (Tip: I. B.3.b.)……..…..….60

I.1.3. Boğa Boynuzlu ve Kulaklı İnsan Başı (Tip: I.C)……...……...……73

I.1.4. İnsan Kollu ve Sırtı Konili Boğa (Tip: I.D)……..…….……74

I.2. ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

I.2.1. Aslan-Adam (Tip: II.A.1.)…….……...…76

I.2.2. Kanatlı Aslan-Adam (Tip: II.A.2.)……...……78

I.2.3. Bir Başı İnsan Diğeri Aslan Olan Çift Başlı Adam (Tip: II.A.4.)….....79

II. ESKİ HİTİT DÖNEMİNDE BOĞA-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

II.1. Boğa Başlı Adam (Tip: I. A.1.)…….…….…….…….....81

II.2. Üst Yarısı İnsan, Alt Yarısı Boğa Olan Adam (Tip: I. A.3.a.)…..……. 82

III. HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİNDE BOĞA-İNSAN ve ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLAR

III.1. BOĞA-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

I.1.1. Boğa-Adam (Tip: I.A.)……..……..……..……83

Boğa Başlı Adam (Tip: I. A.1.)…….…….....……...……83

III.1.2. İnsan Başlı Boğa (Kuşarikku/Bizon-Adam) (Tip: I.B.).…….……84

Ayakta Duran İnsan Başlı Boğa (Tip: I.B.2.)…….....…...84

III.2. ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

III.2.1. Aslan-Adam (Tip: II.A.1.)…….……..…..……..…88

III.2.2. Kanatlı Aslan-Adam (Tip: II.A.2.)……...…….…….…..89

III.2.3. Çift Aslan Başlı Adam (Tip: II.A.3.)…….....…….90

IV. GEÇ HİTİT DÖNEMİNDE BOĞA-İNSAN ve ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

IV.1. BOĞA-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

IV.1.1. Boğa-Adam……..……...……...…....91

IV.1.1.1. Üst Yarısı İnsan Alt Yarısı Boğa Olan Adam (Tip: I. A.3.a.)……..……...……..91

IV.1.1.2. Üst Yarısı Tam İnsan, Alt Yarısı Boğa Olan Adam (Tip: I.A.4.)……...……..……..92

IV.2. ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Aslan-Adam (Tip: II.A.1.)……..93

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ……...…….95

KAYNAKÇA……..……..120

TİPOLOJİ TABLOSU…….…..…….…….132

GRAFİKLER……...……136

KATALOG…….…….…….144

HARİTALAR……...…160

LEVHALAR……..……..……163

KISALTMALAR

Abb.: Resim/Örnekleme

Anadolu/Anatolia: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi

AMAT: Anadolu Medeniyetlerini Araştırma ve Tanıtma Vakfı

AMM: Anadolu Medeniyetleri Müzesi

BaghMitt: Baghdader Mitteilungen

BAH: Bibliothèque Archéologique et Historique

Beşeri Bilimler Dergisi: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Dergisi

BELLETEN: Türk Tarih Kurumu Belleten

BM: Bibliotheca Mesopotamica

CS: Cylinder Seal

Çev: Çeviren

DTCF: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi

Ed: Editör

Éditions du CNRS: Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi Yayınları (Fransız)

Fig: Figure

HÜ: Hacettepe Üniversitesi

Kat: Katalog

Kt: Kültepe

Lev: Levha

No: Numara

M.Ö.: Milattan Önce

Pl: Plate

Res: Resim

pp: pages

Pt: Pişmiş toprak

ss: Sayfa Sayısı

S: Sayı

Şek: Şekil

Taf: Tafel

Trans: Translate/Çeviren

TTK: Türk Tarih Kurumu

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

vd: ve diğerleri

Vol: Volume

Yay: Yayın

YY: Yüzyıl

SÖZLÜK

Adad: Hava tanrısı, Sümerler fırtınanın gücünü kendinde toplayan dilinde *İşkur*dur, Hurri dilinde *Teşup*'tur (Black ve Green, 2003: 117).

Aslan-ifrit: Ugallu diye bilinen insan bedenli, aslan başlı, dik kulaklı ve kuş ayaklı melez bir varlıktır (Braun ve Holzinger, 1987-90: 101; Green, 1993-1997: 251; Black ve Green, 2003: 38).

Aslan-humanoid: '*ur-mah-lú-u*$_{18}$*-lu/urmahlullû*' yani aslan-adam olarak çevrilir (Wiggermann, 1993-97: 242). Kassit, Neo-Asur ve Seleucid sanatlarında nadiren de olsa belden yukarısı insan ama bacakları aslan bacağı, arka tarafı ise bir aslanın arka tarafına benzeyen ve kıvrık bir aslankuyruğuna sahip karışık varlıktır (Black ve Green, 2003: 38).

Aslan-sentör: Yazılı belgelerde '*ur-idim/ur(i)dimmu*' geçen, çılgın köpek olarak çevrilen, boğa-adam ve akrep-adam örnek alınarak oluşturulan karışık varlıktır (Wiggermann, 1993-97: 243; Black ve Green, 2003: 39).

Bumerang: Özellikle Avustralya yerlileri, ayrıca eski Mısırlılar ve Avrupalılar, Hindistan'ın bazı yörelerindeki kabileler tarafından silah olarak kullanılan yassı bir kesite sahip eğri bir sopadır (wikipedia 2018a)

Burma süsü: '*guilloche*' de denilen bir motif (seslisözlük. 2018)

Demir oksit: Küçük partikül büyüklüğüne sahip, organik veya inorganik yapıda olan kimyasal tozlardır (solemtuzkimya. 2018).

Ea: (Enki) Yeraltı tatlı su okyanusunun (abzu) tanrısıdır ve özellikle bilgelik, büyü ve uygarlığın sanat ve zanaatlarıyla ilgilenen tanrıdır (Black ve Green, 2003: 71)

Elektrum: %75 altın ve %25 gümüş veya paladyum ilave edilen bir alaşımdır (Türkçebilgi. 2018).

Enkidu: Gılgamış Destanı'nda geçen Gılgamış'ın uşağı ve yol arkadaşıdır. Aynı zamanda boğa-insan karışımı varlıktır (Black ve Green, 2003: 73).

Fable: Uzun veya kısa işlemeli kadın elbisesidir.

Farbala: Günümüzde kullanılan beli lastikli, diz üstü etektir.

Gılgamış: Mezopotamya'da yaşayıp hüküm sürdüğüne inanılan efsanevi Uruk kralının adı olup, Antik Çağ Mezopotamya edebiyatının en iyi bilinen eserlerinden Gılgamış Destanı'nın başkahramanıdır (Black ve Green, 2003: 85 ve wikipedia 2018b).

Grifon: Yunanca, gryphon'dur. Bir kartalın kafasına ve ön kısımlarına; gövdesi ve arka ayakları ve kuyruğu aslan biçimindeki efsanevi bileşik yaratıktır (Black ve Green: 2003: 91).

Gudea: M:Ö. 2100'lerde yaşamış (Yeni-Sümer Devrinde) yaşamış Lagaş kenti kralıdır (Roaf, 1996:100).

Hilalli güneş kursu: Ortasında sade veya bezekli kursun ise güneşi temsil eden bir tasvir ile sağında ve solunda birer kanat bulunan ve bir gezegen olarak tanımlanan bir semboldür (Ensert, 2005: 26).

Hydria: Biri dökmek için, ikisi kaldırmak için yatay üç kulpa sahip antik Yunan su testisi (Saltuk, 1993: 80)

İştar: Sümerce İnanna'dır (Black ve Green, 2003: 112). Çift cinsiyetli olup hem çıplak tanrıça hem de savaş tanrısıdır.

kalotte-başlık: Filistin tipi başlık, Katolik papazlarınınkine benzer başın yalnız tepe kısmını örten takkedir (Seslisözlük, 2018b).

Kaunakes: M.Ö. 2500 civarında, Sümer kültüründe erkeklerin etek olarak, kadınların da bir omzunu açıkta bırakacak şekilde giydikleri koyun postundan yapılmış bir elbisedir (Yarwood, 1978)

Keçik-balık: Bir keçinin başı ve ön ayaklarına ve bir balığın vücuduna sahip olan bir yaratık, Neo-Sümer'den itibaren Helenistik dönemler boyunca temsil edilmiş ve hatta Romalıların ellerinde Capricornus olarak yeniden canlanan yaratıktır ve Su tanrı Ea ile ilişkilendirilmektedir (Black ve Green: 2003: 125).

gud-alim: İnsan başlı boğa-Kuşarikku/bizon-adam veya boğa-adamı tanımlamak için kullanılan Sümer terimidir (Black ve Green: 2003: 49).

Lama: Yeni Sümer, Eski Babil, Kassit ve Yeni Babil dönemlerinde bilinir. Uzun ve çoklukla farbala ile süslenmiş etek giyen bu tanrıça, önemli ilahların huzurunda bir veya iki eli havada tanrıya yakarırken tasvir edilmiştir (Black ve Green, 2003: 142).
Libasyon: Tanrılara sunulan sıvı adağı (Saltuk, 1993: 113)

Lion-garbe figüre: Aslan postu giymiş kişi (Green, 1993-97: 251)

Lituus: Eski Romalılar zamanında '*augur*' denilen şahsiyetlerin ellerinde bulunan ucu kıvrık olan değnektir (Saltuk, 1993: 113). En erken örnekleri Hitit tasvirli sanat eserlerinde çok sık görülür.
Matkap tekniği: Mühürlerde delik açmak kullanılan bir tekniktir.

Mongus: dev, ejderha ve hortlak gibi anlamları kapsar. Moğol mitolojisinde, Amırga Mongus ve Andalma Mongus adlarını alan siyah ve sarı renkli canavardır. İnanışa göre, dünyanın sonunda yaşarlar ve iri cüsseli yaratıklardır. Andalma Mongus, denizden çıkarak insanı ısıran ejderhadır (Karakurt, 2011).

Pandantif: Yapı mimarisinde kullanılan özel bir inşaat tekniği olup kare şekilli bir oda boşluğu üzerine bazı daire şekilli bir kubbe veya bazı dikdörtgen şekilli bir oda boşluğu üzerine elips şekilli bir kubbe inşa etmek için kullanılır (Wikipedia. 2018c).

Pilili: Beli lastikli, etek ucu işlenmemiş kenarlı diz altı etektir (2.hm. 2018).

Sağrı: Memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm (TDK. 2018a).

Sfenks: Eski Mısırlılar çağından kalma insan başlı genellikle kadın başlı, aslan vücutlu heykel (Saltuk, 1993: 157).

Suriye şişesi: Alabastron biçimli bir kaptır (Yılmaz, 2006: 63).

Sümer eteği: Üzeri kat kat ve kısa kadın giysisidir.

Šamaš: Akadça Güneş tanrısı olup Sümer dilinde Utu'dur (Black ve Green, 2003: 222).

Usmu: İsimud ya da Akad dilinde Usmu, Enki/Ea'nın bir elçisi olarak işlev gören küçük bir tanrıdır (Black ve Green, 2003: 117)

Volan: Kadın giysilerinin etek ucu, kol vb. yerlerine verev kesilmiş kumaştan yapılan süstür (TDK. 2018b).

ÖNSÖZ

Başlangıcından M.Ö. I. Bin Ortalarına Kadar Eski Anadolu Sanatında Boğa-İnsan ve Aslan-İnsan Karışık Varlıkları ve Tasvirleri' isimli bu yüksek lisans tez çalışmasındaki söz konusu boğa-insan ve aslan-insan karışık varlıklarının tipolojik açıdan yeniden değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Söz konusu tez çalışmasında, öncelikle bana her konuda yardımları bulunan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hatice Kübra ENSERT'e teşekkürlerimi sunarım.

Fransızca çeviriler için yardım eden hocam Dr. Öğr. Üyesi Eric Luc JEAN ayrıca teşekkür ederim.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Dr. Öğr. Üyesi Atila TÜRKER'e çok teşekkür ederim.

Maddi ve manevi olarak destek sunan aileme teşekkür ederim.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olan arkadaşım Fatih Mehmet ÇONGUR'a, Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi Kudret SEZGİN'e, kuzenim Berivan DOĞAN'a, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi çalışanlarına, Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsünde çalışan arkadaşım Nihal UZUN'a, yüksek lisans dönem arkadaşım İlker ÇAKMAK'a, kazı arkadaşlarım Seda DOLANGEZ'e, Deniz Kişniş'e, Beyza GÜLMEZ'e ve Ramazan BİÇİCİ'ye çok teşekkür ederim.

Söz konusu tez, Hitit Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından FEF19004.16.002 Lisansüstü Tez Projesi kapsamında desteklenmiştir. Hitit Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

"Başlangıcından M.Ö. I. Bin Ortalarına Kadar Eski Anadolu Sanatında Boğa-İnsan ve Aslan-İnsan Karışık Varlıkları ve Tasvirleri" başlıklı bu tez çalışması, Eski Anadolu'da bugüne kadar bulunmuş boğa-insan ve aslan-insan tasvirlerini ilk ortaya çıkışlarından M.Ö. I. Bin ortalarına kadar tipolojik olarak incelemektedir. Başlangıç kelimesi, bu tezin konusu karışık varlıkların ilk ortaya çıkışlarını ifade eder. Eski Anadolu sanatı ise Anadolu'dan açığa çıkartılmış ya da ele geçmiş olan tasvirli sanat eserleri için kullanılmıştır. Anadolu sanatından etkilerin görüldüğü komşu bölgelerdeki tasvirli sanat eserleri de incelenip değerlendirilmiştir.

Aslan-insan ve boğa-insan karışık varlık tasvirleri yoğun olarak Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda görülmeye başlanır. Bu dönemde Anadolu, Mezopotamya ve Kuzey Suriye'nin yanında sözkonusu uluslararası ticaretin bir ayağı konumundadır. Bu ticarete bağlı olarak, Mezopotamya'nın ve Suriye'nin sanatı ve beraberlerinde mitolojileri ile Anadolu kültürünü etkilemiştir (Grafik 1). Anadolu, Mezopotamyalı ve Suriyeli tanrılar, tanrıçalarla birlikte diğer mitolojik yaratıklarla bu dönemde tanışmıştır. Tezin en büyük malzemesini bu döneme ait silindir mühürler ve damga mühürler ile bunların baskıları oluşturur. Çok sayıda ele geçmesinin nedeni Ticarete bağlı mektuplar, anlaşmalar ve sözleşmeler gibi yazılı belgelerin taraflarca ve şahitlerce mühürlenerek imzalanması ve ayrıca ticaretin önemli belgelerinden olan bullaların kullanılmış olmasıdır.

Bugün, Önasya mitolojisi ile ilgili birçok yayın bulunmaktadır. Bu tezde çok sık başvurulan bir sözlük niteliğinde çok kapsamlı olarak hazırlanmış Jeremy Black ve Anthony Green'nin "Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia: An Illustrated Dictionary (1992)" ile Edith Porada anısına hazırlanmış "Monsters and Demons in the Ancient and Medieval Worlds (1987)" adlı kitaplar örnek olarak verilebilir.

Bu tez konusunun seçilmesindeki amaç, bugüne kadar boğa-insan ve aslan-insan tasvirlerinin detaylı bir tipolojik çalışmasının olmamasıdır. Eski Anadolu sanatında boğa-insan ve aslan-insan karışık varlıkları ile ilgili Birol Alparslan'ın 'M.Ö. II. Binde Anadolu'da Bulunan Mühür ve Mühür Baskıları Üzerindeki Karışık Varlıklar' (1995)

ile Umut Zoroğlu'nun 'Hitit Sanatında Sfenks' (2010) başlıklı yüksek lisans tezleri, Ebru Oral'ın 'M.Ö. 2. Binde Anadolu Tasvir Sanatında İnsan-Hayvan Karışımı Karlıklar'(2012) başlıklı doktora tezi bulunmaktadır. 'Hitit Sanatında Sfenks' konulu yüksek lisans tezinde sfenksler çok ayrıntılı bir şekilde tipolojik olarak incelendiği için sfenksler bu tez içinde dâhil edilmemiştir. Diğer iki tez çalışmasında ise boğa-insan ve aslan-insan karışık varlıkları diğer karışık varlıklarla birlikte genel olarak ele alınmış ve bilinen tip ve tanımlamalarıyla incelenmiştir.

Antik çağda insan ile tanrı arasında belirli seviyelerde bulunan doğaüstü yaratıklardan Yunanca '*daimon'*, Akadça '*rabişu*', Sümerce '*maškim*' adı verilen iyi ve kötü ifritler canavarlardan farklı olarak dik insan bedenlidir ve vücutlarının bir kısmı insan, diğer bir kısmı ise hayvan olan mitolojik karışık varlıklardır (Black ve Green: 2003: 106). Canavar kelimesi, farklı hayvan özelliklerine sahip dört ayaklı yaratıklar için kullanılmıştır (Black ve Green, 2003: 106). Kuşarikku, büyüsel veya şiirsel bir varlık olarak Enuma Ellis'te geçen Tiamat'ın korkunç yaratıklarından biridir (Ellis, 1989: 122). İnsan başlı boğaları tanımlamak için Akkadça kuşarikku (Sümerce, gud-alim) terimi kullanılmıştır (Black ve Green 2003: 49). Lamassu, Assur tapınak ve saraylarının girişlerinde yer alan koruyucu görevleri olan insan başlı boğa ve aslan heykelleridir (Black ve Green, 2003: 142). Lamassu (koruyucu ruh) ya da '*aladlammu*' denen yaratıcı insan, ormanlar hâkimi aslan ile hayvan sürülerini dölleyen boğadan oluşturulmuş düş ürünü karışık varlıktır (Sevin, 2010: 26).

Bu tez çalışması aynı zamanda, Anadolu'da bulunan boğa-insan ve aslan-insan karışık varlıkların kökenini, Anadolu sanatındaki değişimlerini ve gelişimlerini izlemeyi ve onların Anadolu mitolojisindeki işlevlerini anlamayı amaçlamaktadır.

Yayınlanmış bütün boğa-insan ve aslan-insan tasvirleri resim ya da çizimlerinin olduğu fişler hazırlanarak kataloglanmıştır. Çok sayıdaki fiş tez içinde fazla yer kaplayacağı için bunlardan örnek olarak sadece 16 tanesi teze dâhil edilmiştir. Bu fişlerdeki karışık varlıklar benzerliklerine göre ayrılmıştır ve bir tipoloji oluşturulmuştur. Tüm tipleri gösteren tipoloji tablosu yapılmış ve kaynakçadan sonraya eklenmiştir. Ayrıca levhalar ve grafikler dışında, haritalar bölümü de oluşturulmuştur.

Tezin konusunu oluşturan malzeme bugüne kadar yayınlanmış olan mühürler, mühür baskıları, orthostatlar, kaya anıtları, fildişinden mobilya aksanı, kabartmalı vazo parçaları ve madeni eserler üzerindeki boğa-insan ve aslan-insan tasvirleridir (Grafik 2). Tezin kapsamı içinde incelenen 382 tasvirli sanat eserinden 362 tanesi Assur Ticaret Kolonileri Çağına, 3 tanesi Eski Hitit, 15 tanesi Hitit İmparatorluk, 11 tanesi Geç Hitit dönemine ve 1 tanesi Urartu dönemine tarihlendirilmektedir (Grafik 3). Tezin konusunu oluşturan karışık varlıklar, krononolojik olarak anlatılmıştır. Assur Ticaret Kolonileri ile başlayan tez, sırasıyla Eski Hitit, Hitit İmparatorluk dönemleriyle devam etmekte ve Geç Hitit dönemiyle de son bulmaktadır.

Levhalarla ilgili açıklamaladarda önce tip numarası sonra tipin adı ve parantez içinde eserin kimliği ve resmin alındığı kaynak belirtildiği için ayrıca levhalar listesi düzenlenmemiştir ve aynı şeklide haritalar altında açıklamalar olduğu için yine ayrı bir haritalar listesi eklenmemiştir.

I. ASSUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞINDA BOĞA-İNSAN VE ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Büyük Akkad kralları, Sargon (M.Ö. 2334-2279) ve Naramsin (M.Ö. 2254-2218) ile başlayan Anadolu-Mezopotamya ilişkileri, M.Ö. 2. Bin başlarında Assur kralı I. Erišum (M.Ö. 1974-1935) zamanında ticarete dönüşmüştür (Özgüç, 2004: 3-4). Bu dönem arkeoloji literatüründe 'Assur Ticaret Kolonileri Çağı' 'Karum Çağı' ve 'Er Hitit' olarak geçmektedir. Assur Devleti ile kurulan ilişkiler çerçevesinde başta Kültepe olmak üzere, Acemhöyük, Konya Karahöyük, Alişar gibi merkezlerde arşivler, tabletler ve diğer birçok arkeolojik materyal açığa çıkartılmıştır.

Asur Ticaret Kolonileri dönemine tarihlenen tezin kapsamındaki silindir mühürlerden biri Sadberk Hanım Müzesinde, diğeri Hatay Müzesinde korunurken, 337 tanesi Kültepe'den, 11 tanesi Acemhöyük'ten, 2 tanesi Alişar Höyük'ten, 1 tanesi Elbistan Karahöyük'ten ve diğer 1 tanesi de Konya Karahöyük'ten ele geçmiştir. Damga mühürlerden veya baskılarından ise dördü Acemhöyük'ten, biri Kültepe'den açığa çıkartılmıştır (Harita 1). Ayrıca Acemhöyük'ten satın alma yoluyla Pratt Koleksiyonundaki fildişinden mobilya aksanı olarak yapılan bir boğa-adam figürü ile fildişi ve altın kaplamalı iki aslan-adam örneği bugün New York Metropolitan Sanat Müzesi'nde bulunmaktadır (Grafik 4). Boğa-insan ve aslan-insan tasvirleri Anadolu'da ilk kez yoğun şekilde bu dönemde ortaya çıkar. Bu tezin amacı olan tipolojinin temelini teşkil eder.

I.1. BOĞA-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Bu döneme tarihlenen boğa-insan karışık varlıkları: boğa-adam/demon, insan başlı boğa, boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı ile insan kollu ve sırtı konili boğa olmak üzere dört ana tipte görülür. Bu tiplerde, kendi içerisinde alt tiplere ayrılır.

I.1.1. Boğa-Adam/Demon (Tip: I.A)

Boğa-adam/demon, insan kafasına sahiptir ancak boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır, vücudunun aşağı kısımları ise boğaya ait uzuvlar taşır (Black ve Green: 2003: 49). Her nekadar boğa-adamın veya boğa-demonun genel tanımı bu ise de bu tanıma uymayan tipler de bulunmaktadır.

Boğa-adam/demon Anadolu sanatında altı farklı tipte tasvir edilmiştir. Bu tipler: boğa başlı adam, boğa boynuzlu ve kulaklı adam (kahraman/çıplak kahraman/Gılgamış), boğa boynuzlu, kulaklı ve kuyruklu adam, üst yarısı insan alt yarısı boğa olan adam, üst yarısı insan alt yarısı boğa veya insan ayaklı adam, üst yarısı tam insan alt yarısı boğa olan adam.

I.1.1.1. Boğa Başlı Adam (Tip: I.A.1.)

Bu tipteki tek örnek Konya Karahöyük'te hematitten yapılmış bir silindir mühür (Lev. 1a) üzerinde görülür (Alp, 1972: 109). Mücadele sahnesinin betimlendiği Eski Suriye üslubundaki bu mührün sağında, saçaklı ve kısa etekli boğa başlı adam, baş aşağı duran bir aslan ile mücadele eder. Profilden gösterilen boğa-adam, bir eliyle aslanın sağ arka ayağından tutarken diğer eliyle köşeli orak tutmaktadır (Alp, 1972: 109; Erkanal, 1993: 33, Lev. 11, II_1-B/05). Sağ ayağıyla da aslanın başına basmaktadır. Vücut detayları belirgin olup sağ bacağının aksine sol bacağı kaslı ve kalın gösterilmiştir. Solda bir platform üstünde, biri diğerinin elinden tutmuş, başı örtülü ve uzun etekli iki kadından, elinde vazo (Suriye şişesi?) bulunan öndeki tanrıça diğerinin elinden tutarak boğa-adama götürmektedir (Alp, 1972: 110; Erkanal, 1993: 33, Lev. 11, II_1-B/05).

I.1.1.2. Boğa Boynuzlu ve Kulaklı Adam (Kahraman/Çıplak Kahraman veya Gılgamış) (Tip: I.A.2.a.)

Bu tip çoğunlukla, insan yüzlü ve vücutlu olup boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Mühürlerin ve mühür baskılarının bazılarında, çıplak kahraman; bazılarında ise kahraman olarak gösterilmiştir. Birtakım çıplak kahraman figürleri, iki örnekte elindeki kaptan sular taşan 'Gılgamış' (Lev. 6a ve 6b) olarak; boğa uzuvları olmayan bir örnekte çıplak kahraman ise Su tanrısı (Lev. 6c) olarak geçer (Özgüç, 2006: 227, CS 680). Bu tip kahramanların dışında, sadece boğa boynuzlu (Lev. 23a, 49b, 50a, 69c, 72c, 74b, 75c, 76a, 78a, 78b ve 106a) veya sadece sığır kulakları (Lev. 68b ve 75a) olan kahraman veya çıplak kahramanlar da görülür. Bunlar genellikle mücadele sahnelerinde tasvir edilmiştir.

Takkeli nitekim boynuzsuz ve kulaksız veya bukleli saçı olan kahraman veya çıplak kahramanlar da görülür (Lev. 18c, 19b, 21c, 22a, 22b, 22c, 23b, 23c, 24a… vb). Ancak bu tipler, tez konumuza dâhil değildir.

Boğa boynuzlu ve kulaklı adamlar, Kültepe'den ele geçmiş 25 silindir mühür baskısında görülür. Bu mühür baskılarından, 14 tanesi Eski Anadolu (Lev. 1b, 1c, 2a, 2b, 2c, 3a, 3b, 5a, 6a, 6b, 6c, 7a, 36a ve 67c), 5 tanesi Eski Assur (Lev. 3c, 4a, 7c, 8a ve 8b), 3 tanesi Eski Suriye (Lev. 5b, 5c ve 48b), 2 tanesi Suriye Koloni (Lev. 4b ve 4c) ve 1 tanesi de İsin-Larsa üslubundadır (Lev. 7b). Boğa boynuzlu kulaklı adamlar, tapma ve kabul sahnelerinin betimlendiği mühür baskılarında farklı işlevlerde karşımıza çıkar. Bunlar sırasıyla;

a) Aslan ile mücadele eden boğa-adam

b) Boğa-adam ile mücadele eden boğa-adam

c) Yılan ile mücadele eden boğa-adam

d) İnsan başlı boğalar/heraldik kuşarikku çifti ile mücadele eden boğa-adam

e) Tanrı ile mücadele eden boğa-adam

f) Hayvanlar hâkimi boğa-adam

g) Çıplak tanrıçayla birlikte gösterilen boğa-adam

h) Oturan boğa-adam

i) Elindeki kaptan sular taşan boğa-adam

j) Âlem tutan boğa-adam

k) Kayık içerisindekiboğa-adam

a) Aslan ile mücadele eden boğa-adam

Aslan ile mücadele eden boğa boynuzlu kulaklı adamlar, birçok tasvirli sanat eserinde görülmesine rağmen, bu dönemde Eski Anadolu üslubundaki 7 (Lev. 1b, 1c, 2a, 2b, 2c, 3a ve 3b) ve Eski Assur üslubundaki 1 adet (Lev.3c) silindir mühür baskısında görülür. Altısında, solundaki; ikisinde, sağındaki baş aşağı duran aslan ile mücadele eder. Hepsinin başı cepheden, gövdeleri ve bacakları da profilden tasvir edilmiştir.

Tapma sahnesinin işlendiği bir silindir mühür baskısında (Lev. 1b), ceylan üstünde konisi kuşlu boğa huzurunda: iki Lama ve aslanla mücadele eden boynuzlu boğa-adam (çıplak kahraman) himayesinde tapan şahıs yer alırken, mühür baskısının sağında üçgen kulplu bir kap sunan başka bir Lama tasvir edilmiştir (Özgüç, 1965: 42, Lev. XIX-58; Özgüç, 2006: 157, CS 502). Çıplak kahraman boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Yüz detayı belirgin olup sakalı dikdörtgen biçimindedir. Sol eliyle aslanın sağ arka bacağından, sol eliyle de kuyruğundan tutar ve sol ayağıyla da aslanın başına basmaktadır. Aslanın dilinin dışarıda olması onun öldüğünü gösterir. Kahraman ile aslanın vücut detayları belirgin olup çizgilerle betimlenmiştir.

Kabul sahnesinin betimlendiği bir silindir mühür baskısında (Lev. 1c) sahne, koşan altı aslan ile aslan tarafından arka bacağı ısırılan ceylandan oluşan frizin üstünde yer alır (Özgüç, 1965: 42, Lev. XXVI-77; Özgüç, 2006: 173, CS 538). Solda, hilalli güneş kursu altında, çatkılı taburesine oturmuş eli kadehli tanrı, aslan yenen boğa-adam (kahraman) ve beş ceylan ile balığın çevrelediği alan içerisindeki eşeğin sağrısına oturan başka bir tanrı huzuruna çıkan sakallı Koruyucu tanrı yer alır. Lama olarak belirtilen bu tanrı ile oturan tanrı arasındaki boğa bacaklı masanın üzerinde kuş ve hayvan başları da bulunmaktadır (Özgüç, 1965: 42, Lev. XXVI-77; Özgüç, 2006: 173, CS 538). Kahraman, sol ayağıyla aslanın başına basarken, bir eliyle kuyruğundan diğeriyle arka ayağından tutmaktadır. Yüz detayı belirgin olup sakalı çizgiler halinde gösterilmiştir. Bir önceki mühür baskısındaki kahraman ve aslanla benzer vücut özellikleri taşımaktadır.

Kültepe II. kata tarihlenen bir silindir mühür baskısında (Lev. 2a) oturan bir eli kadehli tanrı huzurunda Koruyucu tanrı görülür (Özgüç, 1965: 39, Lev. XV-45; Teissier, 1994: 141, No. 297). Bu tanrının da arkasında, bir maymun, aslanı yenen boğa-adam (kahraman) ile iki satırdan oluşan yazıt yer almaktadır (Özgüç, 1965: 39, Lev. XV-45). Oturan tanrının başı hizasında hilalli güneş kursu bulunur. Diğer örneklerden farklı olarak kahramanın yüz detayı belli değildir ve yuvarlak bir sakala sahiptir. Başka bir silindir mühür baskısında (Özgüç, 1965: 38, Lev. X-29; Teissier, 1994: 142, No. 304) (Lev. 2b) iki sahne görülür. İlkinde, sağ tarafta oturan eli kadehli baş tanrı huzurunda ona ibrikle sunuda bulunan başka bir tanrı yer alır. Kadeh üstünde ise hilalli güneş kursu vardır. Ayrıca oturan tanrının önünde vazo ile iksir kabı bulunur.

İkinci sahnede baş aşağı duran aslanı yenen çıplak kahraman (boğa adam) ile boğa üstünde duran ve sırtında oklu koni, sol omzunda balta olan Hava tanrısına ibrikle sunuda bulunan bir kişi görülür (Özgüç, 1965: 38, Lev. X-29). Bir önceki örneğin aksine boğa-adamın yüz detayı belirgindir. Uzun ve yuvarlak sakalı, boğa boynuzları ile sığır kulakları görülür. Bu üsluptaki bir diğer silindir mühür baskısının sağında (Lev. 2c), başı hilalli kurs hizasında oturmuş eli kadehli tanrının huzurunda, aslan ejderi üstünde duran ve sol elinde yıldırım demeti ile aslanın yuları, sağ elinde mızrak olan Adad, Koruyucu tanrı ve aslanı yenen boğa-adam (çıplak kahraman) yer almaktadır (Özgüç, 1965: 36, Lev. III-10; Teissier, 1994: 149, No. 340). Çıplak kahramanın yüz detayı ve sakalı belirgin değildir. Başı ve boynu birleşik olarak gösterilmiştir. Boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Daha önceki örneklerin aksine bu silindir mühür baskısında vücut detayları çizgilerle belirtilmemiştir.

b) Boğa-adam ile mücadele eden boğa-adam

Kültepe'den ele geçmiş iki silindir mühür baskısında görülür. Kabul sahnesinin betimlendiği Eski Assur üslubundaki ilk silindir mühür baskısında (Lev. 4a), yatay çizgi üstünde konili bir boğa, hilalli güneş kursu altında şilteli taburesine oturmuş üç noktalı tanrının huzuruna çıkan iki Lama ve boğa-adamın boynundan tutan boğa-adam (çıplak kahraman) yer almaktadır (Özgüç, 2006: 144, CS 458). Boğa-adamın başı ve gövdesi cepheden gösterilmiştir. Sol kolu belli olmamakla sağ kolunu diğer boğa-adamın boynuna doğru uzatır.

İkinci örnek, Eski Suriye üslubundadır (Lev. 4b) ve iki sahneden oluşur (Özgüç ve Tunca, 2001: 50, CS 88). İlkinde, Lama, oturan bir tanrı huzurundadır. İkincisinde, küçük bir adam, mücadele eden iki boğa-adam arasında bulunur (Özgüç, 1989: 392, Pls. 82-83D; Özgüç ve Tunca, 2001: 50, CS 88). Taburesine oturan tanrının başı hizasında hilalli güneş kursu bulunur. Boğa-adamların başları ve gövdeleri cepheden gösterilmiştir. Boğa kulakları görülmez ancak boynuzları ve yüz detayları belirgindir. Bel kısımları kuşak veya kemerle sarılıdır. Sağdaki boğa-adam sol elini karnına doğru götürür, sağ elini havaya kaldırmıştır. Soldaki ise sağ elini havaya kaldırmış, sol elini de diğer boğa-adamın beline atmıştır.

c) Yılan ile mücadele eden boğa-adam

Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 5a) görülür (Özgüç, 2006: 213, CS 642). Mühür baskısının sağında hilali güneş kursu ve yıldız altında aslana oturmuş tanrıya ve de sağ eliyle küçük bir Lama, sol eliyle de yılan tutan boğa-adama (kahraman), boğa üstündeki başı güneş kurslu Fırtına tanrısının korumasında balta sunan bir şahıs tasvir edilmiştir. Ayrıca, üç hayvan başı, vazo balık ve hayvan motifleri de bulunur (Özgüç, 2006: 213, CS 642). Boğa-adamın başı ve gövdesi cepheden, bacakları ise profilden betimlenmiştir. Vücut detayları belirgindir. Hem küçük Lama tutan hem de yılan tutan bu tipteki kahraman diğer mühür ve baskılarında görülmez.

d) İnsan başlı boğalar/heraldik kuşarikku çifti ile mücade eden boğa-adam

Acemhöyük'ten ele geçmiş damga mühür baskısında (Lev. 67c), dağ zirvesi üzerindeki platform üstünde, güneş standartlı ayakta duran heraldik iki insan başlı boğanın her iki yanında birer boğa-adam (kahraman) yer alır (Özgüç, 1991: 308). Boğa boynuzlu ve kulaklı oldukları görülen boğa-adamların yüz detayı belli değildir. Bir elleriyle insan başlı boğaların ön ayaklarından birisinden tutar.

e) Tanrı ile mücadele eden boğa-adam

Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısının sağında (Lev. 8c), taburesine oturan sağ eli kadehli tanrı huzurunda, sakallı ve sol eli kuşlu bir tanrı, bu tanrının da arkasında baş aşağı duran boğa-adamı (kahraman) bir bacağından ve elinden tutan başka bir tanrı, Lama ve sol kolu havada olan bir boğa-adam yer alır (Özgüç, 2006: 66, CS 270). Oturan tanrının başı hizasında hilalli güneş kursu ile yıldız vardır. Boğa-adam, diğer örneklerden farklı olarak baş aşağı gösterilmiştir. Vücudu diğer boğa-adam ile benzer fiziksel özellikler içerir. Her ikisinin de başı cepheden gösterilmiştir. Boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır.

f) Hayvanlar hâkimi boğa-adam

Lev. 36a, Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısıdır (Özgüç, 2006: 207, CS 626). Hilalli güneş kursu altında, taburesine oturmuş sağ eli kadehli tanrıya: Lama kılavuzluğunda sol elinde, ay âlemi; sağ elinde, sap delikli balta sunan kişi

dışında, güneş âlemini taşıyan boğa-adamla ceylanı kavrayan başka bir boğa-adam (çıplak kahraman) arasında tapan şahıs yer alır (Özgüç, 2006: 207, CS 626). Boğa-adam boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Ceylanı başından yakalaması ona hâkim olduğunu gösterir.

g) Çıplak tanrıça ile birlikte gösterilen boğa-adam

Lev. 4c, Suriye Koloni üslubundaki bir silindir mühür baskısıdır (Teissier, 1994: 177, No. 529b). Bu mührün benzerinden hareketle (Lev. 105c) yazı üstündeki yatan boğa ile hilalli güneş kursu altında şilteli taburesine oturmuş, sağ elindeki kaptan su içen kuşu tutmakta olan tanrıya, omuzlarının her iki yanında oğlak/antilop bulunan çıplak tanrıçayla boğa-adam korumasında tapan iki kişi tasvir edilmiştir (Özgüç, 1953a: 122, Res. 38; Özgüç, 2006: 292, CS 819). Oturan tanrının karşısındaki büyük tapanın sağ elindeki kaptan akan sular daha küçük tapan şahsın elindeki çanağı doldurmaktadır. Boğa-adam, ellerini göğüs kısmında birleştirmiş ve çıplak tanrıçanın her iki omuz hizasına yerleştirilen antiloplardan solundakini tutar (Özgüç, 1953a: 122, Res. 38; Özgüç, 2006: 292, CS 819). Boğa-adamın başı ve gövdesi cepheden betimlenmiştir. Boynuzları görülmez. Gözleri ve sakalı dışında yüz detayı belirgin değildir. Beli kuşak ile sarılıdır. Cinsel organı ereksiyon haldedir. Sağ bacağının büyük bir kısmı ile sol bacağının bir kısmı belli değildir.

h) Oturan boğa-adam

Lev. 5b, Eski Suriye üslubundaki bir silindir mühür baskısı olup iki sahnelidir (Özgüç, 2006: 124, CS 410). Sol tarafta, hilalli güneş kursu altında bir aslan üzerine oturmuş ve önünde maymun olan eli kadehli tanrıya tapan bir şahıs; sağ tarafta, yüzükoyun adamın sırtına başmış tanrının önünde diz çökmüş kahraman (boğa-adam?) yer almaktadır (Özgüç, 2006: 124, CS 410). Her ne kadar kahramanın diz çöktüğü söylense de, sağ bacağını sol bacağının üzerine atması ve her iki elini önde birleştirmesi sanki oturur vaziyette olduğunu göstermektedir. Başı ve gövdesi cepheden gösterilmiştir. Boynuzları ve yüz detayı belirgindir.

Eski Suriye Halk üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 5c) tapma sahnesi işlenmiştir (Özgüç, 2006: 145, CS 463). Sağ tarafta şilteli taburesi üzerine oturmuş tanrı ile insan başına oturmuş boğa-adama (kahraman) Lama himayesinde

tapan şahıs bulunur. Bu baskıda, başını geriye dönük bir ceylan, iksir kabı ve başı tahrip olmuş bir maymun da bulunur (Özgüç, 2006: 145, CS 463). Kahraman bir önceki örnekte olduğu gibi başı ve gövdesi cepheden tasvir edilmiştir. Boynuzları, kulakları ve sakalı belirgindir ancak yüz detayı görülmez. Sağ kolunu öne doğru uzatırken, sol kolunu göğsüne uzatmaktadır.

i) Elindeki kaptan sular taşan boğa-adam

Her iki yanından sular taşarken gösterilmiş figürler, mühür ve baskıları üzerinde çok sık görülür. Her iki elinden sular taşan boğa boynuzlu ve sığır kulaklı adamlar bazen kahraman, bazen çıplak kahraman bazen de sulu Gılgamış olarak gösterilmektedir.

Kültepe II. kata tarihlenen Eski Anadolu üslubundaki dört silindir mühür baskısında boğa boynuzlu ve kulaklı adamlar benzer bir duruşa ve tipe sahiptir (Lev. 6a, 6b, 6c ve 7a).

Adad-Ellat'a ait bir silindir mühür baskısında (Lev. 6a), bir kabul sahnesi betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 109, CS 367). Hilalli güneş kursu altında taburesi kuşarikkuya, ayakları, aslan tarafından ısırılan keçi-balığa basan eli kadehli Tanrı Ea huzurunda, sağ dizi üzerine çökmüş boğa-adam (sulu çıplak kahraman/Gılgamış) görülmektedir (Özgüç, 2006: 109, CS 367). Kahraman dışında su tanrısı huzuruna; boğanın yularından tutan Hava tanrısı, Işınlı tanrı ve güneş âlemini tutan karşılıklı iki boğa-adam da çıkar (Özgüç ve Özgüç, 1953: 104; Özgüç, 1965: 35, Lev. II-7; Özgüç, 2006: 109, CS 367). Boğa-adamın başı ve gövdesi cepheden betimlenmiştir. Her iki elini göğüs hizasında birleştirmiştir. Belli olmasa da her iki elinin birleştiği noktada tuttuğu kaptan sular taşarken gösterilmiştir.

Nakiahšan'ın oğlu Peruwa'nın silindir mühür baskısının (Lev. 6b) üzerinde, sol elleri kuşla tavşanı, sağ elleri eğri silah tutan beş Koruyucu tanrı önünde, bu kez sol dizi üzerine çökmüş sakallı boğa-adam (çıplak kahraman) görülürken, boğ-adamın her iki tarafındaki akan sular, fışkıran iki nehre benzetilmiştir (Özgüç, 2006: 70, CS 50). Nimet Özgüç'ün eski yayınında bu çıplak kahraman sulu Gılgamış diye geçmektedir (Özgüç, 1953b: 296, Res. 21). Başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 6c), heraldik aslan çifti üstünde sırtı konili boğa huzurunda Koruyucu tanrı, dik kalkmış ceylanla savaşan aslan

ve cepheden betimlenen Su tanrısı/sulu çıplak kahraman bulunur (Özgüç, 1965: 38, Lev. XII-34; Özgüç, 2006: 227, CS 680). Çıplak kahraman, her ne kadar bir dizini bükmüşse de bir bacağı dik durmaktadır. Lev. 7a, kitabesi olan Kültepe II. kata tarihlenen başka bir silindir mühür baskısıdır. Elindeki kaptan sular taşan boğa-adam (çıplak kahraman) huzurunda: hilalli güneş kursu, gaga ağızlı testi tutan maymunlar, altı adet kuş ve kuş-balık tasvir edilmiştir (Özgüç, 1965: 41, XX-60).

Kültepe II. kata tarihlenen İsin-Larsa üslubundaki tapma sahnesinin anlatıldığı bir silindir mühür baskısının solunda (Lev. 7b), hilalli güneş kursu altında oturmuş tanrının huzuruna Lamanın getirdiği tapan görülür (Özgüç, 2006: 281, CS 799). Ek motif olarak: bir tanrı, yüzü cepheden tasvir edilen sular taşan vazoyu tutan boğa-adam (çıplak kahraman), oturan bir maymun ve balığı gagasıyla tutan bir kuş görülür (Özgüç, 2006: 281, CS 799). Boğa-adamın bacaklarının alt kısımları hariç vücudunun diğer bölümleri belirgindir. Boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır.

Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısının (Teissier, 1994: 132, No. 230) solunda, yalvaran iki tanrıça arasında ve iki erkek figür üzerinde duran birbirine geçmiş kedigillerden iki hayvan; (Lev. 7c) sağında, sular taşan sakallı iki çıplak kahraman arasında, cepheden gösterilen boğa-adam durmaktadır (The Metropolitan Museum of Art, 1988: 189, No. 60). Boğa-adamın yüz detayı şematik gösterilmiştir. Sakalları kare şeklindedir. Diğer mühür baskılarında, boğa-adamların her iki yanından sular taşarken bu örnekte boğa-adamın sadece sol dirseği hizasından sular taşarken gösterilmiştir.

j) Âlem taşıyan boğa-adam

Birçok silindir mühür ve baskılarında mızrak tutan boğa-adam tipleri görülmektedir. Ancak mızrak tutan bu tipteki boğa-adam örneği, Kültepe'den ele geçmiş bir silindir mühür baskısında görülür.

Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısının (Lev. 8a) sağında, hilalli güneş kursu altında şilteli taburesi üzerine oturmuş sağ eli kadehli ve kuşlu tanrı huzurunda Lama eşliğinde tapan bir kişi yer alır (Özgüç, 2006: 203, CS 616). Lama ile oturan tanrı arasında boğa bacaklı sunulu masa-sunak yer alır. Mühür baskısının ortasında çizgilerle ayrılmış üç bölümde altta; başını geriye çevirmiş bir ceylan, ortada;

yatan bir aslan, üstte; konili bir boğa betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 203, CS 616). Bu hayvanların arkasında, solundaki uzun âlemi (?) tutan boğa-adam vardır (Özgüç, 2006: 203, CS 616). Boğa-adamın, başı ve gövdesi cepheden gösterilmiş olup yüz detayı belirgindir. Her ne kadar tuttuğu cismin âlem olduğu ifade edilse de mızrağa da benzemektedir.

k) Kayık içerisindeki boğa-adam

Kayık içerisinde tasvir edilen kahraman, Kültepe II. kata tarihlenen Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür (Lev. 8b) baskısında görülür (Özgüç, 2006: 115, CS 384). Tapma sahnesinin betimlendiği mühür baskısının sağında, hilalli güneş kursu altına taburesine oturmuş tanrıya, kayık içindeki boğa-adama (kahraman) ve sağ eliyle yuları ile şimşeğini tutan Hava tanrısına Lama eşliğinde tapan bir şahıs yer almaktadır (Özgüç, 2006: 115, CS 384). Kahraman kayık içinde ayakta durur, başı ve gövdesi cepheden gösterilmiştir. Boğa boynuzlu ve sığır kulaklı olduğundan boğa-adam olarak kabul edilebilir. Yüz detayı ile kollarının olmadığı görülür.

Çıplak karaman/kahraman veya Gılgamış ismini alan bu tipin Mezoptamya kökenli olduğu bilinir. Anadolu sanatında yeni görevlerde üstlenmiştir. Bir sonraki tip ile benzeyen yönleri bulunur.

I.1.1.3. Boğa Boynuzlu, Kulaklı ve Kuyruklu Adam (Tip: I.A.2.b)

Bu tipe giren boğa-adamlar, Kültepe'den ele geçmiş 16 adet silindir mühür baskısında görülür. Bunlardan; 7'si Anadolu üslubu/grubundadır (Lev.3b, 8c, 11b, 11c, 12b, 12c ve 13a), 4'ü Eski Assur (Lev. 9a, 10b, 10c ve 11a), 2'si Eski Babil (Lev. 9c ve 12a), 1'i Suriye Koloni (Lev. 9b), 1'i de Eski Suriye (Lev. 10a) üslubundadır. Bu tipteki boğa-adamlar farklı tip ve görevlerde karşımıza çıkar;

a) Pasif davranışlı boğa-adam
b) Elindeki kaptan sular taşan boğa-adam
c) Âlem taşıyan boğa-adam
d) Mızrak taşıyan boğa-adam
e) Tabla kaldıran boğa-adam
f) Aslan ile mücadele eden boğa-adam

a) Pasif davranışlı boğa-adam

Bu tipteki boğa-adamlar, mühür baskılarında; ne bir hayvanla mücadele ederler ne de ellerinde bir nesne tutarlar. Sadece mühür baskısı üzerinde yer alan diğer figürlere göre duruş pozisyonu alırlar. Kültepe'de 4 silindir mühür baskısında görülür (Lev. 8c, 9a, 9b ve 9c).

Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 8c), taburesine oturmuş bir tanrı tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 66, CS 270). Tanrıya sol eliyle bir kuş takdim eden başka bir tanrı ile ters dönmüş kahramanla (boğa-adam) mücadele eden ikinci bir tanrı görülür. Mühür baskısının solunda, bir Lama ve sol kolu havada duran bir boğa-adam görülür (Özgüç, 2006: 66). Oturan tanrı ile karşısındaki tanrının başı hizasında, hilalli güneş kursu bulunur. Boğa-adamın başı cepheden gösterilmiştir. Sol kolunu havaya kaldırır, sağ elini de Lama'ya uzatmaktadır. Lama ile boğa-adam ellerini yukarı kaldırarak saygı pozisyonunda durmaktadır. Ters dönmüş kahramanla da benzer vücut özelliklerini taşır.

Eski Assur üslubunda üzerinde Iša'nın oğlu Rikma-ili yazısı olan bir silindir mühür baskısında (Lev. 9a), boğa-adam hilalli güneş kursu hizasında şilteli taburesine oturmuş bir tanrının arkasında yer alır ve pasif davranışlıdır (Özgüç, 2006: 289, CS 813). Başı ve gövdesi cepheden tasvir edilen boğa-adamın yüz detayı şematik olarak işlenmiştir. Başı, boynu ve gövdesinin bir kısmı birlikte gösterilmiştir. Sakalı çizgiler halinde işlenmiştir. Kulakları ve kolları görülmez. İnce bir bele sahip olup beli kuşakla sarılıdır. İnce bacaklıdır ve kuyruğu sağda gösterilmiştir.

Kültepe'de bulunmuş iki silindir mühür baskısı üzerinde boğa-adamlar küçük olarak betimlenmiştir. Bunlardan ilki, Suriye Koloni Relief üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 9b) görülür (Özgüç ve Tunca, 2001: 113, CS 222; Teissier, 1994: 178, No. 530). İki sahneli bu mühür baskısının ilk sahnesinde, bir aslanın sağrısına oturmuş bir tanrı vardır. Tanrının başı hizasında uzanmış iki çıplak kahraman üzerinde hilalli güneş kursu bulunur (Özgüç ve Tunca, 2001: 113, CS 222). Önünde, başını arkaya çevirmiş ona meyvelik getiren küçük bir adam görülür. Mühür baskısının solunda kral ile çift yüzlü Usmu arasında küçük bir boğa-adam yer almaktadır (Özgüç ve Özgüç, 1953: 102, No. 691; Özgüç ve Tunca, 2001: 113, CS 222). İkinci sahnede,

tanrının oturduğu aslanın başına basan çıplak tanrıça ve boğaya basan ve de çift hilalli âlemi tutan Ay tanrısı görülür (Özgüç ve Tunca, 2001: 113, CS 222). Pasif davranışlı olduğu görülen boğa-adam, sol kolunu göğüs hizasına getirmiş, sağ kolunu da sakal hizasına doğru yukarı kaldırmıştır.

Boğa-adamın küçük ve pasif olarak gösterildiği ikinci mühür baskısı (Lev. 9c), Eski Babil üslubundadır (Özgüç ve Özgüç, 1953: 100, No. 673). Sağ tarafta iskemleye oturmuş sağ eli kadehli bir tanrıya, tanrıça eşliğinde tapan kişi görülür. Tanrıça ile tapan kişi arasında oturan bir köpek bulunur. Tanrıçanın arkasında, dağ zirvesine basan bir eli testereli Güneş tanrısı Šamaš'a tapan kişi vardır (Özgüç ve Özgüç, 1953: 100, No. 673). Mühür baskısının yukarısında ve dağ zirvesine basan tanrı ile karşısındaki tapan arasında, başı cepheden gösterilmiş küçük bir boğa-adam görülür. Her iki elini dağ zirvesine basan tanrının başına doğru uzatmaktadır.

b) Elindeki kaptan sular taşan boğa-adam

Bu tip 2 adet silindir mühür baskısında görülür (Lev. 10a ve 10b).

Kültepe II. kata tarihlenen Eski Suriye üslubundaki (Lev. 10a) bir silindir mühür baskısında tapma sahnesi görülür (Özgüç, 2006: 131, CS 429). Mühür baskısının solunda, aslan grifonu üzerindeki Hava tanrısı ve boğa-adam (sulu çıplak kahraman); sağında, şilteli tabureye oturmuş tanrıya, sağ elinde gürz olan bir tanrı korumasında kova getiren küçük bir adam tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 131, CS 429). Oturan tanrının başı hizasında hilalli güneş kursu bulunur. Boğa boynuzlu, sığır kulaklı ve kuyruklu olduğu görülen sulu çıplak kahramanın başı ve gövdesi cepheden görülür. Yüz detayları belirgindir. Kulaklarının her iki yanında sarkan iki kıvrım saçıdır. Her iki elini göğüs hizasında birleştirmiş ve omuzlarının her iki tarafından sular taşmaktadır.

Eski Assur üslubundaki başka bir mühür baskısı (Lev. 10b) vardır (Garelli ve Collon, 1975: Pl. 52, No. 35; Teissier, 1994: 132, No. 228). Sol tarafta başı hilali kurs hizasında taburesine oturmuş tanrı huzuruna Lama olabilecek iki figür arasında çıkan uzun kıyafetli biri yer alır. Mühür baskısının solunda, elindeki kaptan sular taşan boğa-adam görülmektedir. Bir önceki mühür baskısındaki boğa-adamın aksine yüz detayları şematik olarak işlenmiştir. Küçük kulaklıdır ve yukarı doğru uzanan boynuzları görülür.

c) Âlem taşıyan boğa-adam

Âlem taşıyan boğa-adam veya boğa-adamlar, birçok mühür ve baskılarında görülmektedir. Âlem taşıyıp bu tipe giren boğa-adam veya boğa-adamlar, Kültepe II. kattan 3 silindir mühür baskısında karşımıza çıkar (Lev. 3b, 10c ve 11a).

Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 3b), kabul sahnesi görülür (Özgüç, 2006: 310, CS 825). Mühür baskısının sağında, hilalli güneş kursu altında, tahtı ve ayakları aslanlara basan tanrı yer alır. Tanrının karşısında yüzüstü yatan çıplak adama basan bir tanrı, bu tanrının arkasında ceylan üstünde başka bir tanrı tasvir edilmiştir. Mühür baskısının solunda, aslan yenen çıplak kahraman ile karşılıklı hilalli güneş âlemi tutan boğa-adamlar görülür (Özgüç, 2006: 310, CS 825). Âlemi taşıyan her iki boğa-adam benzer vücut yapısına sahipken soldaki boğa-adam boğa boynuzlu iken sağdaki takkelidir. Hilalli güneş âlemin alt kısmı hilal biçimindedir. Soldaki boğa-adam sol ayağıyla, sağdaki boğa-adam ise sağ ayağıyla, bu kısma basmaktadır.

Eski Assur üslubundaki ikinci silindir mühür baskısında (Teissier, 1994: 123, No. 129), boğa-adam oturan tanrının arkasında yer alır (Lev. 10c). Bu tanrının önünde hâkim tanrıça eşliğinde gelen küçük Adad tasviri vardır. Bir elinde gürzü diğerinde bumerang tutar (Özgüç ve Özgüç 1953: 101, Res. 689). Bu boğa biraz farklıdır. Adamın başı cepheden, bacakları profilden gösterilmiştir. Başı ve boynu birleşik olarak betimlenmiştir. Her iki eliyle sağ tarafındaki küçük âlemi tutar. Âlem küçüktür ve başında kurs yoktur.

Lev. 11a, söz konusu üsluptaki başka bir silindir mühür baskısıdır (Teissier, 1994: 126, No. 154). Mühür baskısının ortasında, iki yalvaran (tapan?) tanrıça arasında olup hilalli kurs altında oturan sakallı tanrısallaştırılmış kral huzuruna çıkan bir şahıs yer alır. Hilalli güneş âlemini tutan boğa-adamlar ise bu figürlerin arkasında görülür (The Metropolitan Museum of Art, 1988: 190, Pl. 133, No. 62). Başları cepheden gösterilmiş olan boğa-adamlar her iki elleriyle güneş kurslu âlemi tutarlar. Boğa-adamların boynuzlarının birleştiği kısımda yuvarlak bir halka göze çarpar. Kulakları belirgindir ancak yüz detayları şematik olarak işlenmiştir.

d) Mızrak taşıyan boğa-adam

Kültepe'de bulunmuş bir silindir mühür baskısının (Lev. 11b) sağında, tahtına oturmuş bir tanrı huzuruna çıkan Koruyucu tanrı, tepesi maymunlu âlem taşıyan tanrı, bir omzunda balta olan tanrı yer alır (Özgüç, 1965: 40, Lev. XX-59). Mühür baskısının ortasında yatan aslana basan sulu kahraman vardır. Sulu kahramanın solunda ise ceylan ya da antiloba benzer bir hayvanın üstünde mızrak tutan bir boğa-adam görülür (Özgüç, 1965: 41). Boğa-adam her iki eliyle tuttuğu mızrağı ceylanın başına geçirmektedir. Başı büyük ve şematik olarak işlenmiş olup cepheden betimlenmiştir.

e) Tabla kaldıran boğa-adam

Tabla kaldıran bu tipte boğa-adamlar, Kültepe'de açığa çıkartılmış Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 11c) görülür (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIII-39). Bu mühür baskısında iki farklı sahne vardır. İlkinde, taburesine oturmuş sol omzunda balta ve bir elinde kadeh olan tanrıya sunuda bulunan tanrı giysili bir kişi içki sunar. İkinci sahnede tabla içindeki sırtı konili ve insan kollu boğayı her iki elleriyle kaldıran biri tahrip olmuş iki boğa-adam görülmektedir. Sırtı konili boğanın önünde sağ eli havada olan Koruyucu tanrı bulunmaktadır (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIII-39). Oturan tanrının arkasında boğa üstünde sağ eli kadehli sol omzunda balta olan Hava tanrısı yer alır (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIII-39). Oturan baş tanrının başı hizasında hilalli güneş kursu bulunur. Yüz hatları belirgin olmayan boğa-adamların duruş pozisyonu, tabla içindeki sırtı konili boğanın ne kadar ağır olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

f) Aslan ile mücadele eden boğa-adam

Bu tipte Kültepe'den ele geçen 4 silindir mühür baskısında karşımıza çıkar (Lev. 12a, 12b, 12c ve 13a).

Eski Babil üslubundaki savaşım sahnesinin işlendiği bir silindir mühür baskısında (Lev. 12a), aslan ile mücadele eden boğa-adam ve kanatlı grifonun saldırısına tabi olan bir kahraman görülmektedir (Özgüç, 1989: 404, No. 189-B; Özgüç ve Tunca, 2001: 88, CS 150). Boğa-adam bir eliyle aslanın arka ayağından, diğer eliyle de kuyruğundan tutmaktadır. Boğa-adamın ayaklarının bir bölümüyle aslanın başı tahrip

olduğundan belli olmamaktadır. Ancak baş aşağı duran aslanla yapılan mücadele sahnelerinden hareketle boğa-adamın, sol ayağı ile aslanın başına bastığı söylenebilir.

Eski Anadolu üslubundaki başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 12b), bir boğa-adamın, solunda bulunan baş aşağı duran aslan ile mücadele ederbulunur (Özgüç ve Tunca, 2001: 95, CS 172). Bu baskı üzerinde ayrıca Lama, masa sunak üstünde sunu malzemesi ile kuş bulunur. Başının büyük bir kısmı tahrip olmasına rağmen görülen bir kısımdan hareketle başı cepheden betimlenmiştir. Bir eliyle aslanın ayağından diğeriyle kuyruğundan tutar. Sol ayağıyla da aslanın başına basar. Aslanın dilinin dışarıda gösterilmesi öldüğünün göstergesidir.

Kültepe'den ele geçmiş diğer iki mühür baskısı vardır. İlkinde (Lev. 12c), tahtı ve ayakları balıklara basmakta olan eli kadehli tanrı Ea huzurunda gaga ağızlı testi getiren tanrı, Koruyucu tanrı ile oğlak getiren tanrı giysili başka bir figür yer alır (Özgüç, 1953a: 122, Res. 37; Özgüç, 1965: 40, Lev. XVI-49a-b). Mühür baskısında ayrıca, hilalli güneş kursu, bir elinde aslan diğerinde ceylan olan aslan-adam ile aslanla savaşan boğa-adam (kahraman) tasvir edilmiştir (Özgüç, 1953a: 122, Res. 37; Özgüç, 1965: 40, Lev. XVI-49a-b; Özgüç, 1991: 295, Pl. 2). Bu baskıdaki sığır kulaklı ve boğa kuyruklu karışık varlık kahraman olarak belirtilmiştir. Yüz detayı belirgin değildir. İkinci silindir mühür baskısında (Lev. 13a) oturmuş tanrı huzuruna çıkan Koruyucu tanrı, bir elinde esans kabı diğerinde vazo olan başka bir tanrı, kurslu âlem tutan boğa-adam, tuttuğu kaptan sular taşan çıplak kahraman üzerinde çıplak tanrıça ile baş aşağı duran aslanla mücadele eden boğa-adam tasvir edilmiştir (Özgüç, 1965: 42, Lev. XXV-75a). Bu baskıda ayrıca âlem tutan boğa-adam ile elindeki kaptan sular taşan başka bir boğa-adam bulunur. Oturan baş tanrının başının hizasında hilalli güneş kursu bulunur. Boğa-adamının başının bir kısmı tahrip olmasına rağmen cepheden gösterilmiştir.

Bu tip Gılgamış/Çıplak kahraman/kahraman tipi ile benzerdir. Tek farkı kuyruğunun bulunmasıdır. Bu nedenle benzer görevleri bulunmaktadır. Bir sonraki üst yarısı insan alt yarısı boğa olan adam olan tipi, Gılgamış/Çıplak kahraman/kahraman ve boğa boynuzlu, sığır kulaklı ve kuyruklu adamdan farklıdır. Daha genel boğa-adam tipidir.

I.1.1.4. Üst Yarısı İnsan, Alt Yarısı Boğa Olan Adam (Tip: I.A.3.a)

Üst yarısı insan alt yarısı boğa olan tipler, en yaygın boğa-insan karışık varlıklarını oluşturmaktadır. Ayrıca genel olarak bilinen boğa-adam tipini yansıtır. Mezopotamya'dan Anadolu'ya kadar bütün mühür ve baskılarında, kaya anıtlarında, mobilya aksanlarında, orhtostatlarda ve metalden yapılmış birçok tasvirli sanateseriüzerinde görülmektedir. Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda tasvirli sanat eserleri üzerinde en fazla görülen tiptir. Boğa-adamların edindikleri pozisyon veya mücadele sahnelerindeki farklılıklar çeşitlilik göstermektedir.

a) Aslan ile mücadele eden boğa-adam
b) Kahraman ile mücadele eden boğa-adam
c) Heraldik kuşarikku veya kuşarikku ile mücadele boğa-adam
d) Çıplak tanrıça ile birlikte gösterilenboğa-adam
e) Boğa ile mücadele eden boğa-adam
f) Sfenks ile mücadele eden boğa-adam
g) Elindeki kaptan sular taşan veya su tanrısı boğa-adam
h) Mızrak tutan boğa-adam
i) Hilalli âlem veya kurs taşıyan boğa-adam
j) Ceylan, maymun, yılan ve kuzu tutan (hayvanlar hâkimi) boğa-adam
k) Küçük kap (iksir kabı?) tutan boğa-adam
l) Tabla kaldıran boğa-adam
m) Bitki standardı tutan boğa-adam

Mücadele sahneleri, en çok mühür ve baskıları üzerinde görülür. Genellikle boğa-adamlar farklı hayvanlarla ya da karışık varlıklarla mücadele ederken tasvir edilmişlerdir.

a) Aslan ile mücadele eden boğa-adam

Mücadele sahnelerinin en öne çıkanlarından bir tanesi boğa-adamın aslan ile yaptığı mücadeledir. Bu mücadele sahnelerinin bazılarında boğa-adam, dik kalkmış bir aslan veya baş aşağı duran bir aslanla mücadele ederken görülür. Bu mücadele sahneleri, tanrı huzurunda gerçekleşen tapma, kabul ve savaşım kompozisyonları

içerisinde anlatılmıştır. Mühürler, başta Eski Anadolu üslubu olmak üzere Eski Assur, Eski Babil ve Eski Suriye üslubundadır.

İlk olarak baş aşağı duran aslanla mücadele eden boğa-adam ele alındığında, çoğunluğunu Eski Anadolu üslubunda 8 (Lev. 13b, 13c, 14a,14b, 14c, 15a, 15b ve 21b), Eski Assur üslubunda 1 (Lev. 15c) ve Eski Babil üslubunda 2adet (Lev. 16a ve16b) silindir mühür baskısı üzerinde yer alır.

Mühür baskıları üzerindeki boğa-adam, bir eliyle aslanın kuyruğundan diğeriyle arka ayağından tutar ve bir ayağıyla da aslanın başına basar. Baş kısmı cepheden gösterilirken gövde ve bacaklar ise profilden gösterilmiştir Bu mücadele sahneleri de kendi içerinde birtakım farklılıkları barındırır.

Eski Anadolu üslubundaki sekiz mühür baskısından ilkinde (Lev. 13b), oturan sağ eli kadehli tanrı huzurunda figürler yer alır. Tanrının arkasında, bir elinde maymun diğerinde antilop olan boğa-adam ile baş aşağı duran aslanla mücadele eden başka bir boğa-adam görülür (Özgüç ve Tunca, 2001: 95, Lev. 28, CS 167). Boğa boynuzları ve kulakları ile yüz detayı belli olmaktadır. Kulaklarından aşağı doğru uzanan kıvrımlı saçları görülür. Sakalı çapraz çizgilerle gösterilmiştir. Beli kuşak veya kemerle sarılıdır. Başına bastığı aslanın dili dışarıda gösterilmiştir. Muhtemelen öldüğü yansıtılmak istenmiştir.

Levha 13c'de, sağ tarafta tahtı kum saati ile desteklenmiş sol omzunda balta, sağ elinde kadeh olan konik başlıklı Savaş tanrısı bulunur (Özgüç, 1965: 40, Lev. XIX-56). Tanrının önünde çömelmiş kuş başlı standart tutan bir şahıs, baş aşağı duran aslanla güreşen boğa-adam ile boğa üstünde Hava tanrısı betimlenmiştir (Özgüç, 1965: 40, Lev. XIX-56; The Metropolitan Museum of Art, 1988: 188, Pl. 132, No. 56). Boğa-adamın başı cepheden gösterilmiştir. Bir eliyle aslanın kuyruğundan tutar. Diğer eliyle de arka ayağından tutmaktadır. Sağ ayağıyla da başına basar. Başka bir mühür baskısının (Lev. 14a) solunda, diz çökmüş Av tanrısı yanında, sfenks, ceylan ve kuş görülürken; ortasında, boğa üzerinde sağ omzunda balta olan ve sağ eliyle de boğanın yularını tutan Hava tanrısı; sağında, aslanla mücadele eden boğa-adam yer alır (Özgüç, 1965: 41, Lev. XXI-63; Teissier, 1994: No. 361). Hava tanrısının başı hizasında hilalli güneş kursu

vardır. Boğa-adam bu örnekte farklı olarak aslanın başına bastığı bacağının bütünü inceyken yere bastığı bacağının üst kısmı dolgun olarak gösterilmiştir.

Bēlānum'a ait, Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 14b), tapma sahnesi anlatılmıştır (Teissier, 1994: 143, No. 305; Veenhof ve Klengel, 1992: 50, Taf. XLII-30). Sağ tarafta elinde kadeh olan bir tanrı oturur. Önünde bir masa, üzerinde bir kuş yer alır. Ona, tapan bir şahış yönelmekle birlikte bu kişiyi üstte bir başka tapan takip eder. Sol tarafta, boğa-adam, bacağını ön ayakları üstüne kalkmış aslanın başına koyarken, aynı zamanda her iki eliyle mızrak/asa tutar (Veenhof ve Klengel, 1992: 50, Taf. XLII-30). Hayvanın üzerinde ise muhtemelen oturan bir maymunun veya benzer bir hayvanın alt vücudu betimlenmiştir (Veenhof ve Klengel, 1992: 50, Taf. XLII-30). Boğa-adam, boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Kulaklarından aşağı kıvrımlı saçları iner. Yüz detayı belirgin değildir. Ancak dikdörtgen bir surat yapısı vardır. İnce bele sahip olup kemerle sarılıdır.

Lev. 14c'de, iki aslan üzerinde ve başı hizasında hilalli güneş kursu bulunan insan kollu ve sırtı konili boğa huzurunda, Koruyucu tanrı, sulu boğa-adam ve aslanla mücadele eden başka bir boğa-adam yer almaktadır (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIII-37). Aslanla mücadele eden boğa-adamın başı cepheden gösterilmiştir. Uzun sığır kulaklara sahiptir. Yüz detayı belli değildir. Başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 15a), oturmuş bir tanrı huzurunda Koruyucu tanrı, gürzlü tanrı, sol elinde kuş tutan tanrı ile başka bir Koruyucu tanrı bulunur. Bu tanrıların arkasında aslanla mücadele eden boğa-adam betimlenmiştir (Özgüç, 1965: 39, Lev. XV-46). Boğa-adamın sığır kulakları belirgin ancak yüz detayı görülmez.

Lev. 15c, Eski Assur üslubundaki bir mühür baskısıdır (Garelli ve Collon, 1975: Pl. 56, No. 73; Teissier, 1994: 132, No. 226). Başı hilalli kurs hizasında, taburesine oturmuş tanrı huzurunda her iki eliyle göğüs hizasındaki kabı tutan bir kişi tasvir edilmiştir. Tuttuğu kaptan akan sular, solundaki kabı ve oturan tanrının arkasındaki kabı doldurmaktadır. Boğa-adam ise sular taşan kişinin solunda baş aşağı duran aslanla mücadele eder. Yüz detayı belli olmayan boğa-adam boğa boynuzlu ve kulaklıdır. Beli ise kuşak ile sarılıdır.

Eski Babil üslubunda işlenen bir silindir mühür baskısında (Lev. 16a) mücadele sahnesi görülür (Gailani-Werr, 1988: 72, Pl. 27c; Teissier, 1994: 205, No. 647). Üç tane boynuzlu çıplak kahraman grifon ve aslanla güreşmektedir. Sağ tarafta dizüstüne çökmüş çıplak kahraman kurban konumundadır ve aslan tarafından saldırıya uğramaktadır. Mühür baskısının solunda baş aşağı duran ancak başı ters yöne dönük bir aslanın her iki arka ayağından tutan çıplak figür ve aslanın sol ayağında tutan bir kahraman betimlenmiştir (Gailani-Werr, 1988: 72, Pl. 27c).

Dik kalkmış aslan ile mücadele eden boğa-adam örneklerine baktığımızda 10 tane mühür örneğinin Eski Babil üslubuna (Lev. 16c, 17a, 17b, 17c, 18a, 18b, 18c, 19a, 19b ve 62c) 4 tanesinin Eski Assur'a (Lev. 19c, 20a, 20b ve 20c) ve 1 tanesinin de Eski Anadolu üslubuna (Lev. 21a) ait olduğu görülür. Bunlardan ikisi Acemhöyük'ten (Lev 19b ve 62c) geri kalan on üçü de Kültepe'den açığa çıkartılmıştır.

Dik kalkmış aslan ile mücadele sahnelerinde boğa-adam, aslanın sağında ve solunda görülür. Genelde dik kalkmış aslanın her iki ön ayaklarından tutarken betimlenmiştir. Bunun dışında gövdesinden, başından ve kuyruğundan tuttuğu örnekler de mevcuttur. Baş kısımları cepheden, gövde ve bacaklar ise profilden betimlenmiştir. Dikkat çeken bir ayrıntı ise birçok örnekte cinsel organlarının ereksiyon halde gösterilmesidir. Aslanlar, genellikle ağzı açık biçimde tasvir edilir. Bazı mühür örnekleri üzerinde görülen sahnelerde boğa-adamlar ve mücadele ettiği aslanlar farklılıklar gösterir.

Eski Babil üslubundaki sekiz silindir mühür baskısından ilkinde (Lev. 17a), savaşım sahnesi içerisinde, sol tarafta boğa-adam ve kahramanın aslanla; sağ tarafta boğa-adamın kanatlı aslan-grifonu ile mücadelesi tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 68, Lev. 5, CS 278). Her iki boğa-adamın vücut detayları birbirine benzemektedir. Başka bir silindir mühür baskısının (Lev. 17b) solunda, kayalık üzerindeki antilobun yüzünden ısıran bir kanatlı aslan ile bu aslanın kanadından tutan bir kahraman ve antilobun her iki ön ayağından tutan ve boynundan ısıran bir başka aslan yer alırken; sağında, boğa-adam dik kalkmış aslanla savaşmaktadır (Özgüç, 2006: 163, CS 519). Başı cepheden gösterilmiş boğa-adam aslanın her iki ön ayağından tutar. Lev. 17c'de aslanın başından ve kuyruğundan tutan silindir başlığı olan bir kahraman ile aynı hayvanın ön pençelerinden tutan bir boğa-adam görülür. Mühür baskısının solunda üst üste âlem

tuttukları belirtilen iki küçük boğa-adam vardır (Özgüç, 2006: 326, CS 847). Aslan boğa-adamın elini ısırırken, boğa-adam da aslanın ön ayağından tutar.

Lev. 18a'da hilalli güneş kursu altında ve de taburesi ve ayakları kaide üstünde olan eli kadehli Gudea takkeli tanrı huzurunda Lama eşliğinde oğlak getiren bir şahıs görülür. Tanrının arkasında, aslanla savaşan boğa-adam görülür (Özgüç, 2006: 324, CS 843). Boğa-adamın yüz detayı belirgin değildir ancak boğa boynuzludur. Yüzü ve boynu bir bütün halde gösterilmiştir. Aslanın her iki ön pençelerinden tutar.

Üzerinde Šamaš yazısı bulunan bir mühür baskısında (Lev. 18b) kanatlı aslanla savaşan çıplak kahraman (boğa-adam?) ile dik kalkmış aslanla mücadele eden bir boğa-adam bulunur (Özgüç ve Tunca, 2001: 57, Lev. 18, CS 109). Lev. 16c, 18c ve 19a'da dik kalkmış aslanlarla mücadele eden boğa-adam ve çıplak kahraman tasvir edilmiştir (Gailani-Werr, 1988: 72, Pl. 25a; Teissier, 1994: 203, Nos. 641 ve 643; Özgüç, 1968: XXVI-2).Bu tip mühürlerde boğa-adam kahramanla benzer görevi üstlenir. Her ikisi de savaşçı rolleriyle tasvir edilmiştir.

Eski Assur üslubundaki dört silindir mühür baskısından ilki üzerinde (Lev. 19c) dik kalkmış aslanlar ile mücadele eden iki boğa-adam huzurunda tapan yer alır (Özgüç, 2006: 79, CS 303). Boğa-adamlar, benzer vücut yapısını yansıtmaktadır. Başları cepheden gösterilmiş olup yüz detayları belirgin değildir. Soldaki sığır kulaklıdır. Lev. 20a'daki silindir mühür baskısınınsolunda, ayakta duran bir tanrı huzuruna Lama eşliğinde tapan bir kişi bulunur. Tapanın arkasında dik kalkmış bir aslanın kuyruğundan ve boynundan tutan boğa-adam görülür (Özgüç, 2006: 222, CS 664). Boğa-adam boğa boynuzludur. Başı ve boynu bir bütün halde gösterilmiş olup cepheden tasvir edilmiştir. Yüzü ve diğer vücut detayları belli olmamaktadır. Cinsel organı ereksiyon haldedir.

Üzerinde, Ilia'nın oğlu Aššur-bēl-awāti kitabesi silindir mühür baskısında (Lev. 20b), çizgiyle ayrılmış kabul sahnesinin işlendiği iki farklı sahne görülür (Özgüç, 2006: 185, CS 570). Üst sahnede, hilalli güneş altındaşilteli taburesine oturan eli kadehli tanrı huzurunda dört tanrı, üç hilal ile heraldik kuşarikku çifti yer alır. Alt sahnede, aslan üzerindeki sırtı konili boğa huzurunda üç tanrı ile iki farklı aslan ile mücadele eden iki boğa-adam görülür (Özgüç, 2006:185, CS 570). Boğa-adamların, vücut detayları

şematik olarak gösterilmiştir. Başları ve boynu bir bütündür. Sağdaki boğa-adam sığır kulaklıdır.

İkinci mühür baskısında (Lev. 20c) hilalli güneş kursu altında, çatkılı tahtında oturan tanrı huzurunda, elinde testere olan başka bir tanrı korumasında tapanı getiren Lama yer alır (Özgüç, 2006: 227, CS 679). Tanrının arkasında yazının bulunduğu bölümde küçük bir aslanın belinden ve bacağından tutan bir boğa-adam tasvir edilmiştir. Baskı üzerindeki yazıda, Šu'nun oğlu Akāzi, kullanan kişi ise Puzur-Ištar'ın oğlu Lāqepum (?) adları yer alır (Özgüç, 2006:227, CS 679). Boğa-adam boğa boynuzludur. Kulakları görülmez. Gözler şematik olarak, sakalları ise uzun ve çizgiler halinde işlenmiştir. Beli kuşak veya kemerle sarılıdır.

Lev. 21a, Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısıdır (Hrozny, 1952: Pl. LXVI-36a; Teissier, 1994: 160, No. 394). Solda dik kalkmış bir hayvanla savaşan bir kahraman, ortada dik kalkmış aslanla mücadele eden bir boğa-adam ile sağ tarafta dik kalkmış hayvanın ayaklarından tutan başka bir kahraman yer alır. Boğa-adamın yüz detayı belirgindir. Uzun sakalı vardır. Beli ise kuşak ile sarılıdır.

Acemhöyük III. kat DB-HB/27-30 plan karesinden çıkartılan ve savaşım sahneli Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür üzerinde (Lev. 62c), kuşarikku ile mücadele eden çıplak kahraman ve heraldik aslan çiftinden soldakinin bacağını tutan bir boğa-adam bulunmaktadır (Özgüç, 2015: 67). Boğa-adamın başı ve gövdesi cepheden betimlenmiştir. Çizgiler halinde sakalı ve sığır kulakları görülür. Kulaklarının altındaki gösterilen kıvrımları muhtemelen saçına aittir. Beli ise kemerle sarılıdır.

b) Kahraman ile mücadele eden boğa-adam

Kahraman ile mücadele eden boğa-adam örnekleri, Kültepe II. kattan 5 (Lev. 21c, 22a, 22b, 22c ve 23a) ve I. kattan 1 (Lev. 23b) silindir mühür baskısı üzerinde görülür. Her mühür baskısı üzerindeki boğa-adam tasviri farklıdır. Bu mühür baskılarında savaşım, kabul ve tapma sahneleri anlatılmaktadır. Bir tanesinin üslubu belli olmamakla birlikte diğer üçü Eski Babil (Lev. 21c, 22a ve 22b), biri Suriye Koloni (Lev. 23a) ve diğer biri de Eski Assur üslubundadır (Lev. 22c).

Boğa-adamlar kahraman ile mücadelesinde baş kısmı dışında genellikle profilden gösterilir. Kahramanlar takke biçiminde bir başlıkla, boynuzlu başlıkla veya bukleli saçla tasvir edilir. Dikkat çeken bir husus da hem boğa-adamın hem de kahramanın çoğu örnek üzerinde belinin kuşak ile sarılı olmasıdır. Mühür baskıları üzerindeki tasvirlere baktığımızda kahramanın boğa-adamın kollarından tuttuğu görülmektedir.

Eski Babil üslubundaki 3 silindir mühür baskısından ilki üzerinde (Lev. 21c), oturmuş eli kadehli tanrıya Lama eşliğinde tapan kişi ile bu kişinin arkasında ikinci bir Lama ve boğa-adamla savaşan kahraman betimlenmiştir (Özgüç ve Tunca, 2001: 28 CS 17). Oturan tanrının başı hizasında hilalli güneş kursu bulunur. Kahramanla boğa-adam benzer vücut özelliklerine sahiptir. Boğa-adam sığır kulaklı olup yüz detayı görülmez, sakalı çizgi halinde işlenmiştir. Kahramanla boğa-adamın beli kuşak veya kemerle sarılıdır. Başka bir silindir mühür baskısında (Levha 22a), hilalli kurs altında taburesine oturmuş tanrısallaşmış ve bir eli kadehli uzun giysili krala, tanrıça (Lama ?) eşliğinde tapan şahıs ile sol tarafta çıplak kahramanla mücadele eden boğa-adam görülür (The Metropolitan Museum of Art, 1988, 177, Pl. 129, No. 30; Teissier, 1994: 189. No. 586). Bu üsluptaki başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 22b), aslan üzerinde tanrıça İştar ile karşısında Güneş tanrısının getirdiği tapan kişi vardır (Gailani-Werr, 1988: 70, Lev. 12b; Teissier, 1994: 201, No. 632). Sol tarafta, boğa-adam ile mücadele eden kahraman yer alır. Boğa-adamın vücut detayları şematik olarak işlenmiştir. Başı cepheden gösterilen boğa-adamın başının üzerinde ucu yuvarlak olan bir başlığı vardır. Sakalı ince çizgilerle gösterilmiştir. Lev. 22a ile 22b'deki kahramanların saç modeli birbirine benzerdir. Her iki boğa-adam boğa boynuzlu olup bel kısımları kuşak ile sarılıdır.

Eski Assur Halk üslubundaki bir silindir mühür baskısının sağında (Lev. 22c), iki aslan üzerindeki sırtı konili boğaya ve sur taçlı bir kişiye tapan bir şahıs; solunda, çıplak kahramanla mücadele eden boğa-adam ile çıplak kahramana saldıran dik kalkmış bir aslan tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 222, CS 665). Boğa-adam, boğa boynuzlu ve kulaklıdır. Kahramanla boğa-adam benzer vücut yapısına sahiptir. Yüz detayı şematik olarak gösterilmiştir.

Kültepe II. kata ait Suriye Koloni üslubunda bir başka silindir mühür baskısının (Lev. 23a) sağında, iki satırlık bir yazı vardır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984:

109, Abb. 50, Teissier, 1994: 174, No. 508). Kaide üzerinde üstü kaplanmış ve boğa ayaklı tahtına oturan, farbala giysili, boynunda birçok kolye olan ve de boynuzlu taçlı tanrı sağ elini, ona doğru elini uzatan bir adama uzatmaktadır. Tanrıya tapan Suriye kıyafetinde giyinmiştir ve bir başlık takar. Bu adamın arkasında, büyük bir iksir kabı bulunur. Solda ise kahramanla mücadele eden boğa-adam ve bunların arasında erkeklik bereketi sembolü olan bir balık betimlenmiştir (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 109, Abb. 50). Oturan tanrının başı hizasında hilalli güneş kursu bulunur. Önceki örneklerde olduğu gibi boğa-adam ile kahraman benzer vücut özelliklerini yansıtmaktadır.

Kültepe Ib katına ait savaşım sahnesinin anlatıldığı bir silindir mühür baskısının solunda (Lev. 23b), nesne tutan boğa-adam, ortada çizgi üstünde boğa, çizginin altında heraldik aslan çifti, sağda ise boğa-adamı tutan bir çıplak kahraman tasvir edilmiştir (Özgüç, 1989: 390, No. 75; Özgüç ve Tunca 2001: CS 61). Boğa-adamın baş kısmının yarısı ile gövde ve bacaklarının yarısı tahrip olmuştur. Kahraman ise takke takmış ve beli kuşak ile sarılıdır.

c) Heraldik kuşarikku veya kuşarikku ile mücadele eden boğa-adam

Heraldik kuşarikku ile mücadele eden boğa-adamlar genellikle savaşım sahnesinin işlendiği mühür baskıları üzerinde tasvir edilmiştir. Toplamda 8 mühür baskısı üzerinde heraldik kuşarikkularla mücadele eden boğa-adamlar görülür. Üslup özellikleri bakımından değerlendirildiğinde 5 tanesi Eski Babil (Lev. 23c, 24a, 24b, 24c ve 25a) ve 3 tanesi de Eski Assur üslubuna (Lev. 25b, 25c ve 26a) aittir.

Heraldik kuşarikku çifti ile mücadele eden bu tipteki boğa-adamları incelediğimizde, mühür baskıları üzerinde farklı şahıs veya hayvanlar ile birlikte betimlenmiştir. Genellikle heraldik kuşarikkuların sağında ve solunda birer boğa-adam görülür. Boğa-adamların başı ve gövdesi genelde cepheden bacaklar ise profilden gösterilir.

Eski Babil üslubundaki 5 mühür baskısından ilkinde (Lev. 23c), boğa-adamlar heraldik kuşarikku çiftinin boynundan tutar. Mühür baskısının solunda, küçük bir adamın karnına basan bir tanrı görülür (Özgüç, 2006:150, CS 482). Tanrı boynuzlu bir başlık takar. Her iki boğa-adamın başı cepheden gösterilmiştir. İnsan yüz yapısına

sahiptirler. Sakalları çizgilerle betimlenmiştir. Sağdaki boğa-adamın her iki kulağından aşağı inen, ucu yukarıya kıvrık saçları vardır. Beli kuşakla sarılıdır. Lev. 24a'da heraldik kuşarikku çiftiyle mücadele eden boğa-adamlar bulunmakla beraber bu boğa-adamlarında boyun ve kuyruklarından tutan iki kahraman yer alır (Özgüç, 2006: 215, CS 650). Bu boğa-adamlar kuyruksuzdur. Heraldik kuşarikku çiftiyle benzer yüz yapıları görülür. Sağdaki uzun bir elbise giymiş ve kulaklarından aşağı inen kıvrımlı saçı görülmektedir. Sağdaki kahramanda boğa-adam gibi bir bacağını açıkta bırakacak elbise giymiştir. Bu üslupta işlenen başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 24b), heraldik kuşarikku çiftinden soldakini tutan boğa-adam vardır (Özgüç, 2006: 250, CS 733). Boğa-adam uzun saçlıdır. Bu mühür baskısında ayrıca heraldik aslan çiftinin saldırdığı birer ceylan bulunmaktadır (Özgüç, 2006: 250, CS 733). Diğer örneklerde görülen boğa-adamın aksine bu boğa-adam, profilden betimlenmiştir. Boğa boynuzludur. Yüzü şematik olarak betimlenmiştir.

Šuli'nin oğlu Ašur-nādā yazısı bulunan Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 24c), başları cepheden gösterilmiş iki boğa-adam heraldik kuşarikku çiftini iki taraftan tutarken, bu baskının solunda ikinci bir boğa-adam ile ek motif olarak balık ve iksir kabı da bulunmaktadır (Özgüç, 2006: 276, CS 787). Her iki boğa-adam basit bir şekilde işlenmiştir. Heraldik kuşarikku çiftinden soldakini tutan boğa-adamın, omzundan ve sırtından tutan başka bir boğa-adam da şematik işlenmiştir. İki boğa-adam boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Yüz detayları görülmez ancak ince çizgilerle sakalı belirtilmiştir. Lev. 25a'da heraldik kuşarikku çiftinin ön ayaklarından kavrayan boğa-adamlar yer almaktadır (Özgüç, 2006: 280, CS 797).

Eski Assur üslubunda üzerinde Puzur Ištar'ın oğlu Mannumkī-Aššur yazısı bulunan silindir mühür baskısında (Lev. 25b), heraldik kuşarikku çiftinin boyunlarından tutan boğa-adamlar (çıplak kahramanlar) ile sağdaki boğa-adamın bacağından ısıran baş aşağı duran heraldik aslan çifti yer alır (Özgüç, 2006: 110, CS 371). Her ne kadar başlarında ve ayaklarında boğa uzuvları olan bu karışık varlıklar çıplak kahraman olarak belirtilmişse de söz konusu karışık varlıklar boğa-adamdır. Boğa-adamlar, kuyruksuz ve yüz detayları şematik olarak gösterilmiştir. Aynı üsluptaki savaşım sahnesinin işlendiği başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 25c), savaşan iki aslan üstündeki çizgiye basan sırtı konili boğa, heraldik kuşarikkuların boynundan tutan birer boğa-adam ile

soldaki boğa-adamın kuyruğundan tutan bir kahraman yer almaktadır (Özgüç, 2006: 130, CS 428). Boğa-adamlar, bir önceki örnekteki gibi şematik işlenmiştir ancak bu örnekte yüz detayı ve kuyruğu belirgindir. Başka bir silindir mühür baskısının (Lev. 26a) ortasında, başları gövdelerinden ayrık gösterilmiş iki heraldik bizonu (heraldik kuşarikku çifti) her iki taraftan yakalayan ikişer boğa-adam görülür (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 107, Abb. 38; Teissier, 138, No. 273). Boğa-adamlar ve heraldik kuşarikku çifti benzer tipte tasvir edilmiştir. Hepsi şematik olarak betimlenmiştir. Başları cepheden, yüzü belirgindir ve sakalları ise çizgilerle gösterilmiştir. Hepsinin beli kemerlidir.

d) Çıplak tanrıça ile birlikte gösterilen boğa-adam

Çıplak tanrıça ile birlikte gösterilen boğa-adamlar, Kültepe'den ele geçen Eski Suriye (Lev. 26b ve Lev. 26c) ve Suriye Koloni (Lev. 27a ve Lev. 27b) üslubundaki silindir mühür baskılarında görülür. Bu mühürler üzerinde tapma ve kabul sahneleri vardır. Genellikle ortadaki çıplak tanrıçanın sağında ve solunda birer boğa-adam yer alır.

Eski Suriye üslubundaki iki silindir mühür baskısından ilkinde (Lev. 26b), hilalli güneş kursu altında şilteli taburesine oturmuş eli kadehli tanrı huzurunda, yüzüstü yatmış bir adam üzerinde, bir elinde gürz diğerinde yular olan başka bir tanrı ile boğa-adamlar tarafından, belinden ve omzundan tutulan çıplak tanrıça himayesinde tapan küçük bir şahıs tasvir edilmiştir (Özgüç 2006: 211, CS 636). Ayrıca, iksir kabı, yedi nokta ve küçük bir maymun da yer alır. Boğa-adamların duruşu ve vücut şekli birbirine benzemektedir. Her ikisi boğa boynuzludur ancak soldakinde sığır kulakları görülür. Bel kısımları kemerle sarılıdır. Her ikisi de kuyruksuz olarak tasvir edilmiştir. İlk işçiliği Eski Suriye, ek motifleri Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 26c), kabul sahnesi betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 257, CS 744; Teissier, 1994: 184, No. 565). Kanatlı güneş kursu altında oturan sakallı tanrının huzurunda (The Metropolitan Museum of Art, 1988: 189, No. 58), yüzükoyun bir adamın üstünde sol elinde bir testere, sağ elinde adamın yularını tutan Šamaš betimlenmişken; oturan tanrının arkasındaki sahnede bir çıplak tanrıça ve tanrıçanın her iki yanında başları cepheden birer boğa-adam vardır (Özgüç, 2006: 257, CS 744). Çıplak tanrıçanın baş kısmı tahrip olmuştur ve cepheden betimlenmiştir. Her iki boğa-adamın ise başının üst

kısımları tahrip olmuştur. Baş kısımları cepheden gövde ve bacaklar ise profilden gösterilmiştir. Belleri kuşak ile sarılı olup her ikisinin cinsel organı ereksiyon haldedir. Bir ellerini çıplak tanrıçanın omzuna atarken diğer ellerini ise eteğine atmaktadır.

Suriye Koloni üslubundaki Kültepe II. kata ait olan silindir mühür baskısında (Lev. 27a), çift tapma sahnesi betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 239, CS 704). Sağ tarafta hilalli güneş kursu altında, yatay yivli tabureye oturmuş tacında sivri çıkıntı bulunan bir eli kadehli ve çanaklı tanrıya ve sırt üstüne düşmüş bir adam üzerine basan başka bir tanrıya sepetkulplu bir kap sunan bir şahıs yer alır (Özgüç, 2006: 239, CS 704). Sol tarafta, tabure üzerinde ayakları yatan aslan üzerinde sağ omzunda çift gözlü balta tutan tanrı ile iki boğa-adam arasında elleriyle göğüslerini tutan çıplak tanrıçaya tapan küçük bir adam bulunur (Özgüç, 2006: 239, CS 704). Boğa-adamlar bir elleriyle tanrıçanın başının üzerindeki bir kabı tutarken diğer elleriyle de tanrıçanın kolundan tutmaktadırlar (Özgüç, 2006: 239, CS 704). Tanrıçanın her iki yanındaki boğa-adamların baş kısmı cepheden gövde ve bacakları ise profilden betimlenmiştir. Diğer silindir mühür baskısında (Teissier, 1994: 183-184, No. 564), bir hayvan merdiven-kaidesi üzerinde tahtında oturan tanrıçayı yer alır (Lev. 27b). Tanrıça, volanlı elbiselidir, kolyesi vardır ve atkuyruğu biçiminde saçı görülür. Öne uzanan elleri bileziklerle süslenmiş olup altlarında bir kuş, üstünde çömelmiş bir maymun durur. Solda, saçaklı Sümer etekli, kollarını yukarıya bükmüş dans eden bir figür ile onun arkasında lir taşıyan bir figür yer alır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 115, Abb. 83). Tahta oturan tanrıçanın önünde altta bir Suriyeli eşeğe binmiştir. Boğa üstünde bir eliyle hayvanı diğeriyle küçük bir ağaç tutan Fırtına tanrısı bulunmaktadır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 115, Abb. 83). Mühür baskısının solunda, uzun saç topuzu ile çıplak tanrıça duvağını her iki yandan kaldırır. Bu tanrıça, her iki yandan bir boğa-adam ve bir kahraman tarafından tutulmaktadır. Bu figürlerin arasında ayağa kalkmış iki küçük ceylan da yer almaktadır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 115, Abb. 83). Çıplak tanrıçanın her iki yanında bulunan figürlerden biri kahraman olarak belirtilmişse de, boğa uzuvları göz önüne alındığında ikiside boğa-adamdır.

e) Boğa ile mücadele eden boğa-adam veya boğa-adamlar

Boğa ile mücadele eden boğa-adam veya boğa-adamlara, Kültepe'den ele geçmiş Eski Babil üslubundaki iki silindir mühür baskısı üzerinde görülür.

Savaşım sahnesi betimlendiği (Özgüç, 2006: 126, CS 416) silindir mühür baskısının (Lev. 27c) solunda, heraldik kuşarikku çifti ile mücadele eden çıplak kahramanlar görülürken; sağ tarafta, dik kakmış bir boğanın sağında bir aslan, solunda ise bir boğa-adam görülür (Özgüç, 2006: 126, CS 416). Boğa-adam, her iki eliyle sağ tarafa bakan boğanın boynundan tutar. Dik kalkmış aslan ise boğanın yüzünü ısırmaktadır (Özgüç, 2006: 126, CS 416). Boğa-adamın başı ve gövdesi cepheden bacakları ise profilden betimlenmiştir. Boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Yüzü şematik olarak işlenmiştir. Beli kuşakla sarılıdır.

Lev. 28a, hem kabul hem de savaşım sahnesinin anlatıldığı bir mühür baskısıdır. Mührün sağında, ilk olarak hilalli güneş kursu altında tahtında oturan Gudea takkeli tanrı ile onun huzuruna çıkan küçük Lama tasviri yer alır. Mührün ortasında boğa-adamların ortasında dik kalkmış bir boğa görülür (Özgüç 2006: 315, CS 829). Boğa-adamların, başları cepheden gövde ve bacakları profilden betimlenmiştir. Soldaki boğa-adam boğa boynuzlu ve kulaklı olarak tasvir edilmişken sağ taraftaki boğa-adamın baş kısmı şematik olarak işlenmiştir. Başının üzerinde yuvarlak bir çıkıntı görülür. Bu boğa-adamlar, ortalarındaki boğanın başından, kolundan ve omzundan tutarlar. Mührün solunda ise heraldik aslan çifti görülmektedir.

f) Sfenks ile mücadele eden boğa-adam

Sfenks ile mücadele eden boğa-adam tasvirine Acemhöyük'ten ele geçmiş memur Liter-Šarrussu'ya ait bir silindir mühürde (Lev. 28b) rastlanmıştır (Özgüç, 2015: 49, Res. 37). Bu mühür üzerinde dik kalkmış boğa-adam sol tarafında yer alan dik kalkmış kanatlı ve tanrı başlı olan sfenks ile mücadele eder ve boğa-adam sfenks ile aynı tanrısal başlığı takmaktadır (Özgüç, 2015: 49, Res. 37). Boğa-adam ile sfenksin başları cepheden, gövdeleri ve bacakları da profilden gösterilmiştir.

g) Elindeki kaptan sular taşan veya su tanrısı boğa-adam

Sular taşarken tasvir edilen bu tipteki boğa-adamlar, Kültepe'den 5 silindir mühür baskısı (Lev. 14c, 28c, 29a, 29b ve 29c) ve Acemhöyük'ten bir damga mühür (Lev. 30a) baskısı üzerinde görülür. Bu mühürler Anadolu Grubu mühürlerde değerlendirilmektedir. Tapma ve kabul sahnelerinin anlatıldığı mühürlerde karşımıza çıkar. Ayakta tasvir edilirler ve gövdesinin her iki yanından sular taşarken tasvir edilen

boğa-adam tipleri, tasvirli sanat eserlerinden çok iyi bilinir. Sadece boğa-adam değil, bazı örneklerde kahraman da her iki yanında sular taşarken gösterilmiştir. Boğa-adam bu örneklerde baş ve gövdesi cepheden bacakları da 3/2 pozisyonda gösterilmektedir. Her iki elini göğüs hizasında birleştirip muhtemelen elinde bulunan bir kaptan sular taşarken betimlenmiştir.

Lev. 14c, aslan ile mücadele eden boğa-adam kısmında tasvir edilmiştir. Ancak bu silindir mühür baskısındaki diğer boğa-adamın elindeki kaptan sular taşar ve cepheden tasvir edilmiştir (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIII-37). Yüzü belli değildir. Ancak boğa boynuzludur ve sığır kulaklıdır. Omuzlarına inen kıvrımlı saçları görülür. Başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 28c) tahtı, kuyruğu öne doğru uzanan bir hayvan üstünde olan eli kadehli tanrı huzurunda, hami (koruyucu) tanrı ile ikinci bir hami (koruyucu) tanrının rehberliğinde tapan kişi edilmiştir (Özgüç ve Özgüç, 1953: 105, Lev. LXIII-711, Teissier, 1994: 153, No. 351). Oturan tanrının arkasında, sulu Gılgameş (Kılkameş) bulunur (Özgüç ve Özgüç, 1953: 105). Nimet Özgüç (1965: 40, Lev. XVIII-539, daha sonra elindeki kaptan sular taşan boğa-adamı, Su tanrısı olarak belirtirken, Burkhart Kienast (1960: 105, Abb. 15, Nr. 9) ise cepheden gösterilen ve elinde tuttuğu vazodan sular taşan boğa-adamı, bizon olarak ifade etmiştir. Boğa-adamın başı ve gövdesi cepheden tasvir edilmiştir. Boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Kulaklarından aşağı inen kıvrımlı saçları görülür. Başının üstünde iki yuvarlak çıkıntısı vardır. İri gözlü olup yüz detayı pek belirgin değildir. Sakalı ince çizgilerle gösterilmiştir. İnce bir bele sahip olup beli kemerlidir. Lev. 29a, söz konusu üsluptaki başka bir silindir mühür baskıdır (Lewy, 1937: CCXXXV-75; Teissier, 1994: 153, No. 352). Mühür baskısının sağında, heraldik bir hayvan çifti üzerinde, sırtı konili boğa huzuruna, hilal altında tapanı getiren bir figür, sulu boğa-adam ile bir yükseltiye basıp her iki elinde silah benzeri alet olan tanrı çıkmaktadır. Sulu boğa-adamın başı ve gövdesi, cepheden gösterilmiş ve her iki eliyle göğüs hizasında tuttuğu kaptan çıkan sular taşmaktadır. Başka bir silindir mühür baskısının (Lev. 29b), solunda tahtında oturan Ea huzurunda koruyucu tanrı, sulu boğa-adam, standart veya hilalli kurslu âlem taşıyan boğa-adam taşıyan başka bir boğa-adam ile sağ elinde hançer sol omzunda balta olan Savaş tanrısı yer almaktadır (Özgüç ve Özgüç, 1953: 104, Res. 705; Özgüç, 1965: 40, Lev. XVIII-54; Teissier, 1994: No. 330). Elindeki kaptan sular taşan boğa-adamı, Nimet Özgüç (1965: 19) bu mühür baskısında da Su tanrısı olarak kabul eder. Ea'nın

başının hizasında hilalli güneş kursu bulunmaktadır. Her iki boğa-adam benzer vücut detaylarına sahiptir. Sulu boğa-adamın yüz detayı belirgin olup, boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. İri gözleri, kare sakalı ile ince beli dikkat çeker.

Levha 29c, iki farklı sahneden oluşur. İlk sahnede, taburesi antiloba, ayakları aslana basan bir elinde kadeh omzunda ise sap delikli balta olan Savaş tanrısı huzurunda ibrikle sunuda bulunan başka bir tanrı yer alır (Özgüç, 1965: 42, Lev. XXIV-73). Bu sahnede ayrıca: oturan ve elinde gaga ağızlı testi olan maymun, kartal, hilalli kurs ve üzeri meyvelikli sunak yer alır. İkinci sahnede, şilteli taburesi iki aslanın üstündeki tablaya basan bir elinde dağ koyunu diğerinde kadeh olan tanrıça, üstte hilalli kursu tutan çıplak kahraman ile tuttuğu kaptan sular taşan boğa-adam veya Gılgameş bulunmaktadır (Özgüç, 1953a: 122, Res. 36; Özgüç, 1965: 42, Lev. XXIV-73).

Acemhöyük'te açığa çıkartılmış olan damga mühür baskısı (Lev. 30a) üzerindeki boğa-adam tipi diğerlerinden farklıdır. Boğa-adam, Su tanrısı olarak tasvir edilmiştir (Özgüç, 1980: 75, Fig. III-41). Her iki yandan tuttuğu kaptan sular taşmaktadır. Boynuzsuz olup küçük ve kalın bir kulağa ve de çember bir sakala sahiptir. Göğüs kısmından itibaren pullu bir elbisesi dikkati çeker. Kalınlaştırılmış kuyruğu iki bacağı arasında betimlenmiştir (Özgüç, 1977: Lev. XVI-41; Özgüç, 1980: 75, Fig. III-41; Özgüç 1991: 309). Diğer örneklerde her iki eliyle tuttuğu tek bir kaptan sular taşarken, burada dikkat çeken en önemli husus, boğa-adamın her iki elinde birer kap bulunması ve bu kaplardan sular taşmasıdır. Kaplar göğüs hizasında değil her iki yanında bulunmaktadır.

h) Mızrak tutan boğa-adam

Tasvirli sanat eserleri üzerinde mızrak tutan ve bu tipe giren boğa-adam veya boğa-adamlar Kültepe'den ele geçen II. kata ait 9 silindir mühür baskısı üzerinde bulunur. Ele geçen bu silindir mühür baskılarından 1 tanesi Eski Babil (Lev. 30b), 4 tanesi Eski Suriye (Lev. 30c, 31a, 31b ve 31c), 3 tanesi Suriye Koloni (Lev. 32a, 32b ve 32c), 1 tanesi Eski Anadolu (Lev. 33a) ve diğer bir tanesi de Eski Babil üslubuna (Lev. 30b) aittir.

Bu silindir mühür baskıları üzerinde işlenen boğa-adamlar ile tuttukları mızrak tipleri kendi içerisinde farklılıklar barındırır. Bazı örneklerde ucu üçgen biçimli olan

mızraklar betimlenmişken diğer örneklerde düz ve uzun bir mızrak olarak tasvir edilmiştir. Kimi örneklerde tek bir mızrağı tutan boğa-adama rastlanırken kimi örneklerde karşılıklı duran iki boğa-adamın tek bir mızrağı tuttuğu görülür.

Kültepe'den ele geçmiş Eski Babil üslubunda iki işçilik geçirmiş, tapma sahnesinin anlatıldığı bir silindir mühür baskısı (Lev. 30b) vardır (Özgüç, 2006: 114, CS 381). İlk işçilikte, sağ eli kuşlu oturan tanrıya oğlak sunan bir şahıs dışında Lamanın eşlik ettiği birisi ve uzun-ince bir mızrağı birlikte tutan iki boğa-adam tasvir edilmiştir. İkinci işçilik kısmında hilalli güneş kursu, oturan küçük maymun ile bir hayvan başı eklenmiştir (Özgüç, 2006: 114, CS 381). Boğa-adamların başı cepheden, gövde ve bacakları profilden gösterilmiştir. Sol tarafta yer alanı boynuzlu bir başlık takmış ve kuyruğu görülmez. Ancak sağda yer alan boğa-adam boynuzlu ve kuyrukludur.

Eski Suriye üslubunda işlenen dört silindir mühür baskısından ilkinde (Lev. 30c), hilalli güneş kursu altında oturan eli kadehli tanrıya Lama eşliğinde tapan bir şahıs yer alır (Özgüç, 2006: 165, CS 524). Tanrının arkasında, içinde birbirine dönük iki insan başı olan kaide üstünde bir boğa bulunur. Boğanın üzerine bastığı kaidenin sağ tarafını oluşturan mızrağı tutan boğa-adam bulunur (Özgüç, 2006: 165, CS 524). Boğa-adamın başı ve gövdesi cepheden bacakları ise profilden gösterilmiştir. Ayakları ve cinsel organı matkap tekniğinde işlenmiştir. Lev. 31a'da sağ tarafta hilalli güneş kursu altında taburesine oturmuş tanrı huzuruna çıkan bir adamın başına basan bir eli testereli Güneş tanrısı ile Lama ve yere çakılı mızrağı tutan bir boğa-adam yer alırken, boğa-adamın arkasında ise tapan iki kişinin üzerindeki kaide üstünde sırtında koni bulunan bir boğa betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 204, CS 620). Boğa-adamın başı cepheden gösterilmiş ancak yüz detayı belirgin değildir. Boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Beli kuşakla sarılı olup cinsel organı ereksiyon halde tasvir edilmiştir. Bu üslupta işlenen bir başka silindir mühür baskısı üzerinde (Lev. 31b), oturan tanrı huzurunda gerçekleşen tapma sahnesi içerisinde, hilalli güneş kursu altında arkalıklı taburesine oturan tanrı, bu tanrının önünde sunulu masa, çıplak tanrıça, Lama korumasında tapan bir şahıs ile tuttuğu mızrağıyla aşağıda yer alan insan başını dipçikleyen bir boğa-adam görülmektedir (Özgüç, 2006: 212 CS 638).

Lugal-x'ın oğlu Talniku veya Tariku'ya ait tapma sahnesinin işlendiği bir silindir mühür baskısında (Lev. 31c), hilalli güneş kursu altında şilteli taburesine

oturmuş tanrı huzuruna çıkan Güneş tanrısı ile boğa-adam arasında tapan görülür (Özgüç, 2006: 270, CS 771). Boğa-adam sol tarafında bulunan ucu üçgen biçimli mızrağı yukarı kaldırmaktadır. Başı cepheden olan boğa-adamın yüz detayı belirgindir boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Sakalı saçak biçiminde işlenmiştir.

Kültepe'den ele geçmiş Suriye Koloni üslubundaki tapma sahnesinin anlatıldığı bir silindir mühür baskısında (Lev. 32a), sağa tarafta iki satırlık yazı yer alır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 103, Abb. 15; Teissier, 1994: 170, No. 478). Bir taht üzerinde oturan ve farbalalı kıyafeti ile şapkasında taramalar olan tanrı, sağ elindeki kabı uzatır. Önünde masa-sunağı üstünde, bir dizi üstüne çökmüş, bir elinde balta diğer elinde öne doğru uzattığı kuşu tutan küçük bir adam vardır. Tanrının önünde ayrıca, bir vazo, yatan bir boğa ile hilal üstünde içinde haç olan bir güneş kursu bulunur. Sol taraftan eşlik eden fable kıyafetli ve boynuzlu taçlı tanrıça selam vermektedir (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 103, Abb. 15; Teissier, 1994: 170, No. 478). Suriye tipi kabarık kenarlı giysisi ile tanrıçanın takdim ettiği tapan da selam duruşundadır. İkisinin arasında bir iksir kabı, yukarıda çömelmiş bir maymun vardır. Soldan iki boğa-adam, ereksiyon halinde olup bir mızrağı tutmaktadır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 103, Abb. 15; Teissier, 1994: 170, No. 478). Boğa-adamların başı cepheden gövde ve bacakları ise profilden gösterilmiştir. Karşılıklı durup ortalarında yer alan ucu üçgen biçimindeki mızrağı her iki elleriyle tutarlar. Bu üsluptaki bir diğer silindir mühür baskısı (Lev. 32b), Eski Assur üslubundan izler taşımaktadır ve bu baskıda, boğaya tapınma işlenmiştir (Veenhof ve Klengel, 1992: 50, Taf. XLIII-33; Teissier, 1994: 180, No. 525). Solda, iki bölümlü alanın altında, ağzını yırtarcasına açmış bir aslan; üzerinde, sırtı üçgen biçiminde olan bir boğa durur. Boğanın önünde: hayvan başları, birçok sembol ile yukarıda hilalli güneş kursu yer alır. Boğanın karşısında, sola dönük tapan bir figür yer alır. Arkasında, cepheden tasvir edilmiş bir tanrıça, iki satırlık kitabe ile mızrak tutan boğa-adam betimlenmiştir. Bu yazıda, DINGIR-na-da DUMU A-šùr ibaresi geçer (Veenhof ve Klengel, 1992: 50, Taf. XLIII-33). Lev. 32c'de (Teissier, 1994: No. 546), taburesi bir aslan üzerinde olan tanrı huzurunda bir insanın başına basan eli testereli tanrı olabilecek (Güneş tanrısı?) bir figür yer alır. Boğa-adam ise oturan tanrının arkasında sağ tarafındaki mızrağı tutar.

Kültepe II. kata ait savaşım frizinin betimlendiği Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısı üzerinde (Lev. 33a), baş aşağı duran bir boğayla mücadele eden çıplak kahramanlar ile başını geriye çevirmiş dik kalkmış bir ceylan, bir insan başı ve başı cepheden gösterilmiş mızrak tutan bir boğa-adam görülür (Özgüç, 2006: 292, CS 818). Çıplak kahramanlar bir eliyle boğanın arka ayaklarından tutarken bir ayaklarıyla hem başına hem de bacağına basarlar. Boğa-adamın yüzü şematik olarak işlenmiştir. Boğa-adamların tuttuğu mızrağın ucu genellikle yukarıya gelecek şekilde tasvir edilmektedir. Ancak bu örnekte üçgen biçimindeki mızrağın başı aşağıya gelecek şekilde gösterilmiştir.

i) Hilalli âlem veya kurs taşıyan boğa-adam

Hilalli âlem tutan boğa-adam veya boğa-adamlara Kültepe'den 34 adet silindir mühür baskısı ve Alişar'dan ele geçmiş 1 adet (Lev. 34c) silindir mühür üzerinde rastlarız. Bu mühür veya mühür baskıları üzerindeki konular tapma, kabul, savaşım ve mitolojik sahnelerdir. Mühür baskıları farklı üsluplardandır. Eski Babil üslubuna giren 7 adet (Lev. 17c, 33b, 35b, 37c, 38c, 39a ve 39b), Eski Assur üslubuna giren 6 adet (Lev. 33c, 36b, 37a, 38a, 40a ve 40b), Eski Anadolu Grubuna giren 8 adet (Lev. 6a, 29b, 34a, 36a, 40c,41a, 41b ve41c), Eski Suriye üslubuna giren 10 adet (Lev. 34c, 35a, 36c, 42a, 42b, 42c, 43a, 43b, 43c ve 44a) ve Suriye Koloni üslubuna giren 3 adet (Lev. 37b, 44b ve 48a) silindir mühür baskısı görülür. Mühür baskıları üzerinde boğa-adam tasvirleri farklılık gösterir. Kimi baskılarda boğa-adam tek, kimi baskılarda karşılıklı veya kimi baskılarda ise yan yana dizilmiş birden fazla boğa-adamlar şeklinde âlem tutarken tasvir edilmişlerdir.

Kültepe'den ele geçmiş bazı silindir mühür baskıları üzerinde (Lev. 6a, 33b, 33c ve34a) karşılıklı duran iki boğa-adam, ortalarında yer alan bir âlemi tutarken tasvir edilmiştir. Başları genellikle cepheden, gövde ve bacakları ise profilden betimlenmiştir. Tuttukları âlemler farklılıklar içerir.

Kültepe II. kata ait Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 33b), hilalli güneş kursu altında oturan tanrı huzurunda gerçekleşen bir tapma sahnesinde, sivri dipli kap tutan tanrıçanın korumasından tapan kişi ileâlem tutan boğa-adamlar betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 213, CS 643). Ayrıca bu mühür baskısında:

maymun, çıplak tanrıça, küçük dik kalkmış bir ceylan ile çömelmiş bir insan bulunur. Boğa-adamlar, boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır ve yüz detayları belirgin değildir ancak sakalları çizgi halinde işlenmiştir.

Kültepe II. kata ait Eski Anadolu üslubunda kabul sahnesinin işlendiği silindir mühür baskısı (Lev. 6a) 'boğa boynuzlu ve kulaklı adam (kahraman)' grubunda (Tip: I. A.2.a.) anlatılmıştır. Bu baskıda, boğanın yularından tutan Hava tanrısının altında karşılıklı olarak bir âlemi tutan iki boğa-adam görülür (Özgüç, 2006: 109CS 367). Âlemin solundaki I. A.3.b. tipindedir. Sağdaki boğa-adam bu tipe girmektedir. Başı cepheden gösterilmiş olup yüz detayı bellidir. Boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Kulaklarından aşağı doğru uzanan kıvrımlı saçı görülür. Kültepe'den ele geçen söz konusu üslupta işlenen diğer bir silindir mühür baskısı üzerinde (Lev. 33c), oturan tanrının sağında, hilal biçimli âlemi tutan iki boğa-adam yer alır (Özgüç, 1989: 383, No. 7; Özgüç ve Tunca, 2001: 25, CS 5). Boğa-adamların sakal ve boynuzları belirgindir. Boğa-adamların vücut hatları çapraz çizgilerle gösterilmiştir. Ayakları tahrip olduğundan belli olmamaktadır.

Eski Anadolu grubuna ait bir silindir mühür baskısı üzerinde (Lev. 34a),sol elinde kadeh diğer elinde sap delikli balta olan Savaş tanrısının arkasında Koruyucu tanrı, kitabenin iki satırı arasında bir elinde gaga ağızlı testi, diğerinde antilop olan başka bir tanrı ile mühür baskısının solunda, hilalli kurslu âlemi tutan birer boğa-adam bulunur (Özgüç, 1965: 40, Lev. XIX-57). Boğa-adamların yüz hatları belli olmasa da sığır kulağı, boynuzu ve baş çıkıntısı belirgindir.

Âlem tutan tek boğa-adamlar tepesi hilalli âlem, mızrağa benzer biçimdeki âlem ve yarım ay biçimli âlem tutarlar.

Kültepe II. kata tarihlenen Eski Anadolu Grubuna ait bir mühür baskısı (Lev. 29b), sulu boğa-adam kısmında anlatılmıştır. Bu baskıda standart veya hilalli kurslu âlem taşıyan bir boğa-adam yer alır (Özgüç, 1953: 104, Res. 705; Özgüç, 1965: 40, Lev. XVIII-54 Teissier, 1994: No. 330). Sulu boğa-adam ile benzer vücut özelliklerini taşır. Benzer standart örneği Suriye Koloni üslubunda diğer bir silindir mühür baskısında (Lev. 48a) bulunur (Garelli ve Collon, 1975: Pl. 53, No. 42; Teissier, 1994: No. 547). Hilalli güneş kursu altında tahtında oturmuş tanrının huzuruna, bir küçük

insan başına ve sırtına basan, bir eliyle hayvan sunan tanrı olabilecek bir figür ile bu tanrının arkasında bir tanrıça, standart taşıyan başı cepheden bir boğa-adam ile iki insan üzerindeki bir kaide üstünde bir boğa yer almaktadır. Boğa-adamın yüz ifadesi belli olmamakla beraber boğa boynuzlu ve kulaklıdır. Beli kuşak ile sarılı olup kuyruğu görülmez.

Alişar'dan ele geçmiş III. Zimrilim dönemine tarihlenen, Eski Suriye üslubunda işlenmiş hematitten yapılmış bir silindir mühürde (Lev. 34c) (Osten, 1937: 205, No. d. 2199; Erkanal, 1993: 19, Lev. I-E/08) kayık içindeki bir taburede oturan sakallı ve pilili elbiseli Marduk (Erkanal, 1993: 20 ve 130), oturur vaziyetteki insan başlı boğaya (kušarikku) basar. Bu tanrının karşısında ayakta küçük bir hayvanı taşıyan bir boğa-adam ile tanrının arkasında yine ayakta duran ve '*enkidu*' olarak belirtilen standart taşıyan başka bir figür (boğa-adam) bulunurken; kayığın her iki köşesinde kürek çeken iki Gılgamış tasviri de yer alır (Osten 1937: 205). Armağan Erkanal (1993: 19), bellerinde üçer şerit bulunan Gılgameş tasvirini çıplak kahraman olarak yorumlamıştır. Boğa-adamın, başı ve gövdesi cepheden bacaklar ise profilden betimlenmiştir. Baldır kısımları boğaya benzer biçimde dolgun şekilde işlenmiştir. Burada tasvir edilen bütün boğa-adamların oturan tanrıyla aynı serpuşlu başlık takmaları (Erkanal, 1993: 20) ve yüz hatlarına sahip olması dikkat çekmektedir. Kültepe'de bulunan kabul sahnesinin işlendiği bu üsluptaki diğer bir silindir mühür baskısı üzerinde (Lev. 35a), oturan tanrıçanın huzuruna çıkan biri baltalı üç tanrıçanın arkasındaâlem tutan boğa-adam yer alır (Özgüç 2006: 124, CS 409). Boğa-adam, solunda yer alan mızrağa benzer âlemi tutmaktadır(?). Yüz detayı ve ayakları belli değildir. Başı ve gövdesi cepheden tasvir edilmiştir.

Âlem tutan ancak bütün vücut detayları belirgin olan örnekler de mevcuttur. Kültepe II. kat dönemine ait ilk işçiliği Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısınınsağında (Lev. 35b), kaide üstünde oturan tanrıya Lama korumasında tapanile sol tarafındaki hilal âlemi her iki eliyle tutan bir boğa-adam görülür (Özgüç 2006: 129, CS 423). İkinci işçilik Eski Assur üslubundaki ek motiflerdir. Tapan kişinin arkasında ve önünde yazı, bir insan başı ve dik kalkmış bir ceylan bulunur. Bu baskıda ayrıca, Idi-Aššur'un oğlu Šu-Ištar yazısı da yer almaktadır (Özgüç 2006: 129, CS 423). Boğa-adam, duruş pozisyonundan, yüz detaylarına kadar iyi bir şekilde betimlenmiştir. Bu

durum Eski Babil üslubundaki bir başka silindir mühür baskısında (Lev. 35c) da görülür. Hilalli güneş kursu altında, bir eli çanaklı ve Gudea takkeli tanrıya Lama ve âlem tutan boğa-adam korumasında tapan bir kişi bulunur (Özgüç, 2006:178, CS 548). Bir önceki örnekten farklı olarak sakalı çizgilerle gösterilmiş ancak elleri belirgin değildir.

Eski Anadolu üslubundaki tapma sahnesinin anlatıldığı bir silindir mühür baskısında (Lev. 36a), hilalli güneş kursu altında, şilteli taburesine oturmuş eli kadehli tanrıya Lama eşliğinde bir elinde ayâlemi, diğer elinde sap delikli balta sunanbir figür yer alır (Özgüç, 2006: 207, CS 626). Güneş âlemini taşıyan boğa-adam ve ceylanla mücadele eden çıplak kahraman (boğa-adam, Tip: I. A.2.a.) arasında tapan kişi görülür. Boğa-adam, boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Kıvrımlı saçları omuzlarına doğru iner. Yüz detayı ve sakalı iyi bir şekilde işlenmiştir. Sırtında, karnında ve baldırında görülen kıvrımlar muhtemelen bir boğada var olan vücut izidir. Bu tasvirde de bunu yansıtmış olabilir.

Lev. 36b, Eski Assur üslubunda bir silindir mühür baskısıdır (Özgüç, 2006: 211, CS 637). Tapma sahnesinin işlendiği bu mühür baskısında, hilalli güneş kursu ve hilalin altında şilteli taburesi aslan, ayakları keçi balığa basan tanrı huzurunda, sol elinde çift gözlü balta olan tanrı, bu tanrının arkasında Lama korumasından tapan şahıs ile güneş âlemini tutan bir boğa-adam yer almaktadır (Özgüç, 2006: 211, CS 637). Boğa boynuzlu ve kulaklı olarak görülen boğa-adamın uzun ve saçak şeklinde sakalı vardır. Bir önceki örnekte olduğu gibi sağ tarafındaki âlemi tutmaktadır.

Eski Suriye üslubundaki tapma sahnesinin anlatıldığı bir silindir mühür baskısının solunda (Lev. 36c), hilalli güneş kursu ile yıldız altında şilteli taburesine oturmuş tanrı huzurunda tapanı getiren Koruyucu tanrı ile ay âlemini tutan boğa-adam betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 234, CS 695). Oturan tanrının arkasında, başka bir tapan kişi ile ters dönmüş başka bir tanrı bulunmaktadır. Boğa-adam sadece boğa boynuzludur ve sol elini göğüs hizasına getirmiş, sağ eliyle de solundaki âlemi tutar. Boynu ve başı bir bütün halde gövdesine bitişiktir.

Lev. 37a, Kültepe II. kat dönemine tarihlenen, Eski Assur üslubundaki başka bir silindir mühür baskısı olup, üzerinde mitolojik bir sahne anlatılmaktadır (Özgüç, 2006:

321, CS 839). Mührün sağında, biri çömelmiş diğeri ayakta olan iki kahraman; mührün ortasında, yüzüstü yatan bir adama basan sol elinde testere olan Güneş tanrısı ile hilalli güneş âleminin mızrak kısmını yüzüstü yatan adamın başına saplayan boğa-adam yer alır. Mührün solunda ise birbirine bakan ve diz hizasında etekleri bitişik olan iki şahıs görülür (Özgüç, 2006: 321, CS 839). Boğa adamın başı ve gövdesi cepheden bacakları ise profilden betimlenmiştir ve yüz detayı da belirgindir. Burada dikkat çeken husus, boğa-adamın tuttuğu hilalli kurs biçimli âlemin alt kısmının mızrak ucu şeklinde işlenmesidir.

Lev. 37b, Kültepe II. kattan Suriye Koloni üslubundaki bir silindir mühür baskısıdır (Kienast, 1960: 112, Abb. 14, Nr. 24; Teisser, 1994: 182, No. 554), Bu baskıda sağ tarafta oturan, bizon başlı demon veya cin olarak belirtilmiş olup, kollarını dizlerinin üstüne dayar. Ona, sol taraftan sağ elinde topuz olan Suriye stilinde giyinmiş bir kişi gelmektedir (Kienast, 1960: 112, Abb. 14, Nr. 24). Elinin altında kalotte-başlıklı (Filistin tipi şapka, yuvarlakça) küçük bir kafa ile üzerinde durduğu platformun dakalotte-başlıklı olduğudur. Bizon elindeki mızrağıbu kafaya (kalotte-başlıklı adama) saplamaktadır. Sol tarafta Kapadokya stilinde bir hayvan bedeninden, farbala kıyafetinden birer insan figürü gibi şekiller çıkar (Kienast, 1960: 112, Abb. 14, Nr. 24). Bu örnek, bir önceki silindir mühür örneği ile benzer bir anlatıma sahiptir. Bizon olarak belirtilen varlık aslında bir boğa-adamdır. Mühür baskısının kırık olmasından dolayı boğa-adamın sığıra ait sağ kulağı görülür. Başı hilal biçimindeki mızrağı yatan adamın başına vururken gösterilmiştir. Beli kuşak ile sarılı olup, cinsel organı ereksiyon halindedir.

Lev. 17c, Eski Babil üslubundaki savaşım sahnesinin anlatıldığı bir silindir mühür baskısıdır (Özgüç, 2006: 326, CS 847) ve daha önceden bu tipte aslanla mücadele eden boğa-adam bölümünde değinilmiştir. Ancak bu baskı üzerinde iki farklı boğa-adam daha görülür. Mühür baskısının solunda, Sol tarafta âlem tutan (mızrağa benziyor) üst üste iki küçük boğa-adam yer alır (Özgüç, 2006: 326, CS 847). Üstteki boğa-adamın yüz hatları belli olmasa da boğa boynuzu ve kulağı belirgindir ancak kuyruksuzdur. Boğa-adamın başı cepheden gövde ve bacağı ise profilden gösterilmiştir. Alttaki boğa-adamın başı profilden gösterilmiştir. Yüz detayı belirgindir ve çatallı boynuzları vardır.

Kültepe'den ele geçmiş iki silindir mühür baskısında yan yana dizilmiş ve ellerinde âlemtaşıyan boğa-adamlar alayı görülür. Bunlardan ilki, Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısıdır (Lev. 37c). Beş tane yan yana dizilmiş ve sağ taraflarındaki güneş âlemini taşıyan boğa-adamlar yer alır (Özgüç, 2006: 217, CS 653). Ancak bu beş boğa-adamdan yalnızca ikisi bu tipe girmektedir. Diğer üçünün bacaklarında ve ayaklarında insana ait özellikler görüldüğünden bu tipte değerlendirilemez. Boğa-adamların başı ve gövdesi cepheden bacakları ise profilden tasvir edilmiştir. Yüz hatları belirgin olup cinsel organları da ereksiyon haldedir.

Kültepe'den açığa çıkartılmış Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 38a), sağ tarafa yürüyen hilalli âlem taşıyan dört boğa-adam betimlenmiştir (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 124, Abb. 130; Teissier, 1994: 125, No. 148). Aralarında iki ayağı üzerine kalkmış bir ceylan vardır. Boğa-adamlara baktığımızda çatallı boynuzları vardır. Kulaklar işlenmemiştir. Yüz detaylarının diğer kısımları şematik olarak tasvir edilmiştir. Sakalları uzun olup göğüslerine kadar uzanır. Hepsinin beli kuşak ile sarılıdır ve kuyrukları bacaklarının arasında gösterilmiştir.

j) Ceylan, maymun, yılan ve kuzu tutan (hayvanlar hâkimi) boğa-adam

Hayvanlar hâkimi olarak tasvir edilen ve onları hâkimiyeti altına alan boğa-adam tipleri, silindir mühür baskılarında çok sık görülür. Kültepe'de Eski Anadolu üslubunda 4 (Lev. 13b, 45b, 45c ve 46a), Eski Suriye üslubunda 2 (Lev. 44c ve 45a), Eski Babil üslubunda 1 (Lev. 46c) ve Suriye Koloni üslubunda 1 adet (Lev. 46b) silindir mühür baskısında rastlarız. Ayrıca Alişar'dan ele geçen bir silindir mühür de Eski Suriye üslubuna aittir (Lev. 34c).

Alişar Höyük'ten ele geçmiş Kültepe II. katla çağdaş Eski Suriye üslubundaki bir silindir mühür üzerinde (Lev. 34c), oturan tanrıya oğlak sunan bir boğa-adam görülür (Erkanal, 1993: 133, Lev. 4, I-E/08). Bu mühür âlem tutan boğa-adam bölümünde anlatılmıştır.

Kültepe'den açığa çıkartılmış Eski Suriye üslubundaki 2 silindir mühür baskısından ilkinde (Lev. 44c), içinde maymun olan bir kaide üstünde ters dönmüş bir adamı tutan başka bir figür ile şilteli taburesinde oturmuş tanrının huzuruna Lama korumasında tapan betimlenmiştir. Bu figürler arkasında karşılıklı duran iki boğa-adam

ortalarındaki ceylanın başına mızrak geçirir (Özgüç, 2006: 201, CS 612). Boğa-adamların başları ve gövdeleri cepheden, bacakları ise profilden betimlenmiştir. Boğa-adamlar, bir elleriyle ceylanın boynuzlarından tutarken diğer elleriyle de başına mızrak saplar. Her ikisinin yüz detayları belli değildir ancak sığır kulaklı oldukları görülür. Sakalları çizgi halinde betimlenmiştir. Sol tarafta yer alan boğa-adam kuyruklu iken sağdaki kuyruksuz olarak tasvir edilmiştir. Bu üsluptaki başka bir silindir mühür baskısının sağında (Lev. 45a), hilalli güneş kursu ve yıldızın altında, arkalıklı taburesine oturan tanrı huzurunda, külahlı ve bir elinde bitki olan küçük tanrı, Lama, bir kuşun boynundan tutan boğa-adam ile aslan üzerine basan başka bir tanrı korumasında bir elinde çıplak bebek sunan tapan şahıs bulunur (Özgüç, 2006: 226, CS 678). Boğa-adamın, yüz detayları belirgin olmasa da boğa boynuzlu ve sığır kulaklı olduğu görülür. Sakalı çizgilerle betimlenmiştir. Başı ve gövdesi cepheden, bacakları ise profilden tasvir edilmiştir.

Eski Anadolu grubuna ait bir silindir mühür baskısında (Lev. 13b), tahtında oturmuş tanrının arkasındaki bir boğa-adam, sol eliyle bir maymun, sağ eliyle de bir antilobu tutarken, başka bir boğa-adam ise baş aşağı duran aslanla mücadele eder (Özgüç, 1965: 41, Lev. XX-61; Özgüç ve Tunca, 2001: 195, CS 167). Bir eliyle maymun diğeriyle antilop tutan boğa-adam, Nimet Özgüç (1965: 29, Lev. XX-61) tarafından 'hayvanlar hâkimi' olarak ifade edilir. Söz konusu üslupta işlenen iki silindir mühür baskısından ilkinde (Lev. 45b), iki sahne yer alır (Özgüç ve Tunca, 2001: 123, CS 250). Sağ taraftaki ilk sahnede, oturan eli kadehli tanrıya ibrikle sunuda bulunan bir şahıs arasında masa-sunak bulunur. Bu tanrının arkasında sol kolu üstünde bir maymun olan boğa-adam, hilalli güneş kursu ve iki yıldız vardır. Sol taraftaki ikinci sahnede, yatay çizgisi heraldik aslan ve arka arkaya yatmış iki aslan üzerinde olan ve dağ koyununa oturan tanrıçaya sunuda bulunan küçük bir figür bulunmaktadır (Özgüç ve Tunca, 2001: 123, CS 250). İkinci silindir mühür baskısında (Lev. 45c), keçik-balık üstündeki tahtında oturan Ea'ya, bir elinde tavşan diğerinde kartal olan başka bir tanrı korumasında gaga ağızlı testi sunan küçük bir şahıs ile su tanrısının üstünde yüzükoyun yatan bir adam, kaideli kabı doldurarak içki sunmaktadır (Özgüç ve Özgüç, 1953: 99, No. 668; Teissier, 1994: 142, No. 303). Tanrı Ea'nın arkasında boğa-adam, balık-insan ve insan başları tasvir edilmiştir. Diğer bir silindir mühür baskısında (Lev. 46a) farklı bir tasvir göze çarpar (Teissier, 1994: 149, No. 343). Mühür baskısının sağında, yatan

bir aslan üzerinde, yatay desenli bir elbise giymiş, başında takke olan sakallı bir tanrı huzurunda, Suriye kostümünde giyinmiş, başlıklı ve elinde balta olan bir adam bulunur (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 111, Abb. 59). Aralarında, alttan yukarı doğru, bir iksir kabı, bir vazo ve yıldız biçimindeki hilalli güneş kursu yer alır. Sol tarafta, boğa üstünde yırtmaçlı eteklive hilalli güneş kursu biçiminde konik başlıklı Hava tanrısı görülür (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 111, Abb. 59). Omzunda, bir balta ve sağ elinde hayvanın yularını tutar. Önünde, yukarıdan aşağı, hilalli güneş kursu ve çömelmiş bir maymun yer alır. Tahtın arkasında ise, bir balık ve yılan tutan bir boğa-adam tasvir edilmiştir (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 111, Abb. 59). Boğa-adamın başı ve gövdesi cepheden, bacakları ise profilden gösterilmiştir. Bu tipte, yılan tutan boğa-adam örneğine başka bir tasvirli sanat eserlerinde rastlanılmamıştır.

Kültepe II. kattan açığa çıkartılan iki silindir mühür baskısında farklı bir anlatım söz konusudur. Bunlardan ilki (Lev. 46b), Suriye Koloni üslubunda takdim sahnesinin işlendiği bir silindir mühür baskısıdır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 114, Abb. 75; Teissier, 1994: 170, No. 481). Taht olarak kullandığı sandalye üstünde oturan, çok sayıda kolye bulunan, festival kıyafeti giymiş, sağ elinin altında ve üstünde birer kuş olan tanrı huzurunda, Suriye kostümünde giyinmiş ve kıvırcık saçlarıyla selamlama pozisyonundaki tapanı, elinden tutan bir tanrıça (Lama?) görülür (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 114, Abb. 75). Sola dönük, Suriye kıyafetinde giyinmiş bir figür, bir bacağını kaldırır. Kuzu tutan bir boğa-adam, aralarında dört ayaklı bir tavşan ve arkada ayakları üzerinde kalkmış bir aslan bulunmaktadır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 114, Abb. 75). Oturan tanrının başı hizasında güneşe benzer tasvir yer alır. Boğa-adamın başı cepheden betimlenmiş olup boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Yüz detayı belirgindir. Sakalı çizgiler halinde işlenmiştir. Beli incedir ve kuşakla sarılıdır.

Eski Babil üslubundaki diğer mühür baskısı üzerinde (Lev. 46c) ise savaşım sahnesi anlatılmaktadır (Özgüç, 2006: 155, CS 495). Mühür baskısının solunda, bir kahramanın mücadele ettiği biri aslan-grifon diğeri dik kalkmış bir aslan olan iki figür bulunurken; mührün sağında ise ortalarındaki ceylanla mücadele eden boğa-adam ve dik kalkmış bir aslan yer almaktadır. Boğa-adam bir eliyle ceylanın boynuzundan diğeriyle de ön ayağından tutar (Özgüç, 2006: 155, CS 495). Başı cepheden gösterilen

boğa-adamın, yuvarlak gözleri ile sakalı ince çizgilerle tasvir edilmiştir. Beli kuşak ile sarılıdır.

k) Küçük kap (iksir kabı?) tutan boğa-adam

Kültepe II. kata tarihlenen Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 47a), hilalli güneş kursu altında şilteli taburesine oturan tanrı huzuruna, Lama eşliğinde çıkan bir şahıs ile bunların arkasında, hilalli güneş kursu altında karşılıklı duran vebir elleriyle küçük vazoyu diğer elleriyle sunağa dökülen kabı tutan iki boğa-adam tasviri görülür (Özgüç, 2006: 123, CS 408). Boğa-adamlar bu sahnede libasyon yaparlar. Başları ve gövdeleri cepheden bacakları ise profilden betimlenmiştir.

l) Tabla kaldıran boğa-adamlar

Tabla kaldıran boğa-adamlar birçok mühür baskısında görülmesine rağmen bu tipte tek örnekle karşımıza çıkmaktadır. Anadolu mühür grubuna ait Kültepe'den ele geçtiği bilinen iki sahneli bir silindir mühür baskısında (Lev. 47b) görülür (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIV-40). İlk sahnede, tahtında oturan sol omzu baltalı Savaş tanrısı huzurunda ibrikle sunuda bulunan tanrı giysili biri bulunur. Bu baskıda ayrıca, hilalli güneş kursu, hayvanlar ve hayvan başları yer alır (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIV-40). İkinci sahnede, bir tabla içindeki sırtı konili ve bir çift insan koluna sahip bir boğayı kaldıran iki boğa-adam; boğanın önünde Koruyucu tanrı, arkasında ise baş aşağı duran aslanı yenen boğa-adam (çıplak kahraman) betimlenmiştir (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIV-40). Tabla kaldıran boğa-adamlara bakıldığında genelde iki boğa-adam bir tablayı kaldırır. Bu mühür baskısının bu kısmı tahrip olduğundan tek bir boğa-adam varmış gibi görülmektedir.

m) Bitki standardı tutan boğa-adam

Bitki standardı tutan bu tipe ait boğa-adam örneği tek bir örnekte karşımıza çıkar. Lev. 47c, Kültepe II. kata ait Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısıdır (Hrozny, 1952: Pl. LXVII-38a; Teissier, 1994: No. 138), Başı hilalli güneş kursu hizasında tahtında oturan Gudea takkeli ve eli kadehli tanrı huzurunda iki figür görülür. Bu figürlerden arkada olanı, tapanı getiren Lama olabilir. Bu sahnede boğa-adam solundaki bitki standardını her iki eliyle sıkıca tutar. Başı ve gövdesi cepheden olup

bacakları ise profilden betimlenmiştir. Boğa boynuzludur olup iri sığır kulaklara sahiptir.

Öncelikle bu tip söylenecek söz, tasvirli sanat eserlerinde en çok görülen boğa-adam tipidir. Mücadele sahnelerinden tutunda tanrısal bir karaktere kadar farklı uzanan farklı işlevlerinin olduğu görülmüştür. Bir sonraki tip de, bu tip ile benzemekle birlikte daha çok mücadeleci ve taşıyıcı/tutan yanı betimlenmiştir.

I.1.1.5. Üst Yarısı İnsan, Alt Yarısı Boğa veya İnsan Ayaklı Adam (Tip: I.A.3.b.)

Kültepe'den ele geçmiş 22 adet silindir mühür baskısında bu tipte boğa-adamlar görülmektedir (Lev. 6a, 34b, 37c, 48c, 49a, 49b, 49c, 50a, 50b, 51b, 51c, 52a, 52b,52c, 53a,53b, 53c, 54a, 54b, 54c, 55a ve 55b). Bunlarda kendi içinde aşağıdaki gibi alt gruplara ayrılabilirler:

a) Aslan ile mücadele eden boğa-adam

b) Kahraman ile mücadele eden boğa-adam

c) Heraldik kuşarikku çifti ile mücadele eden boğa-adam

d) Çıplak tanrıça ile birlikte gösterilen boğa-adam

e) Hilalli âlem veya kurs taşıyan boğa-adam

f) Mızrak tutan boğa-adam

g) Yazıyı tutan boğa-adam

h) Pasif davranışlı boğa-adam

a) Aslan ile mücadele eden boğa-adam

Sekiz silindir baskısında bu tipte boğa-adamlar görülür. Genellikle boğa-adamlar, ya dik kalkmış ya da baş aşağı duran bir aslanla mücadele ederler. Başları cepheden, gövdeleri ve bacakları ise profilden tasvir edilmektedir. Bu tip en çok Eski Anadolu üslubundadır. Mühür baskılarından birisi bilinmemekle (Lev. 48c) 4 tanesi

Eski Anadolu (Lev. 50b, 51c, 52a ve 55a), 1 tanesi Eski Babil (Lev. 53b) ve 1 tanesi de Eski Assur (Lev. 49c) üslubundadır.

Boğa-adamın baş aşağı duran aslan ile mücadelesinde, aslanın başına bastığı ayağı, insan; yere bastığı destek ayağı, boğa şeklindedir. Baş aşağı duran aslan ile mücadele eden boğa-adam üç silindir mühür baskısında yer alır. Bunlardan ilki, Kültepe II. kata tarihlenen ancak üslubu bilinmeyen bir silindir mühür (Lev. 48c) baskısıdır (Özgüç, 2006: 73, CS 291).Mühür baskısının sağında, başının çevirmiş ceylan üzerinde sırtı konili bir boğa görülür. Boğanın önünde bir sunak, sunağın solunda ise sırtı konili boğaya dönük ve her iki elini havaya kaldırmış Lama tasvir edilmiştir (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIV-40). Mühür baskısının ortasında, hilalli güneş kursu, tahtında oturan elindeki bardakla üç karışından birini tutan tanrı yer alır. Tanrının arkasında, solundaki baş aşağı duran aslan ile mücadele eden boğa-adam görülür (Özgüç, 2006: 73, CS 291). Boğa-adamın yüz ve vücut detayları belli değildir. Bir eliyle aslanın arka ayağından diğeriyle kuyruğundan tutar, ayağıyla da aslanın başına basmaktadır. Boğa-adamın, sol bacağı ve ayağı insan ayağı şeklindeyken sağ bacağı boğa bacağı biçimindedir.

Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 50b), hilalli güneş kursu ve yağmur altında bir ayağıyla boğanın sağrısına diğeriyle dağa basıp, sağ eli ile hayvanın yularını, sol eliyle dağdan yükselmiş yılanı ve onu öldüren yıldırım ağacını tutan Fırtına tanrısının huzuruna çıkmış, çıplak tanrıça, Koruyucu tanrı, buhurdan getiren tanrı ile oğlak getiren başka bir tanrı görülürken, Fırtına tanrısının arkasında, baş aşağı duran aslanla mücadele eden boğa-adam görülür (Özgüç, 2006: 259, CS 748). Boğa-adamın yüz ve vücut detayları, diğer iki boğa-adam örneğinden farklı olarak belirgindir. Boğa-adam ile aslanın vücut detayları çizgilerle gösterilmiştir. Sağ bacağı boğa bacağı şeklindeyken, sol bacağı insan bacağı biçimindedir.

Bu üslupta işlenen, üzerinde A-šùr-na-da ve DUMU-ka-šu-pa yazısı bulunan silindir mühür baskısının (Lev. 51c) sağında, oturmuş tanrı huzuruna iki Koruyucu tanrı, bu tanrıların arkasında baş aşağı aslanla mücadele eden çıplak kahraman yer almaktadır (Özgüç, 1965: 40, Lev. XVI-48; Teissier, 1994: No. 296). Çıplak kahraman olarak gösterilen figürün diğer örneklerden farklı olarak kuyruklu olmasıdır. Boğa-adam gibi başı cepheden gösterilmiştir. Sığır kulaklara sahiptir ancak yüz detayı görülmez. Aslanın başına bastığı ayağı insan, yere basan sabit ayağı ise boğa ayağı biçimindedir.

Söz konusu üslupta işlenen başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 52a), (Garelli ve Collon, 1975: Pl. 56, No. 72; Teissier, 1994: 146, No. 328) sol tarafta başı hilalli güneş kursu hizasında, yuvarlak halkalardan oluşturulmuş tahtı üzerinde oturan eli kadehli tanrı, önünde bir sunak ile sunağın sağında dua jesti pozisyonunda her iki elini havaya kaldırmış tapan veya tanrı olabilecek bir figür tasvir edilmiştir. Bu figürün arkasında baş aşağı duran aslanın başına basan bir boğa-adam vardır. Boğa-adam sığır kulaklıdır. Gözleri ise iri olarak betimlenmiştir. Mühür baskısının sağında, sulu kahraman üzerinde sırtı konili bir boğa, boğanın önünde bir sunak ve sunağın sağında, dua eder konumda olan bir tanrı (?), arkasında iki eli silahlı bir kişi görülmektedir.

Dik kalkmış aslan ile mücadele eden boğa-adam iki silindir mühür baskısında görülür. Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 49c), çıplak tanrıça ve ona tapan küçük bir şahıs ile çıplak kahramanlar alayı tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 157, CS 501). İkisi boynuzlu olan kahramanlardan ilki dik kalkmış aslanla mücadele eder. Sonraki gelen üçü âlem taşır. Çıplak kahramanlardan boynuzlu olanların bir ayağı insan diğeri boğa ayağı şeklindedir.

Eski Babil üslubundaki savaşım sahnesinin işlendiği mühür baskısının (Lev. 53b) sağında bulunan kitabede, Tanrı Šamaš ve tanrı Aya yazısı; kitabenin solundaki sahnede, aslanla mücadele eden boğa-adam yer almaktadır (Özgüç ve Özgüç 1953: 99-100, Res. 671; Teissier, 1994: 202, No. 636). Boğa-adamın başı tahrip olmuştur. Her iki eliyle aslanın ön ayaklarından tutar. Cinsel organı ereksiyon haldedir. Sağ bacağı şematik olarak tasvir edilse de boğa bacağı şeklindedir. Sol bacağı da insan ayağı şeklinde olup uzun ayaklıdır.

b) Kahraman ile mücadele eden boğa-adam

Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısının (Lev. 50a) solunda, birbiriyle mücadele eden iki kahraman; sağında, tasvir edilen boğa boynuzlu boğa-adamın (kahraman) sol ayağı insan, sağ ayağı da boğa ayağı şeklindedir (Özgüç, 2006: 224, CS 671). Ortada aslanla mücadele eden çıplak kahraman, sağda ise başı cepheden kahramanla ele ele vermiş profilden gösterilmiş bir çıplak kahraman (sağdaki kahramanın bir ayağı boğa, diğeri insan şeklindedir) betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 224, CS 671).

Lev. 53b, aslanla mücadele eden boğa-adam kısmında anlatılmıştır. Ancak bu silindir mühür baskısında ayrıca Kılkameş (Gılgameş) ile savaşan başka bir boğa-adam bulunur (Özgüç ve Özgüç 1953: 99-100, No 671; Teissier, 1994: 202, No. 636). Boğa-adam dikdörtgen bir yüze sahip ancak yüz detayı belli değildir. Bu mühür baskısı, aslan ile mücadele eden bu tipteki boğa-adam örneğinde de anlatılmıştır.

c) Heraldik kuşarikku çifti ile mücadele eden boğa-adam

Kültepe'den ele geçen Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 51b), heraldik kuşarikku çiftiyle mücadele eden boğa-adamlar görülür (Gailani-Werr, 1988: 69, No. 4c; Teissier, 1994: 202, No. 638). Boğa-adamların başları cepheden gösterilmiştir. Bir elleriyle kuşarikkuların boynundan diğer elleriyle de ayaklarından tutarlar. Belleri kuşak ile sarılı olup insan ayaklı oldukları görülmektedir.

d) Çıplak tanrıça ile birlikte gösterilen boğa-adam

Kültepe II. kata tarihlenen Eski Suriye üslubundaki tapma sahnesinin anlatıldığı bir silindir mühür baskısında (Lev. 55b), hilalli güneş kursu altında arkalıklı tahtında oturmuş sular dökülen vazoyu tutan tanrı huzuruna Suriyeli küçük kadın ve Lama rehberliğinde gelen birer tapan şahıs yer almaktadır (Özgüç, 2006: 277, CS 790). Mühür baskısının solunda ise bir kaide üstünde karşılıklı iki boğa-adamın arasında çıplak tanrıça görülmektedir. Boğa-adamların başları profilden gösterilmiştir. Elleriyle tanrıçanın kol ve omuzlarından tuttukları belirtilmektedir (Özgüç, 2006: 277, CS 790). Her ikisi de benzer fiziksel özelliklere sahipse de sağdaki boğa-adam diğerinden farklı olarak sol bacağı insan bacağı şeklindedir.

e) Hilalli âlem veya kurs taşıyan boğa-adam

Âlem tutan boğa-adam örneklerine 7 adet silindir mühür baskısında rastlarız. Bu mühür baskılarından birisinin üslubu bilinmemekle beraber (Lev. 11c) 2 tanesi Eski Anadolu (Lev. 6a ve 52b), 1 tanesi Eski Babil (Lev. 37c), 1 tanesi Suriye Koloni (Lev. 34b) ve bir tanesi de Eski Suriye (Lev. 54c) üslubundadır.

Kültepe II. kattan Eski Anadolu üslubundaki iki silindir mühür baskısından ilkinde (Lev. 6a), hilalli güneş kursu altında tahtında oturmuş tanrı Ea huzurunda, sulu kahraman, Fırtına tanrısı ve Işınlı tanrı (Güneş tanrısı?); Fırtına tanrısının altında,

karşılıklı bir güneş kurslu âlemi tutan boğa-adamlar görülür (Özgüç, 2006: 109, CS 367). Sağdaki boğa-adamın üst gövdesi insan, alt gövdesi boğa olan tip grubunda (Tip: I.A.3.a) anlatılmıştır. Soldaki boğa-adamın sol ayağının insan ayaklı olduğu görülür. Diğer bir silindir mühür baskısındab (Lev. 52b) (Teissier, 1994: 147, No. 331), başı hizasında hilalli güneş kursu olan ve şilteli taburesine oturan tanrı huzurunda iki elinidua jesti şeklinde kaldırmış bir şahıs ile çok boynuzlu başlıklı başka bir tanrı ve de karşılıklı bir âlemi tutan boğa-adamlar tasvir edilmiştir. Boğa-adamlardan soldaki insan ayaklıdır.

Kültepe II. kata ait Suriye Koloni üslubunda işlenen bir silindir mühür baskısında (Lev. 34b), (Teissier, 1994: 174, No. 510) saçaklı veya volanlı (fabel) kıyafetli ve başlıklı oturan tanrı, önünde boynuzlu başlıklı ve saçaklı (pilili olabilir) elbisesi olan bir tanrıça yukarıya kaldırdığı vazoyu tutar. Dirseğinin altında bir iksir kabı bulunur. Arkasında, uzun ve bezenmiş robalı (elbise) ve şapkalı iki tapanve bu kişilerin arasında uzunca bir yılan görülür. Son olarak güneş standardını taşıyan bir boğa-adam ile çıplak kahraman tasvir edilmiştir (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 118-119, Abb. 100). Muhtemelen standartın solundaki çıplak kahraman gösterilen figür aslında boğa-adamdır. Çünkü bacakları komple bir boğa uzuvudur. Başında boğa boynuzları vardır. Standardın sağındaki başı cepheden gösterilen boğa-adamın yüz detayı belirgin değildir. Boğa boynuzludur ve ucu kıvrılmış boynuna doğru inen saç olabilecek bir tasvir vardır. Beli kuşakla sarılı olup kuyruğu ve cinsel organı da görülmektedir. Sağ bacağı insan, solu ise boğa bacağı biçimindedir.

Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısı (Lev. 37c) I.A.3.a tipinde anlatılmıştır. Bu mühür baskısında âlem taşıyan boğa-adamlar alayı görülür (Özgüç, 2006: 217, CS 653). Sağ tarafta bulunan üç boğa-adamın sol ayakları insan ayağı şeklindedir. Başları ve gövdeleri cepheden gösterilmiştir. Hepsi sağında bulunan âlemi tutarlar.

Kültepe II. kata tarihlenen bir silindir mühür baskısında (Lev. 49a) aslan üzerindeki taburesine oturmuş bir eli çanaklı tanrıya ve güneş âlemini tutan boğa-adama, bir elinde testere olan tanrı ile Lama arasında tapan şahıs görülür (Özgüç, 2006: 131, CS 430). Boğa-adamın, başı ve gövdesi cepheden bacakları ise profilden betimlenmiştir. Boğa boynuzlu ve kulaklıdır. Ağzı ve sakalı belirgindir. Cinsel organı

ile sağ bacağı birbiriyle bitişik olarak tasvir edilmiştir. Bahsedilen bacağı insan bacağı gibi düzdür.

Eski Suriye üslubundaki başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 54c), aslan üzerinde oturan tanrı, çıplak kahraman üzerindeki yatay merdiven üstünde boğa ile bir insanın başına ve sırtına basan bir eli testereli tanrıya Lama eşliğinde tapan bir şahıs tasvir edilmiştir. Boğa-adam eli testereli tanrının sağında yer alır (Özgüç, 1989: 384, No. 13; Özgüç ve Tunca, 2001: 35CS 37). Boğa-adamın insan bacağı olan sol bacağı ile cinsel organı bitişik olarak gösterilmiştir.

f) Mızrak tutan boğa-adam

Kültepe Kaniš/Karum'un II. katına ait F-G/9-10 plan karesinde açığa çıkartılan Eski Suriye üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 50c), oturan tanrının huzurunda (?) tapanı getiren başka bir tanrıdan izler mevcuttur (Özgüç, 1989: 384, No. 13; Özgüç ve Tunca, 2001: 27, CS 14). Bu figürlerin arkasında mızrak tutan boğa-adam, yılan tutan bir adam ile her iki eliyle hayvanın arka ayaklarından tutan aslan-adam görülmektedir (Özgüç ve Tunca, 2001: 27, CS 14). Boğa-adamın yüz detayı belirgin olmamakla boğa boynuzlu ve kulaklıdır. Sakalları çizgi halinde betimlenmiştir. Beli kuşak ile sarılıdır. Bacaklarının kaslı olduğu görülür.

Kültepe II. kata tarihlenen Suriye Koloni üslubundaki bir silindir mühür baskında (Lev. 52c), takdim sahnesi betimlenmiştir (Matouš, 1962: 53, Pl, CXXVIII-Ka643B, Teissier, 1994: 174, No. 509). Aslan üzerinde oturan sakallı ve kaunakes kıyafetli tanrı huzurunda: sağ elinde yuvarlak bir nesne tutan bir şahıs (tanrıyı kutlayan figür?), arkasındaki tapanı getiren sağ eli kadehli kaunakes elbiseli başka bir tanrı ile penisleri ereksiyon halde ve standart tutan iki Enkidu (boğa-adam) görülür (Matouš, 1962: 53, Pl, CXXVIII-Ka643B). Soldaki boğa-adam bu tipe girmektedir. Sağdaki boğa-adam üst yarısı insan alt yarısı boğa olan tipe aittir. Boynuzları ve gözleri belirgindir. Sakalları çizgi halinde işlenmiştir. Belleri kuşak ile sarılı olup cinsel organları ereksiyon haldedir.

g) Yazıyı tutan boğa-adam

Kültepe II. kata tarihlenen Suriye Koloni üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 53a) görülmektedir (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 118. Abb. 98, Teissier, 1994: 176, No. 521). Her iki tarafta bulunan birer boğa-adam yazının kenar kısımlarını tutar. Tahtında oturmuş boynuzlu tacı takan tanrı, uzattığı eliyle kadeh tutar. Önünde, kısa etekli ve boynuzlu başlıklı bir adam sağ kolunu kaldırıyor. Ardından, Suriye kostümünde giyinmiş, bir eliyle iksir kabını, diğeriyle vazoyu takdim eden tapan kişi gelir. Bu figürü, boynuzlu başlıklı ve pilili elbisesiyle bir Koruyucu tanrıça izlemektedir. Bunların dışında, hilalli güneş kursu, bir maymun ve bir yıldız tasvir edilmiştir (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 118. Abb. 98). Boğa-adamların başları cepheden, bacak ve gövdeleri ise profilden betimlenmiştir. Yüz detayları bellidir. Belleri kuşak ile sarılı olup cinsel organları ereksiyon haldedir. Boğa-adamların ayaklarından birinin insan ayağı şeklinde olduğu görülmektedir.

h) Pasif davranışlı boğa-adam

Bu tipteki boğa-adamlar birçok silindir mühür baskısında yer alır. Bu tip Kültepe'den dört silindir mühür baskında görülür.

Kültepe-Kaniš/Karum'un II. katına ait ilk işçiliği III. Ur üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 49b), hilalli güneş kursu oturan tanrı huzuruna Lama korumasında tapan şahıs vardır (Özgüç, 2006: 152, CS 488). Ek motif olarak boğa-adam ile savaşan dik kalkmış bir aslan ile bu aslanın başından tutan bir kahraman yer alır. Oturan tanrının ön tarafında hilalli güneş kursu, oturur durumda bir boğa ile yatar durumda bir düz diğeri ters dönmüş iki aslan ile iki küçük şahıs bulunur (Özgüç, 2006: 152, CS 488). Başı ve gövdesi cepheden gösterilmiş boğa-adamın, her ne kadar dik kalkmış bir aslan ile mücadele ettiği ifade edilse de her iki elini ön tarafta birleştirmiştir ve aslanın boğa-adama bir müdahalesinin olmadığı görülmektedir. Bacaklarının alt kısımları görülmemekle sol bacağının insan bacağı şeklinde olduğu görülür.

Kültepe II. kata tarihlenen Suriye Koloni üslubundaki dört silindir mühür baskısından ilkinin (Lev. 53c) (Teissier, 1994: 172, No. 498) ortasında, başının hizasında hilalli güneş kursu olan ve taburesine oturmuş tanrının huzurunda iki figür yer alır. Tanrının arkasında, küçük bir adam ile platform üstünde boğa görülür. Boğanın da

arkasında, sağ eli göğüs hizasında sol eli havada saygı pozisyonunda olan boğa-adam tasvir edilmiştir. Yüz detayı belli olmamakla beraber başı cepheden gösterilmiştir. Sol bacağı boğa bacağı biçimindeyken sağ bacağı insan bacağı şeklinde olduğu görülmektedir. Lev. 54a, bu üsluptaki başka bir silindir baskısıdır (Lewy, 1937: Pl. CCXXX-3; Teissier, 1994: 179, No. 541). Sağ tarafta başı hizasında hilalli güneş kursu bulunan tahtına oturmuş bir tanrı huzurunda, sol ayağıyla bir hayvanın sırtına basan ve bir elinde hayvanın yuları diğerinde testere olan başkabir tanrı, bir tanrıça (Lama?) eşliğinde gelen tapan bir şahıs ile boğa-adam tasvir edilmiştir. Boğa-adam, elini göğüs hizasında birleştirmiştir. Diğer boğa-adamdan farklı olarak beli kuşak ile sarılıdır. Cinsel organı ise ereksiyon haldedir. Sağ bacağı ve ayağının insan ayağı biçiminde olduğu görülür.

Zigigi'ye ait tapma sahnesinin betimlendiği silindir mühür (Lev. 54b), Anadolu etkisinde olan Eski Babil üslubundadır (Veenhof ve Klengel, 1992: 49, Pl. XLI-21; Teissier, 1994: 180, No. 542). Sağ tarafta, oturan bir adamın arkasında bir yılan, önünde hilali güneş kursu, daireler, tapan küçük bir adam ile bir kuş bulunur. Ona, tapanı takdim eden tanrıça (Lama olabilir) ile aralarında bir yıldız görülür. Sol tarafta, yırtmaçlı elbiseli ve sol elinde testere olan tanrı, ayağını yatan bir adamın başına koyar ve aralarında iksir kabı veya denge aleti vardır. Bu tanrıyı ise bir boğa-adam izlemektedir (Veenhof ve Klengel, 1992: 49, Pl. XLI-21). Boğa-adamın elini havaya kaldırarak saygı konumunda durduğu görülmüştür. Omuz ve dirsek kısımlarındaki eklem yerlerinde matkap tekniği kullanılmıştır. Ayakları da insan ayağı biçimindedir.

Boğa veya insan ayaklı olan bu tipin özellikle mücadele sahnelerinde diğerlerinden farkı, boğa-adamın yere bastığı destek ayağının güçlü olması nedeniyle boğa; hayvanla mücale eden uzuvları, insanın (insanın el ve ayaklarını kullanabilme kabiliyetinden dolayı) el ve ayakları olması bakımından önemlidir. Bir sonraki boğa-adam tipi az olmakla birlikte yine farklı bir tiptir.

I.1.1.6. Üst Yarısı Tam İnsan, Alt Yarısı Boğa Olan Adam (Tip: I.A.4.)

Assur Ticaret Kolonileri Çağında bu tipe giren örnek iki silindir mühür baskısında (Lev. 55c ve 65a) ve fildişinden yapılmış bir mobilya aksanında (Lev. 56a) görülür.

Kültepe'den ele geçmiş bir mühür baskısında (Lev. 55c), başı hizasında hilalli güneş kursu olan aslanı yakalayan kahraman, profilden gösterilmiş bir boğa-adam, antilop ve çeşitli hayvan başları yer alır (Özgüç, 1965: 43, Lev. XXVII-83). Boğa-adamın takkeli başlığının altından saçı beline kadar inmektedir. İri göz ve buruna sahiptir. Beli kuşak ile sarılıdır.

Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 65a), savaşım frizi işlenmiştir (Özgüç, 2006: 169, CS 534). Hilal ve yıldız altındaki heraldik kuşarikku çiftinden sağdakini boynundan kavrayan bir kahramanın, omuz ve belinden tutan boğa-adama saldıran dik kalkmış bir aslan yer alır. Mühür baskısının sağında, kollarını göğüs hizasında birleştiren uzun kıyafetli bir insan; solunda, çıplak kahramanın karşısında başına geriye çevirmiş bir ceylan vardır (Özgüç, 2006: 169). Bir önceki örnekte olduğu gibi boğa-adamın vücudu cepheden, başı çıplak kahraman başı gibi takkeli olarak gösterilmiştir.

New York Metropolitan Müzesinde bulunan M.Ö. 18. yy civarına tarihlendirilen fildişinden mobilya aksanı (Lev. 56a) olarak bir boğa-adam yapılmıştır (Özgüç, 1991: 316). Vücudunun üst yarısı insan alt yarısı boğaya ait izler taşımaktadır. Boğa-adam Mısır sanatından bilinen hathor saça sahiptir. Saç ve kulakları geleneksel Mezopotamya stilinden farklıdır (Laperouse, 2008: 90). İri burun ve gözler kakma ile geniş bir biçimde gösterilmiştir. Her iki kolunda kemer ve bilezik vardır. Fildişi üzerindeki kırmız renk, demir oksite maruz kaldığını ve başının üzerindeki delik ise bir yere monte edildiğini gösterir (Metropolitan Museum. 2017b). Genel olarak sfenklerdeki benzer özellikleri yansıtır. Boğa-adam her iki elini önde birleştirmiştir. Bu durum, bu döneme tarihlenen Kültepe mühürlerinde çok sık karşımıza çıkmaktadır.

Bu tip tasvirli sanat eserlerinde az görülmekle birlikte, farklı bir biçimde tasvir edilmesinden dolayı önemlidir. Sözkonusu tiple birlikte Assur Ticaret Kolonileri Çağındaki boğa-adam (demon) tipine değinilmeyecektir. Tezin bu kısmından sonra, bu döneme ait insan başlı boğalar ile bunların alt grupları anlatılmaktadır.

I.1.2. İnsan Başlı Boğa (Kuşarikku/Bizon-Adam) (Tip: I.B)

Kuşarikku (insan başlı boğa), büyüsel veya şiirsel bir varlık olarak Enuma Ellis'te geçen Tiamat'ın korkunç yaratıklarındandır (Ellis, 1989: 122). İnsan başlı

boğaları tanımlamak için Akkadça kuşarikku (Sümerce, gud-alim) terimi kullanılmıştır (Black ve Green 2003: 49). Bu karışık varlığın yüzü insan şeklinde olup boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Gövdesi, boynu ve ayakları boğa şeklindedir. Tasvirli sanat eserlerinde genellikle, ayakta duran veya oturur durumda betimlenmiş olup dört alt tipte görülür. Bunlar: oturan insan başlı boğa, ayakta duran insan başlı boğa, kuşarikku ve heraldik kuşarikku çiftidir.

I.1.2.1. Oturan İnsan Başlı Boğa (Tip: I.B.1)

İnsan başlı boğalar, genel olarak kuşarikku olarak değerlendirilse de tip açısından farklıdır. Bazı insan başlı boğalar, mühürlerde veya mühür baskılarında oturmuş vaziyette tasvir edilmiştir. Başları cepheden, gövdeleri ise profilden gösterilir. Bazen bir tanrının tahtı veya ayaklarının altında yer alırken bazen debir hayvanın sağrısına otururken tasvir edilmişlerdir. Oturan insan yüzlü boğa veya boğaların yer aldığı silindir mühür ve baskılarından: 1 tanesi Sadberk Hanım Müzesindedir (Lev. 60b). Biri Acemhöyük'te (Lev. 57b), iki tanesi Alişar'da (Lev. 34c ve 56b) ve diğer 11 tanesi de Kültepe'de (Lev. 56c, 57a, 57c, 58a, 58b, 58c, 59a, 59b, 59c, 60a ve 60c) açığa çıkartılmıştır. İkisi bilinmemekle birlikte, altı tanesi Eski Babil, iki tanesi Eski Assur, üç tanesi Eski Suriye, iki tanesi de Eski Anadolu üslubundadır. Bu mühür ve baskılarından 10'unda tekli, 5'inde ise ikili duran insan başlı boğa görülür.

Tekli duran insan başlı boğa örneklerinden ilki (Lev. 34c), Alişar'dan ele geçmiş Eski Suriye üslubundaki bir silindir mühürdür (Erkanal, 1993: 19). İnsan başlı boğa bir kayık içerisinde tabure üzerine oturan tanrının (Marduk) ayakları altında yer alır. Bu tanrının kutsal hayvanıdır. Oturan tanrı ve diğer boğa-adamlarla benzer başlığı takmaktadır (Osten, 1937: 205 ve 207; Erkanal, 1993: 19-20). Alişar'da bulunmuş bu üsluptaki başka bir silindir mührün (Lev. 56b) solunda, uzun pileli kıyafetli, boynuzlu başlıklı ve sakalsız tanrı ile ona tapan aynı kıyafetli ve yuvarlak başlıklı tapan görülür (Osten ve Schmidt, 1932: 43, No. 3103). Her iki figürün arasında, hilalli güneş kursu altında oturan küçük bir hayvan yer alır. Tapanın arkasında iki sıra halinde birkaç figür tasvir edilmiştir. Üst kısımda, uzun pileli kıyafetli çömelmiş kuş başlı demon betimlenmiştir. Demonun arkasında, uzun saçlı ve pilili kıfayetli iki figür, bir platform üzerindeki küçük bir masanın etrafında birbirine dönük oturur. Uzattıkları elleriyle küçük bir goblet (bardak) tutarlar. Alt kısımda, oturan bir aslan, arka bacakları havada

olan bir antilop, sfenks ve başı cepheden gösterilmiş boynuzlu başlıklı insan başı boğa tasvir edilmiştir (Osten ve Schmidt, 1932: 43, No. 3103; Erkanal, 1993: 45-46, Lev. 16, II_5-E/01). Söz konusu üsluba ait iki sahneli bir silindir mühür baskısının (Lev. 56c) solunda, oturan bir tanrı huzurunda tapan ve bu tanrının arkasında Lama, beş nokta ile hilalli güneş kursu; sağında, iki tapan ile kuşarikku (insan başlı boğa) bulunur (Özgüç ve Tunca, 2001: 122, CS 248). İnsan başlı boğanın yüz detayı belirgin değildir ancak yukarı doğru uzanan tanrısal başlığının bir kısmı görülür. Sırtının üst tarafında yıldız motifi vardır.

Kültepe II. kata ait Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 57a) iple ayrılmış iki bölümden üst sahnede, hilalli güneş kursu vehayvanlar frizi görülürken; alt sahnede, kuşarikkunun (insan başlı boğa) da olduğu karışık varlıklar ve hayvanlar betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 70, CS 285). Kuşarikkunun yüz detayı ve sırtı belirgin olup çizgiler halinde gösterilmiştir. Acemhöyük'te bulunan Eski Anadolu Grubuna ait muska biçimindeki bir silindir mühür baskısında (Lev. 57b), geyik üzerindeki tanrının baldırından aşağısı, boğa üstünde Fırtına tanrısının ayakları, Savaş tanrısının aslanı, çeşitli hayvanlarvekuşarikku (insan başlı boğa) görülür (Özgüç, 2015: 156-157). İnsan başlı boğa, insan suretine sahiptir. Kültepe mühür ve baskılarında, boğa-adamın kulaklarından aşağı inen kıvrımlar saç iken; bu örnekte başının üstünden omzuna doğru uzanan kıvrımlar boynuzdur.

Kültepe'de açığa çıkartılmış birinci işçiliği Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısının (Lev. 57c) sağında, hilalli güneş kursu ve yıldız altında, taburesi ve ayakları bir kaide üstünde olan eli kadehli tanrıya Lama eşliğinde tapan bir kişi bulunur (Özgüç, 2006: 316, CS 830). Ek motifler, Eski Assur üslubunda olup sağrısında kuş olan kuşarikku (insan başlı boğa), bir akrep ve elinden çıkan sularla her iki yanındaki vazoyu dolduran sulu çıplak kahramanvardır (Özgüç, 2006: 316). Kuşarikku, boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Gözler yuvarlak olup ağız ve burun basit olarak betimlenmiştir. Gövdesi de tıpkı yüzü gibi şematik olarak işlenmiştir ve vücudundaki hatlar çizgilerle gösterilmiştir.

Kültepe II. kattan Aššur-tab'ın oğlu Hurašanum'a ait bir silindir mühür baskısında (Lev. 58a), masa-sunağın sağında oturan bir tanrı ile karşısında kuşarikku (insan başlı boğa) üstünde başka bir tanrı yer alır (Özgüç ve Tunca, 2001: 29, CS 21).

Eli testereli tanrı sol ayağı ile kuşarikkunun başına, sağ ayağıyla da sırtına basar. İnsan başlı boğanın başı dışında gövdesi belli değildir.

Eski Anadolu üslubundaki tapma sahnesinin betimlendiği silindir mühür baskısında (Lev. 58b), baş tanrının önünden geçen tören alayı görülür (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 119, Abb. 102; Teissier, 1994: 130, No. 209). Yatan iki keçi-balık üzerine bir tanrı oturmaktadır. Öne doğru uzanmış ve bileziklerle bezenmiş eli, bir kadeh tutar. Önünde, ekmekler bulunan masa-sunağı vardır. Solunda, boynuzlu başlıklı, yırtmaçlı etekli ve bir elinde testere olan tanrı, bizon üzerinde (insan başlı boğaya) durur. Onu, aslan ejderi üzerinde Hava tanrısı takip eder. Yırtmaçlı eteği ve boynuzlu tacı vardır. Zincir yularını şimşeklerle tutmaktadır. Bu baskıda ayrıca, hilalli güneş kursu, dik duran antilop, akrep ve iksir kabı bulunur (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 119, Abb. 102). İnsan başlı boğanın, başının üst kısmı boynuzdan ibarettir. Yüz detayı şematik olarak gösterilmiştir. Burada bitki tutan bir tanrısallık betimlenmiştir. Kültepe II. kata ait Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 58c) (Teissier, 1994: 198, No. 628), ortada bir eli testereli tanrının arkasındaki insan başlı boğa farklıdır. İri kulakları ve burnu belirgindir. Küçük gözleri vardır. Boynuzu ucu yuvarlak olan büyük bir başlık takar. Gövdesindeki detaylar ise çizgilerle betimlenmiştir. Sağrısına, başı arkaya bakan iri bir kuş konmuştur.

Kültepe'den ele geçmiş bir silindir mühür baskısında (Lev. 59a), iki sahne bulunur (Özgüç, 1965: 41, LXIII-69). İlk sahnede, oturan tanrı arkasında ve ona doğru gelen Koruyucu tanrı; ikinci sahnede, içinde bizon-adam (insan başlı boğa) olan kaide üstündeki sırtı konili boğa ile boğa üstünde bir elinde gürz diğerinde bumerang olan Hava tanrısı huzurunda bir elinde tavşan ve kartal diğerinde eğri silah bulunan Av tanrısı yer alır (Özgüç, 1965: 41, LXIII-69). Bizon-adam olarak belirtilen boğa-insan karışık varlığı aslında kuşarikku olarak bilinen insan başlı boğadır. Boynuzlarının devamı kulaklarından aşağı doğru uzanmaktadır. Sığır kulaklı olup yüz detayı belirgin değildir.

İkili duran insan başlı boğa örneklerinden ilki Kültepe O-P/18-19 plan karesinden açığa çıkartılmış bir silindir mühür baskısında (Lev. 59b) görülür (Özgüç, 1989: Pl. 74, No. 3). Eski Babil üslubundaki bu silindir mühür baskısının sağında, boğa ile mücadele eden takkeli çıplak kahraman ile dağ zirvesine oturan keçiye saldıran aslan

grifonunun bir kısmı; solunda, bir çizgiyle ayrılmış kısmın üzerinde karşılıklı duran iki kuşarikku (insan başlı boğa), çizginin altında ise karşılıklı sular taşan elindeki vazoyu tutan iki çıplak kahraman yer alır ve ek motif olarak hilalli kurs, yıldız ve yazı vardır (Özgüç ve Tunca, 2001: 31, CS 25). Her iki insan başlı boğa, tanrısal bir başlığa sahiptir. Soldakinin yüz detayı belirgin değildir Sağdaki kuşarikkunun sakal ile yüz detayı bellidir ancak kuyruğu ise görülmez. Tanrısal bir başlığa sahip olan bir insan başlı boğa örneği, başka bir silindir mühür baskısında daha görülür. Söz konusu baskının (Lev. 59c) sağında, oturan bir tanrı huzuruna Lama korumasında tapan bir şahıs yer alırken, baskının sol alt kısmında karşılıklı bir meyveliği tutan iki kahraman ile bu kahramanların üstünde ise karşılıklı oturan kuşarikku çifti yer alır (Özgüç ve Tunca, 2001: CS 226). Eli kadehli tanrının başı, hilalli güneş kursu hizasındadır. Taburesi ve ayaklarının bastığı kaide büyük bir platform üzerinde durur. İnsan başlı boğalar, Lama ile benzer bir tanrısal başlığa sahiptir. Bunlar sığır kulaklıdır, uzun bir burun, yuvarlak gözleri ve bunların göğsüne kadar uzanan sakalları vardır. Kuyruklarını ise yukarı doğru kaldırmışlardır. İlk işçiliği Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısının (Lev. 60a) solunda, elinde kadeh olan sakallı tanrıya Lama himayesinde tapan bir şahıs, mongus ve hilalli güneş kursu; ikinci işçiliği, Eski Assur üslubunda olan bu mühür baskısında, tanrının tahtı ve ayakları altında ters yöne dönük bir boğa ve bir aslan yer alır (Özgüç ve Tunca, 2001: 81, CS 127). Sağ tarafta çizgiyle ayrılmış kısmın altında diz çömüş iki sulu kahraman ile üstte karşılıklı iki kuşarikku; bunların dışında bir ters dönmüş iki küçük adam, akrep, üç nokta, vazo ve iksir kabı da bulunmaktadır (Özgüç, 1989: 385, Pl. 74, No. 3; Özgüç ve Tunca, 2001: 81, CS 127). İnsan başlı boğaların, vücut detayları çizgiler halinde şematik olarak işlenmiştir. Soldakinin üstünde aslan sağdakinin üstünde bir kuş vardır. Her ikisi boynuzludur ancak kulakları görülmez.

Sadberk Hanım Müzesinde bulunan Eski Babil üslubundaki hematitten bir silindir mühür üzerinde (Lev. 60b), tahtı ve ayakları iki insan başlı boğaya basan Ea görülür (Öztan, 1993: 505). Tanrının önünde yer alan etekli figür, sol elinde çiçek açmış dalgalı sap veya asaya benzer bir nesne tutar. Ea'nın omuzlarından çıkan sular insan başlı boğaların başının üstündeki kabı doldurmaktadır. Bu grubun üzerinde kanatlı güneş kursu yer alır. Son sahne burma süsüyle iki bölüme ayrılmıştır. Üstte bir aslan, altta ise bir grifon bulunur (Öztan, 1993: 505). İnsan başlı boğaların vücut detayları Eski

Babil üslubuna paralel olarak yuvarlak işlenmiştir. Başlarının üstünde birer balık tasviri yer alır.

Kültepe II. kata ait başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 60c) (Teissier, 1994: 129, No. 192) bir önceki örnekte olduğu gibi tahtı ve ayakları iki yana dönük insan başlı boğaya basan tanrı görülür. Hilalli güneş kursu hizasında şilteli taburesine oturmuş tanrının önünde, bir eli testereli bir tanrı ile Lama korumasında tapan iki şahıs tasvir edilmiştir. Bu figürlerin altında başları arkaya dönük iki yatan aslan ile yatar durumda çift başlı aslan görülür. Soldaki insan başlı boğanın boynuzları belirgindir ancak yüz detayı belirgin değildir. Sağdakinde ise takkeli başlığı ile gözleri mevcuttur.

Sözkonusu tip, insan başlı boğalar içinde farkı otururken tasvir edilmesidir. Genellikle ikili veya tekli olarak görülür. Başı her zaman cepheden gösterilmiştir. En önemli özelliği tanrıların altında onları destekleyen figürler olarak tasvir edilmesidir. Daha sonra anlatalacak inan başlı boğalar ile karşılaştırılınca ayrı bir yere sahip yere sahip olduğu görülecektir.

I.1.2.2. Ayakta Duran İnsan Başlı Boğa (Tip: I.B.1)

Ayakta duran ve insan yüz ifadesine sahip boğa-adamlar, Kültepe'den iki (61a ve 61b) ve Acemhöyük'ten bir adet (Lev. 61c) silindir mühür baskısında görülür.

Kültepe II. kata tarihlenen Eski Suriye halk üslubundaki bir silindir mühür baskısında iki farklı sahne görülür (Lev. 61a) (Özgüç, 2006: CS 801). Kabul sahnesinin işlendiği mühür baskısının sağında, bir elinde çanak olan tanrıya gelen Lama yer alırken; tapma sahnesinin betimlendiği kısımda, atkuyruğu saçı olan çıplak tanrıçaya Lama himayesinde tapan, dik duran bir boğa-adam ile üst üste iki ceylan bulunur (Özgüç, 2006: 282, CS 801). Boğa-adam, şematik olarak betimlenmiştir. Takke biçiminde bir başlık takar ve suratının her iki yanında ucu yukarı kıvrık iki saç betimi bulunur. Yüz detayı belli değildir. Çok ince bir boyna sahiptir. Gövde ve bacakları boğaya ait izler taşımakla birlikte detaylar çizgilerle gösterilmiştir.

Lev. 61b, üzerinde *Kunuk Bur-^{d} sú-in* yazısı bulunan Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısıdır (Garelli ve Collon, 1975: 33, Pl. 57, No. 79; Teissier, 1994: 127, No. 175). Hilalli güneş kursu hizasında arkalıksız tahtına oturan tanrı huzurunda

Lama eşliğinde gelen şahsın arkasında boğa-adam görülmektedir. Cepheden gösterilen boğa-adamın yüz detayı belirgindir. Boğa boynuzlu ve kulaklı olmasına karşın insan yüz ifadesine sahiptir. Çizgilerle gösterilmiş bir uzun ve kalın boyna sahiptir. Boğa-adam her iki ön ayağının havaya kaldırır durumda tasvir edilmiştir.

Acemhöyük'ten ele geçmiş bir silindir mühür baskısında (Lev. 61c), kahraman tarafından yenilgiye uğratılan insan başlı ve boğa vücutlu bir karışık varlık vardır (Özgüç, 1977: 377, Lev. XVI-40; Özgüç, 1980: 75, Fig. III-40). Hilalli güneş kursu altında, kahraman sağ eliyle boynuzundan, sol eliyle kuyruğundan tutar ve de sağ ayağıyla da sırtına basar. İnsan başlı boğanın sakalı dört köşeli ve kıvırcıktır. Kulağının altından inen kıvrımın bant olduğu belirtilmektedir (Özgüç, 1977: 377).

I.1.2.3. Kuşarikku (Tip: I.B.3.a.)

Kuşarikkular daha önce oturan insan başlı boğalar kısmında ele alınmıştır. Ancak ayakta duran kuşarikkular ile oturan insan başlı boğalardan fiziksel olarak farklıdırlar. Kuşarikkuların başları, tıpkı heraldik kuşarikku çifti veya oturan insan başlı boğalar gibi cepheden tasvir edilmiştir. Kültepe'den 4 (Lev. 51a, 62a, 62b ve 90c) ve Acemhöyük'ten 1 adet (Lev. 62c) silindir mühürde görülür.

Kültepe-Kaniš/Karum'un C-D/11-12 plan karesinden ele geçmiş silindir mühür baskısının (Lev. 51a) solunda çıplak kahraman tarafından tutulan kuşarikku; sağında, dik kalkmış bir aslan ile boğa-adamın saldırdığı dik kalkmış boğa betimlenmiştir (Özgüç ve Tunca, 2001: 47, CS 74). Kuşarikkunun çizgilerle belirtilmiş sakalı dışında baş kısmı tahrip olmuştur.

Kültepe-Kaniš/Karum'un II. katına tarihlenen Eski Assur üslubundaki bir silindir baskısında (Lev. 62a), savaşım sahnesi görülür (Özgüç, 2006: 236, CS 699). Mühür baskısının sağında dik kalkmış bir antilop, ortasında heraldik aslan çiftinin saldırdığı birer ceylan ile mühür baskısının solunda bir kuşarikku ile bunların dışındaiki hayvan başı ve bir insan başı bulunur (Özgüç, 2006: 236). Kuşarikkunun yüz detayı belirgindir ve kare biçiminde bir sakalı vardır. Sakalı ve diğer vücut detayları çizgilerle gösterilmiştir.

Eski Babil üslubundaki iki silindir mühür baskısından ilkinde (Lev. 62b) (Teissier, 1994: 203, No. 644) başları tahrip olmuş iki kuşarikku, başları gözükmeyen iki heraldik hayvanla mücadele eder. Acemhöyük DB-HB/27-30 plan karesinden ele geçmiş ikinci mühürde (Lev. 62c) savaşım sahnesi tasvir edilmiştir (Özgüç, 2015: 67, Res. 43). Mührün solunda, heraldik aslan çiftinden sağdakinin bacağını yakalayan bir boğa-adam ile soldaki aslan tarafından ısırılan dik kalkmış bir boğa; sağında, kuşarikku ile mücadele eden bir boğa-adam betimlenmiştir (Özgüç, 2015: 67). Kuşarikku uzun bir boyun ve sakala sahiptir. Bu iki silindir mühür örneğindeki kuşarikkuların ortak özelliği dört ayaklı olmalarıdır. Çıplak kahraman ile boğa-adam benzer vücut detaylarını yansıtır. Kulakların, yüzün, sakalın aynı olması ve bel kısımlarının kuşakla sarılı olması gösterilebilir.

Kültepe'den ele geçmiş bir silindir mühür baskısında daha farklı bir kuşarikku örneği vardır. Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür (Levha 90c) baskısında (Teissier, 1994: 137, No. 268) sağda bir Gılgameş figürü; ortada, bir insan başlı boğanın (kuşarikku) ön ayaklarından tutan boynuzlu başlıklı, beli kuşakla sarmış ve elini göğüs hizasında birleştirmiş bir çıplak tanrıça; solda, aslan tarafından saldırıya uğramış bir boğa yer alır (Delaporte, 1923: 186, Pl. 125, 4bA.853). Tanrıçanın başı, aslanın ısırdığı boğaya dönüktür. Bu baskıda, insan başlı balık ve denge çubuğunun yanı sıra, Ilî-bâni'nin oğlu Ashir-shamshi adlı kitabe de bulunmaktadır (Delaporte, 1923: 186). Bu silindir mühür baskısında kuşarikkunun cepheden betimlenmiş bir boğa başı ile sağ tarafta ayrık olarak gösterilmiş boğa boynuzlu ve sığır kulaklı olan ikinci bir başı yer alır. Tek örnek olması bakımından önem taşır.

Ayakta duran insan başlı boğa ile kuşarikku tipi aslında benzer tiplerdir. Ancak boyun yapılarından dolayı her iki tip ayrı birer tip olarak belirtilmiştir. Her iki tip genellikle bu dönemde savaşım/mücadele sahnelerinde görev almıştır. Bir sonraki tip olan heraldik kuşarikku çifti ise iki kuşarikkunun yan yana gelmesiyle oluşturulan yeni bir tip olmakla birlikte tasvirli sanat eserlerinde daha fazla işleve sahip olduğu ilgili kısımda görülecektir.

I.1.2.4. Heraldik Kuşarikku Çifti (Tip: I.B.3.b.)

Heraldik kuşarikku çifti, 1 adet damga mühür (Lev. 67c) ve 93 adet silindir mühür baskısı üzerinde görülür. Boğa-insan karışık varlıkları tiplerinin en kalabalık gruplarından biridir. Başta ibadet ve savaşım/mücadele sahnelerinin işlendiği 90 adet mühür baskısında bulunur. En kalabalık grubu Eski Assur üslubu oluşturur. 67'si Eski Assur'a (Lev.20b, 25b, 25c, 26a, 63a, 63b, 63c, 64a, 65a, 65b, 65c, 66a, 66b, 67b, 68a, 68b, 68c, 69a, 69b, 69c, 70a, 70b, 70c, 71a, 71b, 71c, 72a, 72b, 72c, 73a, 73b, 73c, 74a, 74b, 77b, 77c, 78a, 78b, 78c, 79b, 79c, 80c, 81a, 81b, 81c, 82a, 82b, 82c, 83a, 83b, 83c, 84b, 84c, 85b, 85c, 86b, 87a, 87b, 87c, 88a, 88b, 88c, 89a, 89b, 89c, 90a ve 90b), 18'i Eski Babil'e (Lev. 23c, 24a, 24b, 24c, 25a, 27c, 51b, 62b, 64a, 64b, 74c, 75a, 75b, 75c, 76a, 76b, 76c ve 77a), 3'ü Eski Suriye'ye (Lev. 66c, 80a ve 80b), ikisi Eski Anadolu (Lev. 67a ve 67c), ve biri Suriye Koloni (Lev. 86a) üslubuna aittir.

Heraldik kuşarikku çifti, mühür baskıları üzerinde gerek mücadele sahnelerinde gerekse oturan bir tanrı huzurunda görülür:

a) Dik kalkmış aslan ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti

b) Heraldik aslan çifti ile mücadele heraldik kuşarikku çifti

c) Kahraman ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti

d) Heraldik kuşarikku çiftine tapınma

e) Boğa ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti

f) Boğa-adam ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti

g) Antilop (ceylan) ile birlikte gösterilen heraldik kuşarikku çifti

h) Tanrı huzurunda olan heraldik kuşarikku çifti

Heraldik kuşarikkular mühür baskıları üzerinde, mücadele sahnelerinde sıkça görülür. Bu mücadele sahnelerindeki figürler de kendi içinde farklılıklar teşkil eder.

a) Dik kalkmış aslan ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti

Heraldik kuşarikku ile mücadele eden dik kalkmış aslan veya aslanlar Kültepe II. kattan ele geçmiş 5 silindir mühür baskısında görülür. Bu mühür baskılarının ikisinde (Lev. 63a ve 63b) birer aslan görülürken diğer üçünde (Lev. 63c, 64a ve 64b) karşılıklı iki aslan görülmektedir.

Tek aslanla mücadele eden heraldik kuşarikku çiftinin betimlendiği silindir mühür baskıları Eski Assur üslubundadır. İlk silindir mühür baskısında iki farklı sahne görülür (Lev.63a). Mühür baskısının sağında, hilalli güneş kursu altında, şilteli taburesi ve ayakları iki aslan üstündeki çizgiye basan, bir eli çanaklı tanrı huzurunda iki Lama arasında tapan bir şahıs görülür (Özgüç, 2006: 139, CS 447). Mühür baskısının sağında ise çizgiyle ayrılmış iki farklı alan söz konusudur. Üst kısımda, sırtlarında koni olan karşılıklı duran iki boğa yer alır. Soldaki boğa, aslan üzerindeki çizgiye basar. Her ikisinin arasında boğa bacaklı masa sunağı bulunur. Büyük çizginin altında ise dik kalkmış bir aslan, heraldik kuşarikku çiftinden sağındakine saldırır (Özgüç, 2006: 139). Heraldik kuşarikku çiftinin boyunlarının üstünde iki hilal bulunur. Yüz detayı şematik olarak işlenmiştir. Her ikisinin uzun sakalı vardır. Lev. 63b, söz konusu üslupta kabul sahnesinin betimlendiği bir silindir mühür baskısıdır (Özgüç, 2006: 83, CS 817). Hilalli güneş kursu altında, şilteli taburesine oturmuş bir eli çanaklı Gudea takkeli bir tanrı huzuruna çıkan iki Lama ile heraldik kuşarikku çiftinden soldakinin boynunu pençeleyen dik kalkmış bir aslan tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 83). Bu mühür baskısındaki heraldik kuşarikku çifti bir önceki örnekteki gibi yüz detayı şematik olarak gösterilmiş ve uzun sakalları vardır.

Karşılıklı duran iki aslan ile mücadele eden heraldik kuşarikku çiftinin görüldüğü mühür baskılarından biri (Lev. 63c) Eski Assur, diğer ikisi (Lev. 64a ve 64b) Eski Babil üslubundadır. İki silindir mühür baskısında (Lev. 63c ve 64a) benzer anlatım söz konusudur. Heraldik kuşarikku çiftlerine saldıran dik kalkmış iki aslanın yelelerinden ve kuyruklarından yakalayan iki çıplak kahraman görülür. Ayrıca dik kalkmış bir ceylan, vazo ve iksir kabı da bulunur (Özgüç, 2006: CS 389 ve 459). Kahramanlar, her iki baskıda takkelidir. Lev. 63c'deki heraldik kuşarikku çiftinin yüz detayı belirginken Lev. 64a'da, yüzün büyük bir kısmı görülmez. Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısı üzerinde (Lev. 64b) dik kalkmış aslanlar,

heraldik kuşarikku çiftinin boyunlarından pençelemektedir. Sağda, dik kalkmış aslanın arkasında bir boğa-adam; solda, dik kalkmış bir dağ keçisi yer alır (Özgüç, 2006: CS 417).

b) Heraldik aslan çifti ile mücadele heraldik kuşarikku çifti

Kültepe II. kata ait Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısının (Lev. 64c) solunda, biri dik kalkmış dört ayaklı bizon (kuşarikku?); ortasında, başları ayrık heraldik bizon çifti (Heraldik kuşarikku çifti) ve iksir kabı; sağında, heraldik aslan çiftinden sağdakinin kuyruğundan tutan kısa etekli bir adam ile iki satırlık bir kitabe vadır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 108, Abb. 46; Teissier, 1994: 135, No. 248). Sol tarafta kuşarikkuya benzeyen karışık varlık görülür. Heraldik kuşarikku çifti gibi diğer figürlerinde başlarının üst kısımları tahrip olmuştur.

c) Kahraman ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti

Kahraman veya kahramanlar ile mücadele heraldik kuşarikku çifti, 37 mühür baskısı üzerinde görülür. Bunlardan 28 tanesi Eski Assur (Lev. 25b, 65a, 65b, 65c, 66a, 66b, 68a, 68b, 68c, 69a, 69b, 69c, 70a, 70b, 70c, 71a, 71b, 71c, 72a, 72b, 72c, 73a, 73b, 73c, 74a, 74b, 77b ve 78b) ve 9 tanesi de Eski Babil (Lev. 27c, 74c, 75a, 75b, 75c, 76a, 76b, 76c ve 77a) üslubundadır. Bu silindir mühür baskılarında savaşım ve kabul sahneleri işlenmiştir.

Kültepe II. kata ait bu mühür baskılarından 8 tanesinde (Lev. 65a, 65b, 65c, 66a, 66b, 71a, 77b ve 78b) heraldik kuşarikku çifti, tek bir kahraman ile mücadele etmektedir.

Eski Assur üslubunda bir grup silindir mühür baskısından, savaşım frizinin işlendiği bir silindir mühür baskısının (Lev. 65a) ortasında, heraldik kuşarikkulardan sağdakinin boynundan tutan bir kahraman vardır (Özgüç, 2006: 169, CS 534). Başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 65b), kabartma ile ayrılmış iki farklı sahne yer alır. Mühür baskısının sol üst sahnesinde, heraldik kuşarikku çiftinden sağdakiyle mücadele eden bir kahraman ile sağa doğru yürüyen üç şahıs; sol alt sahnede, masa sunağına yürüyen üç figür görülür (Özgüç ve Tunca, 2001: 107, CS 203). Mühür tahrip olduğundan heraldik kuşarikku çiftinin bazı kısımları belli olmamaktadır. Boğa

boynuzludur, yüz detayı görülmez ancak çizgi halinde işlenmiş sakalı vardır. Lev. 65c, söz konusu üsluptaki başka bir silindir mühür baskıdır (Hrozny, 1952: Pl. LX-24a; Teissier, 1994: 135, No. 247). Mühür baskısınında bir kitabe dışında, bir aslanın üstündeki platform üzerinde ayakta duran sırtı konili boğa huzurunda, heraldik kuşarikku çiftinden soldakinin boynundan tutan bir kahraman görülür. Bir diğer silindir mühür baskısının (Lev. 66a), ortasında bulunan heraldik bizonları her iki yandan kemerli çıplak kahramanlar tutmaktadır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 105, Abb. 25 ve 28; Teissier, 1994: 136, No. 255b). Soldan, tapan iki kişi gelir. Baldırlarına kadar uzanan giysileri olmakla birlikte, öndeki tapanın elbisesinin kenarı fırfırlıdır. Sağ taraftan mızraklı ve iki ayağı üzerine kalkmış iki aslan yaklaşır. Bir iksir kabını getiren ilki erkek, ikincisi ise muhtemelen bir dişi aslandır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 105, Abb. 25 ve 28). Bu silindir mühür baskısı, Lev. 73a'daki tasvire göre anlatılmıştır. Heraldik kuşarikku çiftinin başları üzerinde birer hilal bulunur. Boğa boynuzlu olup, kalın kaş kemerleri, yuvarlak gözler ile uzun ve çizgi halinde işlenmiş sakala sahiptirler.

Šuli'nin oğlu Amur-Aššur'a ait mühür baskısında (Lev. 66b) heraldik kuşarikku çiftinden soldakini kavrayan bir çıplak kahraman ile dik kalkmış bir aslanın pençelerinden tutan başka bir çıplak kahraman, kırkayak, küçük bir aslan ve iki küçük adam tasvir edilmiştir (Özgüç, 1989: 392, Pls. 82-83; Özgüç ve Tunca, 2001: 50, CS 87). Genellikle silindir mühür baskılarında iki ayaklı olarak gösterilen heraldik kuşarikku çifti, bu mühür baskısında dört ayaklı olarak görülür. Hem tip açısından kısa boyunlu ve vücutları birbirine geçmiş durumdadır. Bu mühür baskısındaki heraldik kuşarikku çiftine benzeyen örnekler, Lev. 66c, 67a, 67b ve 67c'de de görülür.

Söz konusu üslupta konusu işlenen başka bir silindir mühür baskısı (Lev. 77b) üzerinde, eliyle bir yılanı kavrayan bir kahraman, kedigillerden olan azgın bir hayvanla mücadele eden ikinci bir kahraman, yüzleri cepheden gösterilmiş iki insan başlı boğadan soldaki ile güreşen diğer bir kahraman tasvir edilmiştir (The Metropolitan Museum of Art, 1988: 190, Pl. 133, No. 61; Teissier, 1994: 136, No. 256). Heraldik kuşarikku çifti boğa boynuzludur. Kaş kemerleri ve gözler şematik olarak işlenmiştir. Sakalları kat kat dikey çizgilerle gösterilmiştir. Gövdelerine oranla uzun boyunları vardır. Kısa ve dört ayaklı oldukları görülmektedir. Diğer bir silindir mühür baskısı

(Lev. 78b) iki sahneli olup baskının solunda, elini havaya kaldırmış Koruyucu tanrı, heraldik bizon çiftinin boynundan tutan bir çıplak kahraman; sağında, sular taşan Ea ile önünde bir aslan üzerinde ve bir eliyle balta diğeriyle bu hayvanın yularından tutan bir tanrı tasvir edilmiştir (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 108, Abb. 44, Teissier, 1994: 132, No. 224).

Kültepe II. kata ait bu mühür baskılarından 28 tanesinde (Lev.25b, 27c, 68a, 68b, 68c, 69a, 69b, 69c, 70a, 70b, 70c, 71b, 71c, 72a, 72b, 72c, 73a, 73b, 73c, 74c, 74a, 75a, 75b, 75b, 75c, 76a, 76b ve 76c) heraldik kuşarikku çifti, birden fazla kahraman ile mücadele etmektedir. Bazı örneklerde heraldik kuşarikku iki başlı, bazı örneklerde de tek bir başlıdır. Ayrıca iki veya dört ayaklı olduğu örnekleri de mevcuttur. Kahramanlar kimi baskılarda takkeli veya boğa boynuzlu olarak gösterilir. Kimi örneklerde ise karşılıklı duran kahramanlardan birinin takkeli diğeri ise boğa boynuzlu olduğu görülür.

Kültepe'den açığa çıkartılmış Lev. 69b'deki silindir mühür baskısı üzerinde, sahne iki bölümlüdür. Üst sahnede, en sağda hilalli güneş kursu altında taburesinde oturan ve bir elinde çanak, önünde ise iki nokta bulunan tanrı huzuruna iki Lama arasında tapan şahıs ile sol tarafta heraldik aslan çiftinin yanlarında dik kalkmış birer ceylan görülür (Özgüç, 2006: 230, CS 686). Alt sahnede, heraldik tek başlı kuşarikku çiftini her iki yandan tutan figürlerin oluşturduğu gruba değişimli olarak tapan iki şahıs ile hilal âlemini getiren başka iki adam yer almaktadır (Özgüç, 2006: 230). Burada dikkati çeken tasvir heraldik kuşarikku çiftinin tek başlı olmasıdır. Bu tasvir kahramanlarla mücadele eden heraldik kuşarikku çifti içerisinde tek örnektir. Tek başlı olması dışında boğa boynuzlu ve kulaklıdır. Dikdörtgen bir surat yapısı vardır ancak yüz detayı belirgin değildir.

Eski Assur üslubundaki iki silindir mühür baskısında (Lev. 68b ve 71b) da, oturan tanrı huzurunda kahraman ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 181, CS 558; Hrozny, 1952: LV-20b; Teissier, 1994: 126, No. 156). Kültepe II. kattan başka bir silindir mühür baskısı üzerinde (Lev. 70c), solda ayakta bir tanrı ile bu tanrının solunda heraldik kuşarikku çiftiyle mücadele eden birer çıplak kahraman görülür (Özgüç, 1989: 402; Özgüç ve Tunca, 2001: 84, CS 137). Heraldik kuşarikkular boğa boynuzludur. Yüz detayları basit olarak betimlenmiştir ve kare şeklinde sakalları vardır.

Eski Assur üslubundaki savaşım frizinin işlendiği başka bir silindir mühür (Lev. 72c) baskısının (Teissier, 1994: 136, No. 254) sağında, heraldik kuşarikku çiftinin boyunlarından tutan birer kemerli çıplak kahraman; solunda, minnet eden bir şahıs ile takkeli ve kemerli başka bir adam tasvir edilmiştir. Boğa boynuzlu olarak tasvir edilen ve heraldik kuşarikku çiftiyle mücadele eden kahramanlar başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 74b) daha görülür (Garelli ve Collon, 1975: Pl. 57, No. 81; Teissier, 1994: 135, No. 251). Kahramanlar kuşarikkuların boynundan tutarlar.

Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 73b), kızgın ve başları önden gösterilmiş insan başlı boğalar ile güreşen iki kahraman, kedigillerden azgın bir hayvanla güreşen bir kahraman ile başını geriye çevirmiş boynuzlu bir hayvan betimlenmiştir (The Metropolitan Museum of Art, 1988: 179, Pl. 129, No. 33; Teissier, 1994: 136; No. 257). Lev. 71c'deki silindir mühür baskısı (Teissier, 1994: 135, No. 249) üzerinde, heraldik kuşarikku çiftinin sağında yan yana üç takkeli kahraman solunda ise elleriyle birbirlerini tutan iki figür vardır. Heraldik kuşarikkuların başı bu örnekte birbirlerine dönüktür. Başlarının bu şekilde tasvir edilişine bu tipte diğer silindir mühür baskılarında rastlanılmamıştır.

Kültepe'de bulunan silindir mühür baskılarındaki heraldik kuşarikku çifti ile mücadele eden kahramanların bazılarının boğa boynuzlu oldukları görülür. Bu baskılardan ilki (Lev. 76a) Eski Babil üslubundadır (Özgüç, 2006: 275, CS 784). Mühür baskısının solunda, yüzleri cepheden betimlenmiş çıplak kahramanlar, heraldik kuşarikku çiftinin boyunlarından tutar. Sağ tarafta ise iki aslanın saldırısına uğramış bir Lama yer almaktadır. Ayrıca bu baskı üzerinde: iksir kabı, nokta ve vazo da görülür (Özgüç, 2006: 275, CS 784). Heraldik kuşarikku çifti ile çıplak kahramanların başları birbirine benzer. Her iki grubun yüz detayları belirgin değildir. Kuşarikkuların sakalı ile soldaki kahramanın ki ile aynıdır.

Lev. 76c'de Kültepe II. kata ait Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısında, oturmuş eli kadehli bir tanrı görülür (Özgüç ve Tunca, 2001: 80, CS 124). Tanrının önünde heraldik kuşarikkularıboyunlarından kavrayan birer kahraman yer alır. Mühür baskısının solunda ise bir insanın başına basan ve sol eli testereli Šamaš bulunmaktadır (Özgüç, 1989: 401, Pls. 76-77, No. 3; Özgüç ve Tunca, 2001: 80, CS 124).

Eski Babil üslubundaki bir silindir baskısı üzerinde (Lev. 77a) heraldik kuşarikku çiftinin başından ve ön bacağından tutan karşılıklı birer kahraman betimlenmiştir (Özgüç ve Tunca: 2001: CS 185). Heraldik kuşarikku çiftinin yüz detayları belirgindir. Boynuzları hilal şeklindedir. Uzun ve çizgiyle işlenmiş sakalları vardır. Bunların dışında dört ayaklı oldukları görülür. Bu üslupta işlenen başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 75c), yüzleri cepheden iki kahraman, heraldik kuşarikku çiftinin bacak ve boyunlarından yakalamaktadır. Baskının sağında, kahraman tarafından kucağına alınan bir aslan, sol elinde bardak olan başka bir kahramanın sağ elini ısırmaktadır (Özgüç, 2006: 247, CS 723). Bu örnekte de kahramanlar ile heraldik kuşarikku çifti benzer baş ve yüz detayına sahiptir.

d) Heraldik kuşarikku çiftine tapınma

Eski Assur üslubundaki iki silindir mühür baskısından ilki (Lev. 77c), çizgi ile ayrılmış iki sahneden oluşur (Özgüç, 2006: 123, CS 407). Bu çizginin en solunda mühür boyunda bir çıplak kahraman betimlenmiştir. Üst sahnenin sağında, sağ ayağıyla bir kaideye basan ve bir elinde gürz, diğerinde balta olan bir tanrı ile heraldik kuşarikku çifti görülür. Tanrıya ve heraldik kuşarikku çiftine, iki Lama eşliğinde tapan bir kişi yer alır (Özgüç, 2006: 123, CS 407). Lamaların arkasında ise heraldik aslan çifti yer alır. Alt sahnede, kanatlı aslan grifonu üzerinde Hava tanrısı Adad'a Lama eşliğinde tapan üç kişi, heraldik ceylan çifti ve dik duran başka bir ceylan tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 123, CS 407). Heraldik kuşarikku çifti boğa boynuzludur. Yüz detayları şematik olarak işlenmiştir. Dikdörtgen biçiminde sakalları mevcuttur.

Tab-şila-Aššur'a ait söz konusu üsluptaki bir silindir mühür baskısının sağında (Lev. 78a), âlem tutan iki kahraman, tek başa sahip kuşarikku çifti ile solunda bir şahıs bulunmaktadır (Özgüç 2006: 147, CS 471). Burada tasvir edilen figürler benzer boynuz yapılarına sahiptir. Her ne kadar ifade edilmemişse de kuşarikku çiftinin solundaki şahsın, tek başlı kuşarikku çiftine dönük olması, bu karışık varlığa mı taptığı sorusunu akla getirmektedir.

Kültepe II. kat V/13 plan karesinden açığa çıkartılan bir silindir mühür baskısında (Lev. 79a), heraldik kuşarikku çiftine Lama himayesinde tapan kişi ve bir kahraman tasvir edilmiştir (Özgüç, 1989: 402, No. 176; Özgüç ve Tunca, 2001: CS135).

e) Boğa ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti

Kültepe II. katına ait Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür (Lev. 78c) baskısındaki (Teissier, 1994: 138, No. 275) yer alan bir savaşım sahnesinde, dik kalkmış aslanla mücadele eden iki boğa-adam bulunur. Solda, zıt duruşlu grup bulunur. Dış tarafa yönelik duran iki boğa arasında iki insan başlı boğa ile birkaç yuvarlak daireler yer almaktadır (Veenhof ve Klengel, 1992: 48, Taf. XL-12). İnsan başlı boğalar ve boğaların boyunlarının üst kısımları tahrip olmuştur. Buna rağmen başları boyunlarından ayrık olduğu görülür.

f) Boğa-adam ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti

Boğa-adamlar ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti Kültepe II. kata ait 8 silindir mühür baskısı (Lev. 23c, 24a, 24b, 24c, 25a, 25c, 26a ve51b) üzerinde görülür. Bu mühür baskılarındaki heraldik kuşarikkular da farklılıklar içerir. Tek boğa-adam veya iki boğa-adam ile mücadele tasvir edilmiştir. Bazı mühür baskılarında ise başlar bitişiktir.

Kültepe II. kata ait Eski Babil üslubundaki üç silindir mühür baskısından ilkinde (Lev. 23c), savaşım sahnesi betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 150, CS 482). Sol tarafta bir küçük insanın karın kısmına basan bir tanrı yer alır. Bu tanrının sağında, heraldik kuşarikku çiftiyle mücadele eden boğa-adamlar ile soldaki boğa-adamın boynundan ve karnından tutan bir şahıs betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 150). Kuşarikku çiftinin baş kısımları boğa-adamlarınki ile benzerdir. Saçak şeklinde sakalları vardır. Kısa boyunları dışında dört ayaklı oldukları görülmektedir. Lev. 25a'da, heraldik kuşarikku çiftinin her iki yanındaki boğa-adamlar, onların ön ayaklarından yakalamaktadır (Özgüç, 2006: 280, CS 797). Heraldik kuşarikku çiftinin başları boyunlarıyla bitişik olarak betimlenmiştir. Benzer tasvir Lev. 51b'de de görülür.

Kültepe II. kata tarihlenen Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 24b), bir boğa-adam heraldik kuşarikkulardan soldakinin boynundan tutarken; bu baskının sağında heraldik aslan çiftinin pençelediği dik kalkmış ceylanlar görülür (Özgüç, 2006: 250, CS 733). Kuşarikkuların arasında üç nokta yer alır. Boğa boynuzlu olan kuşarikulardan soldakinin boyun yapısı ile sağdaki birbirinden farklıdır. Sağdaki dört ayaklı olmasına karşın soldaki iki ayaklıdır.

Boğa-adamlar ile mücadele eden heraldik kuşarikku çifti yedi silindir mühür baskısında daha bulunur. Bunlardan ikisi Eski Assur üslubundadır (Lev. 25c ve 26a).

Lev. 25c'de, dik kalkmış ve birbirleriyle mücadele eden iki küçük aslan görülür. Bu aslanların üzerindeki çizgi üstünde sırtı konili boğa yer alır. Bu boğanın önünde de boğa-adamların boyunlarını tutan heraldik kuşarikku çifti ile soldaki boğa-adamın saçından ve kuyruğunu kavrayan bir kahraman yer alır (Özgüç, 2006: 130, CS 428). Heraldik kuşarikku çiftiyle soldaki boğa-adam benzer surat yapısına sahiptir. Yüzleri şematik olarak betimlenmiştir. Bir diğer silindir mühür baskısı üzerinde (Lev. 26a). Başları ayrık olan heraldik kuşarikku çiftinin her iki yanını çevrelemiş ikişer boğa-adam yer alır (Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 107, No. 38; Teissier, 1994: 138, No. 273). Boğa-adamlar ile benzer vücut yapısına sahiptir. Boğa-adamlardan farklı olarak uzun bir boyunlarının ve dikdörtgen biçiminde sakallarının olmasıdır.

g) Antilop (ceylan) ile birlikte gösterilen heraldik kuşarikku çifti

Antilop ile birlikte gösterilen heraldik kuşarikku çifti Kültepe'den ele geçmiş Eski Assur üslubundaki iki silindir mühür baskısında görülür.

İlk silindir mühür baskısında (Lev. 79b), heraldik kuşarikku çiftinin solunda bir antilop ile tapanı getiren Lama, yılan ve hilal tasvirleri de bulunur (Özgüç ve Tunca, 2001: 103, CS 193). Antilop ile kuşarikku çiftinin benzer boyun yapısı vardır. Kuşarikku çifti boğa boynuzludur. Yüzü dikdörtgen biçiminde gösterilmiştir. Ancak yüz detayı işlenmemiştir.

Lev. 79c, Eski Assur üslubundaki silindir mühür baskısıdır (Lewy, 1937: Pl. CCXXXVI-81; Teissier, 1994: 138, No. 274). Savaşım sahnesinin betimlendiği bu baskı üzerinde, solda dik kalkmış bir aslanla mücadele eden iki kahraman, sağda ise dik kalkmış iki antilopla mücadele eden heraldik kuşarikku çifti yer alır.

h) Tanrı huzurunda olan heraldik kuşarikku çifti

Otuz mühür baskısı üzerinde bir tanrı huzuruna çıkan heraldik kuşarikku çifti yer alır. Mühür baskılarından birisinin üslubu bilinememekle beraber (Lev. 86c), 23 tanesi Eski Assur (Lev. 20b, 67b, 80c, 81a, 81b, 81c, 82a, 82b, 82c, 83a, 83b, 83c, 84b, 84c,

85b, 85c, 87a, 87b, 87c, 88a, 88b, 89c ve 90a), 3 tanesi Eski Suriye (Lev. 66c, 80a ve80b) ve 1 tanesi (Lev. 86a) de Suriye Koloni üslubundadır.

Eski Suriye üslubunda takdim sahnesinin işlendiği bir silindir mühür baskısında (Lev. 80a), aslan üstünde oturan bir tanrının huzuruna Lama eşliğinde tapan kişi, oturmuş bir maymun ve heraldik kuşarikku çıkarken; oturan tanrının önünde, çivi yazısı biçiminde olan bir nesne ve heraldik kuşarikkular arasında dokuz yuvarlak nokta bulunmaktadır (Özgüç, 2006: 81, CS 308). Mühür baskısındaki figürler bir zemin üzerine basıyormuş gibi tasvir edilmiştir. Heraldik kuşarikku çifti, dört ayaklı gösterilmiş ve vücut detayları şematik olarak betimlenmiştir. Basen kısımları da matkap tekniği biçiminde yuvarlak olarak işlenmiştir. Dört ayaklı olarak betimlenen heraldik kuşarikku çiftinin olduğubu üsluptaki bir diğer silindir mühür baskısında (Lev. 80b), Lamaya bir elinde gürz, diğerinde sapı korunmuş silah olan kısa etekli şahsın eşliğinde tapan ile hilalli güneş kursunun altında heraldik kuşarikku çifti yer alır (Özgüç, 2006: 129, CS 424). Heraldik kuşarikkuların yüz detayı şematik ve yuvarlak olarak gösterilmiştir. Uzun sakalları ile dört ayaklı oldukları görülür. Lev. 66c'de, hilalli güneş kursu altında taburesine oturmuş sağ elinde çanak ve boğa olan tanrının huzurunda, bir tanrı himayesinde tapanı getiren Lama ile en solda heraldik kuşarikku çifti bulunur (Özgüç, 2006: 237, CS 701). Heraldik kuşarikku çifti boğa boynuzludur. Sakalı dışında yüz detayı görülmez. Yatay çizgilerle betimlenmiş uzun bir boynu görülür.

Eski Assur üslubundaki 24 silindir mühür baskısından üçü üzerinde, tek başlı heraldik kuşarikku çifti tasvir edilmiştir (Lev. 80c, 81a ve 81b). Lev. 80c'de bir çizgiyle ayrılmış iki ayrı sahne görülür. Alt sahnede, yatar vaziyette beş aslan, üst sahnede ise, önünde üç nokta bulunan vebir elinde kadeh olan oturmuş tanrıya iki Lama arasında tapan bir şahıs, heraldik kuşarikku çifti, iksir kabı, üç hilal ve hilalli güneş kursu yer almaktadır (Özgüç, 2006: 70, CS 284). Kuşarikku çifti ortak bir başa sahiptir. Yüzü dikey bir çizgiden, sakalı dikey ve ince çizgilerden oluşur. Boynuzu diğer figürlerinki ile benzerdir. Kısa boyun ve bacaklar görülür. Her iki kuşarikku çiftinin ayakları da birbirinden farklıdır. Tek başlı kuşarikkuların görüldüğü başka bir silindir mühür baskısı üzerinde (Lev. 81a), hilalli güneş kursu altında şilteli taburesine oturmuş tanrının huzurunda iki Lama arasında tapan şahıs ile tek başlı heraldik kuşarikku çifti bulunur.

Bunların dışında iksir kabı ile hilal de tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 265, CS 760). Kuşarikku çiftinin yüz detayı belli değildir ancak sakal ile yüzün bir bütün olarak tasvir edildiği görülür. Bir diğer silindir mühür baskısı (Lev. 81b) yine söz konusu üsluptadır (Lewy, 1937: Pl. CCXXXIII-40; Teissier, 1994: 127, No. 166). Mührün belirli kısımları tahrip olsa da, oturan tanrı huzuruna çıkan bazı figürler ile tek başlı heraldik kuşarikku çifti görülmektedir. Tek başlı heraldik kuşarikku çiftinin boynuz ve yüz detayları belirgindir. İnce ve uzun bir boyna sahipken, bacaklar kısa ve incedir.

Kültepe II. kata ait Eski Assur üslubundaki üç silindir mühür baskısında, insanlar üzerinde heraldik kuşarikku çifti yer alır (Lev. 81c, 82a ve 82b).

Tapma sahnesinin betimlendiği bir silindir mühür baskısında (Lev. 81c), önünde üç nokta olan, taburesi ve ayakları iki aslan üzerindeki bir elinde kadeh olan tanrıya, başka iki tanrı arasında tapan şahıs tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 104, CS 355; Teissier, 1994: 121, No. 114). Ek figürler olarak altta üç küçük adam, üstte ise heraldik kuşarikku çifti bulunur. Bunların dışında hilalli güneş kursu, hilal, yıldız ve iksir kabı bulunur (Özgüç, 2006: 104, CS 355). Hilaller heraldik kuşarikku çiftinin başlarının üzerinde durur.

Üzerinde, Lā-qēpum'un oğlu Enna-Aššur kitabesinin olduğu silindir mühür baskısında (Lev. 82a) tapma betimlenmiştir (Özgüç, 2006: 164, CS 521). Hilalli güneş kursu ve iki hilal altında, önü üç noktalı, şilteli taburesi ve ayakları iki aslana basan tanrı huzuruna iki Lama arasında tapan şahıs görülmektedir. Mühür baskısının sağında, çizgi üzerinde heraldik kuşarikku çifti, altında yürüyen tapan iki adam vardır (Özgüç, 2006: 164). Bu sahnede heraldik kuşarikkular iki kişi üzerinde ve şematik olarak tasvir edilmiştir. Lev. 82b'de heraldik kuşarikku çifti, hilalli güneş kursu altında şilteli taburesine oturmuş tanrının arkasında, sağa doğru yürüyen çıplak üç adam üzerinde durur (Özgüç, 2006: 300, CS 824). Sakalları dışında yüz detayları belirgin değildir. Boğa boynuzludurlar ancak kulakları görülmez.

Eski Assur üslubundaki kabul sahnesinin betimlendiği bir silindir mühür baskısında (Lev. 82c), şilteli taburesi ve ayakları keçi-balığa basan Ea huzuruna çıkan Lama görülür (Özgüç, 2006: 149, CS 478). Tanrının arkasında akrep üstündeki yatay çizgi üzerinde heraldik kuşarikku çifti görülür. Mühür baskısının ortasında, Aššur-

rē’ī’nın oğlu Ikuppi-Aššur adlı kitabe bulunmaktadır (Özgüç, 2006: 149). Mührün tahrip olmasından dolayı heraldik kuşarikku çiftinin baş ve boyunlarının bir kısmı belli olmamaktadır. Sakallarının dikey çizgilerle işlendiği görülür.

Kültepe II. kata ait söz konusu üslupta işlenen iki silindir mühür baskısından ilkinde (Lev. 83a), hilalli güneş kursu ve iki hilal altında, taburesi ve ayakları aslana basan ve bir eli çanaklı tanrının huzurunda, iki Lama arasında tapan şahıs yer alır (Özgüç, 2006: 179, CS 551). Mühür baskısının solunda, çizgiyle ayrılmış iki sahne bulunur. Üst sahnede, hilal altındaki boğa bacaklı masa sunağının her iki yanında, biri yatan aslana basan iki sırtı konili boğa görülür. Çizginin altında, heraldik kuşarikku çifti ve bir kitabe bulunur. Bu kitabe de, Šū-kūbūm’un oğlu Ilīda Baldu, kullanan kişi ise Abu-šalim’in oğlu Kurara yazısı yer alır (Özgüç, 2006: 179, CS 551).

Buzāzu adlı bir kişiye ait zarf üzerindeki silindir mühür baskısında (Lev. 83b), hilalli güneş kursu ve iki hilal altında, şilteli taburesine oturan bir eli çanaklı tanrıya Lama kılavuzluğunda tapan bir kişi görülürken, mühür baskısının solundaki heraldik kuşarikku çifti, yatan aslan üzerindeki çizgiye basmaktadır (Özgüç, 2006: 327, CS 848). Heraldik kuşarikku çiftinin, Lama ile benzeyen boynuz yapısı bulunur. Yüz detayı şematik olarak gösterilmiştir. Bacaklarına göre kalın ve uzun bir boyna sahiptir. Bu üsluptaki başka bir silindir mühür baskısında (Lev. 83c), hilalli yıldız altında, taburesine oturmuş tanrıya ve heraldik aslan çifti üstündeki masaya basan konili boğaya, diğer bir tanrı eşliğinde tapan şahıs ile heraldik kuşarikku çifti tasvir edilmiştir (Özgüç, 2006: 235, CS 696). Heraldik kuşarikku çifti, boğa boynuzlu olup yüz detayları yuvarlak şekillerle işlenmiştir. Sakalı ile yüzü bir bütün olarak dikdörtgen biçiminde betimlenmiştir.

Lev. 20b, I.A.3.a.tipinde anlatılmıştır. Ancak bu mühür baskısında bir çizgiyle ikiye ayrılmış sahnenin üst bölümünde, hilalli güneş kursu altında şilteli taburesine oturmuş tanrıya tapan dört diğer tanrının arkasında, dik kalkmış bir yılan ile heraldik kuşarikku çifti yer alır (Özgüç, 2006: 185, CS 570). Heraldik kuşarikku çiftinin vücudu, diğer figürlerinki gibi şematik olarak gösterilmiş olup sakalları uzundur ve dikey çizgilerle betimlenmiştir.

Söz konusu üsluptaki bir silindir mühür baskısı (Lev. 84c) üç bölümlüdür. Solda, bir tapınak cephesi gibi gösterilmiş tahtı üzerinde oturan, Gudea mantosu ve başlığı olan bir tanrı (kral?), sol elinde bir kap tutarken, önünde hilalli güneş kursu yer alır (Kienast, 1960: 111, Abb. 10, Nr. 22; Teissier, 1994: 117, No. 88). Ortada, akrep ve yılan üstündeki platformun üzerinde, sola dönük ve sırtı konili Kapadokya boğası durmaktadır. Boğanın önünde bir testere, arkasında ise palmiye ağacı bulunur. Boğaya soldan, dua pozisyonunda, farbala giysili, boynuzlu tacı ve saç lülesiyle tanınabilen takdimci bir tanrıça gelir (Kienast, 1960: 111, Abb. 10, Nr. 22). Arkasında, uzun mantolu ve sivri başlıklı, sağ eli dua pozisyonunda, sağ elinde ise testere olan tapan şahıs tasvir edilmiştir. Sağ tarafta ise ayna görüntüsünde yerleştirilmiş, başları ayrık iki insan başlı boğa bulunur (Kienast, 1960: 111, Abb. 10, Nr. 22). Aralarında ise stilize biçimde üst bedenleri yer almaktadır. Bizon olarak belirtilmiş heraldik kuşarikku çifti uzun bir boyna sahiptir. Boğa boynuzludur, gözler yuvarlak olup yüz detayı çok belirgin değildir. Üstte, yatay; altta, dikey çizgiler olan sakalı görülür. Boyna nazaran gövdesi ve bacakları küçüktür. Başka bir silindir mühür baskısı (Lev. 67b) yine bu üsluptadır (Lewy, 1937: Pl. CCXXXII-35; Teisser, 1994: 126, No. 157). Başı hilalli güneş kursu hizasında, oturan tanrı huzurunda, Lama veya bir tanrı olabilecek bir figür eşliğinde gelen iki şahıs görülür. Bu kişilerin arkasında, heraldik kuşarikku çifti ile ters dönmüş bir kahraman betimlenmiştir. Heraldik kuşarikku çifti dört ayaklıdır ve başları boyunla birleşik olarak tasvir edilmiştir. Başlarının bu şekilde bitişik olduğu örnekler, Lev. 67a ve 67c'de görülür.

Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür (Veenhof ve Klengel-Brandt, 1992, Taf. XLIII-35; Teissier, 1994: 127, No. 167) baskısında (Lev. 85b), tapma sahnesi betimlenmiştir. İki bölümlüalanın yukarısında, iki insan başlı boğa; aşağısında muhtemelen bir aslan yer alır. Önünde, bir balık ve hilalli güneş kursu bulunan eli kadehli oturan adama (?), tapan bir tanrıça ile bu tanrıçayı takip eden tapan bir şahıs görülür. Başları ayrık olarak gösterilmiş bu insan başlı boğalar, diğer örneklerden farklıdır ve ilk defa böyle bir örnekle karşılaşılmıştır. Tam bir insan başı ve yarım gövdeli olarak gösterilmiştir. Her ne kadar başları tahrip olsa da sağdaki, tipik bir insan başına sahiptir. Oturan tanrı olabilecek figürle benzer baş yapısı vardır. Muhtemelen soldaki ile birbirine bakarlar.

Lev. 85c, Kültepe II. katı B-D/11-12 plan karesinden çıkartılan, bir silindir mühür baskısı olup üzerinde, Itūr-İlī'nin oğlu Puzur-Aššur ismine ait yazı bulunur (Özgüç ve Tunca, 2001: 51, CS 91). Alt sırada, sırt üstü yatan her üç çıplak adam üzerinde birer aslan; üst sırada, önü üç noktalı ve şilteli taburesinde oturan tanrıya iki Lama arasında tapan şahıs vardır (Özgüç, 1989: 392, 89-B; Özgüç ve Tunca, 2001: 51, CS 91). Oturan tanrı ile öndeki Lamanın başı hizasında hilalli güneş kursu bulunur. Heraldik kuşarikku çifti, şematik olarak gösterilmiştir. Her ikisi dikdörtgen bir sakala sahipken, soldakinin sakalı çizgi halinde betimlenmiştir.

Kültepe II. kata tarihlenen ve Suriye Koloni üslubundaki bir silindir mühür baskısı üzerinde (Lev. 86a), insan başlı heraldik boğa çifti (heraldik kuşarikku çifti), bir maymun ve boğa altarı altında kuyruğu yılanbaşı şeklindeki bir sfenks dikkat çeker (Özgüç ve Özgüç, 1953: 103, Res. 701, Teissier, 1944: 175, No. 515). Mühür baskısının sağında, arkalıksız taburesine oturan, sağ eli çanaklı ve kuşlu olan bir tanrı ile karşısında, her iki elinde kap olan başka bir figür arasında masa sunak yer alır. Tanrı ile karşısındaki şahıs aynı başlığa sahiptir. Masa sunağı üstünde bir vazo bulunur. Heraldik kuşarikku çifti, uzun bir boyna sahiptir. Ayrıca iki boynuz yapısı dikkat çeker. Hem başının hem de boynunun üzerinde birer boynuz gösterilmiştir.

Bu tip ile genel bir değerlendirlme yapılacak olunursa öncelikle Eski Assur üslubunun sevilen figürüdür ve mücadele sahnelerinde çok daha fazla tasvir edildiği görülmüştür. Diğer boğa-insan karışık varlıklarından farklı olarak mücadele sahnelerinde alt edilmeye çalışılan bir karışık varlıktır. Heraldik kuşarikku çifti ile birlikte insan başlı boğalar kısmı sona ermiştir. Boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı ile insan kollu ve sırtı konili gibi iki ana tip ile Assur Ticaret Kolonileri Çağındaki boğa-insan karışık varlıklarının anlatımı sona erecektir.

I.1.3. Boğa Boynuzlu ve Kulaklı İnsan Başı (Tip: I.C)

Boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı, Kültepe'de açığa çıkartılan iki silindir mühür baskısında görülür.

Kültepe Ib katına tarihlenen Eski Assur ülubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 91a), biri dik oturan, diğeri dik kalkmış birer dağ keçisini ağzından ısıran iki dik kalkmış aslan, kanatlı aslan ejderi ile mücadele eden diz çökmüş bir kahraman, boğa-

adam başı ile Gılgamış başı da tasvir edilmiştir (Özgüç, 1968: 31, Lev. XXVIII-1). Boğa-adam başının yüz detayı belirgindir. Başının üstünde birleşmiş boynuzları sarılmış gibi görülmektedir. Sığır kulaklıdır ve sakalı dikdörtgen şeklindedir.

Eski Anadolu üslubundaki Ilī-dān ve Šalim-Aššur'a ait silindir mührün baskısında (Lev. 91b), geyik üstünde sol elinde gürz, sağ elinde ise kartal olan tanrı tasvir edilmiştir (Özgüç ve Tunca, 2001: 63, CS 112). Tanrının karşısında kuşarikku üstünde başka bir tanrı, baş aşağı düşen insan ve geyik üzerindeki tanrının arkasında dik kalkmış bir aslan bulunmaktadır (Özgüç, 1989: 396, No. 126-B; Özgüç ve Tunca, 2001: 63, CS 112). Mühür baskısının solunda, tam belli olmayan bir figürün altında boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı yer almaktadır. Muhtemelen bir boğa-adam başıdır. Boynuzlarının ucu başının üstünde birleşirken, saçı kulaklarından aşağıya doğru kıvrılmış biçimde uzanır. Yüzü, kare biçiminde gösterilmiş olup gözleri belirgindir.

I.1.4. İnsan Kollu ve Sırtı Konili Boğa (Tip: I.D)

İnsan kollu ve sırtı konili boğalar, Kültepe'den açığa çıkartılmış 6 silindir mühür baskısında görülür (Lev. 11c, 14c, 47b, 91c, 92a ve 92b). Mühür baskıları Eski Anadolu üslubundadır. Bu sırtı konili boğalar, bir sunak önünde ya tapan ya da tapınılan konumundadır. Genelde bir hayvan üzerinde gösterilir. Kahramanlar, aslanlar veya boğa-adamlar tarafından kaldırılır. Tabla kaldıran kahraman veya boğa-adamların duruş pozisyonları ele alındığında sırtı konili boğaların ne kadar ağır olduğunu göstermektedir. Sağ veya sol tarafa dönük, göğüslerinden çıkan iki insan kolu şeklinde gösterilmişlerdir. Vücutları tam boğa ancak kolları insan şeklinde olup cepheden betimlenmişlerdir.

Lev. 11c'de iki farklı sahne görülmektedir. Birinci sahnede, oturan tanrı sol omzunda balta, sağ eliyle hydriadan çıkmış kamışla kadeh tutarken, önünde tanrı kıyafetli bir şahıs da kadehine ibrikle sunu yapar (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIII-39). İkinci sahnede, iki boğa-adamın kaldırdığı tabla üzerinde insan kollu ve sırtı konili ile bu boğanın huzuruna çıkan Koruyucu tanrı bulunur. Boğa ile bu tanrı arasında boğa ayağı biçiminde masa sunağı bulunur. Baş tanrının arkasında, boğa üstünde sağ elinde iri bir kadeh ile sol omzunda balta olan Hava tanrısı görülür. (Özgüç, 1965: 39). Oturan baş tanrının başı hizasında hilalli güneş kursu görülür. Sola dönük olan sırtı konili boğanın göğsünden çıkan iki insan kolu masa sunağına doğru uzanmaktadır.

Lev. 14c'de başı hizasında hilalli güneş kursu olan ve heraldik iki aslan üzerinde sırtı konili ve iki insan kollu boğa vardır. Boğanın karşısındaki Koruyucu tanrı ile arasında üzerinde üç çanak ve iki kolun bulunduğu masa sunağı yer almaktadır. Koruyucu tanrının arkasında, sulu vazoyu tutan boğa-adam, kadeh taşıyan bir tanrı ile baş aşağı duran aslanla mücadele eden başka bir boğa-adam bulunmaktadır (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIII-37). Bu kez sola dönük gösterilmiş sırtı konili boğa, bir önceki örnekte olduğu gibi her iki insan kolunu Koruyucu tanrı ile arasındaki masa sunağına doğru uzatmaktadır.

Kültepe'den ele geçmiş başka bir mühür baskısında (Lev. 47b), iki farklı sahne işlenmiştir. İlkinde, bir eliyle kadehi ve hydriadan çıkmış kamışı tutan ve sol omzunda sap delikli balta olan Savaş tanrısı huzurunda tanrı giysili bir şahıs; ek motif olarak, hilalli kurs, hayvan ve hayvan başları ve meyvelik sunak tasvir edilmiştir (Özgüç, 1965: 39, Lev. IVX-40). İkincisinde, iki boğa-adam tarafından kaldırılan tabla içinde iki kollu ve sırtı konili boğa görülmektedir. Sırtı konili boğa huzurunda, keçi balık üzerinde Koruyucu tanrı; boğanın arkasında ise aslan yenen çıplak kahraman bulunur (Özgüç, 1965: 39). İnsan kollu boğa, bir önceki sırtı konili boğa ile benzer davranışlarda bulunmaktadır.

Lev. 91c'de, önünde masa-sunak, başını geriye çevirmişbir hayvan ile hilalli kurs bulunan taburesinde oturmuş tanrı huzurunda, sırtında koni ve çıplak tanrıça olan ve de aslan üzerindeki yatay merdiven üstünde duran iki insan kollu boğa ile tanrılar alayı görülür. Bu tanrılardan ilk ikisi sakallı Koruyucu tanrıyken diğeri asa tutan başka bir tanrıdır (Özgüç ve Tunca, 2001: 95, CS 168). Sırtında koni olan iki insan kollu boğa önceki örneklerden farklı olarak oturan tanrıya dönüktür.

Bir silindir mühür baskısında av ve tapma sahnesi tasvir edilmiştir (Lev. 92a). Arkasında ağaç, önünde hilalli güneş kursu ve masa-sunak bulunan heraldik aslan çiftinin üstünde sırtı konili ve iki insan kollu boğa görülür (Özgüç, 2006: 95, CS 345). Mühür baskısının ortasında ve solunda, sırtı konili boğa huzuruna Lama eşliğinde iksir kabı ve vazo takdim eden bir şahıs ile kaplumbağa üzerinde mızrağını bir hayvanın başına geçiren bir avcı yer almaktadır. Bu figürlerin dışında, başını geriye çevirmiş bir ceylan, hilal, yıldız, iri büyük diğeri küçük balık ve iki hayvana ait baş bulunur (Özgüç,

2006: 95, CS 345). Bir önceki mühür baskısında sırtı konili boğa, tapan figür konumundayken bu mühür baskısında, tapınılan figür konumundadır.

Kültepe II. kata tarihlenen bir silindir mühür baskısında iki farklı sahne göze çarpar (Lev. 92b). İlk sahnede, oturan bir elinde kadeh olan tanrıya, ibrik sunan tanrı elbiseli bir kişi ile sunağın boyunda tapan bir şahıs yer alır (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIII-38). İkinci sahnede, çömelmiş iki boğa-adamın yukarı kaldırdığı aslan başlı kayık içinde, iki insan koluna sahip sırtı konili boğa huzurunda; sağ omzunda balta, sol elinde yay olan Savaş tanrısı tasvir edilmiştir. Bir adam, içinde kamışlar çıkan bir bardağı Savaş tanrısına takdim eder (Özgüç, 1965: 39; Özgüç ve Tunca, 2001: 92, CS 160). Oturan baş tanrı ile ibrik sunan şahsın başı hizasında hilalli güneş kursu bulunur. Sırtı konili ve iki insan koluna sahip boğa, sol tarafa dönüktür. Yine bu sahnede sırtı konili boğa, tapınılan karışık varlık olup her iki kolunu, önündeki masa sunağına uzatmaktadır.

I.2. ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Önasya sanatında, aslan-adam ile ilgili genelde dört karışık varlık tipinden söz edilir. Aslan-ifrit/demon (Lev. 143c), aslan humanoid (Lev. 144a), aslan-sentör (Lev. 144b) (Black ve Green: 2003: 38-39) ve aslan postu giymiş 'lion-garbe figüre' (Lev. 144c) denilen aslan-insan tasviri (Green, 1993-97: 251) söz konusudur. Her biri farklı özellikler gösterir. Aslan-adam, Hitit yazılı kaynaklarında '^{LU}*UR.MAH*' diye geçmektedir (Baltacıoğlu, 1994: 3).

Aslan-ifrit/demon, insan bedenli, aslan başlı, dik kulaklı ve kuş ayaklı melez bir varlıktır (Black ve Green: 2003: 38). Yazılı belgelerde, Ugallu diye geçmektedir (Green, 1993-97: 251). Anadolu'da ele geçen tasvirli sanat eserlerinde, bu tipe girebilecek (benzer) aslan-adamlar görülmüştür.

Aslan-insan karışık varlıkları, tıpkı boğa-insan karışık varlıkları gibi fildişinden yapılmış eserlerde, mühürlerde ve mühür baskılarında karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu karışık varlıklar, çıplak kahramanlar veya boğa-adamlar gibi benzer görev ve pozisyonlarda görülmektedir. Bazen bir silah veya bir hayvan tutarken ya da pasif davranışlı olarak tasvir edilmiştir. Anadolu'da aslan-adam, kanatlı aslan-adam, bir başı insan diğeri aslan olan adam ve çift aslan başlı adam olmak üzere dört alt tipte görülür.

I.2.1. Aslan-Adam (Tip: II.A.1.)

Aslan-adam, Kültepe'den 3 (Lev. 50c, 92c ve 93a) ve Acemhöyük'ten 1 silindir mühür baskısı (Lev. 93b) ile Kültepe'den 1 damga mühür baskısında (Lev. 119b) görülür. Bunların dışında New York Metropolitan Müzesinde bulunan Acemhöyük kökenli fildişinden iki aslan-adam eseri (Lev. 93c ve 94a) vardır.

Kültepe-Kaniš/Karum'un II. kat F-G/9-10 plan karesine ait Adad Šululi arşivinde bulunan Eski Suriye üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 50c), oturan tanrının huzuruna tapanı götüren başka bir tanrının izleri ileâlem tutan bir boğa-adam, aslan adam, bir şahıs ve bir yılan görülür (Özgüç, 1989: 384, No.13; Özgüç ve Tunca, 2001: CS 14). Başı cepheden gösterilen aslan-adam, dizlerinin üstüne kadar uzanan bir elbise giymiştir. Kulakları ve yüz detayı belirgin olmamakla ağzı açıktır. Önünde bulunan diğer figürlerle birlikte aynı yöne doğru ilerlediği görülmektedir.

Aslan-adam, Kültepe II. kata tarihlenen Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısında[1], sol eli kılıçlı ve uzun elbiseli tanrı (İştar?) olabilecek bir kişinin önünde görülür (Gailani-Werr, 1988: 74, No. 45; Teissier, 1994: 199, No. 630). Tanrı ile aslan-adamın arkasında bir elleri silahlı birer adam yer alır. Aslan-adamın başı cepheden betimlenmiş olup ağzı açıktır. Sol elini öne doğru uzatmış ve eliyle bir hançer tutarken sağ elini havaya kaldırmış ve bir silah tutmaktadır.

Kültepe Ib katına ait bir silindir mühür baskısında (Lev. 93a) aslan-adam, hilalli güneş kursu altında kanatlarını açmış iri bir kartal ile sol elinde, tanrısal bir silah; sağ elinde, eğri bir silah tutan savaş tanrıçası İştar arasında yer almaktadır. Aslan-adam, sol elinde baş aşağı duran bir tavşanı, sağ elinde ise eğri bir silahı tutar (Özgüç, 1991: 314). Başı cepheden gösterilmiştir.

Acemhöyük'ten ele geçmiş Eski Babil üslubundaki bir silindir mühür baskısının (Lev. 93b) solunda, sağ elinde ucu kıvrık gürz, sol elinde eğri kılıç tutan savaş tanrıçası İştar ile ona tapan şahıs betimlenirken, tanrının arkasında oturmuş bir maymun ile sağ elinde gürz, sol elinde ise hilalli âlemin sapını tutan aslan-adam görülmektedir (Özgüç,

[1] Lev. 92c; B. Teissier'in referans gösterdiği silindir mühürdeki tasvirle, Gailani-Werr'in silindir mühür örneğindeki tasvir birbirine uymamaktadır.

2015: 102). Solda ise muhtemelen bir nesne tutan başka bir şahıs yer alır. Aslan-adam uzun giysilidir ve beli kuşak ile sarılıdır.

Acemhöyük kökenli olup New York Metropolitan Müzesi'nde sergilenen fildişi ve altın varaklı aslan başlı adamlar (Özgüç, 1991: 313), aslan-insan örnekleri içerisinde önemli bir yere sahiptir (Lev. 93c ve 94a). Pratt koleksiyonunda yer alan bu eserin sola dönük olan bir örneği de mevcuttur. Altındaki ve üstündeki delikler onun mobilya parçasını süslemek amacıyla yapıldığını gösterir. Mısır sanatından alınmış öğelerle insan ve aslan özellikleri birleştirilerek oluşturulmuş melez bir varlık ve Mısır'ın Eski Krallık dönemindeki aslanlı tanrıçaların temsili olarak betimlenmiştir (Metropolitan Museum. 2017c). Gizemli kimliği ile yardımsever bir gücü sembolize ettiği belirtilmekle birlikte, sarayın yanmasından dolayı büyük bir ısıya maruz kalmıştır ve gri renklidir (Metropolitan Museum. 2017c). Gözler kakma yöntemiyle işlenmiş olup bir aslanın ağız ve burnuna sahip olup yeleleri başının arkasından omzuna kadar uzanır, her iki elini ağız hizasına doğru getirmiştir vekarın kısmından ağız kısmına kadar uzanan bir bitki sapı tutmaktadır (Laperouse, 2008: 87). Bel kısmından bacaklarına uzanan ve bir bacağını örten kıyafeti dikkati çekmektedir.

Lev. 119b, Acemhöyük'ten ele geçmiş bir damga mühür baskısıdır (Özgüç, 1968: 7, Pl. XVIII-G). Bu baskı üzerinde, aslan üstünde dik kalkmış bir boğa, bir kuş ve dik kalkmış bir aslanın kuyruğundan tutan bir karışık varlık tasvir edilmiştir. Bu karışık varlığın, ağzını çok açması, uzun kuyruklu oluşu ve de geniş insan ayaklarına sahip olması aslan-adamı andırdığı belirtilmektedir (Özgüç, 1968: 7, Pl. XVIII-G).

I.2.2. Kanatlı Aslan-Adam (Tip: II.A.2.)

Kanatlı aslan-adamlar, Kültepe'den 2 (Lev. 12c ve 94c) ve Hatay Müzesinde bulunan 1 adet silindir mühür baskısında görülür (Lev. 94b).

Kültepe'de bulunmuş bir silindir mühür baskısının solundan sağa doğru (Lev. 12c), tahtı ve ayakları balıklar üzerindeki Ea huzurunda, gaga ağızlı testi sunan tanrı, Koruyucu tanrı, oğlak sunan tanrı elbiseli şahıs, bir eliyle baş aşağı duran aslanı diğeriyle bir ceylan tutan aslan-adam ile aslan yenen kahraman görülür (Özgüç, 1953a, 122, Res. 37; Özgüç, 1965: 40, Lev. XVI-49a-b; Özgüç, 1991: 295, Pl. 2). Ek olarak, hilalli güneş kursu, hydria, iksir kabı ve hayvan başları bulunur (Özgüç, 1965: 40).

Kanatlı aslan-adam, kısa tunik kıyafetli, bacakları kıllı olmakla birlikte muhtemelen insan ayaklıdır (Green, 1986: 185, No. 52). Profilden gösterilmiş ve ağzı açık olan aslan-adamın bir kanadı üstüne konan bir kuş görülür. Kanatlarının üstüne kuş konması Geç Hitit dönemindeki orthostatlar üstünde yer alan aslan-adam tasvirlerinde de görülmektedir.

Hatay Müzesinde korunan Eski Suriye üslubundaki bir silindir mührün (Lev. 94b) yan sahnesi, alttan ve üstten birer burma süsü ile çevrelenmiş olup bu burma motifi içerisinde sağa dönük, uzun pilili kıyefetli ve sakallı bir figüre, kanatlı aslan-adam sağ eliyle geyik sunar (Erkanal, 1993: 84-85, Lev. 33, VIII-X/01). Mühür baskısının solunda ise üç figür yer alır. En baştaki figür, kısa saçlı, pilili kıyafetli ve sağ eli havada tapınma poziyonunda; ortadaki figür, Suriyeli kostümünde giyinmiş, sağ eli havada olup sol eliyle tuttuğu oğlağı karşısındaki ayakta duran İştar'a sunmaktadır (Erkanal, 1993: 85). Cepheden gösterilmiş olan kanatlı aslan-adamın sol kolu görülmez. Ağzı açık olarak betimlenmiştir.

Kültepe'de açığa çıkartılmış bir silindir mühür baskısında (Özgüç, 1991: 295-296, Pl. 3), hem savaşım sahnesi hem de kabul sahnesi görülür (Lev. 94c). Mühür baskısının sağında hilalli güneş kursu altında taburesine oturmuş tanrının huzuruna çıkan, eli kadehli çok boynuzlu başlıklı tanrı olabilecek iki figür ile baş aşağı duran bir hayvanla mücadele eden boğa-adam yer almaktadır. Mühür baskısında ayrıca sağ elinde antilop, sol elinde uzun bir nesne, muhtemelen yılan olduğu belirtilen bir hayvan tutan kanatlı aslan-adam tasvir edilmiştir (Özgüç, 1991: 295-296, Pl. 3). Başı cepheden gösterilen aslan-adamın uzun bir boynu vardır ve şematik olarak betimlenmiştir. Dizlerinin üstüne kadar uzanan bir elbisesi görülür. Kanatları her iki omuz kısmından yukarı doğru uzanır

I.2.3. Bir Başı İnsan Diğeri Aslan Olan Çift Başlı Adam (Tip: II.A.4.)

Acemhöyük'ten ele geçmiş bir damga mühür baskısında (Lev. 95a), arkası dönük dik kalkmış bir aslanın ensesinden ve kuyruğundan kavrayan bir çıplak kahraman ile farklı bir karışık varlık örneği görülmektedir (Özgüç, 1966: 13, Lev. VXI-1.a-b). İnsan bacağına ve gövdesine sahiptir. Başlarından biri insan, diğeri aslandır. Her iki başı ters yöne bakmakta olup kolları da açık olarak gösterilmiştir (Özgüç, 1966: 13; Özgüç, 1991: 295-296, Pl. 1). Daha önceden bu tipteki karışık varlığa rastlanmadığından önem

taşımaktadır. Dizlerinin üstüne inen bir elbisesi görülür. Sağ ayağının ucunu yukarı kaldırmıştır.

II. ESKİ HİTİT DÖNEMİNDE BOĞA-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Eski Hitit Dönemi, imparatorluğa doğru yol alacak Hitit Devletinin kurucusu olan I. Hattušili (M.Ö. 1660-1630) (Akurgal, 1995: 24) ile karanlık dönemin son kralı II. Huzziya (M.Ö. 1480-1460) (Akurgal, 1995: 35) arasındaki zaman aralığıdır.

Bu dönemde tasvirli sanat eserleri, mühürlerde, orthostatlarda, heykellerde, madeni eserlerde, pişmiş topraktan yapılan heykelciklerde kabartmalı vazolar üzerinde görülür. Konumuzla ilgili olan boğa-insan karışık varlıkları ise sadece kabartmalı vazolara ait parçalar üzerinde saptanmıştır.

Eski Hitit dönemine tarihlenen tezin kapsamındaki kabartmalı vazo parçalarından üçü Eskiyapardan, diğer ikisi Boğazköy'den ve Elbistan Karahöyük'ten ele geçmiştir (Harita 2).

Bu dönemde sadece boğa-adam/demon (Tip: I.A) ana tipi vardır. Boğa-adamın, boğa başlı adam ve üst yarısı insan alt yarısı boğa olan adam alt tipleri görülür.

II.1. Boğa Başlı Adam (Tip: I. A.1.)

Boğa başlı adam figürleri Eskiyapar'dan (Lev. 122a) ve Boğazköy'den (Lev. 122b) ele geçmiş birer adet seramik parçası üzerinde görülür.

Eskiyapar'da ele geçmiş kırık bir seramik parçası üstündeki boğa-adamın (Lev. 122a), Tunç Sipahi (2014a: 2) tarafından boğa tanrısı kültüyle ilişkilendirilen bir sahnenin küçük bir parçasına ait olduğu belirtilmektedir. Başı, sol tarafına dönük olan boğa-adam, sağ eliyle muhtemelen boğa olabilecek baş aşağı duran bir hayvanın her iki arka ayağından tutmaktadır (Sipahi, 2014a: 2). Daha önceki yıllarda bulunmuş Elbistan Karahöyük'teki kabartmalı vazo üzerindeki (Lev. 122c) boğa-adam figürünü de yalnızlıktan kurtarmıştır (Sipahi, 2014b: 22). Kırık bir seramik parçası üstünde yer almasından dolayı, ağzının bir bölümü, sol kolu ile gövdesinin alt kısımları görülmez. Eskiyapar 'boğa başlı adamı', boğa insan karışık varlıklarının yeni bir tipini oluşturmasının yanı sıra, boğanın kabartmalı vazolar üzerinde Fırtına tanrısının kutsal hayvanı dışında bir insan biçiminde gösterilmesi bakımından önem taşımaktadır (Sipahi, 2014b: 24). Giysili olduğu görülen boğa-adamın boğa maskesi takmış

olabileceği vurgulanmaktadır. Eski Hitit döneminin sonlarına tarihlenen Boğazköy'den ele geçmiş bir kaba ait seramik parçası (Lev. 122b) (Boehmer, 1983: Taf. IX-25) üzerinde, boğa başlı veya boğa maskesi takmış bir müzisyen tespit edilmiştir (Loon, 1985: 40). Sağ tarafına dönük biçimde yukarı doğru tuttuğu çalparayı çalmaktadır. Bu tür müzisyenlerin, kült ve bayram törenlerinde, kurban sunuları ardından ve tanrı adına düzenlenen dans ve akrobatik gösterilerde görev aldıkları belirtilmektedir (Darga, 1992: 65). Anitta döneminde, Kİ.LAM bayramları için yakalanan bir grup hayvanın masraflı ve tehlikeli olmasından dolayı sonraki dönemlerde, bu yöntem terk edilerek, bu hayvanların postları veya maskeleri takıldığı düşünülmektedir (Ünal. 2016: 211-214).

II.2. Üst Yarısı İnsan, Alt Yarısı Boğa Olan Adam (Tip: I. A.3.a.)

Elbistan Karahöyük'te kırık bir seramik kap parçası üzerinde (Lev. 122c) boğa-adam tasviri görülmektedir (Özgüç ve Özgüç, 1949: 39; Boehmer, 1983: 42, Abb. 32). Kimi özellikleriyle Eski Babil üslubunu yansıttığı belirtilen kabartma şeklinde işlenen boğa-adamın, yüzü ve kuyruğu kalın kahverengi bir astarla, gövdesi ve boynuzları krem astarla boyanmış ve perdahlanmış olup gövdesinin üst kısımları insana ait özellikler barındırmaktadır (Özgüç ve Özgüç, 1949: 39). Bu eser, kabartmalı vazolar üzerinde karışık varlıkların da tasvir edildiğini ortaya çıkarmıştır (Darga, 1992: 6). Ağzı, yüzü ve sakalları belirgindir. Gözler yuvarlakça işlenmiştir. Başından aşağı doğru uzanan boynuzları görülür. Her iki elini göğüs hizasında birleştirmiştir. Seramik parçasının alt kısmı tahrip olsa da kuyruğu belli olmaktadır. Muhtemelen Koloni Dönemi silindir ve damga mühür örneklerindeki boğa-adamlar gibi belden aşağısı boğa şeklindedir.

III. HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİNDE BOĞA-İNSAN ve ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Hitit İmparatorluk dönemi, II. Tuthaliya (M.Ö. 1460-1440)'nın hanedanlığı ile başlayan, devletin yıkıldığı M.Ö. 1190'a kadarki 250 yıllık bir süreci kapsamaktadır (Akurgal, 1995: 37). İmparatorluğun yükselmesiyle birlikte Hitit sanatında, mimarlık ve yontu sanatı büyük bir ivme kazanmıştır (Darga, 1992: 78). Yontu sanatı dışında Eski Hitit döneminden gelen damga mühür geleneği (Akurgal, 1995: 92) ve madeni heykelcilik sanatı (Darga, 1992: 99) gelişerek devam etmiştir.

Boğa-insan ve aslan-insan tasvirleri, Boğazköy'den ele geçmiş Dresden ve IV. Tuthaliya'nın damga mühürleri ile fildişinden üçlü tanrı kompoziyonu, Yazılıkaya, Alacahöyük tunç levhası, İmamkulu kaya anıtı ve Eflatunpınar anıtında görülür (Harita 3 ve 4). Hitit kültürü çerçevinde 2'si Emar/Tell Meskene'den ve 1'i de Ugarit'ten ele geçmiş mühür baskıları, Megiddo fildişi levhası ve Ugarit'ten ele geçmiş elektrumdan üçlü tanrı kompozisyonu üzerinde yer alır.

III.1. BOĞA-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Boğa-insan karışık varlıkları bu dönemde, boğa-adam/demon ile insan başlı boğa şeklinde iki ana tipte betimlenmiştir.

III.1.1. Boğa-Adam/Demon (Tip: I.A.)

Boğa-adamlar mühürlerde, madeni veya fildişinden yapılmış eserler üzerinde yer alır. Boğa başlı adam ve üst yarısı insan, alt yarısı boğa veya insan ayaklı adam olarak iki alt tipte görülür.

Boğa Başlı Adam (Tip: I. A.1.)

Lev. 123a, Dresden Müzesinde bulunan M.Ö. 1400/1300'e tarihlenen bir damga mühürdür (Boehmer ve Güterbock, 1987: 57 Abb. 43). Mührün ortasında, okunması zor olan mühür sahibinin adı yazmakla birlikte; 'güneş', 'kült halkası/kuşağı' ve 'oyun taşı' olarak sıralanan simgeler ince dairenin içini kaplar (Bossert, 1959: 12). Boehmer ve Güterbock (1987: 57 Abb. 43) mührün iç kısmını, iç halkadan dışarıya doğru yaşam (ankh ?) ve mutluluk işaretlerinin yanı sıra yıldız rozetinden oluşan bir süsleme olarak

görür. Dış daire, kanatlı güneş kursu ve onu kapsayan çömelerek yürüyen iki boğa-adam ve sağ tarafından gelen uzun kaftanlı ve kendisini şereflendirilmesini isteyen adam tarafından iki sahneye ayrılır (Bossert, 1959: 12). Kanadın solundaki sahnede, kartal-adam, önünde tahtta oturan ve kuşu karakterize eden tanrının önündeki sunağın önünde, kadehi dolduruyor ve kartal-adamı Güneş tanrısı takip ediyor (Bossert, 1959: 12). Kanadın solundaki sahne, sembolü kırık tanrının ve sunağın önünde, kartal adam ile onu takip eden mızraklı ve kalkanlı bir figürle tekrarlanır. Sağ ve sol kanattaki sahnelerin ortasındaki Hitit Hiyeroglif yazısı ile kartal-adamın ibriğinin, eski hükümdarlık dönemini işaret ettiği belirtilmektedir. (Bossert, 1959: 12). Boğa başlı adamların başlarının bazı kısımları tahrip olsa da cepheden gösterilmiştir.

Boğazköy'de 20 numaralı tapınakta fildişinden üçlü tanrı kompozisyonu (Lev. 123b) açığa çıkartılmıştır (Alp, 1999: 46). Başlarının üstünde kanatlı güneş kursu tasviri yer alır. Ortadaki boğa başlı veya boğa maskeli figürün Arinna'nın Güneş Tanrıçası, boğa başlı tanrının her iki yanında ise Nerik ve Zippalanda kentlerinin Fırtına tanrılarının olduğu belirtilmiştir (Alp, 1999: 44). Bu iki tanrının ellerinde birer lituus görülmektedir. Boğazköy'den ele geçmiş bu eserin bir benzeri, Kuzey Suriye'de bulunan Ugarit (Ras Shamra) kentinde bulunmuştur (Lev. 123c). Elektrumdan yapılmış bu pandantifte boğa maskeli adam ortada, her iki yanında iki Hitit tanrısı yer alır (Schaeffer, 1956: 94-95). Her ne kadar başlarının üzerinde kanatlı güneş kursu olmasa da Sedat Alp (1999: 44)'e göre boğa başlı adamınher iki yanında bulunan figürler, Zippalanda ve Nerik kentlerinin fırtına tanrılarıdır.

III.1.2. İnsan Başlı Boğa (Kuşarikku/Bizon-Adam) (Tip: I.B.)

Bu dönemde sadece ayakta duran insan başlı boğa görülür.

Ayakta Duran İnsan Başlı Boğa (Tip: I.B.2.)

Ayakta duran insan başlı boğalar, Hitit sanatına uygun olarak betimlenmişlerdir. Yüceltme sahnelerinde karşımıza çıkar. Bazen, birer boğa-adam, kanatlı güneş kursunu her iki taraftan yüceltir veya desteklerken; bazen, tek boğa-adam bir tanrıyı destekler veya kaldırmaktadır. İnsan başlı boğalar, Tell Meskene/Emar'dan 2 (Lev. 124c ve 125a) ve Ugarit/Ras Shamra'dan 1 (Lev. 126a) adet silindir mühürde, Boğazköy Yazılıkaya

kabartmasında (Lev. 126b), Megiddo Fildişi Levhası'nda (Lev. 126c), Alacahöyük Tunç Levhası'nda (Lev. 127a) ve Eflatunpınar Anıtı'nda (Lev.127b) görülür.

Tell Meskene/Emar'dan ele geçmiş Karkamış kralı Šahurunuwa'ya ait mühür (Lev. 124c) iki bölümlü olup, alt bölümde, grifon ve çift başlı kartal motifleri; üst bölümde, ana sahne yer alır (Beyer 2001: 45-A1). Üst bölüm de, etrafı hayvanlarla kaplı bir ağaç tarafından ikiye ayrılmıştır. Sol sahnede, kralın ismi yazan hiyerogliflerin her iki yanında yüz yüze bakan iki figür bulunur. Sağdaki figürün, tahtı ve ayakları kedigillerden iki hayvan üzerinde duran tanrıça Kubaba (?); soldaki figürün, profilden betimlenmiş ve bir hayvan üzerinde durup, oturan tanrıçaya saygı pozisyonunda olan kral Šahurunuwa olduğu belirtilir (Beyer, 2001: 45-46). Sağ sahnede, kanatlı güneş kursu altında kedigillerden bir hayvan üstünde yuvarlak başlıklı, sağ elinde lituus ve sol eliyle ank ile hayvanın yularını tutan bir figür görülürken; bu figürün her iki yanında simetrik bir şekilde atlentes duruşlu (destekleyen), iki dağ tanrısı tarafından kaldırılan boğa-adamlar kanatlı güneş kursunu tutar (Beyer, 2001: 46). Bu şekilde sahneler, Mitanni etkili M.Ö. 14. yy sonlarında silindir mühürlerde yer alır ve en sağda, ankh işareti üstünde, bir elinde mızrak diğerinde yay olan boynuzlu başlıklı kral Šahurunuwa tasvir edilmiştir (Beyer, 2001: 46). Boğa-adamlar, çömelmiş vaziyette dururlar. Soldaki sol koluyla, sağdaki sağ koluyla kanatlı güneş kursunu tutar. Yüz detayları belli olmasa da boynuzlu oldukları görülür.

Emar/Tell Meskene'den açığa çıkartılmış Prens Hešmu-Tešup'un silindir mührü üstünde (Lev. 125a), yüz yüze bakan iki grup şeklinde figürler betimlenmiştir (Beyer 2001: 49-A4a). Mührün sağında, dağ tanrısıtarafından desteklenen bir elinde yıldırım demeti diğerinde topuz olan savaşçı Fırtına Tanrısı ile arkasında başka bir dağ tanrısı tarafından desteklenen bir diğer Fırtına tanrısı, sağ eliyle dağ zirveleri üzerine basan boğanın yularından, sol eliyle de topuz tutar (Beyer 2001: 49). Mührün solunda, kanatlı güneş kursu altında, bir boğa tarafından desteklenen/yüceltilen tanrısal bir figür ile arkasında, ankh işareti üstünde sağ eli, göğüs hizasında; sol eli ise saygı pozisyonunda olan Prens Hešmu-Tešup tasvir edilmiştir (Beyer 2001: 50). Boğa-adam bir önceki örnekte kanatlı güneş kursunu yüceltirken burada bir tanrısallamış bir figürü yüceltir. Cepheden tasvir edilmiş ve yüz detayı belirgin değildir. Bacağının her iki yanında birer çıkıntı göze çarpmaktadır.

Dagan-belu'ya ait Emar/Tell Meskene'de açığa çıkartılan bir silindir mührün (Lev. 125b) sağında, boğa üstünde boynuzlu başlıklı, kısa etekli, bir elinde topuz, diğerinde W işareti şeklinde yıldırım demeti olan Fırtına tanrısı görülür (Beyer, 2001: 55; Bunnens, 2006: 34-35, Fig. 33). Karşısında kanatlı güneş kursu altında ve kedigillerden bir hayvan üzerinde bir figür bulunur. Mührün sağında, Dağ tanrısı tarafından desteklenen üçüncü bir kişihayvanın kuyruğundan tutar (Beyer, 2001: 55).Bu örnekte boğa-adam görülmemesine rağmen Dağ tanrısı ile boğa-adamın başının üstündeki figürü desteklemesi/kaldırması benzer görevleri yerine getirdiklerini göstermektedir.

Ugarit'te bulunmuş Karkamış kralı İni-Tešup'a ait silindir mührü (Schaeffer, 1956: 26; Bunnens, 2006: 150, Fig. 33) (Lev. 126a) üzerinde, bir önceki silindir mühür ile benzer bir anlatım tasvir edilmiştir. Mührün ortasında, boğa üstünde sağ eliyle boğanın yuları ile W işaretli hiyeroglifi (yıldırım demeti?), sol eliyle gürzü tutan Fırtına Tanrısı betimlenmiştir (Bunnens, 2006: 34-35).Mührün sağında, Fırtına tanrısıyla aynı seviyede ank işareti üstünde duran ve yılanbaşlıklı sağ eliyle tanrıya selam (saygı gösteren) veren Karkamış kralı İni-Tešup; mührün solunda, boğa vücutlu cin (boğa-adam) üstünde bir tanrı tasvir edilmiştir (Schaeffer, 1956: 26).

Boğazköy-Yazılıkaya Açıkhava Tapınağı'nda A odasındaki 28-29 nolu kabartmada (Lev. 126b) boğa-adamlar, gök hiyeroglifini kaldırmaktadır (Alp, 2002: 27-28). Darga, (1992: 160), bu kabartma üzerindeki '*HH*' yazısının toprak anlamına geldiğini, bundan dolayı boğa-adamların bastığı şeklin 'dünya', kaldırdıkları cismin de 'gökyüzü' olabileceğini belirtir. Boğa-adamların sadece taşıyıcı görevi üstlenmedikleri aynı zamanda hizmetçi olarak da ortaya çıktıkları (Kolbus ve Vertesalji, 1994: 121), ayrıca bu gökyüzünü taşıyan boğa-adamların Hurri ve Şerri'den biri olabileceği ifade edilmektedir (Seeher, 2011: 53). Muhibbe Darga (1992: 160), gökyüzü ve yeryüzü olarak tanımlanan bu tasvirin Hurri tanrılar listesinde 'eše-hawurni' diye geçtiğini belirtmektedir. Aynı anlatım Alacahöyük Tunç Levhası'nda ve Eflatunpınar Anıtı'nda da görülür. Yazılıkaya'daki boğa-adamların başı ve gövdesi cepheden, bacaklar ise profilden gösterilir. Birer ellerinde bilezik tarzında bir nesne yer almaktadır. Bel kısımlarında kemer detayı gözlenebilmektedir. Kuyruk ve dizlerden aşağıya doğru işlenen bacak ve ayak kısımları boğa özelliklerini yansıtmaktadır.

Filistin'de bulunmuş Megiddo Fildişi Levhasında (Lev. 126c) (Loud, 1939: 10, Cat./Pl. 44; Beyer, 2001: 41) boğa-adam tasviri görülür. Filistin bölgesinde bulunması Hitit kültürünün bu bölgeye kadar yayıldığını gösterir. IV. Tuthalia zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir. Bir dünya görüşünü yansıttığına inanılan bu eser üstündeki kral Güneş Tanrısına uygun biçimde giyinmiş ve lituus taşımaktadır (Alp, 2002: 31). Bu küçük levha beş ayrı frizden oluşur. En alt frizde saldırır durumda boğalar görülür. İkinci ve üçüncü frizlerde karışık varlıklar ve kahramanlar yukarıdaki sahneyi yüceltmektedirler. Boğa-adam bulunduğu dördüncü frizdeki figürlerle birlikte, en üst sahnede yer alan kanatlı güneş kursu altındaki tanrı veya kral olabilecek kişileri yüceltmektedir. Boğa-adamın, başı ve gövdesi tam cepheden gösterilmiştir. Boğa boynuzlu ve sığır kulaklı olup kulaklarından aşağı doğru uzanan kıvrımlı saçları vardır.

Alacahöyük'ten ele geçmiş M.Ö. 14-13. yüzyıla tarihlendirilen tunç levha üzerinde (Lev. 127a), hayat ağacının her iki yanında boğa üstünde duran birer boğa-adam, yukarı kaldırdıkları çift rosaslı kanatlı güneş kursunu taşımaktadır (Darga, 1992: 107; Akurgal, 1995: Lev. 82). Boğa-adamlar, birer elleri ile üzerlerindeki kanatlı güneş kursunu kaldırırken diğer elleriyle ağacı dik olarak tutar (Ensert, 2005: 37). Boğazköy'deki gökyüzünü kaldıran boğa-adamlar ile benzer tasvire sahiptir. Başları cepheden gösterilmiş olan boğa-adamların Hurri sanatına uygun olarak betimlendikleri belirtilmektedir (Darga, 1992: 107). Başka bir yorumda ise boğa-adamlar, sallantıda olan bir güneşe toynaklarıyla dokunarak onu tutarlar (Kolbus ve Vertesalji, 1994: 125). Babil bahçesinin yaratılmaya çalışıldığı bu levhacık üzerinde boğa-adamlar, hem yeraltından gün yüzüne çıkan yeşilliği simgeleyen ağacı tutar hem de yer altı dünyasına girişte bekçilik yapmaktadır (Kolbus ve Vertesalji, 1994: 125-126).

Eflatunpınar Anıtı (Lev. 127b), Konya ili Beyşehir ilçesinin 25 km kuzeybatısındaki Beyşehir ırmağına dökülen bir çayın kenarında yer almaktadır (Erkanal, 1980: 287; Loon, 1985: 45; Özenir, 2001: 35). Diğer Hitit kaya kabartmalarından farklı olarak başka yerlerden getirilen taşların işlenmesiyle bir kompozisyon şeması yansıtılmaya çalışılmıştır (Erkanal, 1980: 287). Eflatunpınar anıtının en önemli özelliği Hitit dini yaşantısını yansıtmasıdır. Kabartma tekniğinde işlenen tasvirlere karşıdan bakıldığında bir simetri anlayışının yansıtılmak istendiği görülmektedir. Bu anıta ilk bakışta sağ tarafta yuvarlak geniş başlığıyla Arinna'nın

Güneş tanrıçası, sol tarafta ise sivri serpuşlu başlığı ile Fırtına tanrısı yer alır (Darga, 1992: 186). Bu iki figürün başını birer kanatlı güneş kursu sembolü taçlandırmakla beraber, bunların üzerindeki kanatlı tek bir güneş kursu sembolünün bulunduğu bir blok, bütün ön cepheyi ve dolayısıyla figürlerin başlarını taçlandıran iki kanatlı güneş kursunu örttüğü belirtilmektedir (Ensert, 2005: 35). Bu anıt üzerinde simetrik olarak yerleştirilen karışık varlıklar görülür. Bu karışık varlıklardan, Dağ tanrıları üzerindeki boğa-adamlar, yukarı kaldıkları kollarıyla üzerlerindeki aslan-adamları kaldırmakta ve aslan-adamlar da kadın ve erkek figürlerinin başlarının üzerindeki kanatlı güneş kurslarını kanatların altından desteklemektedir (Ensert, 2005: 36).

III.2. ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Aslan-insan karışımı varlıklar, aslan-adam, kanatlı aslan-adam ve çift aslan başlı adam olmak üzere üç alt tipte tasvir edilmiştir.

III.2.1. Aslan-Adam (Tip: II.A.1.)

Ugarit'ten açığa çıkartılmış Amanmashu'ya ait silindir mührün solunda (Lev. 128a), dağ tanrıları üstüne basan bir elinde yıldırım demeti diğerinde gürz olan Fırtına Tanrısı; mührün ortasında, kanatlı güneş kursu altında ve bir aslan üstünde Güneş Tanrısı yer almaktadır (Claude ve Schaeffer, 1956: 50; Darga, 1992: 208). Mührün sağında bir prensi yücelten diz çökmüş bir aslan-adam görülür. Vücudunun belirli kısımları belli olmasa da sol dizi üzerine çöktüğü görülmektedir. Aslan-adamın yukarı kaldırdığı prensin duruş şekli, başlığı, yayı ve mızrağı ile Karabel anıtındaki (Akurgal, 1995: Lev. 62b) kişiye benzediği söylenebilir. Karabel anıtındaki şahsı Muhibbe Darga (1992: 183), adı Targašna-vati olan vasal bir kral olarak tanımlamaktadır.

Lev. 129a, Boğazköy'den ele geçmiş IV. Tuthalia'ya ait damga mühür baskısıdır (Neve, 1992: 59, Abb. 159). Kanatlı güneş kursu altındaki dağ tanrısını ve hiyeroglifleri yücelten sağ ve sol tarafta birer aslan-adam ile çift başlı kartal görülmektedir. Hiyeroglifler altında görülen aslan-adamlardan soldaki oturmuş, sağdaki sol dizi üzerine çökmüş vaziyettedir.

M.Ö. 13. yüzyıla tarihlenen Kayseri Develi'deki İmamkulu Kaya Anıtı (Lev. 129b), yarım daire şeklinde doğal bir taştır (Seheer, 2011: 169). Bu anıt üzerine 'krallar

ve tanrılar dünyası'nın betimlendiği ifade edilir (Darga, 1992: 179). Solda, Hanyeri ve Hemite kaba kabartmalarındaki gibi takkeli ve bir elinde mızrak olan yerel kral tasvir edilmiştir (Akurgal, 1995: şek. 62). Ortada, Hurri ve Şerri'nin çektiği araba üstünde Göğün Fırtına Tanrısı, karşısında İştar olabileceği belirtilen bir figür ile Fırtına tanrısının altında yöresel olan üç dağ tanrısını kaldıran üç aslan-adam görülür (Darga, 1992: 181). Aslan adamlar cepheden gösterilmiştir. Her iki ellerini yukarı kaldırarak Dağ tanrılarını yüceltirler. Başları aslan kol, bacak ve gövdeleri ise insan şeklindedir.

III.2.2. Kanatlı Aslan-Adam (Tip: II.A.2.)

Boğazköy'de bulunan Yazılıkaya Açıkhava Tapınağı'nın B odasında 67-68 nolu (Bittel, vd. 1967: Taf. 26) kabartmalarda ayakta duran iki kanatlı aslan-adam tasvir edilmiştir (Lev. 128bve 128c). 67 nolu rölyefteki kanatlı aslan-adam (Lev. 128b), sola dönüktür. Gövdesi ve bacakları insan, başı aslan şeklindedir. Yüz detayı belli olmasa da ağzı açık olarak gösterilmiştir. Her iki kolunu havaya kaldırarak saldırır pozisyondadır. Sol eli yuvarlak sağ eli aslanpençesi biçiminde olup kısa elbiselidir (Seeher, 2011: 93, Fig. 101). 68 nolu rölyefteki aslan-adam (Lev. 128c) sağa dönüktür. Bir önceki aslan-adam ile aynı kıyafete sahiptir. Her iki eli, aslanpençesi ile insan eli arası görünümündedir (Seeher, 2011: 93, Fig. 102). Her iki aslan-adam, bekçilik veya koruma görevi yapmaktadır (Green, 1986: 163).

III.2.3. Çift Aslan Başlı Adam (Tip: II.A.3.)

Çift başlı aslan-adamlar, tek örnek olarak Megiddo Fildişi Levhası'nda görülür (126c). Bu levha, Hitit sanatından karakterler ve sahneler içerir. Bir Hitit derebeyine (vasal kralı?) saygı göstergesi olarak da yapılan bu eserde, sfenks ve küçük figürlerle desteklenen figürün tanrıdan ziyade bir kral olduğudur (Loud, 1939: 10, Cat./Pl. 44). Sedat Alp (2002: 31), kanatlı güneş kursu altında betimlenen kralın Güneş tanrısı kostümünde elinde lituus taşıyan IV. Tuthalia olduğunu ifade eder. Richard Barnet (1982: 28, Fig. 12), kanatlı güneş kursu altındaki sahneyi, Hitit pantehonu tarafından desteklenen iki büyük Hitit kralının görüşmesi şeklinde yorumlar. Kralın üzerindeki kanatlı güneş kursunu her iki taraftan destekleyen çift aslan başlı adamlar görülür (Loud, 1939: 10). Kurt Bittel bu eseri (1943: 590), Eflatunpınar Anıtındaki ve Yazılıkaya'daki 34 nolu kabartmalardan hareketle yorumlamıştır. Hititlerin Güneş

tanrısına veya güneş hayranlığına bağlı olarak kâinat hakkındaki yaratıcılığını bize sunduğunu ve bu tasvir üzerindeki dağların, Dağ tanrılarının, kutsal boğaların, çeşitli cinlerin yanısıra kısaca yeryüzündeki bütün varlıkların müthiş bir kompozisyon içinde güneş temsilcisi ve gökyüzünü yeryüzüne bağlayan unsurlar olduğunu belirtmektedir (Bittel, 1943: 590).

IV. GEÇ HİTİT DÖNEMİNDE BOĞA-İNSAN ve ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Geç Hitit dönemi M.Ö. 1200-650 arası dönemi kapsar (Akurgal, 1995: 96). Hattuşa'nın M.Ö. 1200'lerde tahrip edilmesinin ardından Anadolu'da Hitit medeniyeti etkisini yitirmiştir ancak buna karşın Mezopotamya, Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de bu sanatın izleri devam etmiştir (Akurgal, 1995: 96). Bu bölgelerde yer alan Zincirli-Samal, Sakçagözü, Karkamış, Malatya, Tel Tainat, Karatepe, Tell Halaf ve Ain Dara gibi merkezler birer şehir devleti olup küçük krallarla yönetilmektedir ve bu merkezlerde yapılan çalışmalarda açığa çıkartılan heykeller ve orthtostlarda Hitit sanatından izler tespit edilmiştir (Darga, 1992: 220-221).

Bu tezin kapsamındaki Geç Hitit dönemine tarihlenen orthostlardan 7'si Karkamış'tan, 2'si Zincirli'den, diğer ikisi Karatepe'den ve Malatya'dan 1'i de Urartu eseri olarak Van Toprakkale'den açığa çıkartılmıştır (Harita 5) (Grafik 12 ve 14).

Söz konusu orthostatlar üzerinde aslan-adam ve boğa-adam tasvirleri de bulunmaktadır.

IV.1. BOĞA-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Geç Hitit döneminde boğa-insankarışık varlıkları orthostatlar üzerinde görülür. Bu eserlerde boğa-adam/demon ile insan başlı boğalar gibi ana tip görülür.

IV.1.1. Boğa-Adam/Demon (Tip: I.A.)

Boğa-demonlarda: üst yarısı insan, alt yarısı boğa olan adam ve üst yarısı tam insan, alt yarısı boğa olan adam olmak üzere iki alt tipte görülür.

IV.1.1.1. Üst Yarısı İnsan, Alt Yarısı Boğa Olan Adam (Tip: I. A.3.a.)

Karkamış'tan açığa çıkartılmış 6 orthostat (Lev. 129c, 130a, 130b, 130c, 131a ve 131b) üzerinde boğa-adamlar bulunmaktadır.

Lev. 129c, Karkamış'tan ele geçmiş bir orthostatdır (Woolley ve Lawrence, 1914: Pl. B.14-b). Karkamış'ın II. evresine tarihlenen Geleneksel Akım II (Akurgal, 1994: Lev. 100b) üslubundaki bu kabartma üzerinde, cepheden gösterilmiş iki aslan-

adam arasında, mızrak tutan iki boğa-adam tasvir edilmiştir. Boğa-adamlar, sureti insan şeklinde olup sakalı aşağı doğru uzanır, yuvarlak bir başlık takar, boğa kulaklıdır ve omzuna inen saç örgüsü görülmektedir (Orthmann 1971: 311, Kat. E/9). Boğa-adamın yukarı doğru uzanan boynuzu ile omzuna doğru inen kıvrımlı saçı, Assur Ticaret Kolonileri döneminden itibaren silindir mühür ve baskılarında görülen bir tasvir geleneğidir. Bu betim, Karkamış'ta ele geçen diğer orthostatlar üzerinde de görülmektedir. Bu merkezin Su-kapısı olarak bilinen alanından ele geçmiş bir kabartma üzerinde (Lev. 130a), bir boğa-adam tasviri vardır (Woolley, vd., 1921: Pl. B. 31a). Karkamış I evresine tarihlenen (Orthmann 1971: 29), Geleneksel Akım I üslubuna ait kireçtaşından bu orthostatta, üst yarısı tam belli olmayan bir boğa-adam sol eliyle, solundaki mızrağı tutar (Orthmann 1971: 311, Kat. Aa/3).

Karkamış'ın II. evresine ait (Orthmann 1971: 31) az korunmuş bir orthostat üzerinde (Lev. 130b) karşılıklı palmiye ağacını tutan koruyucu boğa-adamlar tasvir edilmiştir (Woolley vd., 1952: 282, Pl.B.52-b). Sakalla kaplı olan insan suratına sahiptir. Boğa kulaklı olup kulağının üstünde iki boynuzu vardır. Vücudunun arka kısmı beline kadar boğadır, gövdesinin ön tarafı insandır (Orthmann 1971: 311, Kat. K/13) Soldaki boğa-adamın sadece sol kolunun küçük bir kısmı belirgindir. Sağdaki boğa-adamın ise belden aşağısı görülmemesine rağmen diğer örneklerden hareketle bu tip grubuna dâhil edilmiştir. Karkamış'ta açığa çıkartılan iki orthostat üzerinde benzer bir tasvir söz konusudur (Lev. 130c ve 131a). Cepheden tasvir edilmiş boğa-adamlar, ortalarındaki palmiye ağacını tutarlar (Woolley vd., 1952: 282, Pl.B.52d ve f).

Karkamış'ın II. evresine ait başka bir orthostat üzerinde (Lev. 131b) bir tanrısallık vasfı olan boynuzlu başlıklı boğa-adam, sağındaki ağacı tutar (Woolley vd., 1952: 181, Pl. B. 49a). Belinde püsküllü kemer vardır. Yüzünün ise kasıtlı olarak silindiği belirtilmektedir (Woolley vd., 1952: 181, Pl. B. 49a). Orthmann (1971: 311, Kat. K/24) ise boğa-adamın tuttuğu nesneyi bitki olarak ifade eder. Bir önceki örneklerle benzer boğa-adam duruş ve tipine sahiptir.

IV.1.1.2. Üst Yarısı Tam İnsan, Alt Yarısı Boğa Olan Adam (Tip: I.A.4.)

Karatepe'nin IIIb evresine tarihlenen, Geleneksel Akım II üslubundaki bir orthostat (131c) üzerinde, başları ve gövdeleri cepheden betimlenmiş karşılıklı mızrak

tutan iki boğa-adam yer alır (Orthmann 1971: 311, Kat. B/20). Normal insan suratına sahip olan boğa-adamların, vücutlarının arka tarafının boğaşeklinde olup bir kısmının elbise ile örtülü olduğu ve sakalları omzuna yanlamasına gelirken saçları da düz bir şekilde inmektedir (Orthmann 1971: 311, Kat. B/20). Kuyrukları, bacakları arasına gelecek biçimde gösterilmiştir.

IV.2. ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI

Aslan-insan karışık varlıkları bu dönemde, orthostatlar üzerinde görülür.

Aslan-Adam (Tip: II.A.1.)

Geç Hitit dönemine tarihlenen 5 orthostat üzerinde aslan-adamlar görülür. Bu orthostatlardan ikisi Karkamış'ta (Lev. 129c ve 132c), biri Malatya'da (Lev. 132b), diğer ikisi de Zincirli'de (Lev. 133a ve 133b) açığa çıkartılmıştır.

Karkamış'tan ele geçmiş Geleneksel Akım II üslubundaki orthostat(Lev. 129c)(Woolley ve Lawrence, 1914: Pl. B.14-b, Akurgal, 1994: 97), üzerindeki boğa-adamlara Tip: I.A.3.a.'da değinilmiştir. Bu orthostat üzerinde boğa-adamlar dışında kısa elbiseli aslan-adamlar da bulunur. Soldaki aslan-adam, sağ eliyle bir topuz, sol eliyle ahşap bir nesne tutması; sağdaki aslan-adam, M.Ö. 2. bindeki Fırtına Tanrısı gibi gürz ve yıldırım demeti tutması yöresel bir gelenek olarak açıklanmaktadır (Orthmann 1971: 317, Kat. E/9). Karkamış Kral Kapısı'nın arkasındaki iç avluda bulunan orthostat üzerindeki (Lev. 132c) ayakta duran aslan-adam, sağ eliyle baş aşağı duran ceylanın arka ayaklarından, sol eliyle de bir hançer tutar (Woolley, vd., 1952: 201, Pl. B. 55-b, Orthmann, 1971: 317, Kat. H/3). Cepheden gösterilen aslan-adam, kısa elbiselidir.

Malatya'nın Geç Hitit dönemi III. Evresine tarihlenen Malatya III. üslubundaki (Akurgal, 1995: Lev. 97c) orthostat üzerinde (Lev. 132b), karşılıklı bir ağacın iki yanında duran birer aslan-adam, bir elinde gürz diğerinde yıldırım demeti tutmaktadır. Bu durumun yöresel bir gelenek olduğu ifade edilmektedir (Orthmann, 1971: 318).

Zincirli'den ele geçmiş iki orthostat üzerinde (Lev. 133a ve 133b), Karkamış aslan-adamıyla benzer bir anlatım söz konusudur. Ayakta duran iki aslan-adam, sol eliyle solundaki baş aşağı duran hayvanın arka ayaklarından, sağ eliyle de bir topuz tutar (Orthmann, 1971: 317, Kat. B/25 ve B/12).

Malatya, Karkamış ve Zincirli'de bulunan orthostatlar üzerindeki aslan-adamların uzun bir boyna sahip olmalarından dolayı aslan maskesi takmaları imkânsız olduğu belirtilmektedir (Orthmann, 1971: 318).

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

DEĞERLENDİRME

İnsan, tarih öncesi ve tarihi dönemlerde yaşam alanında cereyan eden olaylar ve canlılar ile her zaman ilişki içerisinde olmuştur. İnsanın çevresini tanıması, olan bitenle bir bağ kurması ve çevresini tanıdıkça etrafında gelişen olaylara bir anlam yüklemesi kaçınılmazdı. Bu durumu günlük yaşamına aktarmıştır. Yaşam alanı içerisinde bulunan güneşin, suyun, bitkinin önemini, hayvanların gücünden ve yenilebilir olanların etinden faydalanmayı, baharla gelen bereket ve bolluğu anlamlandırmıştır. İnsanlar günlük hayatında karşılaştığı bu durumları ilahi bir güç ile kutsallaştırmış, gerek yazılı gerekse tasvirli sanat eserleri üzerine kaydetmişlerdir.

İnsanın doğada çok sık karşılaştığı canlılar arasında hayvanlar önemli yer teşkil eder. Günlük yaşamda birçok hayvanla etkileşimleri olmuştur. Bu hayvanlar içinde aslanın ve boğanın fiziksel güçleri ve saldırganlığı insanları etkilemiş olmalıdır ki bu hayvanlar ile yaptıkları mücadelelerini tasvirli sanat eserleri üzerine işlemişlerdir. Sonradan bu hayvanları bazı insani özelliklerle birlikte harmanlayarak kişiselleştirmişler ve tasvirli eserler üzerine betimlemişlerdir.

Boğa, Neolitik Çağ'dan başlayarak Anadolu tasvir sanatının önemli figürlerinden biri haline gelmiştir. En erken örneklerine, boğa kültünün olduğu geyik gibi hayvan tasvirlerinin de yer aldığı Çatalhöyük'te rastlarız (Mellaart. 2001: 58 ve 133). Geç Neolitik Çağ'dan Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na kadar boğa kültü geleneği gelişerek sürmüştür (Sipahi, 2014b: 23). Köşkhöyük'ün Kalkolitik Çağ tabakalarına tarihlenen yapıları içinde ele geçmiş çömleklerin üzerindeki bezekler, boğa ve geyik başıdır (Öztan, 2011: 340, Fig. 2, 4, 7b ve 8). Erken Tunç Çağı'nda, Alacahöyük Kral Mezarlığı'nda tunçtan yapılmış boğa tasvirleri görülür (Koşay, 1951: 66). Assur Ticaret Kolonileri Çağında Boğalı tanrılar bulunurken Hititler'de boğa Fırtına tanrısının kutsal hayvanı olmuştur (Sipahi, 2014b: 23). Aliye Öztan (2011: 342), Assur Ticaret Kolonileri Çağı ve devamındaki Hitit inanç sistemindeki Fırtına tanrısının kutsal hayvanı olan boğayı, Neolitik Çağ'dan aktarılmış figürlerden biri olarak yorumlar. Fırtına tanrısı yani Tešup'un boğaları Gud*šeri* (gün) ve Gud*hurri* (gece)'dir (Ertem 1965: 48). Urartu döneminde, boğa başı tutamağa sahip tunçtan kazanlar dönemin

soyluları için saygınlık eşyası olarak görülmektedir (Sevin, 2011: 434). Yine bu dönemde Fırtına tanrısı olan Teišeba, boğanın üzerinde durmaktadır (Belli, 1998: Lev. XVI-Res. 52).

Boğa ile ilgili Hitit yazılı kaynaklarında birçok tanım görülmektedir. Bunlardan bazıları: 'GUD. MAH' (besili boğa, boğa), 'GUD.NİTA' (sığır, boğa) ve 'GUD.AM (yabanı boğa) (Ünal, 2016a: 133). Akkad dilinde sığır veya boğa 'A.LIM.BU.U' diye geçmektedir (Ertem, 1965: 43).

M.Ö. 2400 yılına tarihlenen Ur'dan ele geçmiş bir lir üzerine monte edilmiş bir boğa başı görülür (Orthmann, 1975: Res. 96; Reade, 1991: 50-51).

Boğa, Gılgamış destanında, 'gökyüzü boğası' olarak geçmektedir ve gökyüzü boğası Uruk kentini yok etmeye giriştiği sırada Gılgamış ve arkadaşı Enkidu tarafından yenilgiye uğratılmıştır (Black ve Green: 2003: 90).

Eski Babil döneminde boğa, şimşek simgeli bir tanrı (Adad) ile ilişkilendirilmiş olup fırtına bulutları ile Adad'ın boğa bacaklarına bir gönderme yapılır; yine bu dönemde boğanın, ay tanrısı Nanna-suen'in sıfatı olarak görülebileceğinden bahsedilir (Black ve Green: 2003: 49).

Yunanca '*daimon'*, Akadça '*rabişu*', Sümerce '*maškim*' adı verilen iyi ve kötü ifritlerden kötü olanlar bir bakıma tanrının insanlar üzerindeki korkusunu yansıtır ve günah işleyen kişiler veya topluluklar hava, rüzgâr veya fırtına gibi ruhlar yardımıyla cezalandırılmaktadır (Black ve Green: 2003: 106-107). Ubeyd ve Uruk dönemleri, farklı hayvan özelliklerinin doğal olmayan şekilde birleştirildiği evre iken; Akkad dönemi, kötü ifritlerin yakalanıp cezalandırıldığı iyimser evre olarak yorumlanır (Black ve Green, 2003: 107). Eski Babil dönemi mühür baskılarındaki ifritler, insanların iyi veya kötü fikirlerle bağlantı kurdukları imgelerle (tanrılar, simgeler ve diğer motifler) bir arada kullanılırken; Kassit ve Orta Assur dönemi boyunca ifritler yani demonlar, insan bedenine ve hayvan başına sahip melez bir karışık varlık haline gelmiştir (Black ve Green: 2003: 107).

İnsanlar, karışık varlık olarak boğa-adamları veya insan başlı boğaları yaratmadan önce boğaları, insan gibi ayakta veya oturur vaziyette göstermiştir.

Çatalhöyük'ten ele geçmiş ve Neolitik döneme tarihlenen figürlerinden bazılarının hayvan-insan karışımı varlıkları oldukları belirtilmektedir (Düring, 2012: 109). Hayvanların insan duruşlarını benimsemeleri, Proto Elam dönemi için tipiktir (Collon, 1987: 23). Bu dönemin mühürlerinde, insan hareketlerini taklit eden hayvanların karikatürsel sahneleri işlenmiştir (Amiet, 1980: 107). Tasvirli sanat eserleri bu durumu en iyi açıklayan örneklere sahiptir. Ur'dan ele geçmiş bir silindir mühürde (Lev. 134c), zafer kazanmış bir hükümdar gibi duran bir aslana, diğer hayvanlar yiyecek getirerek ve müzik aletleri çalarak saygı duyar (Mayer-Opificius, 2006: 56, Fig. 99). Başka bir silindir mührün (Lev. 135a) solunda yer alan bir aslan, diz çökmüş yalvaran pozisyonundaki bir ineğe (boğa?) ok fırlatırken; sağında, bir elinde topuz olan boğa, aslana vurmaktadır (Amiet, 1980: 110, Pl. 38/591; Mayer-Opificius, 2006: 56, Fig. 100). Silindir mühür baskılarının yanı sıra Susa'dan ele geçmiş ancak şimdi New York Metropolitan Müzesi'nde bulunan gümüşten bir boğa heykeli vardır (Lev. 135b). Dizlerinin üzerine oturmuş bir boğa, göğüs hizasındaki bir kabı tutar. Bu eser, Proto-Elam sanatındaki insan duruşlu hayvanları temsil etmektedir (Metropolitan Museum, 2017a).

Boğa-insan karışık varlıkları, Önasya sanatında iki farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki boğa-adam, diğeri insan başlı boğadır (kuşarikku/bizon-adam). İnsan başlı boğa veya bizon adam olarak kabul edilen mitolojik varlıklar Sümerce '*gud-alim*', Akkadça '*kušarikku*' olarak bilinmektedir (Landberger, 1934: 92-93; Black ve Green 2003: 49). Boğa-adamın ise yazılı kaynaklarda adı bilinmemesine rağmen Maria Ellis (1989: 128), kuşarikku isminin boğa-adam veya bizon-adam yerine kullanılabileceğini ifade etmiştir.

Anadolu'nun tasvirli sanat eserlerindeki boğa-insan karışık varlıkları sayıca değerlendirildiğinde, en çok Assur Ticaret Kolonileri Çağında görülür. Bunu Eski Hitit, Hitit İmparatorluk ve Geç Hitit dönemleri izler (Grafik 5).

Boğa-insan karışık varlıkları Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda dört ana tipte karşımıza çıkar. **Boğa-adam/demon** (Tip: I.A.) **insan başlı boğa/kuşarikku/bizon-adam** (Tip: I.B.), **boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı** (Tip: I.C) **insan kollu ve sırtı konili boğa** (Tip: I.D.). Tüm bu tipler alt gruplarıyla birlikte görülür (Grafik 6).

Boğa-insan karışık varlıkları, ibadet (takdim, kabul ve tapma) ve savaşım sahnelerinde görülür (Grafik 7). Mühürlerde ve mühür baskılarında, çoğunlukla başı hizasında hilalli kurs bulunan ve tahtında oturan bir tanrıyla (Grafik 8) veya diğer tanrılar (Grafik 9) ile birlikte tasvir edilir.

Eski Hitit döneminde boğa-insan karışık varlıkları, **boğa-adam/demon** (Tip: I.A.) tipi altında iki alt grupla temsil edilir (Grafik 10).

Hitit İmparatorluk döneminde ise boğa-insan karışık varlıkları, **boğa-adam/demon** (Tip: I.A.) ve **insan başlı boğa (kuşarikku/bizon-adam)** (Tip: I.B.) tipleri ve bunların alt gruplarıyla görülür (Grafik 11).

Son olarak Geç Hitit döneminde ise boğa-insan karışık varlıkları, **boğa-adam/demon** şeklinde yer alır (Grafik 12 ve 14).

Tip: I.A. Boğa-adam/demon

Boğa-adam/demon, insan kafasına sahiptir ancak boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır, vücudunun aşağı kısımları ise boğaya ait uzuvlar taşır (Black ve Green: 2003: 49).

Assur Ticaret Kolonileri Çağında boğa-adamlar, ibadet ve savaşım sahnelerinin betimlendiği tasvirli sanat eserlerinde görülür. Bu eserler, daha çok Eski Assur, Eski Babil, Eski Suriye-Koloni ve Eski Anadolu üsluplarındaki silindir ve damga mühürler ile bunların baskılarıdır. Boğa-adamların geç dönemlere nazaran bu dönemde daha fazla görevlerinin olduğu anlaşılır. Çoğunlukla, taşıyıcı/tutan veya mücadeleci/savaşçı yönleriyle gösterilir. Bunların dışında elindeki kaptan sular taşarken, üstündeki bir figürü yüceltirken, hayvanlar hâkimi olarak ve pasif davranışlı olarak hilalli güneş kursu altında oturan baş tanrı huzurunda tasvir edilir (Grafik 13).

Anadolu sanatında boğa-adam, altı farklı alt tipte görülür. Bunlar: Boğa başlı adam (Lev. 1a, Kat. 1, Tip: I.A.1.), boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman/Gılgamış (Lev. 6a, Kat. 2, Tip: I.A.2.a), boğa boynuzlu, kulaklı ve kuyruklu adam (Lev. 8c, Kat. 3, Tip: I.A.2.b), üst yarısı insan, alt yarısı boğa olan adam (Lev. 34c, Kat. 4, Tip: I.A.3.a), üst yarısı insan alt yarısı boğa fakat insan bacaklı ya da ayaklı

olan adam (Lev. 37c, Kat. 5, Tip: I.A.3.b) ve üst yarısı tam insan, alt yarısı boğa olan adam (Lev. 65a, Kat. 6, Tip: I.A.4).

Tip: I.A.1.a. Boğa başlı adam (Lev. 1a, Kat. 1)

Assur Ticaret Kolonileri Çağında Konya Karahöyük'ten ele geçmiş Eski Suriye üslubundaki bir adet silindir mühür (Lev. 1a, Kat. 1) üzerinde tek örnekle temsil edilir. Boğa başlı adam aslanla mücadele eder (Erkanal, 1993: Lev. 11, II-B/05). Burada savaşçı rolüyle karşımıza çıkar. Bir eliyle baş aşağı duran aslanı, diğer eliyle köşeli orağını tutar (Alp, 1972: 109).

Eski Hitit döneminde boğa başlı adamlar, kabartmalı vazo parçaları üzerinde görülür. Eskiyapar örneğinde (Lev. 122a), boğa-adam veya boğa maskeli kişi, baş aşağı duran bir hayvanın arka ayağından tutmaktadır (Sipahi, 2014a: 2). Konya Karahöyük örneğindeki gibi savaşçı/mücadeleci yanı betimlenmiştir. Boğazköy'den ele geçmiş bir kabartmalı vazo parçası üzerinde (Lev. 122b), boğa başlı veya boğa maskesi takmış bir müzisyen olarak görülür (Boehmer, 1983: Taf IX-25; Loon, 1985: 40). Hayvan maskesi takmış bu müzisyen def veya çalpara çalar (Ünal, 2016b: 183). Bu tür müzisyenlerin, kült ve bayram törenlerinde (Kİ.LAM), kurban sunuları ardından ve tanrı adına düzenlenen dans ve akrobatik gösterilerde görev aldıkları belirtilmektedir (Loon, 1985: 40, Darga, 1992: 65). Ahmet Ünal (2016b: 211-214), bayramlarda görev alan kişileri, Anitta döneminden itibaren Kİ.LAM bayramları için 'tanrı hayvanı' denen hayvanların yakalanması zor ve tehlikeli olması nedeniyle, ilerleyen dönemlerde bu yöntemi terk ederek bu hayvanların postlarını veya maskelerini taktıkları şeklinde izah eder.

Hitit İmparatorluk döneminde ise boğa başlı adamlar, iki eserde görülür. Boğazköy'de, 20 numaralı tapınaktan ele geçen fildişinden (Lev. 123b) ve Kuzey Suriye'deki Ugarit (Ras Shamra) kentinden açığa çıkartılmış elektrumdan yapılmış üçlü tanrı kompozisyonlarında (Lev. 123c) (Schaeffer, 1956: 94), ortadaki boğa maskeli figürün Arinna'nın Güneş tanrıçası ve her iki yanında bulunan figürlerin de Zippalanda ve Nerik kentlerinin fırtına tanrıları olduğu ifade edilmektedir (Alp, 1999: 44). Dresden mühründe (Lev. 123a), boğa başlı adamlar kanatlı güneş kursunu her iki yandan tutar (Bossert, 1959: 11-12, Boehmer ve Güterbock, 1987: 57, Abb: 43). Bu sahnede boğa başlı adamlar yüceltme görevini üstlenir.

Tip: I.A.2.b. Boğa boynuzlu ve kulaklı adam (Lev. 6a, Kat. 2)

Bu tip çoğunlukla, insan yüzlü ve vücutludur. Ancak boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır. Mühürlerde ve mühür baskılarında, kahraman/çıplak kahraman/Gılgamış olarak bilinir. Anadolu'da, sadece Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenen tasvirli sanat eserlerinden bilinir.

Eski Anadolu üslubunun bilinen figürlerinden olup Eski Assur, Eski Suriye, Suriye Koloni ve İsin-Larsa üsluplarında görülmektedir. Mühürlerde ve mühür baskılarında, çoğunlukla oturan bir tanrı huzurunda gerçekleşen sahnelerde görev alır. Bu sahnelerde aslanla (Lev. 1b), boğa-adamla (Lev. 4a), yılanla (Lev. 5a), tanrıyla (Lev 8c) ve insan başlı boğayla (Lev. 67c) mücadele eder. Bunun dışında, çıplak tanrıçayla birlikte Lev. 4c), hayvanlar hâkimi (Lev. 36a) olarak, oturur durumda (Lev. 5b), elindeki kaptan sular taşarken (Lev. 6a) veya âlem taşırken (Lev. 8a) de tasvir edilmiştir.

Elindeki kaptan sular taşan örneklerde boğa boynuzlu ve sığır kuklalı adam,'sulu Gılgamış' tipi (Lev. 6a-b) olarak bilinmektedir (Özgüç ve Özgüç, 1953: 104, Res. 706; Özgüç, 1953b: 296, Res. 21). Bir örnekte su tanrısı (Lec. 6c) olarak da geçer (Özgüç, 2006: Lev. 65, CS 680). Gılgamış tipi Mezopotamya sanatından Anadolu sanatına geçmiş bir figürdür. Ur'da M.Ö. 3. bin başlarında ele geçmiş bir lir üzerindeki sahne (Lev. 135c), Gılgamış'ın iki boğa ile mücadelesi olarak tanımlanmıştır (Parrot, 1961: 252, Fig 318). Bu örnekte Gılgamış'ın bir kahraman olarak mücadeleci yanı betimlenmiştir. Mücadeleci yanı dışında elindeki kaptan sular taşan bir örneği de bulunur. Ur'dan ele geçmiş ve M.Ö. 18. yüzyıla tarihlenen terrakotadan yapılmış bu levha (Lev. 136a) üzerinde (Reade, 2000: 81, Fig. 81), kahramanın göğüs hizasında tuttuğu kaptan sular taşmaktadır.

British Museum'da bulunan Erken Hanedanlık dönemine tarihlenen bir silindir mühür üzerinde (Lev. 136b) kahraman-boğa-adam- (boğa boynuzlu adama benziyor), sağındaki keçiyle mücadele etmektedir (Wiseman, 1962: 18, Pls. 15-d). Akkad dönemi

silindir mühürlerinde ise üst yarısı insan, alt yarısı boğa olan adam[2] tipiyle birlikte diğer hayvanlara karşı mücadele eder.

Tip: I.A.2.b. Boğa boynuzlu, kulaklı ve kuyruklu adam (Lev. 8c, Kat. 3)

Assur Ticaret Kolonileri Çağına tarihlenen Kültepe'den ele geçmiş Eski Babil, Eski Assur, Eski Suriye, Suriye Koloni ve Eski Anadolu üsluplarındaki mühürlerde ve mühür baskılarında görülür. Bu tip, bir önceki tip ile benzerdir. Ancak boğa kuyrukludur. En çok ibadet ve savaşım sahnelerinde tasvir edilmiştir. İbadet sahnelerinde genellikle, hilalli güneş kursu altında oturan baş tanrı huzurunda gerçekleşen sahnelerde yer alır.

Bu tip, mühür baskıları üzerinde: pasif davranışlı (Lev. 8c), elindeki kaptan sular taşarken (Lev. 10a), âlem taşırken (Lev. 10c), mızrak taşırken (Lev. 11b), tabla kaldırırken (Lev. 11c) ve aslanla mücadele (Lev. 12a) ederken betimlenmiştir.

Bu tip de Anadolu'ya Mezopotamya aracılığıyla gelmiştir. British Museum'da bulunan Eski Babil dönemine ait bir silindir mühürde (Lev. 136c) aslanla mücadele eden boğa-adam görülmektedir (Collon, 1986: 73, Pls. VIII-57). Kültepe Acemhöyük örneklerindeki gibi boğa-adamın başı cepheden gösterilmiştir.

Tip: I.A.3.a. Üst yarısı insan, alt yarısı boğa olan adam (Lev. 34c, Kat. 4)

Genel olarak boğa-adamın tanımını oluşturan tiptir. En iyi bilinen ve en yaygın boğa-adam tipidir. Belden yukarısı insan, aşağısı ise boğa şeklindedir. Çoğunlukla boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır.

Erken Hanedanlık dönemi mühürlerinden itibaren görülür. Akkad ve III. Ur dönemlerindeki savaşım sahnelerinin artmış olması sebebiyle daha farklı sahnelerde yer alır. Akkad döneminde kuşarikkuyla, boğayla (Boehmer, 1965: Taf. II-7, 10a, 13), heraldik kuşarikku çiftiyle ve aslanla (Collon, 1982: Pls. IV-21 ve VI-33) mücadele eder. Çoğunlukla kahraman/çıplak kahraman/Gılgamış (Tip: I.A.2.a) ile müttefik veya dosttur (Collon, 1986: 41). Boğa-adam ile kahraman, Sargonid repertuardan gelişmiş olup Erken Babil Hanedanlığına ait mühürlerin üzerinde hayvanlarla veya birbirleriyle

[2] Bu tip, genel boğa-adam tipidir. Vücudunun üst yarısı insan alt yarısı boğadır ancak boğa boynuzlu sığır kulaklıdır (Tip: I.A.3.a).

mücadele eder (Frankfort, 1939: 171). Eski Babil döneminde ayrıca mücadele ettiği hayvan veya karışık varlık tiplerinde farklılaşma görülür. Sadece hayvanla mücadele etmez, aynı zamanda mızrak veya kapı direği taşır, hayvan taşıyıcısı görevleri de üstlenir (Collon, 1986: 41). Boğa-adam, Gılgamış'ın dostu olan Enkidu ve güneş tanrısı Šamas'ın yardımcısı olarak da gösterildiği belirtilmektedir (Özgüç, 2006: 6). Güneş tanrısının (Collon, 1986: 154, Pls. XXVIII-379), Hava tanrısının (Collon, 1986: 92, Pls. XII-121; XXXIII-460) ve Su tanrıçasının (Collon, 1986: 97, Pls. XIV-147) bulunduğu silindir mühürlerde mücadele ve taşıyıcı görevleri üstlenir.

Anadolu'da görülen boğa-adam figürü ile M.Ö. 1.binde Yunan mitolojisinde görülen minotauros birbirinden bağımsızdır. Minos kentinin boğası olan Minotauros insan bedenli ve boğa başına sahip bir canavar olarak gösterilir (Erhat, 2010: 207). Bir insan gibi olan bu boğa inanılmaz derecede büyük ve acımasızdır; her ne kadar insan yüz ifadesine sahipse de kötü niyetli kırmızı gözleri ve antilop dişlere sahiptir; başının üstündeki boynuzları cilalı ve ayakları özellikle de toynağı oldukça keskindir (Evslin, 1988: 132).

Assur Ticaret Kolonileri Çağında, bu tip boğa-adam, Kültepe, Alişar Höyük ve Acemhöyük'ten ele geçmiş Eski Assur, Eski Babil, Eski Suriye, Suriye Koloni ve Eski Anadolu üslubunda işlenen silindir ve damga mühürler ile bunların baskılarındaki ibadet ve savaşım/mücadele sahnelerinde betimlenmiştir.

İbadet sahnelerinde, hilalli güneş kursu altında tahtında oturan tanrı huzuruna çıkan diğer tanrı ve figürlerle birlikte görülmektedir. Mücadele sahnelerinde en çok aslanla mücadele eder. Ayrıca, kahramanla (Lev. 21c), heraldik kuşarikkuyla (Lev. 23c), boğayla (Lev. 27c) ve tek örnekte sfenksle (Lev. 28b) savaşır. Sfenks ile mücadelede sahnesinde, boğa-adam sfenks ile aynı tanrısal başlığı takmaktadır (Özgüç, 2015: 49, Res. 37). Bunların dışında, çıplak tanrıçayla birlikte gösterilirken (Lev. 26b), elindeki kaptan sular taşarken (Lev. 28 ve 30c), çoğunlukla mızrak (Lev. 30b) ve âlem (Lev. 34c) taşırken, bir örnekte küçük kap (iksir kabı?) (Lev. 47a), bir örnekte bitki standardı (Lev. 47c) tutarken/taşırken, bir başka örnekte tabla kaldırırken (Lev. 47b) ve birçok örnekte hayvanlar hâkimi olarak (Lev. 13b) tasvir edilmiştir.

Boğa-adamın tanrılarla doğrudan ilişkisi olduğu silindir mühürlerde mevcuttur. Elindeki kaptan sular taşarken tasvir edilmiş bu tipteki boğa-adamlardan bazıları su tanrısı olarak belirtilir. Nimet Özgüç (1965: 40, Lev. XVIII-539), elindeki kaptan sular taşan boğa-adamı (Lev. 28c), 'Su tanrısı' olarak belirtirken; Burkhart Kienast (1960: 105, Abb. 15, Nr. 9), cepheden gösterilen ve elinde tuttuğu vazodan sular taşan boğa-adamı, 'bizon' olarak ifade etmiştir. Acemhöyük damga mühür baskısı (Lev. 30a) üzerindeki boğa-adam tipi de Su tanrısı olarak ifade edilmiştir (Özgüç, 1980: 75, Fig. III-41). Eski Suriye (Lev. 98c) ve Eski Assur (Lev. 99b) üsluplarındaki iki silindir mühür baskısında yer alan boğa-adamları Nimet Özgüç (2006: Lev. 44, CS 533 ve 554), Güneş tanrısı Šamaš'ın oğlu olarak belirtmiştir. Yeni Assur dönemine ait bir mühür de Šamaš'ın iki boğa-adamın taşıdığı kanatlı güneş kursuyla birlikte görülür (Black ve Green: 2003: 43). Eski Suriye üslubundaki tapma sahnesinin işlendiği bir silindir mühür baskısında (Lev. 104b) boğa-adam, oturan tanrı ve platform üstündeki boğayla birlikte tapınılan konumdadır (Özgüç, 2006: Lev. 80, CS 795).

Lev. 13b, Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısıdır (Özgüç, 1965: 41, Lev. XX-61; Özgüç ve Tunca, 2001: 195, CS 167). Nimet Özgüç (1965: 29), bir eliyle maymun, diğer eliyle antilobu tutan boğa-adamı 'hayvanlar hâkimi' olarak tanımlamıştır.

Eski Hitit döneminde bu tip, sadece Elbistan Karahöyük (Lev. 122c)'ten açığa çıkartılmış Eski Babil üslubundaki bir kabın kırık parçası üzerinde kabartma olarak görülür (Özgüç ve Özgüç, 1949: 39). Bu boğa-adamın önemi, Eski Hitit döneminde kabartmalı vazolar üzerinde, karışık varlıkların da tasvir edildiğini ortaya çıkarmıştır (Darga, 1992: 6).

Hitit İmparatorluk dönemine tarihlenen tasvirli eserler arasında bu tip görülmemiştir.

Geç Hitit döneminde Karkamış'tan (Lev. 129c) bir orthostat üzerinde aslan-adamlara birlikte görülür. Karkamış II. evresine tarihlenen (Orthmann 1971: 31) Lev. 130b-c ve Lev. 131a (Woolley vd., 1952: 282, Pl.B.52b, d ve f)'da karşılıklı palmiye

ağacını[3] tutan koruyucu boğa-adamlar tasvir edilmiştir (Woolley vd., 1952: 182). Bu tip boğa-adam, Kuzey Suriyedeki Tell Halaf'tan açığa çıkartılmış bir orthostat (Lev. 134a) üzerinde yer alır (Moortgat, 1955: 100, Taf. 104, Ba. 2). Assurlaşmış-Aramlaşmış üslup özelliğindeki bu kabartma üzerinde boğa-adamlar, her iki yandan kanatlı güneş kursunu taşır (Akurgal, 1995: Res. 130c).

Urartu döneminde, Toprakkale'den ele geçmiş Haldi'nin tahtına ait bir parça (Lev. 137a) kanatlı boğa-adamdır (Merhav, 1991: 282-283, Res. 10a-b). Diğer boğa-adam örneklerinden farklı olarak dört ayaküstünde durur. Boynuzlu bir başlık ve zırh takmaktadır. Yüz detayı belli olmamakla birlikte her iki elini göğüs hizasında birleştirmiştir.

Tip: I.A.3.b. Üst yarısı insan, alt yarısı boğa veya insan ayaklı adam (Lev. 37c, Kat. 5)

Boğa-insan karışık varlıkları içersinde farklı bir yere sahiptir. Diğer boğa-adam veya insan başlı boğaların vücut özellikleri incelendiğinde bir bacağı ve ayağı insan, diğer bacağı ve ayağı boğa şeklinde olan tek gruptur. Boğa-adamlar, Kültepe'den açığa çıkartılmış Eski Assur, Eski Suriye, Suriye Koloni, Eski Anadolu, Eski Babil ve III. Ur/Yeni Sümer üsluplarındaki silindir mühür baskılarında tespit edilmiştir.

Mühürlerde ve mühür baskılarında: Aslanla (Lev. 50b), kahramanla (Lev. 53b), heraldik kuşarikku çiftiyle (Lev. 51b) mücadele ederken; çıplak tanrıçayla birlikte (Lev. 55b) gösterilirken; âlem (Lev. 6a), mızrak (Lev. 50c) ve yazı (Lev. 53a) tutarken ve pasif davranışlı (Lev. 49b) olarak tasvir edilmiştir.

Akkad dönemine ait bir silindir mühür üzerinde (Lev. 137b) (Boehmer, 1965: Taf. X/110) boğa-adam, Kültepe örneklerinde olduğu gibi hem cepheden gösterilmiş hem de âlem tutar.

Aslanla mücadele sahnelerinde, boğa-adamın aslanın başına bastığı ayağı insan, yere bastığı ayağı boğa şeklindedir. Matouš Lubour, (1962: 53, Pl, CXXVIII-Ka643B) Lev. 52c'deki standard tutan iki boğa-adamı 'Enkidu' olarak tanımlamıştır.

[3] Fig 70'deki örnekten hareketle, boğa-adamların ortalarında tuttukları ağacın palmiye olduğu kabul edilir.

Acemhöyük'ten ele geçmiş bir mühür baskısında (Lev. 55a) İlluyanka efsanesinden bir sahne betimlenmiştir. Bir ayağıyla dağ zirvesine, diğeriyle boğanın sırtına basan, bir eliyle boğanın yularından, diğer eliyle de dağdan yükselen ölmüş yılanı tutan Fırtına tanrısının arkasındaki boğa-adam, baş aşağı duran hayvanla mücadele etmektedir (Özgüç, 2015: 153, Res. 119).

Eski Hitit Çağında bu tip görülmez. Hitit İmparatorluk döneminin sonlarına tarihlenen, Aççana Höyük/Alalakh'ın I. ve II. seviyelerinde açığa çıkartılmış Suriyeli üsluptaki bir silindir mühür (Lev. 124a) üzerindeki boğa-adam, bir eliyle yılanı kavramaktadır (Collon, 1982a: 116, Fig 105). Bu mühürde boğa-adamın mücadeleci olmasının yanı sıra, hayvan üzerindeki hâkimiyeti de betimlenmiştir.

Tip: I.A.4. Üst yarısı tam insan, alt yarısı boğa olan adam (Lev. 65a, Kat. 6)

Anadolu'da, Assur Ticaret Kolonileri Çağında, iki silindir mühürde (Lev. 55c, 56a) ve bir mobilya aksanında görülür (Lev. 65a). Anadolu'ya özgü olmayan bir tiptir. Australian Collection'da bulunan M.Ö. 2650-2550 yıllarına tarihlenen Mezopotamya kökenli bir silindir mühürde (Lev. 137c) boğa-adam, cepheden tasvir edilmiş sol elinde balık iskeleti, sağ elinde asa ya da ip olabilecek bir nesne tutmaktadır (Merrillees, 2015: 52-53).

Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk döneminde görülmeyen bu tip, Geç Hitit dönemine ait Karatepe'den ele geçmiş bir orthostat üzerinde (Lev. 131c) karşılıklı birer mızrağı tutarken tasvir edilmiştir (Orthmann 1971: 311, Kat. B/20).

Tip: I.B. İnsan başlı boğa/kuşarikku/bizon-adam

Kuşarikku (insan başlı boğa), büyüsel veya şiirsel bir varlık olarak Enuma Ellis'te geçen Tiamat'ın korkunç yaratıklarındandır (Ellis, 1989: 122). Yaratılışı bir efsaneye dayanan bu karışık varlık diğer canlılarla birlikte Marduk tarafından yenilgiye uğratılmıştır (Wigermann, 1993-97: 229).

İnsan başlı boğaların (bizon-adam/kuşarikku) en erken örnekleri Mezopotamya'da görülür. Kuzey Suriye'deki Ebla antik kentinde açığa çıkartılan G Sarayı'nda altından yapılmış güneş tanrısı Šamaš ile bağlantısı olan insan yüzlü boğa figürü (Lev. 138a), Sümer tarzında yapılmış olup daha sonra Assur saraylarında

karşımıza çıkan koruyucu figürler olarak lanse edilen insan başlı boğaların öncüsü olarak kabul edilmektedir (Roaf, 1996: 87). Erken Hanedanlık Dönemi silindir mühürlerinde (Wiseman, 1962: Pl. 15-f) ve Akkad dönemine ait ilk silindir mühür örneklerindeinsan başlı boğalar mücadele sahnelerinde karşımıza çıkar (Boehmer, 1965: Taf. II-III; Collon, 1987: 32-35). M.Ö. 2290-2255'e (bazı kaynaklarda M.Ö. 2130) tarihlenen Lagaş kralı Gudea dönemine ait taştan yapılmış yatar vaziyette insan yüzlü boğa heykeli (Lev. 138b) vardır (Strommenger, 1962: 33, Pl. 145). İnsan yüz ifadesi ve sakalına sahip insan başlı boğanın alt kısmı ise tamamıyla bir boğa şeklindedir. Başında tanrısal bir başlık vardır (Roaf, 1996: 90-91). Ebla'da bulunmuş Eski Babil dönemine ait bir stelde (Lev. 138c) insan yüzlü boğa tasviri yer alır (Rittig, 1993-97: 62). Bu stel üzerindeki insan başlı boğa ayakta betimlenmiştir. Boynuzlu başlık taktığı görülür. Boğa kulaklı ancak insan yüz ifadesi ve sakalına sahiptir. Baş kısmı dışında ise vücudunun diğer kısımları tam bir boğa özelliklerini yansıtmaktadır. Erken Hanedanlık (Sülaleler) Döneminden itibaren bilinen ve Lamassu adı verilen boğa, aslan ve insan karışımından oluşturulmuş karışık varlık (Lev. 139a) Assur saraylarının kapı girişlerinde kötülüklere karşı koruyucu/nöbetçi görevleri üstlenmiştir (Sevin, 2010: 26 ve 29, Res. 21 ve 23).

İnsan başlı boğalar Anadolu sanatına tıpkı boğa-adamlar gibi, Mezopotamyalı ve Kuzey Suriyeli üslup ve sanat özellikleri aracılığıyla girmiştir. İnsan başlı boğa/kuşarikku/bizon-adam, Anadolu sanatında dört alt tipte görülür. Bunlar: Oturan insan başlı boğa (Lev. 59b, Kat. 7, Tip: I.B.1.), ayakta duran insan başlı boğa (Lev. 61b, Kat. 8, Tip: I.B.2.), kuşarikku (Lev. 62a, Kat. 9, Tip: I.B.3.a.) ve heraldik kuşarriku (Lev. 27c, Kat. 10, Tip: I.B.3.b.).

Tip: I.B.1. Oturan insan başlı boğa (Lev. 59b, Kat. 7)

Oturan insan başlı boğalar, Assur Ticaret Kolonileri dönemi silindir mühür ve baskılarında ikili veya tekli şekilde betimlenmiştir. Bazı tekli örneklerde pasif davranışlı iken (Lev. 56b, 56c ve 57), bir örnekte (Lev. 34c) oturan sakallı tanrının ayakları altında (Osten, 1937: 205 ve 207, Erkanal, 1993: 19), iki örnekte (Lev. 58a ve 58b) eli testereli tanrının ayakları altında (Özgüç ve Tunca, 2001: 29, CS 21; Matouš ve Matoušová-Rajmová, 1984: 119, Abb. 102, Teissier, 1994: 130, No. 209) ve bir örnekte (Lev. 58c) ise eli silahlı bir tanrının arkasında görülür (Teissier, 1994: No. 628).

Tekli duran insan başlı boğaların benzerleri, British Museum'da bulunan Eski Babil dönemine tarihlenen iki silindir mühürde görülür. Bunlardan ilkinde (Lev. 139b), tahtında oturmuş tanrının (Collon, 1986: 81, Pls. X-96); diğerinde (Lev. 139c) ayakta duran Güneş tanrısının ayakları altında tasvir edilmiştir (Collon, 1986: 153, Pls. 376).

İkili duran insan başlı boğa, üç örnekte (Lev. 59b, 59c ve 60a) karşılıklı duran kahramanların üzerindeki platformda; ikisinde (Lev. 60b ve 60c) taburesine oturmuş tanrının tahtı ve ayakları altında durur. Lev. 60b'de Su tanrısı Ea'nın tahtı ve ayakları altında yer alır (Öztan, 1993: 505, Pl. 91, 3a-b). British Museum'da bulunan bir silindir mühür baskısı (Lev. 140a), Lev. 60b ve 60c ile benzerdir. İkili duran insan başlı boğalar, kayık içinde oturan tanrının ayakları ve tahtı altında başları cepheden gösterilmiştir (Collon, 1986: Pls. XXVIII-378). Bu tasvir, Anadolu'ya özgü değildir. Eski Babil dönemine ait Mezopotamya ve Suriye kökenli silindir mühür baskılarında çok sık görülür.

Tip: I.B.2. Ayakta duran insan başlı boğa (Lev. 61b, Kat. 8)

Emar/Tell Meskene'den ele geçmiş Karkamış kralı Šahurunuwa'ya ait silindir mühür (Lev. 124c) (Beyer, 2001: 45-A1.) üzerinde kanatlı güneş kursunu; Prens Hešmu-Tešup'un silindir mührü (Lev. 125a) (Beyer, 2001: 49-A4a) ile Ugarit'ten İni-Tešup silindir mührü (Lev. 126a) (Schaeffer, 1956: 26, Fig. 34) üzerinde, kanatlı güneş kursu atındaki figürü; Eflatunpınar Anıtı'nda (Lev. 127b) (Erkanal, 1980: 287) kanatlı güneş kursu altında tasvir edilen Fırtına tanrısı ile Arinnanın Güneş tanrıçasını (Darga, 1992: 186); Megiddo Fildişi Levhası'nda (Lev. 126c) ise tanrısallaşmış bir derebeyini (vasal bir kralı?) yüceltirken tasvir edilmiştir (Loud, 1939: 10, Cat./Pl. 44; Bittel, 1943: 590; Barnet, 1982: 28, Fig. 12; Alp, 2002: 31).

Boğazköy ve Alacahöyük örneklerinde boğa insan karışık varlıkları farklı görevlerde karşımıza çıkar.

Boğazköy-Yazılıkaya Açıkhava Tapınağı'nın B odasındaki 28-29 numaralı kabartmadaki (Lev. 126b) insan başlı boğalar, gök hiyerogliflerini kaldırır (Darga, 1992: 160: Alp, 2002: 27-28). Boğaların bastığı şeklin 'dünya', kaldırdıkları cismin de 'gökyüzü' olabileceği belirtilir (Kolbus ve Vertesalji, 1994: 121). Benzer anlatım Alacahöyük Tunç Levhası'nda (Lev. 27a) (Akurgal, 1995: Lev. 82) görülür. Buradaki

insan başlı boğaların, hem yer altı dünyasına geçişte bekçilik yaptıkları hem de sallantıda olan güneş kursunu tuttukları belirtilmektedir (Darga, 1992: 107; Kolbus ve Vertesalji, 1994: 125-126). Alacahöyük levhasındaki gibi bekçilik yapan boğa-adamlar bir tapınağın dış cephesinde yer alır. M.Ö. 12. yy ortalarına tarihlenen Elam kralı Shilhak-Inshushinak anısına yapılan bu tapınağın (Strommenger, 1962: 40, Pl. 180, Amiet, 1966: 396-397) dış cephesindeki boğa-adamlar da tapınak bekçiliği yapmaktadır (Louvre Museum. 2017).

Hitit İmparatorluk döneminde boğa-adamların ve aslan-adamların tasvir edildiği eserlerde sıkça görülen yüceltme sahnelerini, bir gelenek olarak Assur Ticaret Kolonileri Çağından başlatabiliriz. Bu duruma uygun olarak Acemhöyük'ten açığa çıkartılmış iki silindir mühür baskısından Uşur-Suen'e ait silindir mühür baskısında, oturan tanrı ve hava tanrısı Adad'ın olduğu sahnede (Lev. 120c), bir dizi üzerine çökmüş boğa-adam, kollarını yukarı kaldırarak hilalli güneş kursunu destekler (Özgüç, 1977: 365, Res. 1; Özgüç, 2015: 113; Özgüç, 1980: 66, Fig. III-7) başının üst tarafındaki hilalli güneş kursunu, taşıdığı veya onu yücelttiği fikrini verir. Bu merkezdeki bir diğer silindir mühür baskısında (Lev. 121a), iki kahraman, yıldız kümeli hilali karşılıklı tutan iki boğa-adamı (Özgüç, 2015: 120, Res. 92) yüceltme görevini üstlenmiş olabilir. Yine bu döneme ait Kültepe'den açığa çıkartılmış bir silindir mühür baskısında (Lev. 47b), boğa-adamlar, tabla içersindeki iki insan kollu ve sırtı konili boğayı kaldırarak (Özgüç, 1965: 39, Lev. IVX-40) onu yüceltir. Boğa-adamlar tarafından yüceltilme sahneleri, her ne kadar Eski Hitit dönemi tasvirli sanat eserlerinde karşımıza çıkmasa da, Hitit İmparatorluk dönemi eserlerinde yoğun bir şekilde görülür.

Geç Hitit döneminde Anadolu'da görülmeyen bu ip, Kuzey Suriye'deki Ain Dara'dan açığa çıkartılmış bir ortohostat üzerinde (Lev. 132a) ise bir dağ tanrısının her iki yanındaki insan başlı boğa, ellerini yukarı kaldırır; sakalları dikdörtgen şeklindedir, saçı ise iki örgü biçiminde başından başlayıp boğa boynuzu gibi sırtına kadar uzanmaktadır (Orthmann 1971: 311, Kat. D/1).

Tip: I.B.3.a. Kuşarikku (Lev. 62a, Kat. 9)

Kuşarikku, Heraldik kuşarikku çiftinden farklı olarak tekli tasvir edilmiştir. Ayrıca ayakta duran insan başlı boğa örneklerinden de farklı olarak uzun boyunludur.

Nitekim diğer insan başlı boğa örneklerindeki gibi başları cepheden gösterilmiştir. Boğa boynuzlu ve sığır kulaklıdır ancak insan yüz fizyonomisine sahiptir. Kültepe ve Acemhöyük'ten ele geçmiş silindir mühür baskılarında görülür.

Lev. 51a ve 62c'de çıplak kahramanla mücadele eder. Lev. 62a'da pasif davranışlı (?), Lev. 62b'de ise baş kısmı belli olmamasına rağmen muhtemelen heraldik bir hayvan çifti tarafından ısırılmaktadır.

Kahramanla, boğa-adamla veya hayvanlarla mücadele eden kuşarikkuların erken örneklerine çeşitli koleksiyonlarda yayınlanmış mühürler üzerinde görmek mümkündür. M.Ö. 2600-2500 yıllarına tarihlenen, Marcopoli koleksiyonundaki, ayakta duran insan başlı boğa (Lev. 140b), Kültepe mühürlerindeki gibi kahramanla birlikte antilop ile mücadele eder (Teissier, 1984: Cat. 126, No. 58). Akkad dönemine ait bir silindir mühürde (Lev. 140c) (Boehmer, 1965: Taf II-10a) kuşarikku, kahramanla ve boğa-adamla mücadele eder. Diyala bölgesinden ele geçmiş ve Akkad dönemine tarihlenen Danish Collections'da yer alan başka bir silindir mühür (Lev. 141a) üzerinde kuşarikku, bir önceki örnekte olduğu gibi kahramanla mücadele eder (Moller, 1992: 40, No. 65). Yine bu döneme ait bir silindir mühürde (Lev. 141b) (Boehmer, 1965: Taf. VII-67) kuşarikku, hem aslan hem de kahramanla mücadele eder.

Tip: I.B.3.b. Heraldik kuşarikku çifti (Lev. 27c, Kat. 10)

En kalabalık gruplardan bir başkasıdır. Assur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenen Eski Assur, Eski Babil, Eski Suriye, Eski Anadolu ve Suriye Koloni üslubundaki silindir mühürler üzerindeki savaşım/mücadele ve ibadet sahnelerinde betimlenmiştir. Mücadele sahnelerinde: aslanla (Lev. 63a), heraldik aslan çiftiyle (Lev. 64c), kahramanla (Lev. 65a), boğayla (Lev. 78c) ve boğa-adamla (Lev. 23c) savaşır.

Ayakta durur ve genellikle başı cepheden gösterilir. Uzun boyunludur ve kısa bacaklıdır. Kültepe'den ele geçmiş iki örnekte (Lev. 71c ve 85b) (Teissier, 1994: Nos. 249 ve 167) ise başları profilden gösterilmiştir. Benzer heraldik kuşarikku örneği Akkad dönemine ait iki silindir mühürde bulunur (Lev. 141c ve Lev. 142a). Her iki silindir mühürde (Boehmer, 1965: Taf. IX-94; Teissier, 1984: Cat, 130, No. 77) heraldik kuşarikku çifti kahramanla savaşır.

Çoğunlukla heraldik kuşarikku çiftinin birer başı varken, dört silindir mühür baskısında (Lev. 69b, 80c, 81a ve 81b) ortak bir başa sahiptir. Ortak bir başa sahip bir örnek Ur'da ele geçmiş Akkad dönemine tarihlenen bir silindir mühür (Lev. 142b) (Boehmer, 1965: Taf. XIV-156) üzerinde bulunur. Ancak Kültepe örneklerinden farklı olarak başı cepheden gösterilmiş olup uzun saçlıdır.

Kültepe'den 4 silindir mühür (Lev. 66b, 66c, 67a ve 67b) ve Acemhöyük'ten 1 damga mühür (Lev. 67c) baskısındaki heraldik kuşarikku çiftleri, birbirine geçmiş durumda tasvir edilmiştir. Akkad dönemine ait bir silindir mühürde (Lev. 142c) (Boehmer, 1965: Taf. XIII-148), benzer heraldik kuşarikku çifti bulunur. Aynı döneme ait başka bir silindir mühür üzerinde (Lev. 143a) (Boehmer, 1965: Taf. X-113), kahramanlarla mücadele eder. Kültepe ve Acemhöyük örneklerindeki gibi dört ayaklıdır. Lev. 66c'deki heraldik kuşarikku çiftinin başı ve gövdesi ayrık, Lev. 66b, 67a, 67b ve 67c'de başı ve gövdesi bitişik olarak gösterilmiştir. Lev. 67a'daki heraldik kuşarikku çifti diğerlerinden farklı olarak insan ayaklıdır. Acemhöyük'ten ele geçmiş damga mühür baskısında (Lev. 67c), dört ayaklı ve kısa boyunludur. Kahramanlar ile mücadele eder.

Levha 85b'deki heraldik kuşarikku (Veenhof ve Klengel, 1992: Taf. XLIII-35, Teissier, 1994: 127, No. 167) örneği çok farklı olmakla birlikte Anadolu'da bilinen tek örnektir. Genelde heraldik kuşarikku çiftleri, insan yüzlü ve boğa boynuzlu ve kulaklıdır. Bu mühür baskısında ise heraldik kuşarikku çiftinden soldakinin başı tahrip olsa da sağdakinin başı tam insan şeklindedir.

Heraldik kuşarikku çifti, ibadet sahnelerinde genellikle hilalli güneş kursu altında taburesine oturmuş baş tanrı huzuruna, Lama korumasında giden figürlerin arkasında pasif davranışlı olarak tasvir edilmiştir. Bu duruma örnek olarak, Eski Suriye üslubunda takdim sahnesinin işlendiği bir silindir mühür baskısı gösterilir (Lev. 80a) ve bu baskıda oturan tanrı huzuruna, iki Lama korumasında tapan şahıs getirilir (Özgüç, 2006: 81, CS 308). Aççana Höyük/Alalakh'tan ele geçmiş mücadele sahnesinin işlendiği Anadolulu olmayan Suriye üslubundaki bir silindir mühür (Lev. 127c) üzerinde görülür (Collon, 1982a: 126, Fig 116). Bu mühür üzerinde kuşarikku pasif davranışlıdır.

Kültepe'den ele geçmiş üç silindir mühür baskısında (Lev. 77c, Lev. 78a ve Lev. 79a) heraldik kuşarikku çifti tapınılan konumdadır. Lev. 77c'de baltalı tanrı ve heraldik kuşarikku çiftine (Özgüç, 2006: 123, CS 407) tapınılmaktadır.

Tip: I.C. Boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı (Lev. 91b, Kat. 11)

Kültepe'den ele geçmiş iki silindir mühür baskısıyla temsil edilmektedir (Lev. 91a ve 91b). Mühürler üzerinde ne amaçla tasvir edildiği bilinmemektedir. Muhtemelen doldurma motif olarak işlendiği söylenebilir. Anadolu'ya özgü olmayan bir tiptir. British Museum'da bulunan Eski Babil dönemine ait savaşım sahnesinin de anlatıldığı bir mühürde (Lev. 143b) Savaş tanrısı ve aslanla mücadele eden kahramanın arasındaki çıplak tanrıçanın üzerinde yer alır (Collon, 1986: 92, Pls. XII-122). Bu örnekte, tıpkı Kültepe örneklerindeki gibi sahnede bağımsız durmaktadır.

Kültepe'den ele geçmiş Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısında (Lev. 91a) ise aslanla mücadele eden kahramanın solunda tasvir edilmiştir (Özgüç, 1968, Lev. XXVIII-1).

İkinci örnek, Eski Anadolu üslubundaki silindir mühür baskısında (Lev. 91b, Kat. 11) kırların koruyucu tanrısının solunda görülür (Özgüç, 1989: 396, Pls-96-97B; Özgüç ve Tunca 2001: Lev. 19, CS 112). Boynuzları ve kulaklarından aşağı doğru uzanan ucu kıvrımlı saçı birlikte gösterilmeye çalışılmıştır.

Tip: I.D. İnsan kollu ve sırtı konili boğa (Lev. 92a, Kat. 12)

Başı, gövdesi ve ayaklarıyla tam bir boğadır. Bunundışında göğsünden çıkan çift insan koluyla ve sırtından çıkan bir koniyle tasvir edilmiş bu varlık Anadolu'ya has motiftir (Özgüç, 2006: 7). Söz konusu varlık, bir sunak önünde cepheden gösterilmiştir. Çoğunlukla tapan ya da tapınılan konumdadır. Bu tip, bazen birtakım figürler üzerinde dururken; bazen, bir karışık varlık tarafından kaldırılan bir kayık içinde durmaktadır. Kültepe'den açığa çıkartılmış Assur Ticaret Kolonileri Çağına tarihlenen, Eski Anadolu üslubundaki altı silindir mühür baskısında bulunur.

Levha 11c'de oturan tanrının arkasında Fırtına tanrısı ile insan kollu ve sırtı konili boğa huzurunda Koruyucu tanrı (Özgüç, 1965: 39, Lev. XIII-39) bulunur. Levha 47b'de oturan tanrı dışında Koruyucu tanrı tasvir edilmiştir (Özgüç, 1965: Lev. IVX-

40). Levha 91c'de av ve tapma sahnesi içinde, bir aslan üzerinde yer alırken, arkasında tanrılar alayı betimlenmiştir (Özgüç ve Tunca, 2001: 95, CS 168). Levha 92a'da sırtı konili boğa huzuruna çıkmış Koruyucu tanrı (Özgüç, 2006: 95, CS 345), Levha 92b'de oturan tanrı dışında ellerinde balta ve gürz olan Savaş tanrısı görülür (Özgüç, 1965: Lev. XIII-38).

Tip: II.A. Aslan-demon

Aslan, tıpkı boğa gibi Anadolu sanatında Seramikli Neolitik Dönem'den beri görülür. En erken örneklerinden biri olan Göbeklitepe'de yer alan bir dikilitaş üstünde aslan tasviri yer almaktadır (Schmidt, 2007: 110, Fig. 10). Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda birçok tasvirli sanat eserinde görülür. Bu dönemde tek kulplu ritonlar, aslan başı biçimindedir (Özgüç, 2004: 192-193). Yazılıkaya kabartmasında Tanrıça Hepat'ın altında tasvir edilmiştir (Akurgal, 1995: Şek. 44). Aslan, Boğazköy'de kapı girişlerinde (Darga, 1992: 113-114) görülürken, Alacahöyük'te aslan avı sahnesinde (Darga, 1992: 150) betimlenmiştir. Geç Hitit döneminde orthostatlar üzerinde karşımıza çıkar (Orthmann, 1971: Bb/1 ve Bb/2, Akurgal, 1995: Res. 85a, 85b ve 105a-c).

Aslan, Sümerliler zamanında kurtlar ile aynı kategoride olup köpekgillerden kabul edilir; Akkad döneminde İştar (İnanna)'ın simgesi olarak gösterilmiş olup Yeni Assur Sanatında ise tanrıça Damkina ile özdeşleştirlmiştir (Black ve Green: 2003: 36).

Aslanlar, karışık varlık olarak gösterilmelerinden önce tıpkı boğalar gibi ayakta insan gibi tasvir edilmiştir. Proto-Elam döneminde bazı silindir mühürlerde insan davranışlı hayvanlar görülür (Amiet, 1980: 107, Pl. 36-38). Susa'dan ele geçmiş bir örnekte (Lev. 143c) (Amiet, 1980: 108, Pl. 37, No. 579), ayakta duran aslan her iki ön ayağını insanlar gibi göğüs hizasında birleştirmiştir ve insan duruşlu aslandır (Amiet, 1966: 105). Bir silindir mühür (Amiet, 1980: 108, Pl. 38, No. 58) örneğinde birer ön ayaklarıyla her iki yanındaki boğaları tutar.

Aslanların insan duruşlarını benimsemeleri Proto Elam dönemine tarihlense de, Ulm Müzesi'nde sergilenen, G.Ö 35-40.000 bin yılları arasına tarihlenen fildişinden aslan-adam heykelciği (Lev. 144a), en erken aslan-insan karışık varlığını oluşturmaktadır (Museum Ulm. 2018).

Önasya sanatında, aslan-adam ile ilgili genelde üç karışık varlık tipinden söz edilmektedir. Bunlar: aslan-ifrit/demon (Lev. 144b), aslan humanoid (Lev. 144c) ve aslan-sentördür (Lev. 145a) (Black ve Green: 2003: 38). Bir de bunların dışında aslan kıyafeti giymiş 'lion-garbe figüre' (Lev. 145b) denilen aslan-insan tasviri söz konusudur (Green, 1993-97: 251). Her birinin kendi içerisinde farklı bir ayrımı söz konusudur. Aslan-adam Hitit yazılı kaynaklarında '^{LU}*UR.MAH*' diye geçmektedir (Baltacıoğlu, 1994: 3).

Kötülüğe karşı koruma amaçlı kullanıldıkları düşünülen aslan-adamlar veya demonlar Akkad, Assur ve Babil dönemlerinde çok iyi bilinmektedir. İlk olarak Akkad dönemi mühürlerinde daha sonra Eski Babil gliptik sanatında, Kassit dönemi kudurrularında karşımıza çıkmaktadır (Green, 1986: 155).

Akkad döneminde, kötü demonları yakalayan ve cezalandıran olarak karakterize edilirken; Eski Babil döneminde iyiliği simgeleyerek kötü olanlara karşı dengeyi sağlamış; Mitanni, Kassit ve Orta Assur dönemlerinde hayvan-insan olanlarda bir değişim; Geç Assur ve Geç Babil dönemlerinde, başlangıçta Pazuzu ve Lamastu gibi tasvirlenen korkutucu demonların, korkusuz olmayan tasvirleriyle insanlara zarar vermesi amaçlanmıştır (Green, 1986: 156).

Yazılı kaynaklarda aslan-ifrit/demon olarak geçen aslan insan tipinin (Lev. 144b,1-2), insan gövdeli, aslan başlı, eşekkulaklı ve kuş pençeli olduğu görülür (Braun ve Holzinger, 1987-90: 101; Green, 1993-1997: 251). Mısır sanatında aslan başına (maskeli?), insan gövdesi, kolu ve bacaklarına sahip bazı tanrı ve tanrıça tasvirleri vardır. Bunlardan ilki (Lev. 145c) Güney Rüzgârı adlı bir tanrıdır (Budge, 1904a: 296). İkincisi, tanrıça Bast (Lev. 146a) ve tanrıça Sekhet (146b) olan aslan başlı kadın figürleridir (Budge, 1904b: 446 ve 514). Yazılı kaynaklarda '*u$_4$-gal/ugallu'* diye bilinen bu varlık 'Büyük Gün' veya 'Büyük Hava Yaratığı' anlamını vermesinin yanı sıra, bir tür durumun temsili gününe ait olup, aslan benzeri yaratıklar tarafından genellikle ölüm ve yıkım günleri temsil edilir (Green, 1986: 155; Wiggermann, 1993-97: 242). Akkad döneminden Pers dönemine kadar tasvirli sanat eserlerinde görülen aslan-demon, kısa elbiseli olup havaya kaldırdığı elinde hançer, diğer elinde asa tutmaktadır (Green, 1993-97: 251; Black ve Green, 2003: 38). Bunun yanı sıra Geç Assur döneminde resmedilmiş ve kilden yapılan heykelcikleri evlerin tabanlarına konmuştur (Black ve Green, 2003:

38). Aslan-demon en önemli özellikleri arasında hastalıklara karşı koruyucu görevi üstlenir. Sadece iyi yanları ile değil Nergal ile ilişkilendirildiğinde hastalık getiren bir karışık varlık olarak da bilinmektedir (Green, 1993-1997: 251; Black ve Green: 2003: 38). Dahası, aslan-demon ikonografyası içinde kötülükle ilişkili kadın figürü olan Lamastu ile yakın bir ilişki içerisindedir (Green, 1986: 150). Yaradılış destanı içerisinde ugallu, diğer apotropik figüler ile birlikte, Marduk/Assur tarafından fethedilen, Tiamat'ın korkunç çocuklarından sayılmıştır (Green, 1986: 155). Assur saray kabartmalarında, güçlü ve saldırgan olarak betimlenmiştir.

Anadolu kökenli veya Anadolu'ya dışarıdan gelmiş tasvirli sanat eserlerindeki aslan-insan karışık varlıkları aslan-ifrit veya aslan-demon grubuna dâhil edilebilir. Ancak bu gruptan farklı olarak eşekkulakları ile kuş ayakları görülmez. Bir aslanın başına, bir insanın kol, bacak ve ayaklarına sahiptir.

Aslan-humanoid diye bilinen aslan insan karışık varlığı (Lev. 144c) yazılı belgelerde '*ur-idim/ur(i)dimmu*' geçmektedir (Wiggermann, 1993-97: 242). Çılgın köpek olarak çevrilen anlamına bağlı olarak boğa-adam ve akrep-adam örnek alınarak oluşturulduğu ve koruyucu bir yanının olduğu vurgulanmaktadır (Black ve Green, 2003: 39). Bu figür Kassit ve Seleucid dönemlerinde çok iyi bilinmekle beraber fiziksel özellikleri itibariyle bedeninin üst kısımları insana, bacakları ve kuyruğu ise aslana ait özellikler taşımaktadır (Green, 1993-97: 250-251).

Üzerinde değineceğimiz bir başka aslan insan karışık varlığı aslan-sentördür (Lev. 145a). Yazılı kaynaklarda, '*ur-mah-lú-u*$_{18}$*-lu/urmahlullû*' yani aslan-adam olarak geçtiği ifade edilmektedir (Wiggermann, 1993-97: 243). Orta ve Yeni Assur sanatında aslan-sentör, bir aslanın bacak ve ayak özelliklerine ve bir insanın gövde, başı ve kollarına sahip melez bir yaratıktır (Black ve Green: 2003: 39). Tanrısallığı simgeleyen boynuzluklu başlık takan bu yaratık, banyoların dışına konduğunda kötülük getiren Mukil-reş-lemuttiyi kovaladığı belirtilmektedir (Black ve Green: 2003: 39).

Son karışık varlık ise aslan postu veya kıyafeti giymiş 'lion-garbed figure' (Lev. 145b) olarak tanımlanan insandır. Tam belli olmadığı söylense de yazılı belgelerde '*Lā-tarāk'* olarak geçmektedir (Wiggermann, 1993-97: 242). Yeni Assur sanatında bilinen insan görünümünde olan bu karışık varlığın gövdesinin ön kısmı, kolları ve ayakları

insan, baş kısmı komple aslan şeklinde olup elinde ise bir kamçıya benzer bir cisim bulunur (Green, 1993-97: 251). Baş kısmından başlayarak sırtından ayaklarına kadar uzanan bir aslan postu giydiği görülmektedir (Green, 1993-97: 251).

Anadolu'da aslan-demonlar (Tip: II.A), kendi içinde dört farklı tipte görülür. Bunlar: Aslan adam (Lev. 93c, Kat. 13, Tip: II.A.1.), kanatlı aslan adam (Lev. 128b-c, Kat. 14, Tip: II.A.2.), çift aslan başlı adam (Lev. 126c, Kat. 15, Tip: II.A.3.) ve bir başı insan, diğeri aslan olan çift başlı adam (Tip: II.A.4) (Grafik 6, 11 ve 12).

Tip: II. A.1. Aslan-adam (Lev. 93c, Kat. 13)

Assur Ticaret Kolonileri Çağında Kültepe ve Acemhöyük'ten ele geçmiş eserler üzerinde görülür. Bazı mühür baskılarında İştar ile birlikte tasvir edilir. Dört mühür örneğinden ikisinde (Lev. 12c ve 50c) aslan-adamlar, hayvanlar hâkimi olarak; Acemhöyük kökenli fildişinden yapılmış mobilya aksanlarında (Lev. 93c ve 94a) ise Mısır'ın Eski Krallık dönemi aslanlı tanrıçası olarak (Metropolitan Museum. 2017c); bir örnekte (Lev. 119b) savaşçı yanı betimlenmiştir.

Anadolu'da, Eski Hitit Döneminde görülmeyen aslan-demonlar, Hitit İmparatorluk dönemine gelindiğinde çoğunlukla yüceltme sahnelerinde karşımıza çıkar.

Eflatunpınar Anıtı (Lev. 127b) üzerinde yer alan Arinna'nın güneş tanrıçası ve Fırtına tanrısının iki yanında bulunan aslan-adamlar, Hitit kralını simgeleyen kanatlı güneş kursu taşımaktadır (Darga, 1992: 186; Alp, 2002: 29). Ugarit'ten ele geçmiş Amanmashu'ya ait (Lev. 128a), Fırtına tanrısı ile Güneş tanrısının betimlendiği silindir mühür (Schaeffer ve Claude, 1956: 50, Darga,1992: 208) üzerinde kral veya prens olabilecek bir kişiyi kaldıran bir aslan-adam bulunur. IV. Tuthalia Mührü'nde (Lev. 129a) (Neve, 1992: 59, Abb. 159), kanatlı güneş kursu altındaki tanrıyı ve hiyeroglifleri yücelten sağ ve sol tarafta birer aslan-adam ile çift başlı kartal görülür. İmamkulu Anıtında (Lev. 129b) (Beyer, 2001: 37, Fig.8; Seheer, 2011: 169) ise üç aslan-adam, Dağ tanrılarını yüceltir.

Benzer aslan-adam, Aççana Höyük'ün IV. tabakasına tarihlenen bir silindir mühür baskısında (Lev. 125c) görülür. Aslan-adam, sağ eli havada olup, sol eliyle de iki başlı topuzu sallarken görülür (Green, 1986: 192, Pl. 13, No. 65).

Aslan-demonlar, Geç Hitit döneminde mekânların girişlerindeki ortohostatlar üzerinde tasvir edilmiştir. Bekçilik veya koruyucu özellikleri itibariyle buralara konmuş olabilir. Bunların dışında ellerinde çeşitli hayvanların ve silahların bulunması avlarına bağlı kaldıkları ve tanrılarını korudukları şeklinde yorumlanır (Orthmann, 1971: 318). Karkamış, Malatya Arslantepe ve Zincirli örnekleriyle temsil edilir.

Geç Hitit dönemi heykel sanatındaki aslan-demon ve diğer elemanlar bu dönem itibari ile Assurlu olarak nitelenmesine rağmen, Geç Assur ve Geç Hitit arasındaki ilişki doğrultusunda heykel sanatı tam olarak anlaşılamamıştır. Bununla birlikte Geç Hitit sanatındaki aslan-demon tasvirlerinin erken safha örnekleri muhtemelen bir şekilde Geç Assur dönemi örneklerinden erkendir (Green, 1986: 163).

Malatya, Karkamış ve Zincirli'de bulunan orthostatlar üzerindeki aslan-adamlar, o dönemdeki insanlar gibi tasvir edilmemiştir. Uzun bir boyna sahip olmalarından dolayı aslan maskesi takmalarının imkânsız olduğu belirtilmektedir (Orthmann, 1971: 318).

Tip: II. A.2. Kanatlı aslan adam (Lev. 128b-c, Kat. 14)

Assur Ticaret Koloniler Çağında Kültepe'den 1 (Lev. 94c) ve Hatay Müzesinde bulunan 1 adet silindir mühür baskısıyla temsil edilir (Lev. 94b). Kültepe örneklerinde oturan tanrı huzurunda sağ elinde aslan, sol elinde ise ceylan tutan kanatlı aslan-adamlar (Özgüç, 1965: 40, Özgüç, 1991: 295), hayvanlar hâkimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatay Müzesindeki silindir mühür üzerindeki aslan-adam ise önündeki figüre geyik takdim eden varlık olarak tasvir edilmiştir (Erkanal, 1993: 84).

Hitit İmparatorluk döneminde kanatlı aslan-adamlar, sadece Boğazköy-Yazılıkaya B odasının girişinde yer alır. Bu odanın girişindeki (Lev. 128b-c) kanatlı aslan-demonlar tanrı Nergal ile bağlantılı olarak, dinsel bir karakter içersinde yer altı dünyasına girişi sağlayan figürler olarak betimlenmiştir (Oral, 2012: 153). Ayrıca bu söz konusu karışık varlık Anthony Green (1986: 163) tarafından Mezopotamya demonlarının bir çeşitlenmesi olarak vurgulanmıştır.

Geç Hitit döneminde kanatlı aslan-adamlar, Anadolu'da görülmez. Ancak Kuzey Suriye'de yer alan Ain Dara'dan ele geçmiş orthostat (Lev. 133c) üzerindeki kanatlı

aslan-demonlar, boğa-adam gibi ellerini yukarı kaldırarak destekleyici/yüceltici bir konumda durmaktadır (Orthmann, 1971: 318).

Tip: II. A.3. Çift aslan başlı adam (Lev. 126c, Kat. 15)

Bu tip, Anadolu'da görülmemesine rağmen Hitit sanatının uzandığı bölgelerdeki tasvirli sanat eserlerinde görülmüştür. Hitit İmparatorluk dönemine tarihlenen Megiddo Fildişi Levhası'nın (Lev.126c) üst sahnesinde, vasal bir kralın üzerindeki kanatlı güneş kursunu destekler biçimde yer alır (Loud, 1939: 10, Cat./Pl. 44). Sedat Alp (2002: 31), Hitit dini yaşantısını yansıtan bu sahnedeki Güneş tanrısı kostümünde giyinmiş figürü IV. Tuthalia'ya benzetir. Kurt Bittel (1943: 590) ise dağların, Dağ tanrılarının, kutsal boğaların, çeşitli cinlerin yanı sıra kısaca yeryüzündeki bütün varlıkların müthiş bir kompoziyon içinde güneş temsilcisi ve gökyüzünü yeryüzüne bağlayan unsurlar olduğunu belirtmektedir. Geç Hitit döneminde ise Tell Halaf'tan bir orthostat üzerinde görülür (Green, 1986: 195, Taf XV-70). Bir önceki örnekte çift aslan başlı adamlar, kanatlı güneş kursunu desteklerken; bu örnekteki aslan-adam, her iki eliyle pala tutar ve kanatlıdır.

Tip: II. A.4. Bir başı insan diğeri aslan olan çift başlı adam(Lev. 95a, Kat. 16)

Acemhöyük'ten ele geçmiş sadece bir damga mühür baskısı (Lev. 95a) üzerinde yer almaktadır (Özgüç, 1966: 13, Özgüç, 1991: 295). Daha önceden bu tipte bir aslan-adam örneğine rastlanmadığından önem taşımaktadır. Gövdesinin bir bölümü aslan diğer bölümü de insani özellikleri barındırır. Her iki başı ters yöne bakar.

SONUÇ

"Başlangıcından M.Ö. I. Bin Ortalarına Kadar Eski Anadolu Sanatında Boğa-İnsan ve Aslan-İnsan Karışık Varlıkları ve Tasvirleri" isimli bu yüksek lisans tezinde boğa-insan ve aslan-insan karışık varlıkları çok detaylı bir tipolojik çalışmayla incelenip değerlendirilmiştir. Daha önce yapılan çalışmalara göre söz konusu karışık varlıkların çok farklı tiplerde ve görevlerde tasvir edildikleri görülmüştür. İnsana dair hareketleriyle uyumlu şekilde bacaklarının veya kollarının insan uzvu olarak gösterildiği anlaşılmaktadır. Genel anlamda boğa-demon ve aslan-demon tipine uymayan karışık varlıklar da tespit edilmiştir. Bazı mühürler ve mühür baskıları

üzerindeki boğa-adamlar ve aslan-adamlar malzemenin yeterli korunamamış olması nedeniyle tipolojisinin yapılmasını mümkün kılmamıştır.

M.Ö. 2. Binde, Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya sanatındaki sanat ve üslup özellikleri Anadolu sanatına geçmişken (Grafik 1), özellikle, Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasını takip eden süreç de Anadolu sanatındaki izlerin, Kuzey Suriye, Filistin ve Kuzey Mezopotamya'da devam ettiği görülmüştür (Grafik 14). Bu bölgelerdeki tasvirli sanat eserlerinde Hitit sanatından izler görmek mümkündür. Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda belirleyeci unsur silindir ve damga mühür ile bunların baskıları olmuştur (Grafik 2). Başta Kültepe olmak üzere diğer Koloni Çağı yerleşmelerinden (Grafik 4) ele geçen tasvirli sanat eserlerinde boğa-insan ve aslan-insan karışık varlıklarına rastlanmıştır (Graik 6).

Mezopotamyalı ve Kuzey Suriyeli silindir mühürler ve mühür baskılarındaki ibadet ve mücadele sahneleri Anadolu sanatını etkilemiştir. Boğa-adamlar bu sahnelerde, kahramanla, aslanla, kuşarikkuyla mücadele ederken; Eski Anadolu sanatında 'hayvanlar hâkimi' ve 'Su tanrısı' olarak yeni görevler üstlenmiştir (Özgüç, 2006: 6). Eski Assur ve Eski Suriye üsluplarından bildiğimiz konili boğa (Özgüç, 2006: 203 ve 204, CS 618 ve 620), Anadolu sanatında 'çift insan kollu ve sırtı konili boğa' yeni tip olarak ortaya çıkmıştır (Özgüç, 2006: 7).

Boğa-adamların ve aslan-adamların tasvirli sanat eserlerinden anlaşıldığı üzere çok farklı işlevleri bulunmaktadır.

Boğa-adamlar silindir mühür ve baskılarında, hilalli güneş kursu altında taburesine oturan baş tanrı huzuruna diğer tanrı veya figürlerle birlikte çıkmaktadır (Grafik 8 ve 9). İbadet ve savaşım sahnelerinde savaşçı rolüyle 'Gılgamış'ı andırırken; tanrı huzurundaki sahnelerde, tanrının koruyuculuğunu ve bekçiliğini üstlenir. Birkaç örnekte, güneş tanrısı Šamaš'ın oğludur (Özgüç, 2006: 169 ve 180 CS 169 ve CS 554). Ayrıca tanrısal simge olan kanatlı güneş kursunu ve onun altındaki figürleri yüceltirken/desteklerken görülür (Grafik 13). Eski Hitit Döneminde, kabartmalı vazolar üzerinde boğa maskesi takan müzisyenler olarak görülen boğa-adamlar; Geç Hitit Döneminde ise, orthostatlar üzerinde kapı girişlerini bekleyen koruyucu veya korkutucu

figürler olarak karşımıza çıkar. İnsan başlı boğalar ise savaşım ve ibadet sahnelerinin bazılarında pasif davranışlı olarak betimlenmiştir.

Aslan-adam/demonlar, boğa-adamlar gibi yücelten/destekleyen varlıklardır. Bunların dışında, tapınak girişlerinde yer altı tanrısı Nergal ile ilişkili olarak bekçi (Oral, 2012: 153); İştar'ın da yer aldığı mühürlerde savaşçı rolüyle; Mısır sanatından alınan betimlerle, Mısır'ın aslanlı tanrıçalarının temsili olarak tasvir edilmiştir (Metropolitan Museum. 2017c).

KAYNAKÇA

Akurgal, Ekrem. 1995, **Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, İstanbul: Tükelmat Basımevi.

Alp, Sedat. 1972, **Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri**, Ankara: TTK Basımevi.

Alp, Sedat. 1999, **Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans, Hitit Çağında Anadolu'da Üzüm ve Şarap**, Ankara: Kavaklıdere Kültür Yayınları.

Alp, Sedat. 2002, **Hitit Güneşi**, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Amiet, Pierre. 1966, **Elam**, Saint-Quen: Archee Eduteur.

Amiet, Pierre. 1980, **La glyptique mésopotamienne archaïque**, Paris: Éditions du CNRS.

Baltacıoğlu, Hatçe. 1995, "Alacahöyük Sfenskli Kapıya Ait Altı Kült Görevlisi Kabartması Konusunda Bazı Gözlemler", Blogspot, Kaynak: http://hbaltacioglu.blogspot.com.tr/2007/11/alaca-hyk-sfenksli-kapiya-ait-alti-klt.html

Barnet, Richard. 1982, **Ancinet İvories in the Middle East**, Jarusalem: Ahva Press.

Belli, Oktay. 1998, **Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Beyer, Dominique. 2001, **Emar. mission archéologique de Meskéné-Emar: recherches au pays d'Aštata 4, Les sceaux**, Freiburg, Schweiz: Göttingen: Universitätsverlag

Bittel, Kurt. 1943, "Megiddo'dan bir Hitit fildişi levhacığı", **III. Türk Tarih Kongresi**, 15-20 Kasım, Ankara: 589-590.

Bittel, Kurt. Rudolf Naumann. Heinz Otto. 1967, **Yazilikaya: Architektur, Felsbilder, Inschriften und Kleinfunde**, Osnabrück: Zeller.

Black, Jeremy. Anthony Green. 2003, **Mezopotamya Mitoloji sözlüğü**, **Tanrılar İfritler Semboller**, İstanbul: Aram Yayıncılık.

Boehmer, Rainer Michael. 1965, Die Entwicklung der Glyptik während der Akkad-Zeit, Berlin: Walter de Gureyter.

Boehmer, Rainer. 1983, **Die Reliefkeramik von Boğazgöy: Grabungskampagnen 1906-1912, 1931-1939, 1952-1978**, Berlin: Gebr. Mann Verlag.

Boehmer, Rainer Michael. Hans Gustav Güterbock. 1987, **Gyliptik Aus Dem Stadtgebiet von Boğazköy: Grabungskampagnen 1931-1939, 1952-1978**, Berlin: Gebr. Mann Verlag.

Bossert, Helmuth Theoder. 1959, Janus und der Mann mit der Adler-Oder Greifenmaske, İstanbul: Ned. Hist.-Arch. Instituut.

Braun, E.A. Holzinger. 1987-1990, "Löwenmench", **Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie**, Ed. Erich Ebeling und Bruno Meissner, Berlin und New York: Walter de Gruyter, pp. 99-102.

Bryce, Trevor. 2009, **The Routledge Handbook of The Peoples and Places of Ancient Western Asia: The Near East from the Early Bronze Age to the fall of the Persian Empire**, London; New York: Routledge.

Budge, E.A. Wallis. 1904a, **The Gods of the Egyptians or Studies in Egyptians Mythology**, Vol I, London: Methuen&Co.

Budge, E.A. Wallis. 1904b, **The Gods of the Egyptians or Studies in Egyptians Mythology**, Vol II, London: Methuen&Co.

Collon, Dominique. 1982a, **The Alalakh Cylinder Seals: A New Catalogue of the Actual Seals Excavated by Sir Leonard Woolley at the Tell Atchana and from Neighbouring Sites on the Syrian-Turkish Border**, Oxford: British Archaeological Reports.

Collon, Dominique. 1982b, **Catalog of the Western Asiatic Seals in the British Museum/Cylinder Seals II: Akkadian-Post Akkadian Ur III-Periods**, London: Dorset Press.

Collon, Dominique. 1986, **Catalog of The Western Asiatic Seals in the British Museum/Cylinder Seals III: İsin-Larsa and Old Babylonian Periods**, London: Dorset Press.

Collon, Dominique. 1987, **First İmpressions Cylinder Seals in the Ancient Near East**, London: The British Museum Press.

Darga, Muhibbe. 1992, **Hitit Sanatı**, İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.

Delaporte, Louis. 1923, **Catalogue Des Cylindres Cachets et Pierres Gravéés de Style Oriental**, Paris: Librairie Hachette.

Düring, Bleda S. 2012, **Küçük Asya'nın Tarih Öncesi: Karmaşık Avcı-Toplayıcılardan Erken Kentsel Toplumlara** (Çev. Azer Keskin), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Ellis, Maria De Jong. 1989, "An Old Babylonian kusarikku", **DUMU.E2.DUB-BA-A: Studies in Honor of Ake W. Sjöberg**, Ed. Herman Behrens, Darlene Loding ve Martha T. Roth, Philadelphia: Princeton University Press, pp. 121-135.

Ensert, Hatice Kübra. 2005, "M. Ö. İkinci Binde 'Kanatlı Güneş Kursu' ile Taçlandırılmış Anadolulu Hitit Figürleri", **Anadolu**/**Anatolia**, S. 28, ss. 25-47.

Erhat, Azra. 2010, **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul: Remzi Kitapevi.

Erkanal, Armağan. 1980, "Eflatun Pınar Anıtı", Bedrettin Cömert'e Armağan, **Beşeri Bilimler Dergisi**, Özel Sayı, ss. 287-301.

Erkanal, Armağan. 1993, **Anadolu'da Bulunan Suriye Kökenli Mühürler ve Mühür Baskıları**, Ankara: TTK Basımevi.

Ertem, Hayri. 1965, **Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası**, Ankara: DTCF Yayınları.

Evslin, Bernard. 2006, **Gods, Demigods&Demons A Handbook of Greek Mythology**, London-New York.

Frankfort, Henri. 1939 **Cylinder Seals**: A Documentary Essay on the Art and Religion of the Ancient Near East, London:

Gailani-Werr, Lamia al. 1988 **Studies in the Chronology and Regional Style of Old Babylonian Cylinder Seals**, BM, Vol. 23, Malibu: Undena Publications.

Garelli, Paul. Dominique Collon. 1975, **Cuneiform Text from Cappadocian Tablets in the British Museum**, Part VI, London: Printed in Great Britain by George Over Ltd.

Green, Anthony. 1986, "The Lion-Demon in the Art of Mesopotamia and Neighboring Regions", **BaghMitt**, Band 17, pp.143-235

Green, Anthony, 1993-1997, "Mischwesen. B", **Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie**, Ed. Erich Ebeling und Bruno Meissner, Berlin und New York: Walter de Gruyter, pp. 246-264.

Hrozny, Bedrich. 1952, **Inscriptions cunéiformes du Kultépé**, Vol. I, Praha: Statni Pedagogicke Nakladatelstvi.

Karakurt, Deniz, *Türk Söylence Sözlüğü*, F Klavye Yayınları, Türkiye 2011, Kaynak: https://books.google.com.tr/books?id=JSDYBAAAQBAJ&pg=PA212&lpg=PA212&dq=mongus+nedir&source=bl&ots=rnaiIi7Ic7&sig=2TiQQ8KBVs7m8vDGmhUtPYobt48&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwil27_vuOvYAhXKtRQKHVmVA84Q6AEIPjAE#v=onepage&q=mongus%20nedir&f=false (Erişim tarihi: 22 Ocak 2018)

Kienast, Burkhart. 1960, **Die altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel**, Berlin: Walter de Gruyter & Co.

Kolbus, S. Vertesalji, P.P. 1994, "Wachter oder Atlasfiguren? Zu den Stierdamonen zwischen den Schriftzeichen für Himmel und Erde in Yazılıkaya",

Beschreiben und Deuten in der Archäologie des Alten Orients, Ed. Ruth Mayer-Opificius, Darmstadt, Münster: Ugarit-Verlag, , pp. 121-132.

Koşay, Hamit Zübeyir. 1951, **Alaca Höyük Kazısı, 1937-1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**, Ankara: TTK Basımevi.

Landsberger, Benno. 1934, **Dai Fauna des alten Mesopotamien nach der 14. Tafel der Serie Harra-Ra=Hubullu**, Leipzig: Verlag Von's Hirzel.

Laperouse, Jean-François De. 2008, "Technical Notes on the Metropolitan Museum İvories", **Beyond Babylon**, Ed. Joan Aruz, Kim Benzel, and Jean M. Evans, pp. 85-95.

Lewy, Julius. 1937, **Tablettes Cappadociennes**, Textes Cunéiformes XXI, Troisième Série, Paris: Musée du Louvre.

Loon, Maurits N. Van. 1985, **Anatolia in the Second Millennium B.C**. Leiden.

Loud, Gordon. 1939. **The Megiddo İvories**, Chicago-İllinois: The University of Chicago Press.

Louvre Museum. 2017, "Panneaux de briques moulées", Kaynak: http://louvre.fr/oeuvre-notices/panneaux-de-briques-moulees, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2017).

Matouš, Lubor ve Marie Matoušová-Rajmová, 1984**: Kappadokische Keilschrifttafeln mit Siegeln aus den Sammlungen der Karlsuniversität in Prag**, Prag: Univerzita Karlova.

Mayer-Opificius, Ruth. 2006, 'War and Warfare on Cylinder Seals in the Ancient Near East', **The Iconography of Cylinder Seals**, Ed. Paul Taylor, pp. 51-61.

Mellaart, James. 2001, **Çatalhöyük Anadolu'da Bir Neolitik Kent**, Çev. Gökçe Biken Yazıcıoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Merhav, Rivka. 1991, "Sculpture in the Round", **Urartu: A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.**, Ed. Rivka Merhav, Tel Aviv: Sabinsky Press.

Merillees, Parvine. H. 2015, “Ancient Near Eastern Cylinder and Stamp Seals in Australian Collections”, **Buried History Monography** 4, Melbourne: Kosdown Printing.

Metropolitan Museum. 2017a, “Kneeling bull holding a spouted vessel” Kaynak: http://www.metmuseum.org/art/collection/search/329074, (Erişim Tarihi: 03.05.2017).

Metropolitan Museum. 2017b,“Furniture element: bull-man with Hathor-stylecurls”,Kaynak:http://www.metmuseum.org/art/collection/search/323522?sortBy=Relevance&ft=acemh%C3%B6y%C3%BCk&pg=2&rpp=20&pos=29,(Erişim Tarihi: 04.06.2016).

Metropolitan Museum. 2017c, “Plak parçası: diz çökmüş aslan başlı figür”, Kaynak: http://www.metmuseum.org/art/collection/search/323534, (Erişim Tarihi: 03.10.2017).

Moortgat, Anton. 1955, **Tell Halaf**, Berlin: Walter de Gruyter&Co.

Neve, Peter. 1992, **Hattuša-Stadt der Götter und Tempel**, Mainz: Verlag Philipp Von Zabern.

Oral, Ebru. 2002, “Yazılıkaya B Odası Girişindeki Aslan Demonlarının İkonografik ve İkonolojik Değerlendirmesi”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi** C. 2, S. 1, Batman, ss. 148-156.

Orthmann, Winfried. 1971, **Untersuchungen zur späthethitischen Kunst**, Bonn: Rudolf Habelt Werlag.

Orthmann, Winfried. 1975, **Der alte Orient**, Berlin: Propyläen-Verlag.

Osten, Hans Henning von der. Erich F. Schmidt. 1932, **The Alishar Hüyük: Season of 1927. 2. Researches in Anatolia, Part II**, Chicago: The University of Chicago Press.

Osten, Hans Henning von der. 1937, **Researches in Anatolia 8. The Alishar Hüyük: seasons of 1930-32, Part 2**, Chicago: The University of Chicago Press.

Özenir, Sırrı. 2001, "Eflatunpınar 'Kutsal Anıt-Havuz' (1996-2000)", **2000 AMM Konferansları**, ss. 35-66.

Özgüç, Nimet. 1953a, "Kültepe'de 1950 Yılında T.T.K. Adına Yapılan Kazıda Bulunan Mühür ve Mühür Baskıları Hakkında Ön Rapor", **Belleten**, Cilt. XVII, S. 65-68, ss. 119-122.

Özgüç, Nimet. 1953b, "1951 Yılında Kültepe'de Yapılan Kazı Hakkında Ön Rapor" **Belleten**, Cilt. XVII, S. 66, ss. 289-306.

Özgüç, Nimet. 1958, "Kaniş Karumunda Ib Tabakasının Mühürleri", **Belleten**, Cilt. XII, S. 85, ss. 7-11.

Özgüç, Nimet. 1965, **Kültepe Mühür Baskılarına Anadolu Grubu**, Ankara: TTK Basımevi.

Özgüç, Nimet. 1966, "Acemhöyük Kazıları" **Anadolu/Anatolia**, S. 10, ss. 1-28.

Özgüç, Nimet. 1968, **Kaniş Karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları**, Ankara: TTK Basımevi.

Özgüç, Nimet. 1977, "Acemhöyük Saraylarında Bulunmuş Mühür Baskıları"**Belleten**, Cilt XLI, S. 161-164, ss. 357-367.

Özgüç, Nimet. 1980, "Seal İmpressions from the Palaces at Acemhöyük", **Ancient Art in Seals: Essays by Pierre Amiet, Nimet Özgüç ve John Boardman**, ed. Edith Porada, New Jersey: Princeton University Press, pp. 61-99.

Özgüç, Nimet. 1989, "Bullae From Kültepe", **Anatolia and The Ancient Near East**, **Tahsin Özgüç'e Armağan/Studies in Honor of Tahsin Özgüç**. Ed. by Kutlu Emre, Barthel Hrouda, Machteld Mellink and Nimet Özgüç, ss. 377-405.

Özgüç, Nimet. 1991, "The Composite Creatures in Anatolian Art During The Period of Assyrian Tradingg Colonies", **Near Easten Studies, Dedicates to H.I.H. Prince Takahito Mikasa on the Occasion of His Seventy-Fifty Birthday**, Ed. Masai Mori, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, pp. 293-317.

Özgüç, Nimet. Önhan Tunca. 2001, **Kültepe-Kanis Mühürlü ve Yazıtlı Kil Bullalar**, Ankara: TTK Basımevi.

Özgüç, Nimet. 2006, **Kültepe-Kaniş/Neşa: Yerli Peruwa ve Aššur-ımittī'nin oğlu Assur'lu Tüccar Uşur-ša-Ištar'ın Arşivlerine ait Kil Zarfların Mühür Baskıları**, Ankara: Mattek Matbaacılık.

Özgüç, Nimet, 2015, **Acemhöyük-Burušhaddum I**: **Silindir Mühürler ve Mühür Baskılı Bullalar/Cylinder Seals and Bullae with Cylinder Seal Impressions**, Ankara: TTK Yayınları.

Özgüç, Tahsin. Nimet Özgüç. 1949, "Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyatı Raporu 1947"**TTK 7**.

Özgüç, Tahsin. Nimet Özgüç. 1953, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu-1949/Ausgrabungen in Kültepe**, Ankara, TTK Basımevi.

Özgüç, Tahsin. 2004, **Kültepe Kaniš/Neša**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Öztan, Aliye. 1993, "Three Seals in Syrian Style at Sadberk Hanım Museum in İstanbul", **Nimet Özgüç'e Armağan: Aspect of Art and İconography, Anatolia and Its Neighbors**, Ed. Marchteld Mellink, Edith Porada and Tahsin Özgüç, ss. 503-506.

Öztan, Aliye. 2011, "Köşkhöyük Kabartmalı Kaplarında Boğa ve Geyik Başı Betimleri", **Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar: Karadenizden Fırat'a Bilgi Üretimleri**, Ed. Aliye Öztan ve Şevket Dönmez, ss. 339-349.

Parrot, Andre. 1961, **The Arts of Assyri**a, Trans. Stuart Gilbert ve James Emmons, New York: Golden Press.

Reade, Julian. 2000, **Mesopotamia**, London: British Museum Press.

Rittig, G. 1993-1997, "Menschenstier", **Reallexikon der Assyriologieund Vorderasiatischen Archaologie**, ed. Erich Ebeling ve Bruno Meissner, Berlin-New York: Walter de Gruyter, pp. 61-62.

Roaf, Michael. 1996, **Mezopotamya ve Eski Yakındoğu**: Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, Çev. Zülâl Kılıç, İstanbul: İletişim Yayınları.

Saltuk, Secda, 1993, **Arkeoloji Sözlüğü**, 4. Baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi

Schaeffer, Claude Frédéric-Armand. 1956, **Mission de Ras Shamra 8. Ugaritica: études relatives aux découvertes de Ras Shamra 3. Sceaux et cylindres hittites, épée gravée du cartouche de Mineptah, tablettes chypro-minoennes et autres découvertes nouvelles de Ras Shamra**, BAH, Vol. 64 Mission de Ras Shamra, Paris: P. Geuthner.

Schmidt, Klaus, 2007, 'Göbekli Tepe', **Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı: Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar: Yeni Bulgular**, Ed. Mehmet Özdoğan ve Nezih Başgelen, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Seeher, Jürgen. 2011, **Gods Carved in Stone The Hittite Rock Sanctuary of Yazılıkaya**, İstanbul: Ege Yayınları.

Seslisözlük. 2018a, 'Burma Süsü', (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2018), Kanak: https://www.seslisozluk.net/burma-s%C3%BCs%C3%BC-nedir-ne-demek/

Seslisözlük. 2018b, 'Calotte/Kalotte' (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2018), Kaynak: https://www.seslisozluk.net/calotte-nedir-ne-demek/

Sevin, Veli. 2010, **Yeni Assur Sanatı II**, Ankara: TTK Basımevi.

Sevin, Veli. 2011, "Urartu Devleti", **Tarihöncesinden Demir Çağı'na Anadolu'nun Arkeoloji Atlası**, Ed. Necmi Karul, İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama, ss. 422-469.

Sıpahi, İbrahim Tunç. 2014a, "An Additon to Old Hittite Relief-Vase Art: A Bull-Headed Man" From Eskiyapar, **Arkeoloji ve Sanat**, S. 145, ss. 1-10.

Sıpahi, İbrahim Tunç. 2014b, "Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığından Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler", **Anadolu/Anatolia**, S.40, ss. 21-43.

Solemtuzkimya. 2018, 'Demir Oksit', (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2018) Kaynak: http://www.solemtuzkimya.com/content-315-demir_oksit.html.

Strommenger, Eva. 1962, **The Art of Mesopotamia**, London: Thames and Hudson.

TDK. **2018a**, ‘Sağrı’, (Erişim Tarihi: 09.04.2018)

Kaynak: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=270847

TDK. **2018b**, ‘Volan’ (Erişim Tarihi: 09.04.2018),

Kaynak: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5acb3a563be898.22305885

Teissier, Beatrice. 1984, **Ancinet Near Eastern Cylinder Seals from the Marcopoli Collection**, Berkeley-Los Angeles-London: University California Press.

Teissier, Beatrice. 1994, **Sealing and Seals on Texts from Kültepe Karum Level 2**, Leiden, Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituutte te Istanbul.

The Metropolitan Museum of Art. 1988: **Tablets, Cones and Bricks of the Third and Second Millennia B.C.: Cuneiform Texts in The Metropolitan Museum of Art**, Vol. I, ed. Ira Spar, New York: Eastern Press.

Türlçe Bigi. 2018, ‘Elektrum’, Kaynak: https://www.turkcebilgi.com/elektrum (Erişim Tarihi: 09.04.2018)

Ulm Müzesi. 2018, “Löwenmench”

Kaynak: https://museumulm.de/sammlungen/#archaeologie (Erişim Tarihi: 28 Mart 2018)

Ünal, Ahmet. 2016, **Hititçe-Türkçe, Türkçe-Hititçe**, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Ünal, Ahmet. 2016, **Hititlerde ve Eski Anadolu Toplumlarında Din, Devlet, Halk ve Eğlence: Müzik, Dans, Akrobasi, Sirk ve Gladyatör Oyunları**, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

van den Hout, Theo P.J. 2013, "Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi/A Short History of the Hittite Kingdom and Empire", **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu/Hittites An Anatolian Empire**, Der. Meltem Doğan-Alparslan ve Metin Alparslan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ss. 22-47.

Wiggermann, F.A.M. 1993-1997, "Mischwesen. A", **Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie**, Ed. Erich Ebeling und Bruno Meissner, Berlin und New York: Walter de Gruyter, pp. 222-245.

Wikipedia. 2018a. 'Bumerang', (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2018) Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Bumerang

Wikipedia. 2018b, 'Gılgamış', (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2018) Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C4%B1lgam%C4%B1%C5%9F

Wikipedia. 2018c, 'Pandantif', (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2018) Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Pandantif_(mimari)

Wiseman, D.J. 1962, **Catalog of the Western Asiatic Seals in the British Museum I Cylinder Seals Uruk-Early Dynastic Periods**, London: Cambridge University Press.

Woolley, Leonard. Thomes Edward Lawrence. 1914, **Carchemish I: Report on the Excavations at Djerabis on Behalf of the British Museum**, London: Printed by order of the Trustees.

Woolley, Leonard. Thomes E. Lawrence. Philip L. O. Guy. 1921, **Carchemish II: Report on the Excavations at Djerabis on Behalf of the British Museum**, London: Printed by order of the Trustees.

Woolley, Leonard. David G. Hogarth. Reginald C. Thompson Wolley, Thomes E. Lawrence. Philip L. O. Guy. 1952, **Carchemish III: Report on the Excavations at Djerabis on Behalf of the British Museum**, London: Printed by order of the Trustees.

Woolley, Leonard. 1955, **Alalakh**, **An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay**, 1937-1949, Oxford: Printed at the University Press for the Society of Antiquaries.

Veenhof, Klass R. Evelyn Klengel-Brandt. 1992, **Altaassyrische Tontafeln aus Kültepe: Texte und Siegelabrollungen**, Vorderasıatısche Schrıftdenkmäler der Staatlıchen Museen Zu Berlin, Berlin: Gebr. Mann Verlag.

Yarwood, Doreen, *Illustrated Encyclopedia of World Costume*, Dover Publitacitons, New York 1978, Kaynak:

https://books.google.com.tr/books?id=UdP_sSKIxf0C&pg=PA285&lpg=PA285&dq=kaunakes+elbise&source=bl&ots=QT1ul0_YI9&sig=-6FFpRB05mSytLARY3IOqTC3fs&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjt9IjasevYAhUDLMAKHQdiAr0Q6AEISzAJ#v=onepage&q&f=false (Erişim Tarihi: 22 Ocak 2018).

Yılmaz, Derya. 2006, 'Suriye Şişesi', (Erişim Tarihi: 09.04.2018),

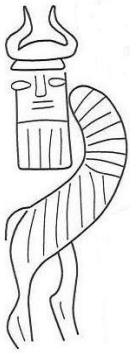
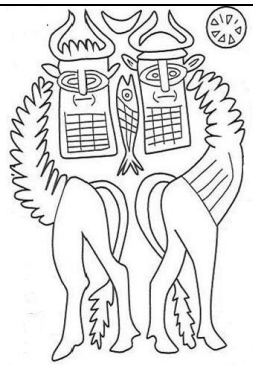
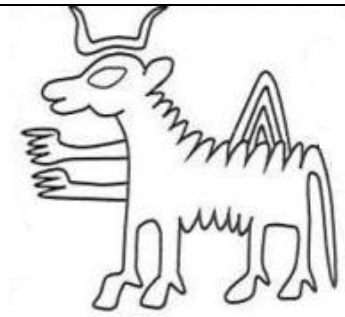
Kaynak: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/14/721/9116.pdf

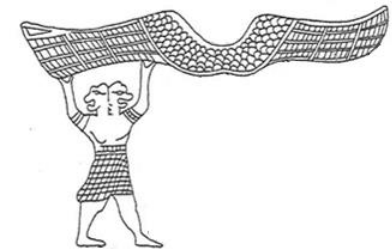
2.hm. **2018**, 'Pilili', Kaynak: https://www.turkcebilgi.com/elektrum (Erişim Tarihi: 09.04.2018)

TİPOLOJİ TABLOSU

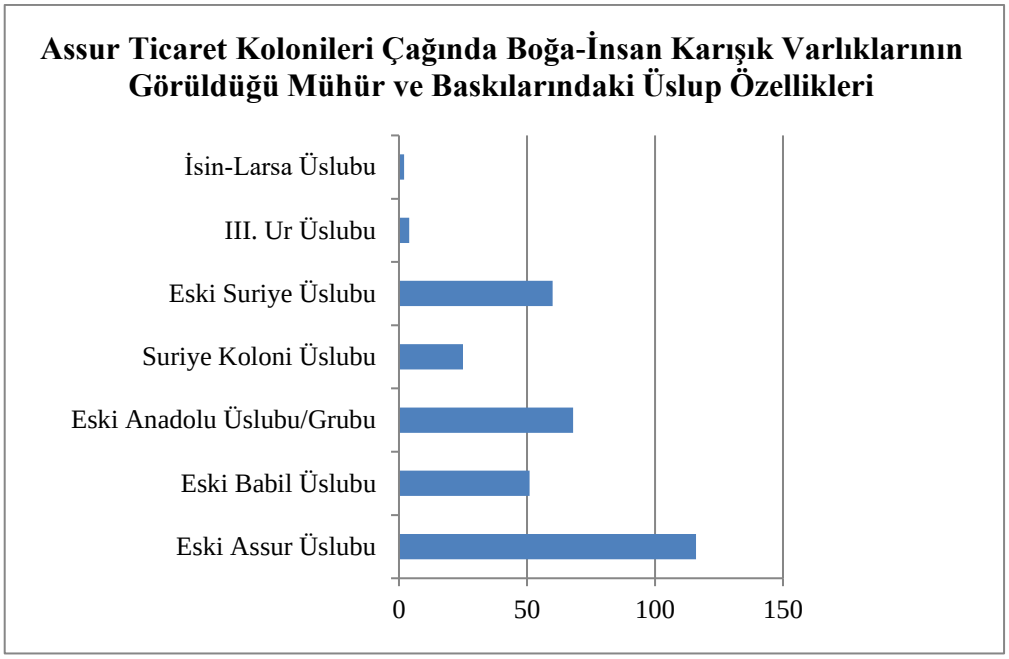
I. BOĞA-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI		
I.A. Boğa-Adam (demon)		
I.A.1. Boğa başlı adam	Lev. 1a, Kat. 1	
I.A.2.a. Boğa boynuzlu ve kulaklı adam (kahraman/çıplak kahraman veya Gılgameş)	Lev. 6a, Kat. 2	
I.A.2.b. Boğa boynuzlu, kulaklı ve kuyruklu adam	Lev. 8c, Kat. 3	

I.A.3.a. Üst yarısı insan, alt yarısı boğa olan adam	Lev. 34c, Kat. 4	
I.A.3.b. Üst yarısı insan alt yarısı boğa fakat insan bacaklı ya da ayaklı olan adam	Lev. 37c, Kat. 5	
I.A.4. Üst yarısı tam insan, alt yarısı boğa olan adam	Lev. 65a, Kat. 6	
I.B. İnsan Başlı Boğa (kuşarikku/bizon-adam)		
I.B.1. Oturan insan başlı boğa	Lev. 59b, Kat. 7	

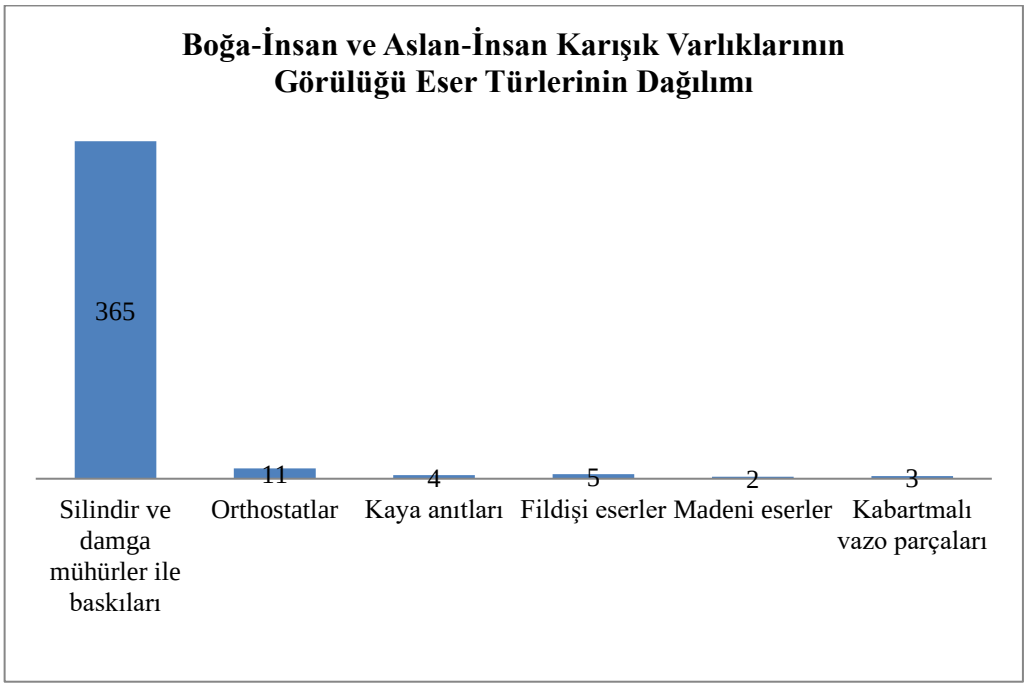
I.B.2. Ayakta duran insan başlı boğa	Lev. 61b, Kat. 8	
I.B.3.a. Kuşarikku	Lev. 62a, Kat. 9	
I.B.3.b. Heraldik kuşarikku	Lev. 27c, Kat. 10	
I.C. Boğa Boynuzlu ve Kulaklı İnsan Başı	Lev. 91b; Kat. 11	
I.D. İnsan Kollu ve Sırtı Konili Boğa	Lev. 92a, Kat. 12	

II. ASLAN-İNSAN KARIŞIK VARLIKLARI		
II.A. Aslan-demon		
II.A.1. Aslan adam	Lev. 93c, Kat. 13	
II.A.2. Kanatlı aslan adam	Lev. 128b-c, Kat. 14	
II.A.3. Çift aslan başlı adam	Lev. 126c, Kat. 15	
II.A.4. Bir başı insan, diğeri aslan olan çift başlı adam	Lev. 95a, Kat. 16	

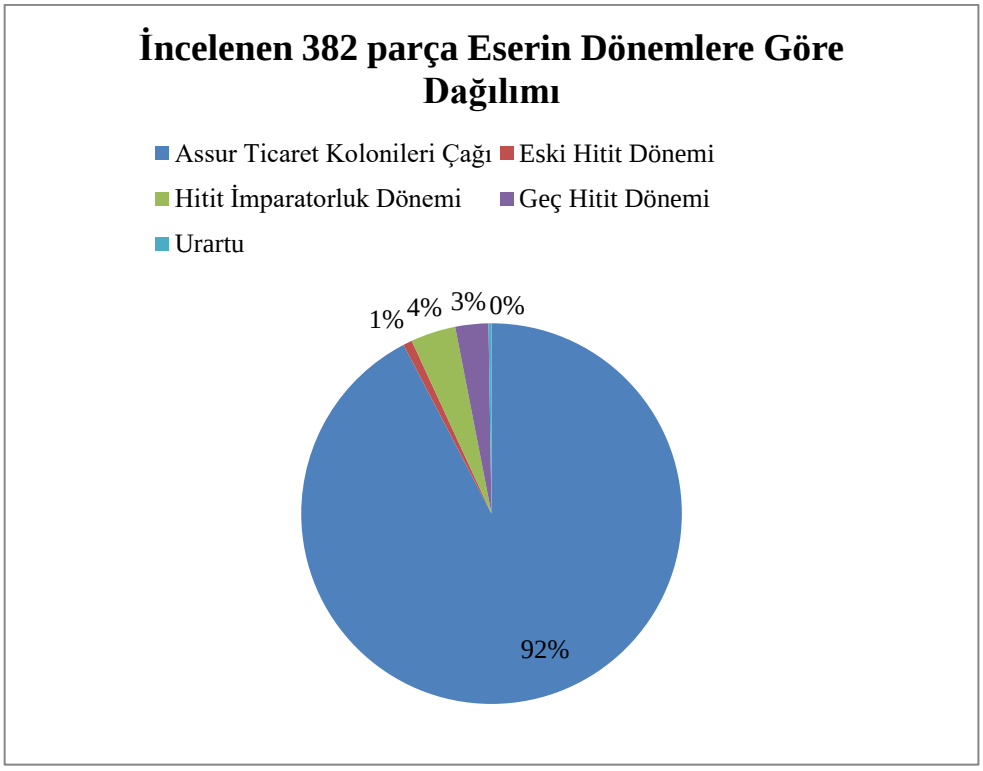
GRAFİKLER

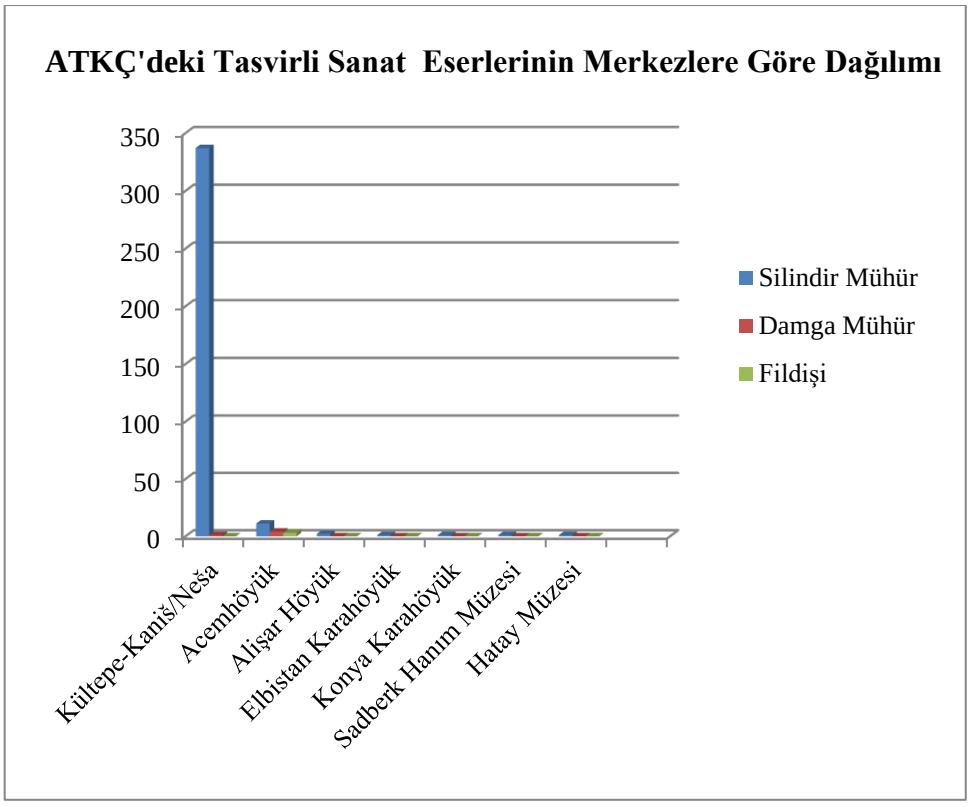
1

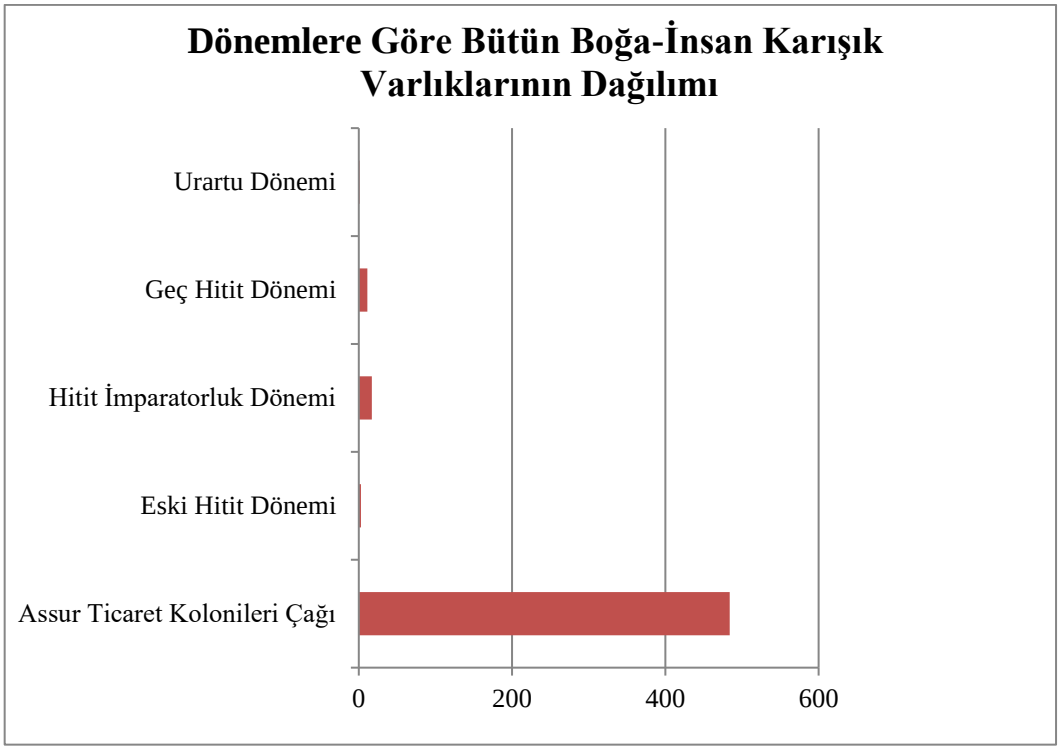
2

İncelenen 382 parça Eserin Dönemlere Göre Dağılımı
Assur Ticaret Kolonileri Çağı
Eski Hitit Dönemi
Hitit İmparatorluk Dönemi
Geç Hitit Dönemi
Urartu
1%
4%
3%
0%
92%

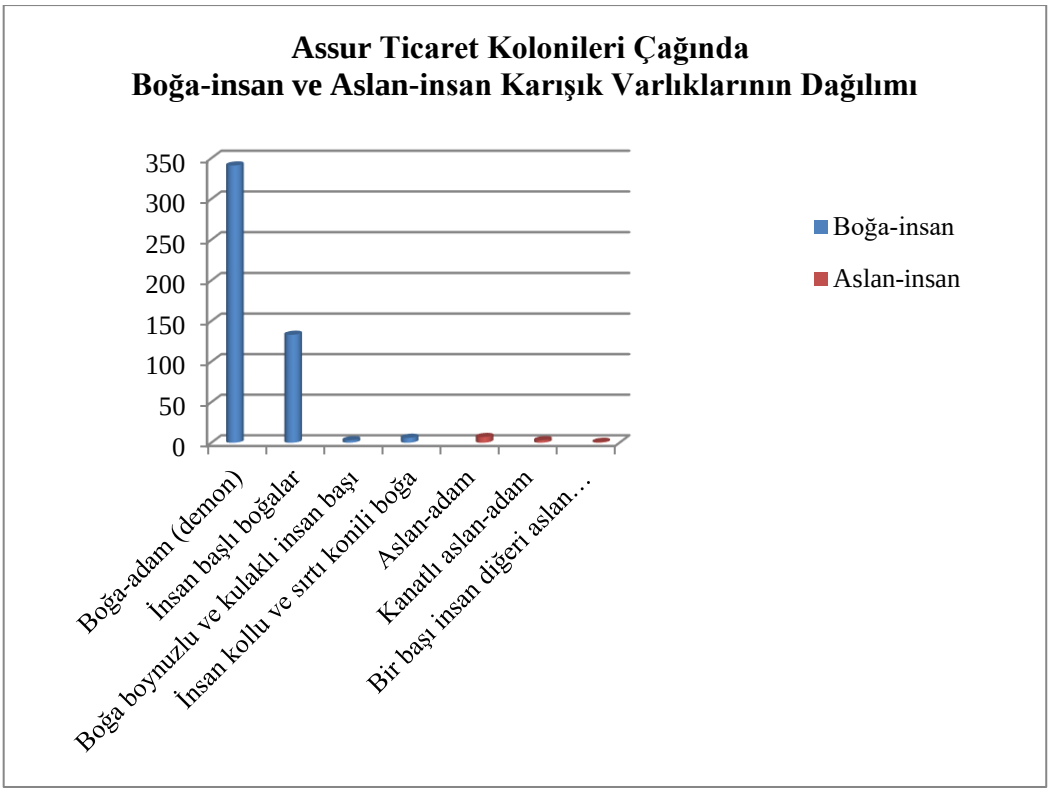
3

ATKÇ'deki Tasvirli Sanat Eserlerinin Merkezlere Göre Dağılımı
350
300
250
200
150
100
50
0
Silindir Mühür
Damga Mühür
Fildişi
Kültepe-Kaniš/Neša
Acemhöyük
Alişar Höyük
Elbistan Karahöyük
Konya Karahöyük
Sadberk Hanım Müzesi
Hatay Müzesi

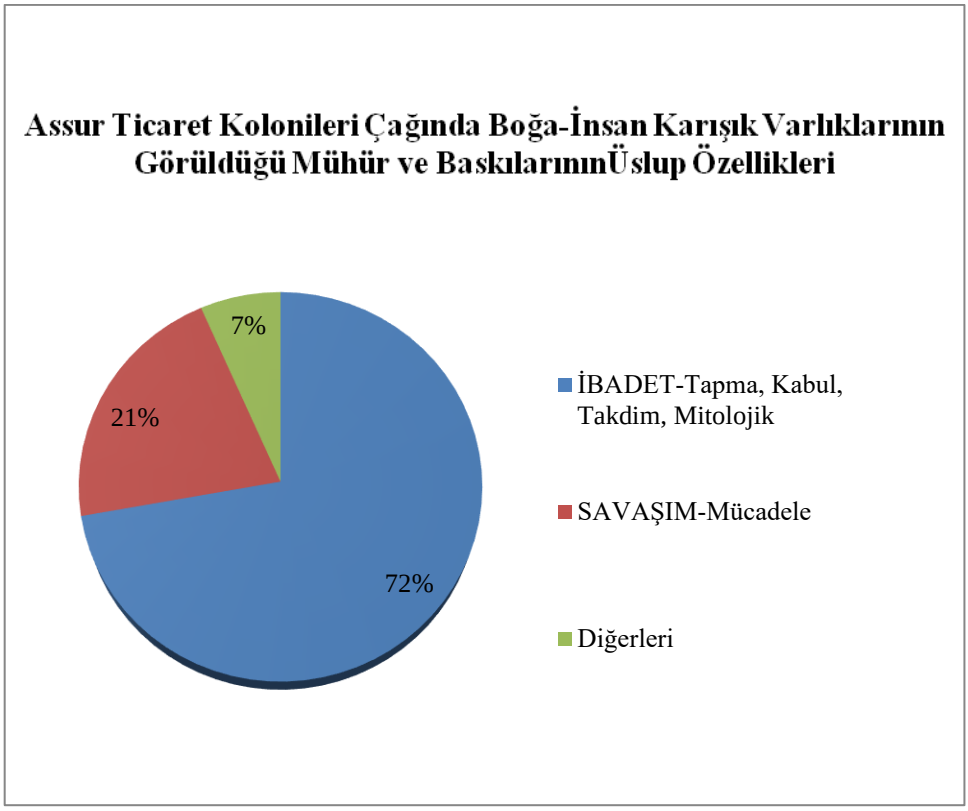
4

Dönemlere Göre Bütün Boğa-İnsan Karışık Varlıklarının Dağılımı
Urartu Dönemi
Geç Hitit Dönemi
Hitit İmparatorluk Dönemi
Eski Hitit Dönemi
Assur Ticaret Kolonileri Çağı
0
200
400
600

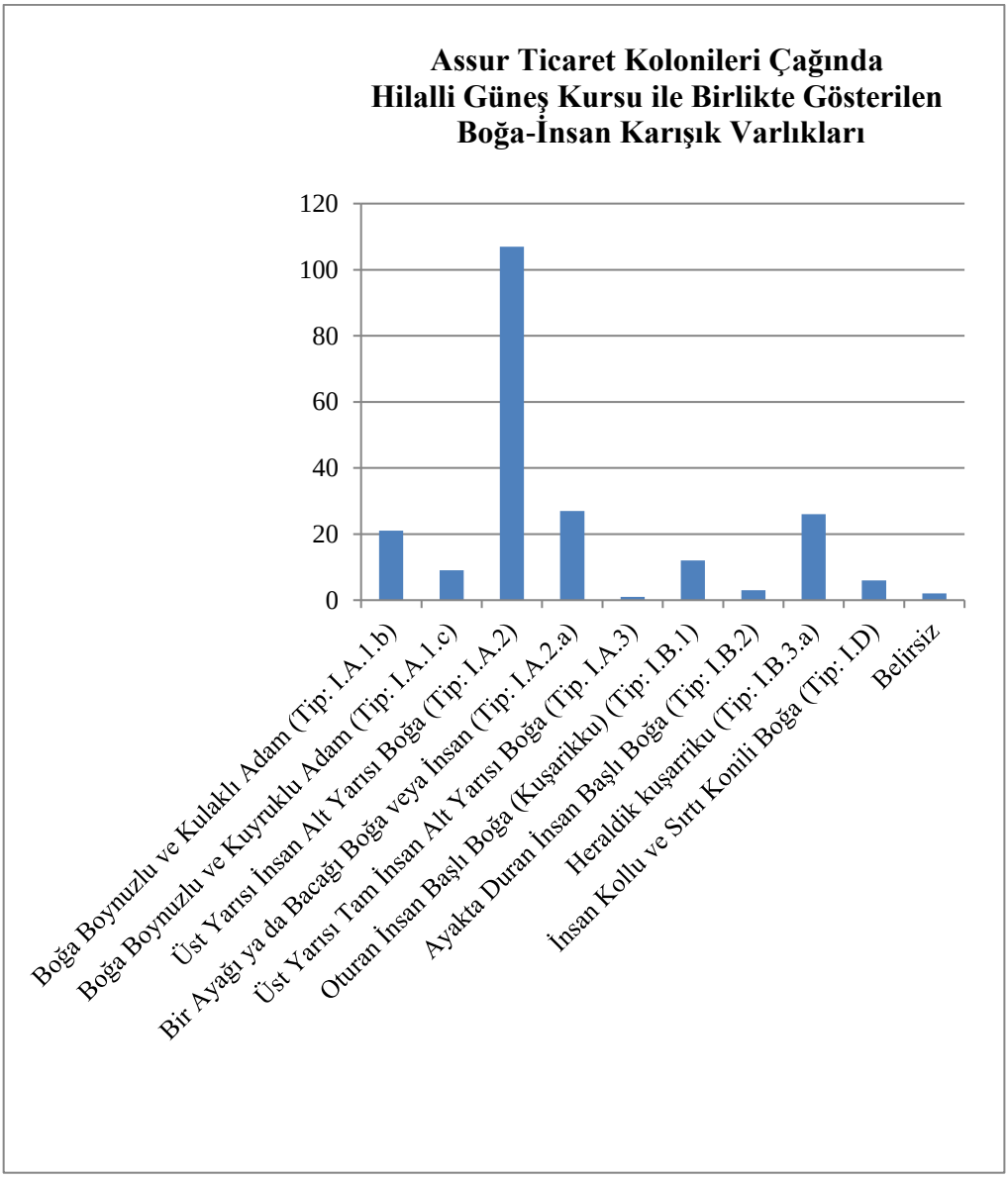
5

Assur Ticaret Kolonileri Çağında
Boğa-insan ve Aslan-insan Karışık Varlıklarının Dağılımı
350
300
250
200
150
100
50
0
Boğa-adam (demon)
İnsan başlı boğalar
Boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı
İnsan kollu ve sırtı konili boğa
Aslan-adam
Kanatlı aslan-adam
Bir başı insan diğeri aslan…
Boğa-insan
Aslan-insan

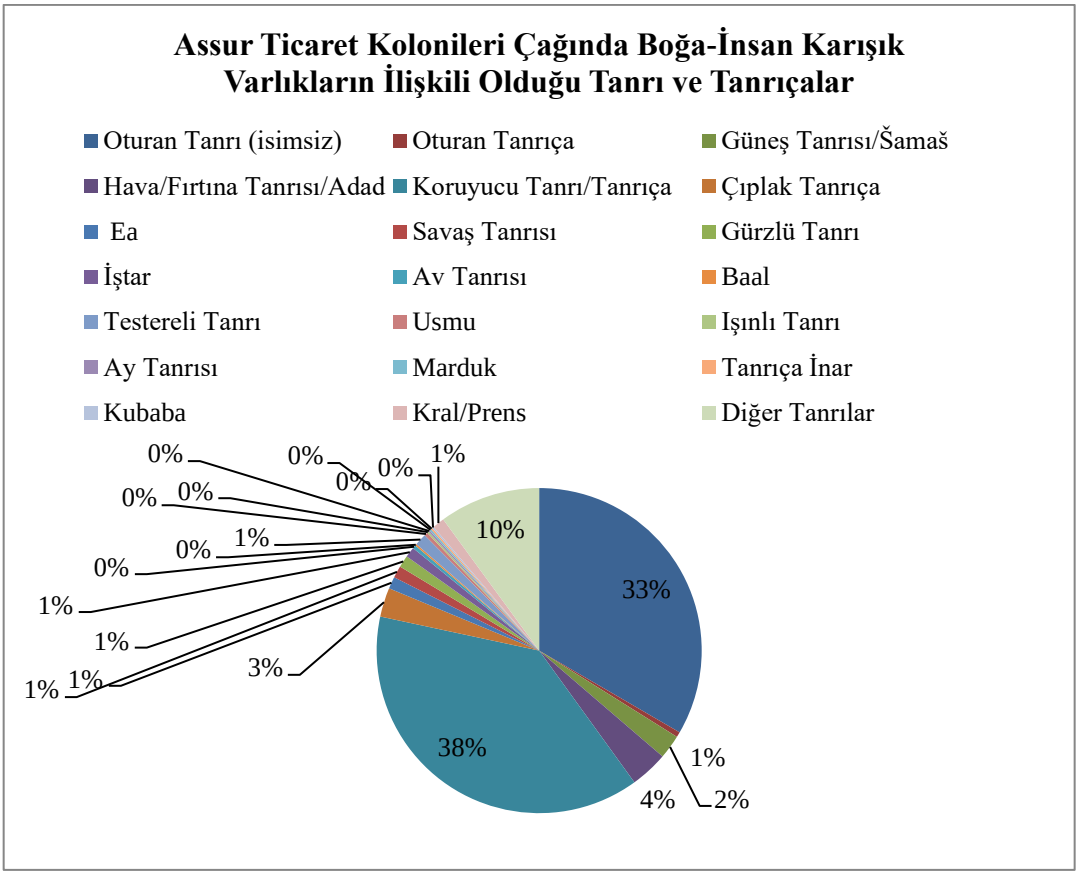
6

Assur Ticaret Kolonileri Çağında Boğa-İnsan Karışık Varlıklarının Görüldüğü Mühür ve Baskılarının Üslup Özellikleri
7%
21%
72%
İBADET-Tapma, Kabul, Takdim, Mitolojik
SAVAŞIM-Mücadele
Diğerleri

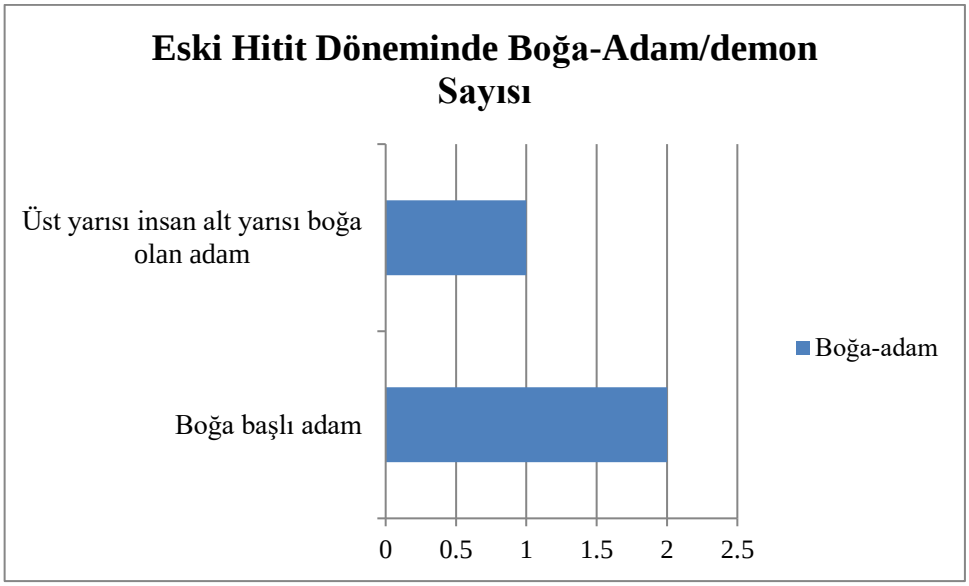
7

Assur Ticaret Kolonileri Çağında
Hilalli Güneş Kursu ile Birlikte Gösterilen
Boğa-İnsan Karışık Varlıkları
120
100
80
60
40
20
0
Boğa Boynuzlu ve Kulaklı Adam (Tip: I.A.1.b)
Boğa Boynuzlu ve Kuyruklu Adam (Tip: I.A.1.c)
Üst Yarısı İnsan Alt Yarısı Boğa (Tip: I.A.2)
Bir Ayağı ya da Bacağı Boğa veya İnsan (Tip: I.A.2.a)
Üst Yarısı Tam İnsan Alt Yarısı Boğa (Tip: I.A.3)
Oturan İnsan Başlı Boğa (Kuşarikku) (Tip: I.B.1)
Ayakta Duran İnsan Başlı Boğa (Tip: I.B.2)
Heraldik kuşarriku (Tip: I.B.3.a)
İnsan Kollu ve Sırtı Konili Boğa (Tip: I.D)
Belirsiz

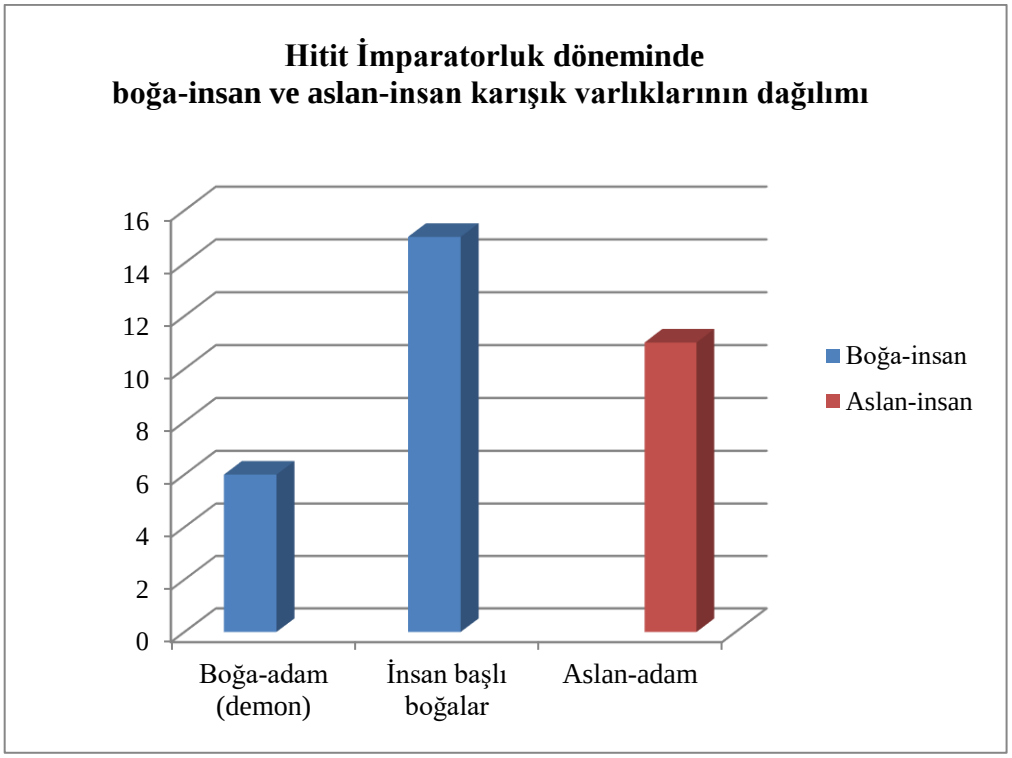
8

Assur Ticaret Kolonileri Çağında Boğa-İnsan Karışık Varlıkların İlişkili Olduğu Tanrı ve Tanrıçalar
Oturan Tanrı (isimsiz)
Oturan Tanrıça
Güneş Tanrısı/Šamaš
Hava/Fırtına Tanrısı/Adad
Koruyucu Tanrı/Tanrıça
Çıplak Tanrıça
Ea
Savaş Tanrısı
Gürzlü Tanrı
İştar
Av Tanrısı
Baal
Testereli Tanrı
Usmu
Işınlı Tanrı
Ay Tanrısı
Marduk
Tanrıça İnar
Kubaba
Kral/Prens
Diğer Tanrılar
0%
0%
0%
1%
0%
0%
0%
1%
0%
1%
1%
1%
1%
3%
10%
33%
38%
1%
4%
2%

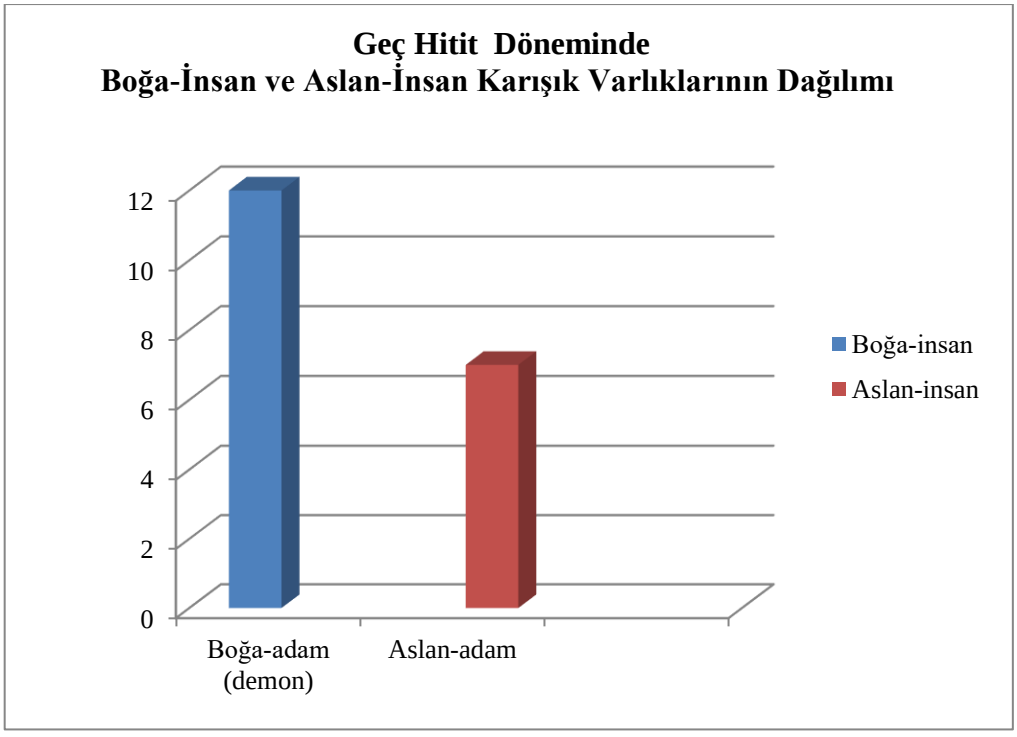
9

Eski Hitit Döneminde Boğa-Adam/demon Sayısı
Üst yarısı insan alt yarısı boğa olan adam
Boğa başlı adam
Boğa-adam
0
0.5
1
1.5
2
2.5

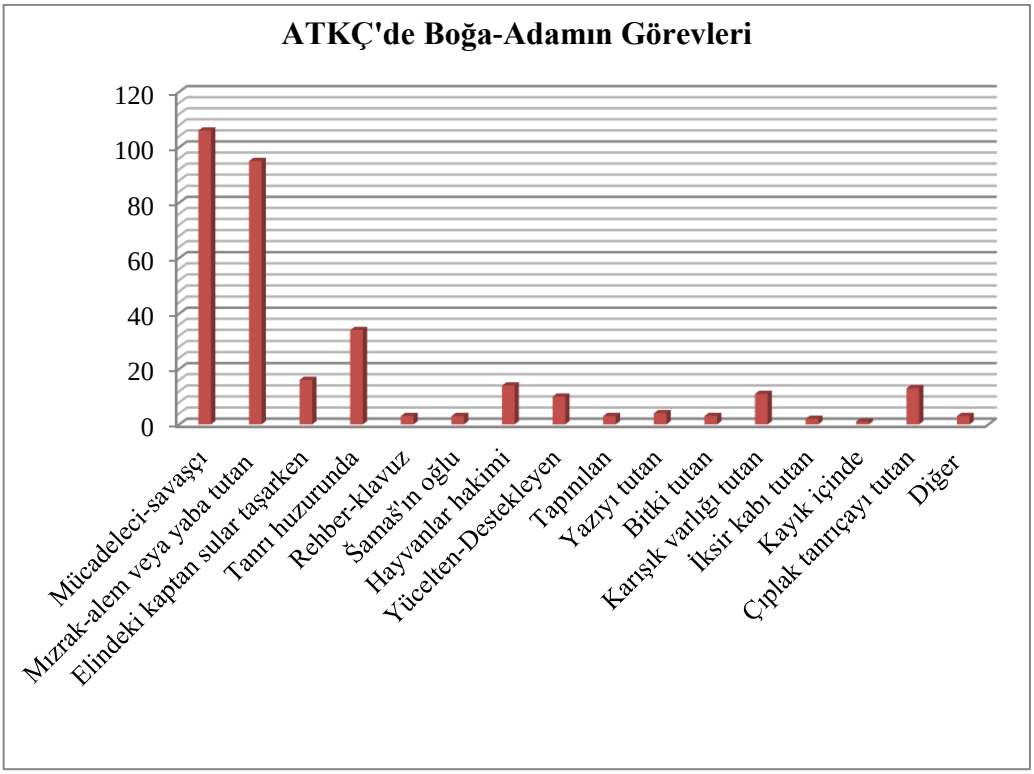
10

Hitit İmparatorluk döneminde
boğa-insan ve aslan-insan karışık varlıklarının dağılımı
16
14
12
10
8
6
4
2
0
Boğa-adam (demon)
İnsan başlı boğalar
Aslan-adam
Boğa-insan
Aslan-insan

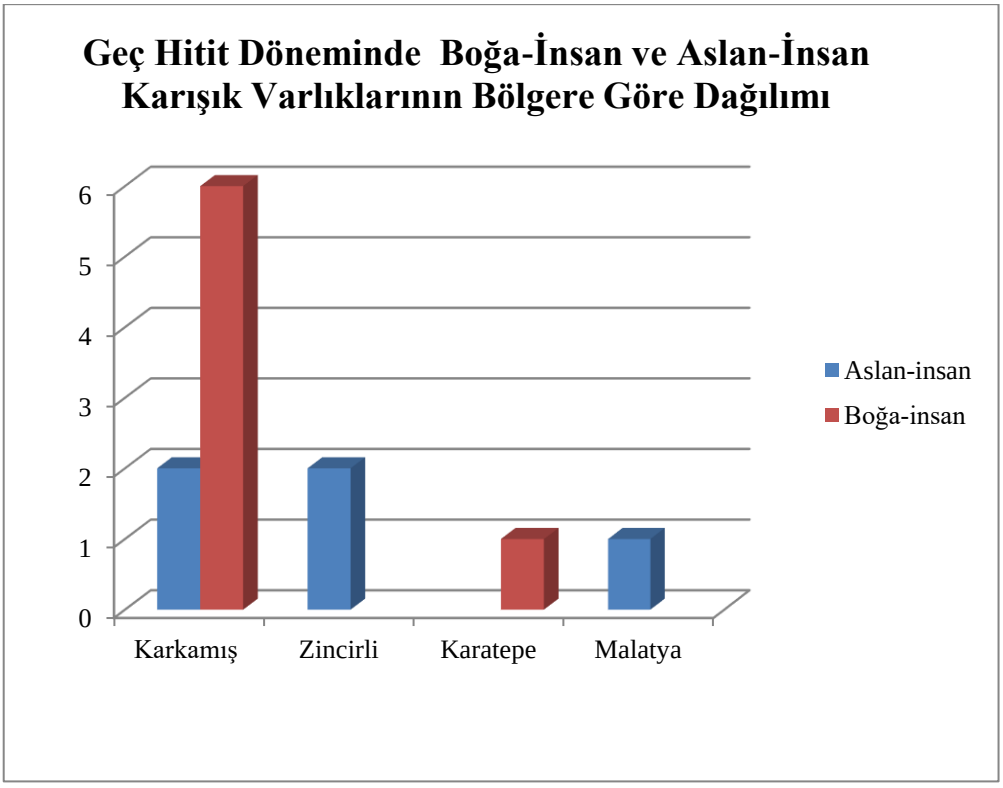
11

Geç Hitit Döneminde
Boğa-İnsan ve Aslan-İnsan Karışık Varlıklarının Dağılımı
12
10
8
6
4
2
0
Boğa-adam (demon)
Aslan-adam
Boğa-insan
Aslan-insan

12

ATKÇ'de Boğa-Adamın Görevleri
120
100
80
60
40
20
0
Mücadeleci-savaşçı
Mızrak-alem veya yaba tutan
Elindeki kaptan sular taşarken
Tanrı huzurunda
Rehber-klavuz
Şamaş'ın oğlu
Hayvanlar hakimi
Yücelten-Destekleyen
Tapınılan
Yazıyı tutan
Bitki tutan
Karışık varlığı tutan
İksir kabı tutan
Kayık içinde
Çıplak tanrıçayı tutan
Diğer

13

Geç Hitit Döneminde Boğa-İnsan ve Aslan-İnsan Karışık Varlıklarının Bölgere Göre Dağılımı
6
5
4
3
2
1
0
Karkamış
Zincirli
Karatepe
Malatya
Aslan-insan
Boğa-insan

14

KATALOG

<table>
<tr><td rowspan="8">Katalog No:

1

Levha No:

1a

Tip No:

I. A.1.a.</td><td>Kazı En. No:</td><td>56/48</td><td>Müze En. No:</td><td>-</td></tr>
<tr><td>Bul. Yeri:</td><td colspan="3">Konya Karahöyük, L çukurundaki 4 nolu oda</td></tr>
<tr><td>Eserin Adı:</td><td colspan="3">Silindir mühür</td></tr>
<tr><td>Dönem-Safha:</td><td colspan="3">Assur Ticaret Kolonileri Çağı</td></tr>
<tr><td>Korun. Yer:</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>Boyut:</td><td>Yük.: 1,2 cm</td><td>Kal.: 06,cm</td><td>Gen.: 1,88 cm</td></tr>
<tr><td>Y. Malzemesi:</td><td colspan="3">Hematit</td></tr>
<tr><td>Tanım:</td><td colspan="3">Mücadele sahnesinin tasvir edildiği Eski Suriye üslubundaki bir silindir mührün sağında, kısa ve saçak biçimindeki eteğiyle ve beli kemerli bir boğa-adam sağ eliyle aslanın arka ayağından tutarken sağ ayağıyla da ensesine basmaktadır. Sol eliyle köşeli bir orak tutmaktadır. Mücadeleci/savaşçı yanı vurgulanmıştır. Postament üstünde duran iki kadın figüründen öndeki bir tanrıça sağ eliyle tuttuğu diğer kadını, boğa-adam doğru götürür. Tanrıça ve kadın kemerle tutturulmuş uzun bir elbise giymiştir. Saçları özenle taranmıştır. Tanrıçanın sol elinde bir vazo veya Suriye şişesi vardır.
Boğa-adam ile tanrıça arasında bir el bulunur. Boğa-adamın arkasında ise iri bir kuş ile alta kulakları yukarıda bir dağ keçisi başının bir kısmı görülür.</td></tr>
<tr><td>Yayım. Yer:</td><td colspan="3">Alp, 1972: 109-110
Erkanal, 1993: 33, Lev. 11, II_1-B/05</td></tr>
</table>

Katalog No: 2 **Levha No:** 6a **Tip No:** I. A.1.b.	**Kazı En. No:**	Kt. n/k 1722	**Müze En. No:**	165-1720-64
	Bul. Yeri:	Kültepe		
	Eserin Adı:	Zarf üzerindeki üç silindir mühür baskısından biri		
	Dönem-Safha:	Kültepe-Kaniš/Karum II. Kat		
	Korun. Yer:			
	Boyut:	**Yük.:** 5,8 cm	**Kal.:** 3,1 cm	**Gen.:** 5,8 cm
	Y. Malzemesi:	P.t.		
	Tanım:	Eski Anadolu üslubundaki kabul sahnesinin işlendiği Adad-Ellat'a ait bir silindir mühür baskısında, hilalli güneş kursu altında şilteli taburesi, kuşarikkuya; ayakları, aslan tarafından ısırılan keçi-balığa basan eli kadehli Tanrı Ea yer alır. Söz konusu tanrı huzurunda, sağ dizi üzerine çökmüş sulu çıplak kahraman (Gılgameş), güneş âlemini tutan karşılıklı iki boğa-adam üstünde boğanın yularından tutan Hava tanrısı ve Işınlı tanrı çıkar. Tanrıların başında çift boynuzlu tepesi hilal içindeki güneş kurslu konik biçimli taç yer alır. Bu figürlerin yanı sıra yıldız, güneş, yedi nokta balıklar ve oturan tanrının arkasında dik kalkmış bir aslan grifonu tasvir edilmiştir.		
	Yayım. Yer:	Özgüç ve Özgüç, 1953: 104, Res. 706 Özgüç, 1965: 35, Lev. II-7 Özgüç, 2006: 109, CS 367		

Katalog No: 3 **Levha No:** 8c **Tip No:** I. A.1.c.	**Kazı En. No:**	Kt. d/k 13	**Müze En. No:**	155-13-64
	Bul. Yeri:	Kültepe		
	Eserin Adı:	Zarf üzerindeki üç silindir mühür baskısından biri		
	Dönem-Safha:	Kültepe-Kaniš/Karum II. Kat		
	Korun. Yer:			
	Boyut:	**Yük.:** 4,7 cm	**Kal.:** 2,4 cm	**Gen.:** 4,1 cm
	Y. Malzemesi:	P.t.		
	Tanım:	Eski Anadolu üslubundaki bir silindir mühür baskısından sağında, taburesine oturan sakallı ve sağ eli kadehli tanrı huzuruna çıkan: sol eli kuşlu bir tanrı, baş aşağı duran kahramanın (Tip:I. A.1.b.) bir bacağını ve bir elini tutarak onunla savaşan başka bir tanrı, arkada bir Lama ve de sol kolu kalkık bir boğa-adam tasvir edilmiştir. Oturan tanrı ile karşındaki tanrı arasında iksir kabı ve vazo; Lama ile tanrı arasında bir balık; boğa-adamla Lama arasında ise dört yuvarlak bulunur.		
	Yayım. Yer:	Özgüç, 2006: 66, CS 270		

Katalog No: 4 **Levha No:** 34c **Tip No:** I. A.2.a.	**Kazı En. No:**	d. 2199	**Müze En. No:**	-
	Bul. Yeri:	Yozgat Alişar Höyük		
	Eserin Adı:	Silindir mühür		
	Dönem-Safha:	Kültepe-Kaniš/Karum II. Kat		
	Korun. Yer:	Anadolu Medeniyetleri Müzesi		
	Boyut:	**Yük.:** 2,8 cm	**Kal.:** 1,6 cm	**Gen.:**5,03 cm
	Y. Malzemesi:	Hematit		
	Tanım:	Eski Suriye üslubundaki silindir mühür baskısında,kayık içindeki bir tabure üzerinde oturan sakallı ve pilili elbisesi olan bir tanrı (Marduk ?), oturur vaziyetteki insan başlı boğaya (kušarikku) (Tip: I. B.1.) basar. Bu tanrının karşısında ayakta küçük bir hayvanı taşıyan bir boğa-adam ile tanrının arkasında yine ayakta duran ve 'Engidu' olarak belirtilen standart taşıyan başka bir boğa-adam figürü bulunmaktadır. Kayığın her iki köşesinde kürek çeken iki Gılgameş tasviri yer alır. Kayık içindeki oturan tanrı önünde ve arkasında duran iki boğa-adam figürü ile ayaklarının altındaki insan başlı boğa aynı tanrısal başlığı takmaktadır.		
	Yayım. Yer:	Osten 1937: 205, No. d. 2199 Erkanal, 1993: 19-20 ve 130, Lev. I-E/08		

Katalog No: 5 **Levha No:** 37c **Tip No:** I. A.2.b.	**Kazı En. No:**	Kt. n/k 1857 Kt. n/k 1920A	**Müze En. No:**	165-1856-64
	Bul. Yeri:	Kültepe		
	Eserin Adı:	Zarf üzerindeki 4 silindir mühür baskısından biri		
	Dönem-Safha:	Kültepe-Kaniš/Karum II. Kat		
	Korun. Yer:			
	Boyut:	**Yük.:** 8,4 cm	**Kal.:** 3,6 cm	**Gen.:** 6,3 cm
	Y. Malzemesi:	P.t.		
	Tanım:	Eski Babil üslubundaki silindir mühür baskısında, güneş âlemini taşıyan veya tutan boğa-adamlar alayı betimlenmiştir. Soldaki ilk iki boğa-adam farklı tiptedir (Tip: I. A.2.b.). Sağdaki boğa-adamların bir ayağı insan diğeri boğa şeklindedir. Başları ve gövdesi cepheden gösterilmiştir.		
	Yayım. Yer:	Özgüç, 2006: 217, CS 653		

<table>
<tr><td rowspan="9">Katalog No:

6

Levha No:

65a

Tip No:

I. A.3.</td><td>Kazı En. No:</td><td>Kt. n/k 1801</td><td>Müze En. No:</td><td colspan="2">164-1799-64</td></tr>
<tr><td>Bul. Yeri:</td><td colspan="4">Kültepe</td></tr>
<tr><td>Eserin Adı:</td><td colspan="4">Zarf üzerindeki 8 silindir mühür baskısından biri</td></tr>
<tr><td>Dönem-Safha:</td><td colspan="4">Kültepe-Kaniš/Karum II. Kat</td></tr>
<tr><td>Korun. Yer:</td><td colspan="4"></td></tr>
<tr><td>Boyut:</td><td>Yük.: 7,2 cm</td><td>Kal.: 3,1 cm</td><td colspan="2">Gen.: 6,1 cm</td></tr>
<tr><td>Y. Malzemesi:</td><td colspan="4">P.t.</td></tr>
<tr><td>Tanım:</td><td colspan="4">Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısında savaşım sahnesi görülür. Baskının sağında, ellerini göğüs kısmında birleştiren çıplak kahraman yanında başı geriye bakan dik kalkmış bir ceylan yer alır. Baskısının ortasında, hilal ve yıldız altındaki heraldik kuşarkku çiftinden sağdakini boynundan kavrayan kahramanın omzundan ve belinden tutan boğa-adama arkadan saldıran bir aslan; sağında, uzun elbiseli ve her iki elini önde birleştirmiş bir kişi tasvir edilmiştir.
Heraldik kuşarikku çiftinin bacaklarının kapatan yuvarlak uçlu haç ve sağrılarında ise iki yuvarlak bulunur.</td></tr>
<tr><td>Yayım. Yer:</td><td colspan="4">Özgüç, 2006: 169, CS 534</td></tr>
</table>

Katalog No: 7 **Levha No:** 59b **Tip No:** I. B.1.	**Kazı En. No:**	Kt. b/k 711	**Müze En. No:**	153-847-64
	Bul. Yeri:	Kültepe O-P/19 plan karesi		
	Eserin Adı:	Zarf üzerindeki silindir mühür baskısı		
	Dönem-Safha:	Assur Ticaret Kolonileri Çağı		
	Korun. Yer:			
	Boyut:	**Yük.:** 3,7 cm	**Kal.:** 1,2 cm	**Gen.:** 3,3 cm
	Y. Malzemesi:	P.t.		
	Tanım:	Eski Babil üslubundaki bu silindir mühür baskısının sağında, yıldız altında boğa ile mücadele eden takkeli çıplak kahraman ile dağ zirvesine oturan keçiye saldıran aslan grifonunun bir kısmı görülür. Mühür baskısının solunda bir çizgiyle ayrılmış kısmın üzerinde karşılıklı duran iki kuşarikku (insan başlı boğa), çizginin altında ise karşılıklı sular taşan elindeki vazoyu tutan iki çıplak kahraman tasvir edilmiştir. Heraldik kuşarikkulardn sağdakinin üzerinde hilalli kurs ile soldakinin üzerinde ise yuvarlak bir betim yer alır.		
	Yayım. Yer:	Özgüç, 1989: Pl. 74, No. 3 Özgüç ve Tunca, 2001: 31, CS 25		

Katalog No: 8 **Levha No:** 61b **Tip No:** I. B.2.	**Kazı En. No:**		**Müze En. No:**	
	Bul. Yeri:	Kültepe		
	Eserin Adı:	Silindir mühür baskısı		
	Dönem-Safha:	Kültepe-Kaniš/Karum II. Kat		
	Korun. Yer:	British Museum		
	Boyut:	**Yük.:**	**Kal.:**	**Gen.:**
	Y. Malzemesi:			
	Tanım:	Eski Assur üslubundaki bir silindir mühür baskısının sağında, taburesine oturan, bir omzunu açıkta bırakan uzun elbiseli ve takkeli bir tanrı yer alır. Tanrının karşısında muhtemelen Koruyucu tanrı tarafından getirilen başı takkeli tapan görülür. Koruyucu tanrı ile oturan tanrının başı hizasında hilalli güneş kursu bulunur. Tapanın arkasında profilden gösterilmiş arka ayakları üzerinde kalkmış insan başlı boğa bulunur. İnsan başlı boğanın uzun bir sakalı ile boynu vardır. Boynuzları başının üzerinde birleşmiştir. Bu baskı üzerinde *Kunuk Bur-^{d} sú-in* yazısı bulunmaktadır.		
	Yayım. Yer:	Garelli ve Collon, 1975: 33, Pl. 57, No. 79 Teissier, 1994: 127, No. 175		

Katalog No: 9 **Levha No:** 62a **Tip No:** I. B.3.a.	**Kazı En. No:**	Kt. n/k 1884	**Müze En. No:**	165-1881-64
	Bul. Yeri:	Kültepe		
	Eserin Adı:	Zarf üzerindeki üç silindir mühür baskısından biri		
	Dönem-Safha:	Kültepe-Kaniš/Karum II. Kat		
	Korun. Yer:			
	Boyut:	**Yük.:** 6,1 cm	**Kal.:** 2,9 cm	**Gen.:** 6 cm
	Y. Malzemesi:	P:t		
	Tanım:	Kültepe II. kata tarihlenen Eski Assur üslubundaki silindir mühür baskısında savaşım sahnesi betimlenmiştir. Dik kalkmış iki ceylanı yakalayıp boynundan ısırmak üzereyken gösterilmiş heraldik aslan çifti ile baskının sağında, dik kalmış bir ceylan; solunda, bir kuşarikku görülür. Heraldik aslan çiftinin başları arasında bir insan başı ile bacaklarının arasında bir vazo bulunur.		
	Yayım. Yer:	Özgüç, 2006: 236, CS 699		

<table>
<tr><td rowspan="8">Katalog No:

10

Levha No:

27c

Tip No:

I. B.3.b.</td><td>Kazı En. No:</td><td>Kt. n/k 1743
Kt. n/k 1965, 1972, 1973, 1980,2001</td><td>Müze En. No:</td><td>165-1741-64</td></tr>
<tr><td>Bul. Yeri:</td><td colspan="3">Kültepe</td></tr>
<tr><td>Eserin Adı:</td><td colspan="3">Zarf üzerindeki 3 silindir mührün 7 baskısından biri</td></tr>
<tr><td>Dönem-Safha:</td><td colspan="3">Kültepe-Kaniš/Karum II. Kat</td></tr>
<tr><td>Korun. Yer:</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>Boyut:</td><td>Yük.: 6,3 cm</td><td>Kal.: 3,3 cm</td><td>Gen.: 4,3 cm</td></tr>
<tr><td>Y. Malzemesi:</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>Tanım:</td><td colspan="3">Eski Babil üslubunda savaşım sahnesinin betimlendiği Idi-Aššur’un mührü üzerinde, heraldik kuşarikku çiftlerinin her iki yanındaki çıplak kahramanlar onları boyunlarından kavramıştır. Bu baskının solunda, dik kalkmış bir boğayı ısıran bir aslan ile onu belinden boynundan yakalamış bir boğa-adam görülür. Ek motif olarak: yıldız, güneş kursu, akrep kırkayak ve iki nokta vardır.
Heraldik kuşarikku çiftinin başları boyunlarından ayrık olarak gösterilmiştir. Boğa boynuzlu ve kulaklıdır. Yüz detayları şematik olarak işlenmiştir. Detayları çizgilerle belirtilmiş bir kare biçiminde sakalı vardır.</td></tr>
<tr><td>Yayım. Yer:</td><td colspan="3">Özgüç, 2006: 126, CS 414</td></tr>
</table>

Katalog No:	**Kazı En. No:**	Kt. z/t 15	**Müze En. No:**	138-20-72
	Bul. Yeri:	Kültepe, Waršama sarayı (Geç Saray)'ın 12 nolu oda		
	Eserin Adı:	Bulla üzerinde silindir mühür baskısı		
11	**Dönem-Safha:**	Kültepe-Kaniš/Karum Ib katı		
	Korun. Yer:			
Levha No:	**Boyut:**	**Yük.:** 3,6 cm	**Kal.:** 1,3 cm	**Gen.:** 4 cm
	Y. Malzemesi:	p.t.		
91b	**Tanım:**	Eski Anadolu üslubundaki Ilī-dān ve Šalim-Aššur'a ait silindir mührün baskısınd, geyik üstünde sol elinde gürz, sağ elinde ise kartal olan tanrı tasvir edilmiştir. Tanrının karşısında kuşarikku üstünde başka bir tanrı, baş aşağı düşen insan ve geyik üzerindeki tanrının arkasında dik kalkmış bir aslan bulunmaktadır. Kuşarikkunun altında boğa boynuzlu ve sığır kulaklı bir insan başı bulunur. Diğer silindir mühür baskılarından hareketle muhtemelen bu örnekte, bir boğa-adam başıdır.		
Tip No:				
I.C.				
	Yayım. Yer:	Özgüç, 1989: 396, No. 126-B, 4b Özgüç ve Tunca, 2001: 63, CS 112		

Katalog No:	**Kazı En. No:**	Kt. c/k 1636	**Müze En. No:**	154-1571-64
	Bul. Yeri:	Kültepe		
	Eserin Adı:	Zarf üzerinde 4 silindir mührün 8 baskısından biri		
12	**Dönem-Safha:**	Kültepe-Kaniš/Karum II. kat		
	Korun. Yer:			
Levha No:	**Boyut:**	**Yük.:** 5,5 cm	**Kal.:** 3,4 cm	**Gen.:** 5,1 cm
	Y. Malzemesi:	p.t.		
92a	**Tanım:**	Eski Anadolu üslubundaki silindir mühür baskısında av ve tapma sahnesi betimlenmiştir. Heraldik aslan çiftinin üzerinde duran insan kollu ve sırtı konili boğanın önünde, masa-sunak ve hilali güneş kursu; arkasında, ağaç yer alır. Sırtı konili boğa huzurunda: başı geriye dönük bir ceylan, balık üzerindeki Lamanın kılavuzluğunda iksir kabı ve vazo sunan, kaplumbağa üstünde duran ve yatan bir hayvanın başına mızrak saplayan kısa etekli bir avcı tasvir edilmiştir. Ayrıca, biri büyük diğeri küçük iki balık yıldız, iki hayvan başı, hilal ve çarpı işareti de yer almaktadır. Sırtı konili boğanın göğsünden çıkan iki insan kolu, sunulu masa-sunağa doğru uzanır. Bu baskıda tapınılan konumdadır.		
Tip No:	**Yayım. Yer:**	Özgüç, 2006: 95, CS 345		
I.D.				

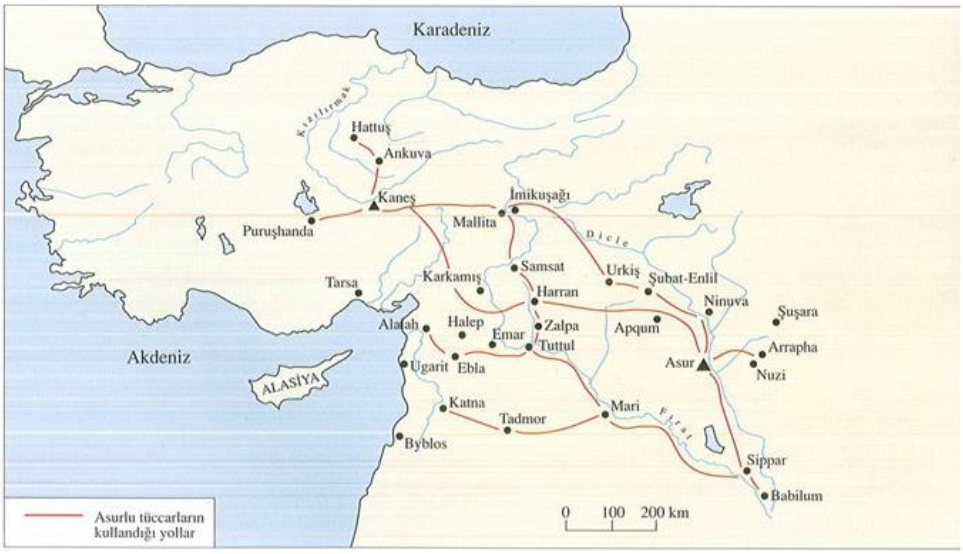
Katalog No: 13 **Levha No:** 93c **Tip No:** II. A.1.	**Kazı En. No:**		**Müze En. No:**	36.70.15
	Bul. Yeri:	Acemhöyük		
	Eserin Adı:	Plak parçası, diz çökmüş aslan başlı figür		
	Dönem-Safha:	M.Ö. 18. yy		
	Korun. Yer:	New York Metropolitan Museum		
	Boyut:	**Yük.:** 11,1 cm	**Kal.:**-	**Gen.:** 5,1 cm
	Y. Malzemesi:	Fildişi ve altın kaplama		
	Tanım:	Pratt koleksiyonunda yer alan bu eserin birde sola dönük olanı mevcuttur. Altındaki ve üstündeki deliklerle mobilya parçasını süslemek amacıyla yapılmıştır. Mısır sanatından alınmış öğelerle insan ve aslan özellikleri birleştirilerek oluşturulmuş melez bir varlıktır. Mısır'ın Eski Krallık dönemindeki aslansız tanrıçaların temsili olarak betimlenmiştir. Genel olarak gri renklidir. Sarayın yanmasından dolayı büyük bir ısıya maruz kalmıştır. Gözler kakma yöntemiyle işlenmiş olup bir aslanın ağız ve burnuna sahiptirler. Ağzı kapalıdır. Yeleleri başının arkasından omzuna kadar uzanmaktadır. Her iki elini ağız hizasına doğru getirmiştir. Karın kısmından ağız kısmına kadar uzanan bir bitki sapı tutar. Bel kısmından bacaklarına uzanan ve bir bacağını örten kıyafeti dikkati çekmektedir. Gizemli kimliği ile yardımsever bir gücü sembolize ettiği belirtilmektedir.		
	Yayım. Yer:	Özgüç, 1991: 313 Laperouse, 2008: 87 Metropolitan Museum. 2017c		

Katalog No:	**Kazı En. No:**		**Müze En. No:**	
	Bul. Yeri:	Boğazköy Yazılıkaya Açıkhava Tapınağı B odası		
	Eserin Adı:	67 ve 68 numaralı kabartmalar		
14	**Dönem-Safha:**	Hitit İmparatorluk dönemi		
	Korun. Yer:	Boğazköy Yazılıkaya		
Levha No:	**Boyut:**	**Yük.:**	**Kal.:**	**Gen.:**
	Y. Malzemesi:	Doğal kaya		
128b-c	**Tanım:**	Boğazköy'de bulunan Yazılıkaya Açıkhava Tapınağı'nın B odasında 67-68 nolu kabartmalarda ayakta duran iki kanatlı aslan-adam tasvir edilmiştir (Lev. 128b ve 128c). 67 nolu rölyefteki kanatlı aslan-adam (Lev. 128b), sola dönüktür. Gövdesi ve bacakları insan, başı aslan şeklindedir. Yüz detayı belli olmasa da ağzı açık olarak gösterilmiştir. Her iki kolunu havaya kaldırarak saldırır pozisyondadır. Sol eli yuvarlak sağ eli aslanpençesi biçimindedir. Kısa elbiselidir. 68 nolu rölyefteki aslan-adam (Lev. 128c) sağa dönüktür. Bir önceki aslan-adam ile aynı kıyafete sahiptir. Her iki eli, aslanpençesi ile insan eli arası görünümündedir. Her iki aslan-adam, bekçilik veya koruma görevi yapmaktadır.		
Tip No:				
II. A. 2.	**Yayım. Yer:**	Green, 1986: 163 Seeher, 2011: 93, Fig. 101-102		

Katalog No: 15 **Levha No:** 126c **Tip No:** II. A. 3.	**Kazı En. No:**		**Müze En. No:**	OIM: A 22292
	Bul. Yeri:	Filistin, Megiddo		
	Eserin Adı:	Megiddo Fildişi Plakçık		
	Dönem-Safha:	M.Ö. 1350-1300		
	Korun. Yer:	Oriental Institute Museum		
	Boyut:	**Yük.:**	**Kal.:** 12 mm	**Gen.:**
	Y. Malzemesi:	Fildişi		
	Tanım:	Hitit sanatından karakterler ve sahneler içerir. Bir Hitit vasal kralına saygı göstergesi olarak da bu eserin yapıldığı belirtilir. Sfenk ve küçük figürlerle desteklenen figürün tanrıdan ziyade bir kral olduğudur. Sedat Alp, kantlı güneş kursu altında betimlenen kralın Güneş tanrısı kostümünde elinde lituus taşıyan IV. Tuthalia olduğunu ifade eder. Kralın üzerindeki kanatlı güneş kursunu destekleyen çift aslan başlı adamlar yer alır. Kurt Bittel bu eseri, Eflatunpınar Anıtındaki ve Yazılıkaya'daki 34 kabartmalardan hareketle yorumlamıştır. Hititlerin Güneş tanrısına veya güneş hayranlığına bağlı olarak kâinat hakkındaki yaratıcılığını bize sunduğunu ve bu tasvir üzerindeki dağların, Dağ tanrılarının, kutsal boğaların, çeşitli cinlerin yanısıra kısaca yeryüzündeki bütün varlıkların müthiş bir kompoziyon içinde güneş temsilcisi ve gökyüzünü yeryüzüne bağlayan unsurlarlar olduğunu belirtmektedir.		
	Yayım. Yer:	Loud, 1939: 10, Cat./Pl. 44 Bittel, 1943: 590 Beyer, 2001: 41, Fig. 13 Alp, 2002: 31		

Katalog No:	**Kazı En. No:**		**Müze En. No:**	
	Bul. Yeri:	Acemhöyük		
	Eserin Adı:	Bulla üstündeki damga mühür baskısı		
16	**Dönem-Safha:**	Assur Ticaret Kolonileri Çağı		
	Korun. Yer:			
Levha No:	**Boyut:**	**Yük.:**	**Kal.:**	**Gen.:**
	Y. Malzemesi:	P.t.		
95a	**Tanım:**	Bu damga mührün sağında, aslanın kuyruk ense kısmından yakalamış bir çıplak kahraman yer alır. Çıplak kahramanın solunda ise insan gövdeli ve insan bacaklı ancak bir başı insan diğeri aslan olan yeni bir karışık varlık türü görülür. Her iki başı profilden betimlenmiştir. Tek olması bakımından önem taşır.		
Tip No:				
II. A.4.				
	Yayım. Yer:	Özgüç, 1966: 13, Lev. VXI. 1.a-b Özgüç, 1991: 295		

HARİTALAR

1) Assur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki merkezlerin ve ticaret yollarının haritası (Sevin, 2003: 124)

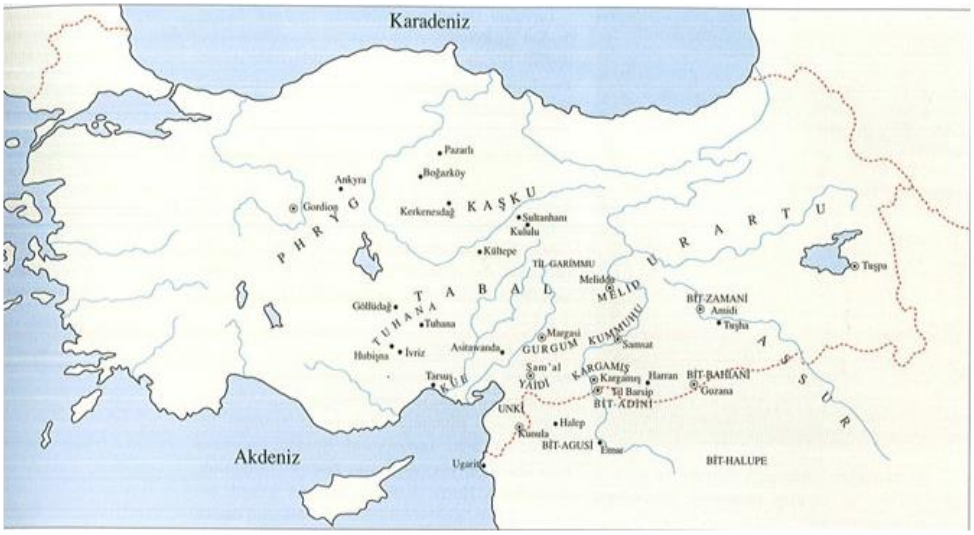
2) Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya'daki modern kent isimleri haritası (Bryce, 2009: Map. 2)

3) Geç Tunç Çağı'nda Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya haritası (Bryce, 2009: Map. 3)

4) Hitit Devleti döneminde Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya haritası (van den Hout, 2013)

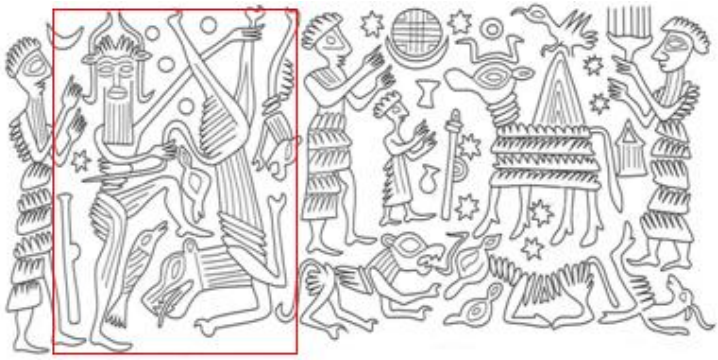
5) Geç Hitit Beylikleri ve belli başlı kentleri gösteren harita (van den Hout, 2013)

LEVHALAR

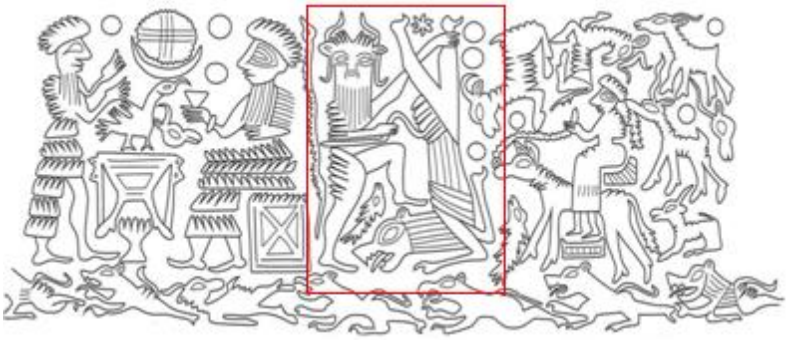
Levha 1

a) Tip: I.A.1. boğa başlı adam (Konya-Karahöyük, silindir mühür, Erkanal, 1993: Lev. 11, II-B/05)

b) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Konya-Karahöyük, silindir mühür, Özgüç, 2006: Lev. 40, CS 502)

c) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam (kahraman/çıplak kahraman) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 45, CS 538)

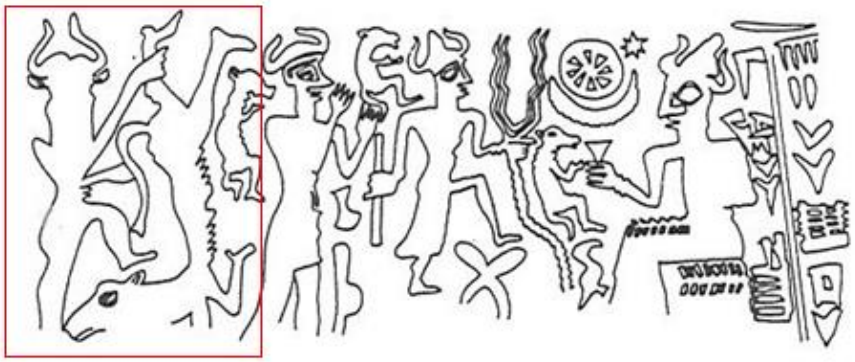
Levha 2

a) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 297)

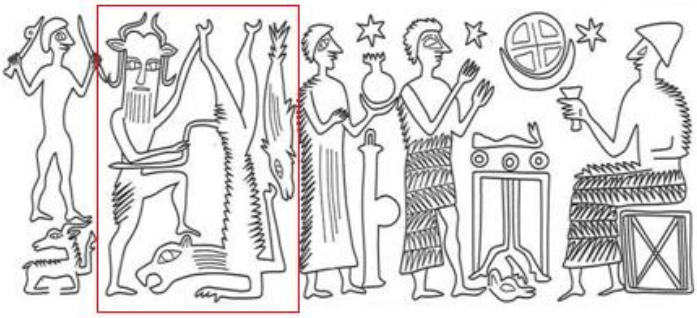

b) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 304)

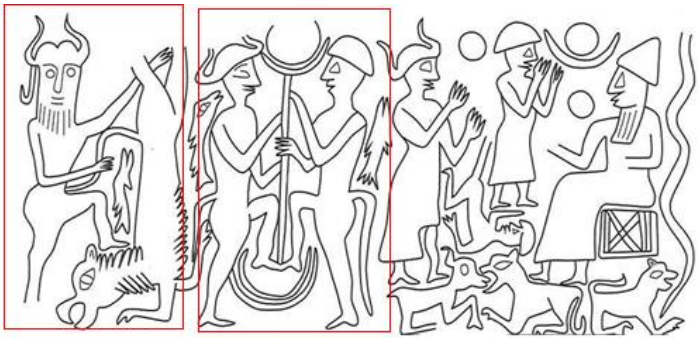

c) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 340)

Levha 3

a) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 63, CS 668)

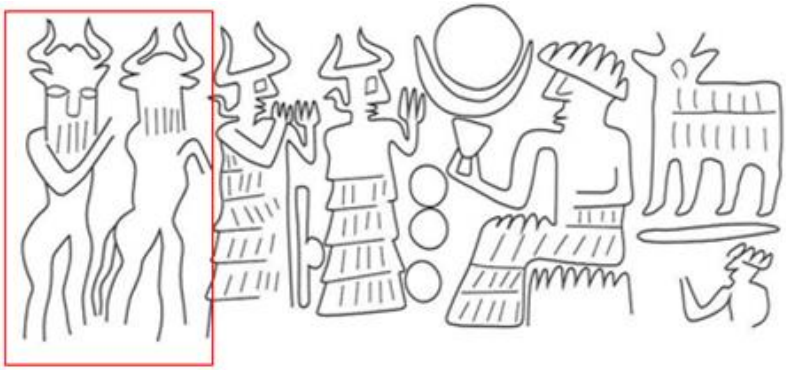

b) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu adam-kahraman/çıplak kahraman, Tip: I.A.2.b. boğa boynuzlu, kulaklı ve kuyruklu adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 84, CS 825).

c) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu adam (kahraman/çıplak kahraman) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 85, CS 831)

Levha 4

a) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 35, CS 458)

b) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 14, CS 88)

c) Tip: I.A.2.a. boğa kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 529b)

Levha 5

a) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 60, CS 642)

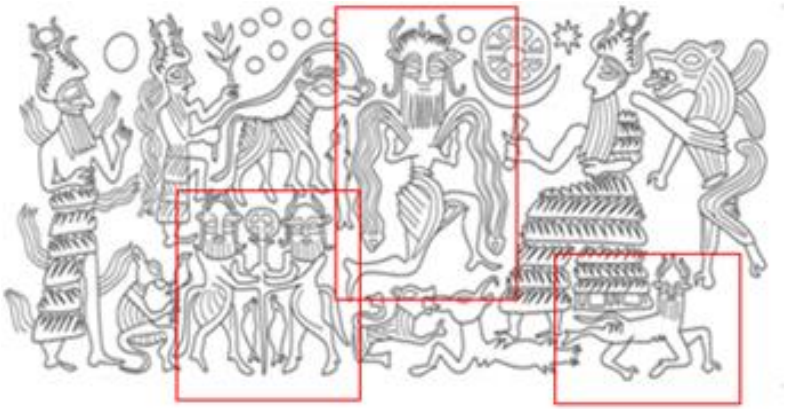

b) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 28, CS 410)

c) Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Özgüç, 2006: Lev. 35, CS 463)

Levha 6

a) Tip: I.A.2.a. Gılgameş/sulu çıplak kahraman, Tip: I.A.3.a. üst yarısı insan, alt yarısı boğa olan adam, Tip: I. A.3.a. boğa-adam, Tip: I. A.3.b. boğa-adam Kültepe/Kaniş II. kat (Adad-Ellat'ın silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 22, CS 367)

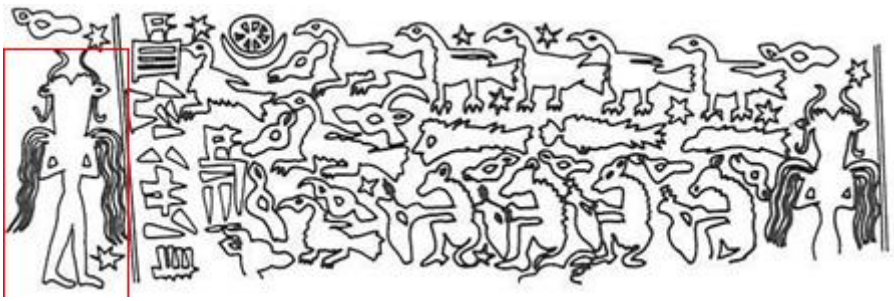

b) Tip: I.A.2.a. Gılgameş/sulu çıplak kahraman-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, Nakiahšan'ın oğlu Peruwa'nın silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 6, CS 50)

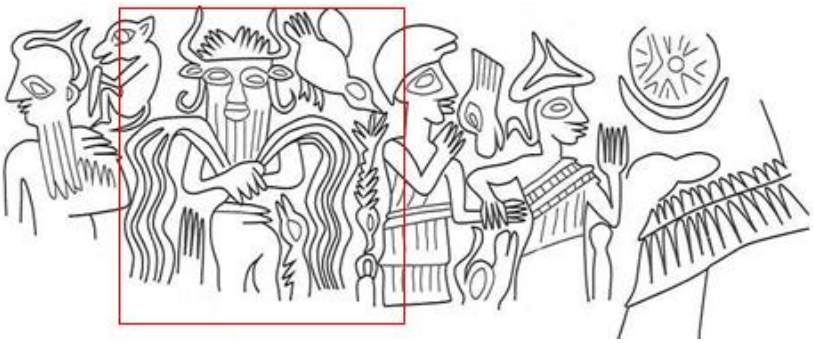

c) Su tanrısı/sulu çıplak kahraman-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kattan ele geçmiş silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 65, CS 680)

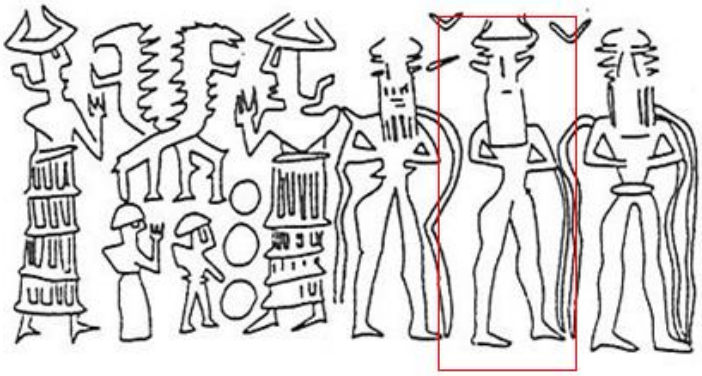
Levha 7

a) Tip: I.A.2.a. sulu çıplak kahraman-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 384)

b) Tip: I.A.2.a. sulu çıplak kahraman-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 81, CS 799)

c) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam (kahraman/çıplak kahraman) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 230)

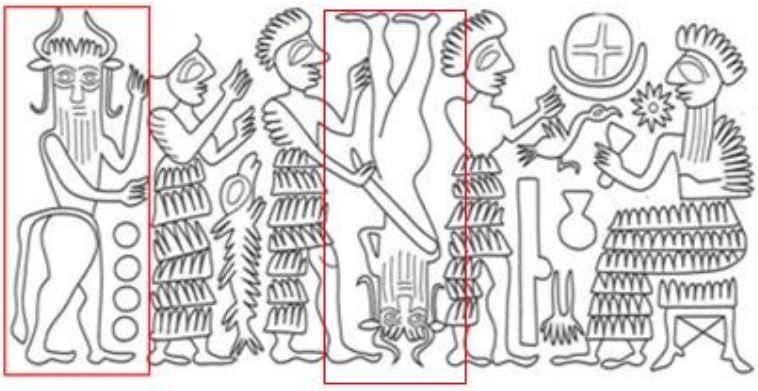
Levha 8

a) Tip: I.A.2.a. boğa kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 56, CS 616)

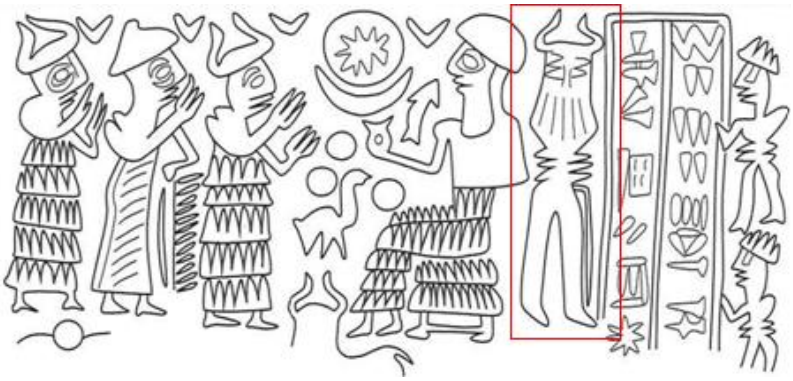

b) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 25, CS 384)

c) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 4, CS 270)

Levha 9

a) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 82, CS 813)

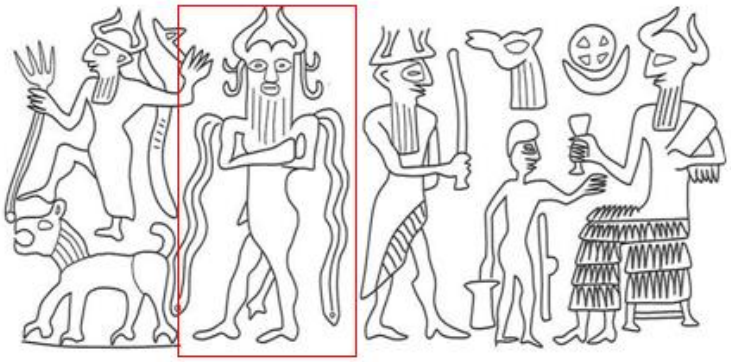

b) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 36, CS 222)

c) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 624)

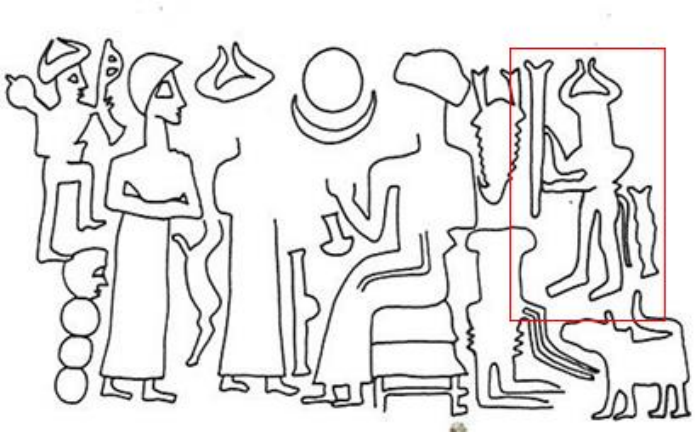
Levha 10

a) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 31, CS 429)

b) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 228)

c) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 129)

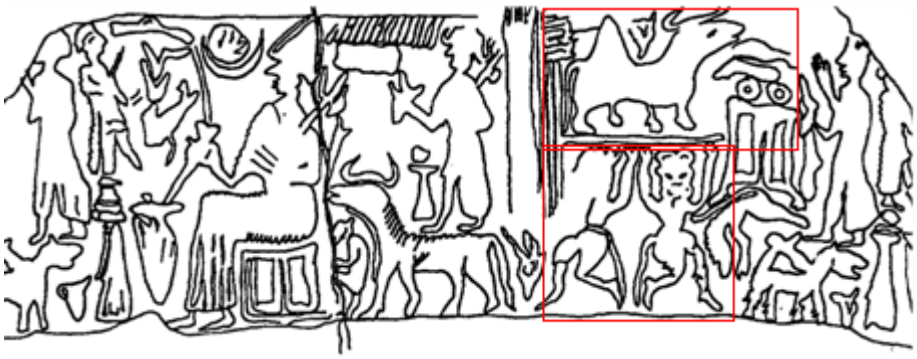
Levha 11

a) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 154)

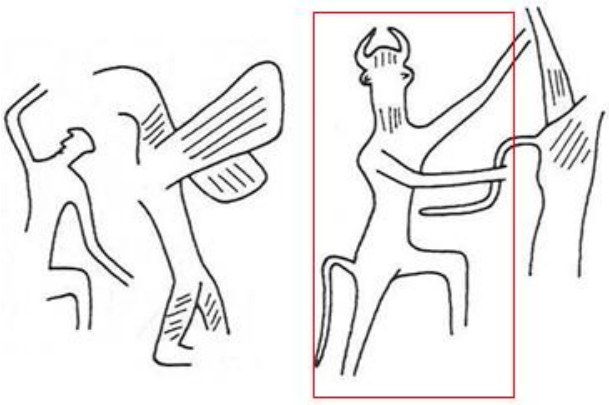

b) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XX-59)

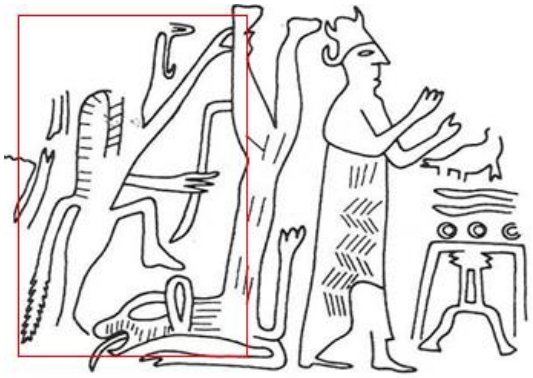

c) Tip: I.A.2.b. boğa-adam, Tip: I. D. insan kollu ve sırtı konili boğa (Kültepe/Kaniš, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XIII-39)

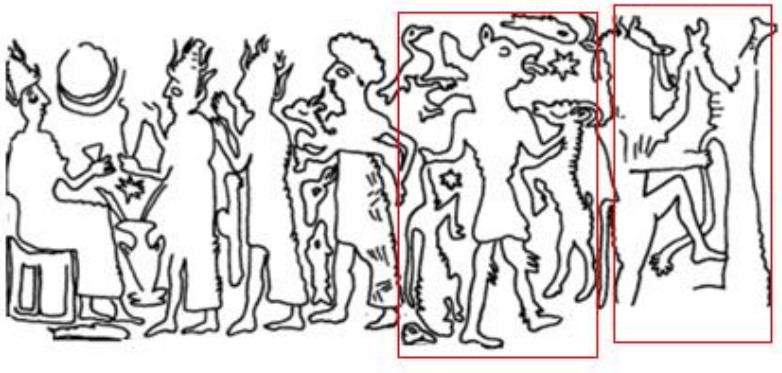
Levha 12

a) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 26, CS 150)

b) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 29, CS 172)

c) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniš, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XVI-49a-b)

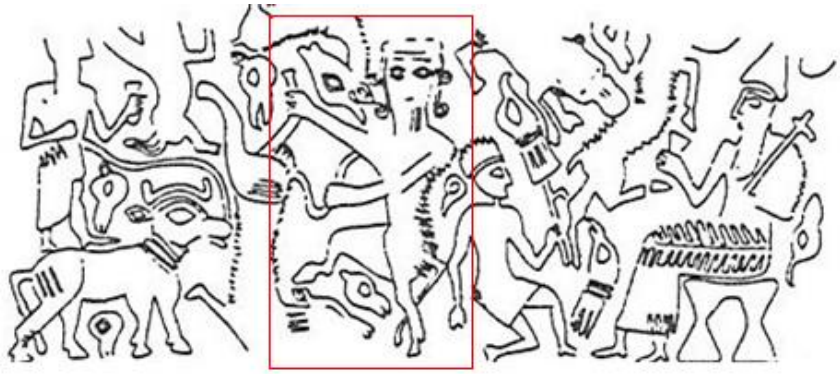
Levha 13

a) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniš, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XXV-75a)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 28, CS 167)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 337)

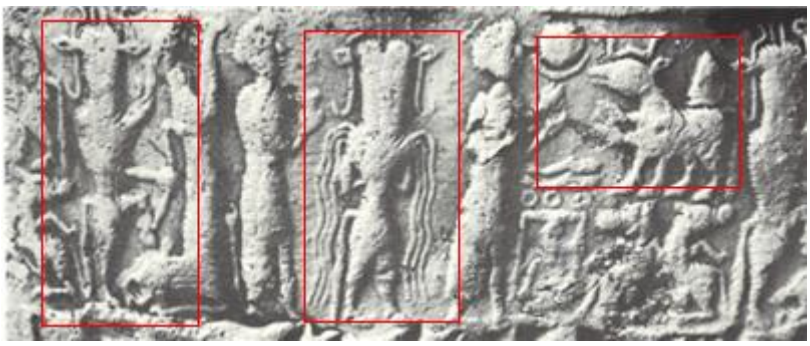
Levha 14

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 361)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, Bēlānum'un silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 305)

c) Tip: I.A.3.a. sulu boğa-adam, Tip: I. D. insan kollu ve sırtı konili boğa (Kültepe/Kaniš, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XIII-37)

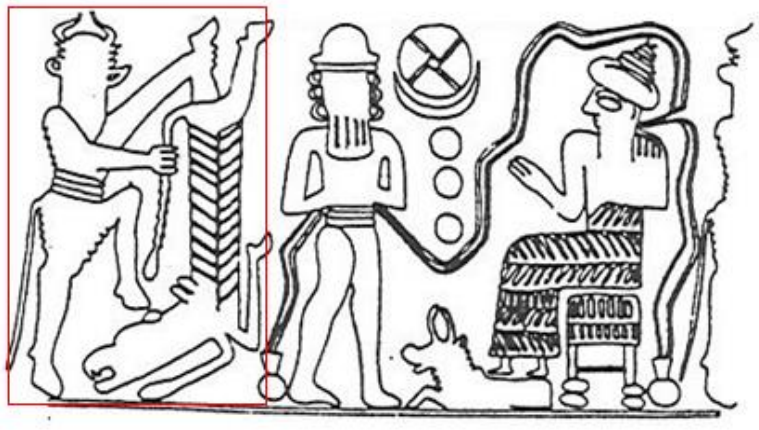
Levha 15

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniš, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XV-46)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniš Ib katı silindir mühür baskısı, Özgüç, 1968: XXV-2)

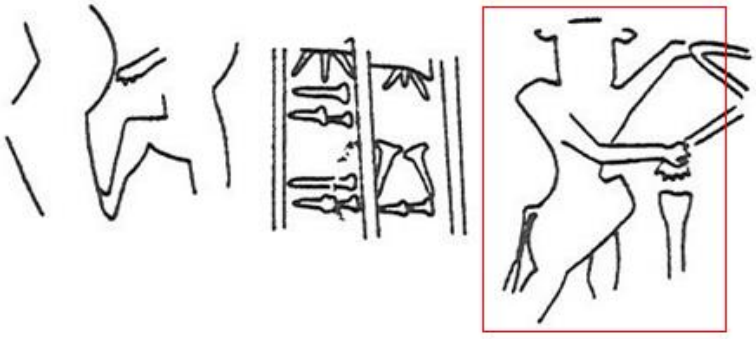

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 226)

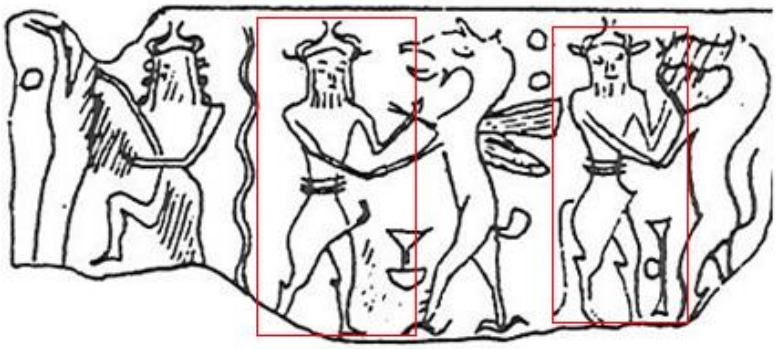
Levha 16

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 647)

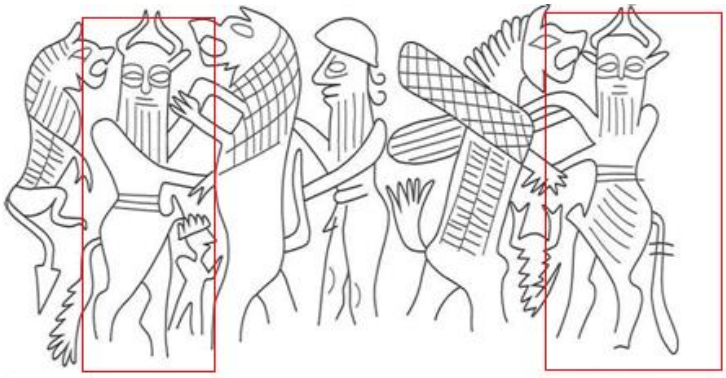

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 637)

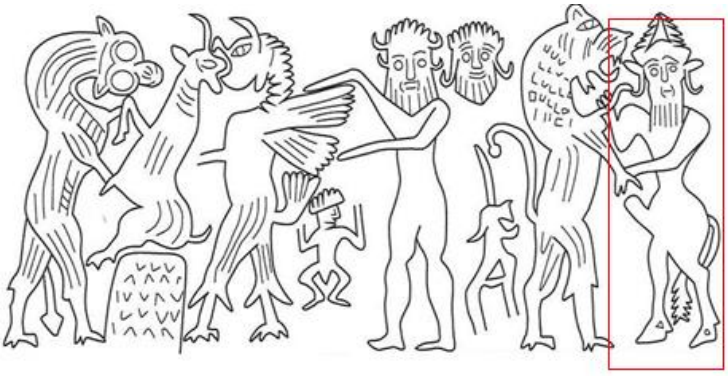

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 641)

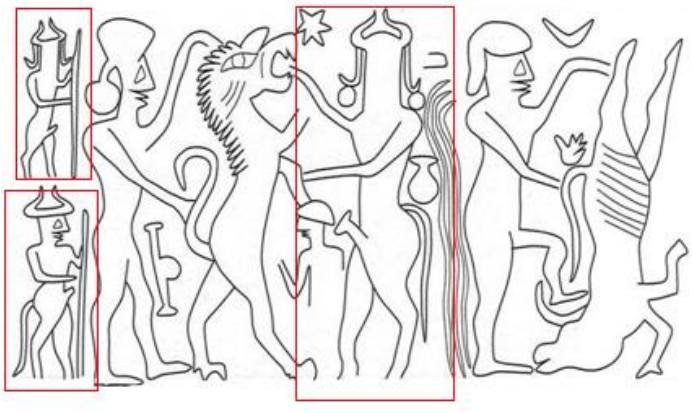
Levha 17

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 5, CS 278)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 43, CS 519)

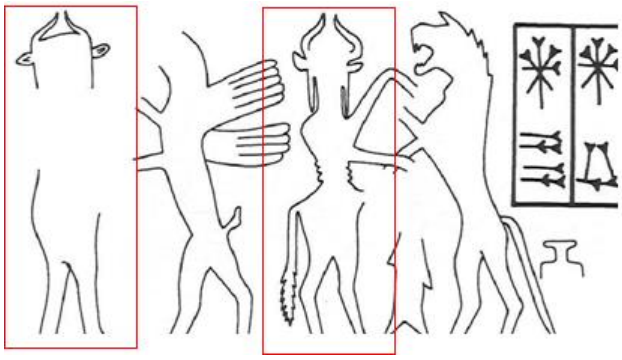

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 87, CS 847)

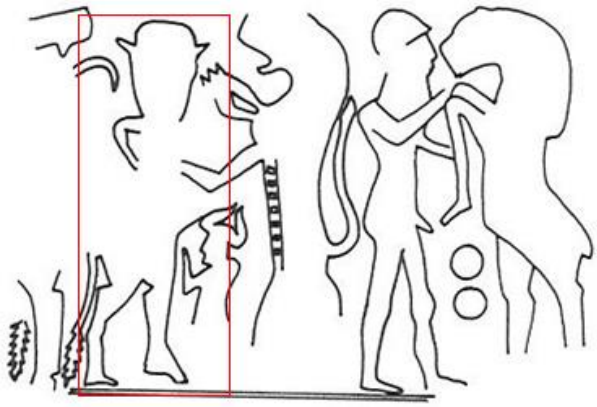
Levha 18

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 86, CS 843)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam, I. A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam (kahraman/çıplak kahraman) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 18, CS 109)

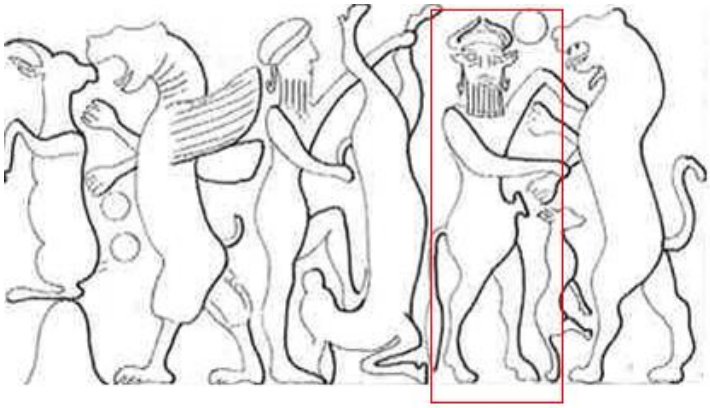

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 643)

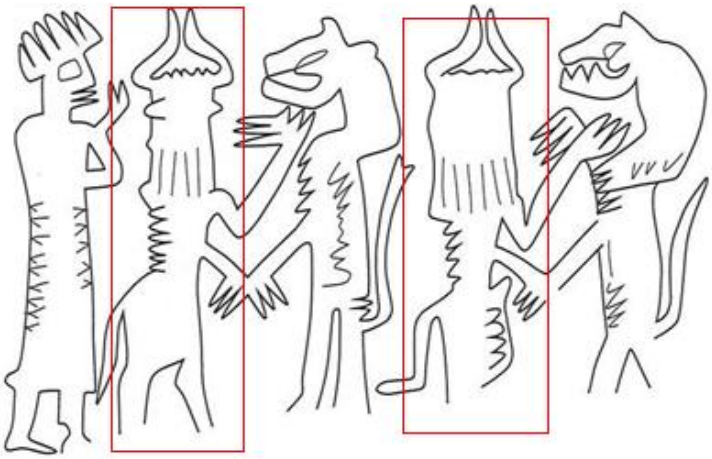
Levha 19

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniš Ib katı, Özgüç, 1968: XXVI-2)

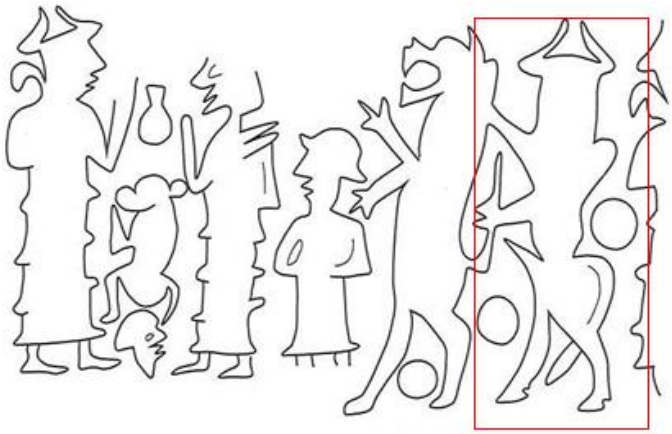

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Acemhöyük, Šumi-Aššur mühür baskısı, Özgüç, 2015: 68, Res. 44)

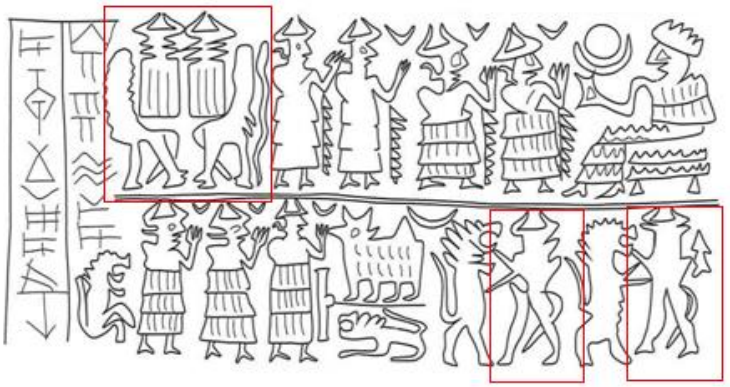

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 10, CS 303)

Levha 20

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 63, CS 664)

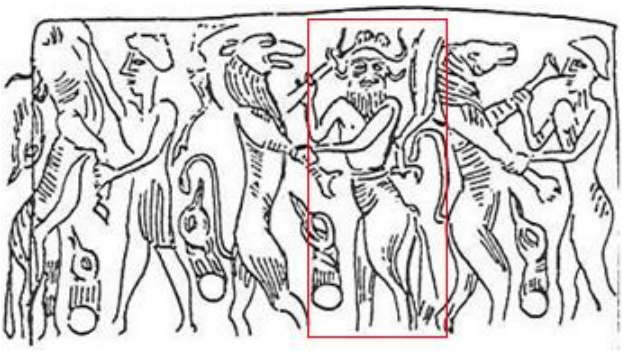

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 50, CS 570)

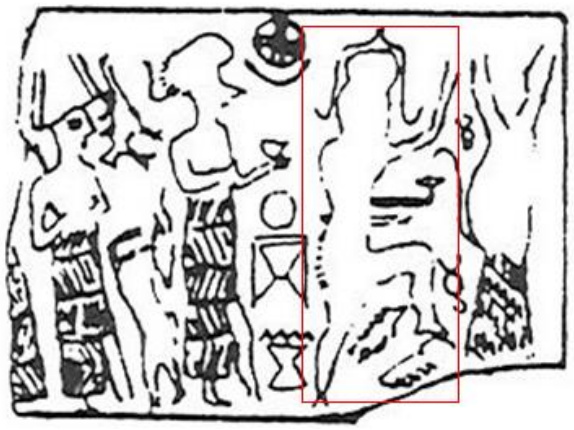

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 65, CS 679)

Levha 21

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 394)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 358)

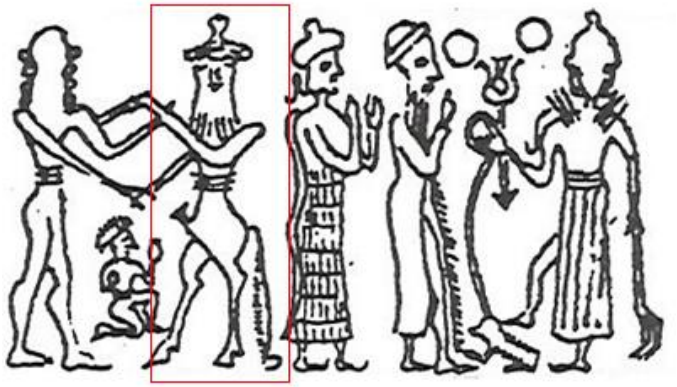

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 3, CS 17)

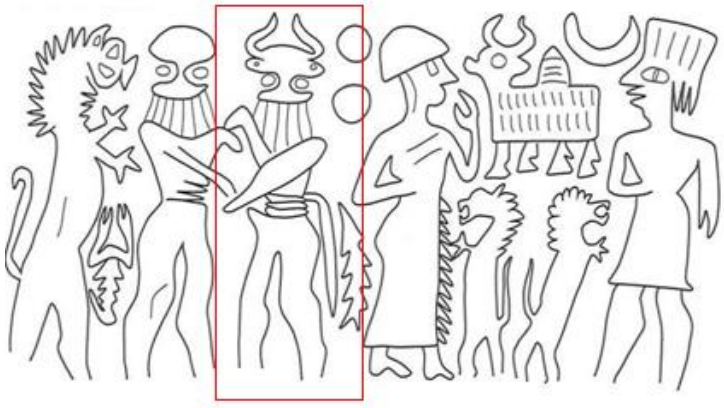
Levha 22

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam **(**Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 586)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 632)

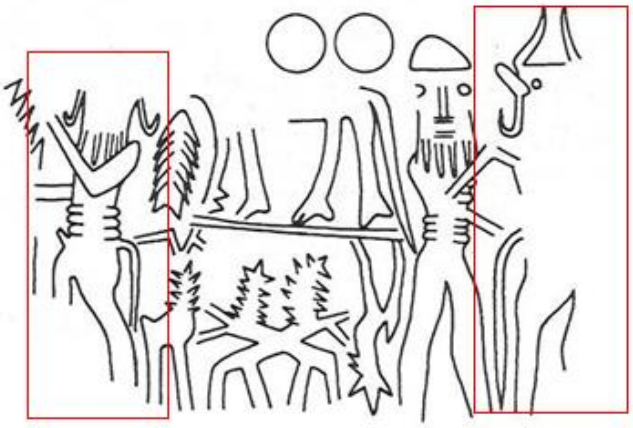

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 63, CS 665)

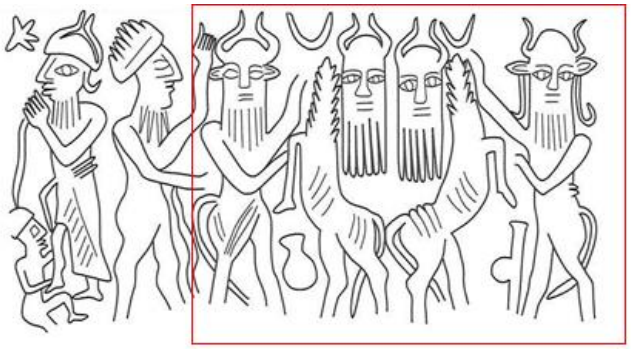
Levha 23

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 508)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 11, CS 61)

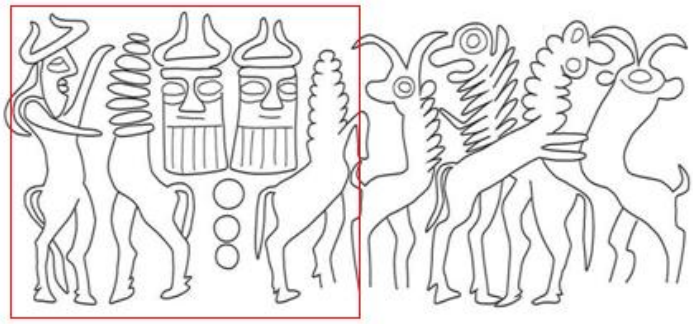

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar, Tip: I.B.3.b. Heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 38, CS 482)

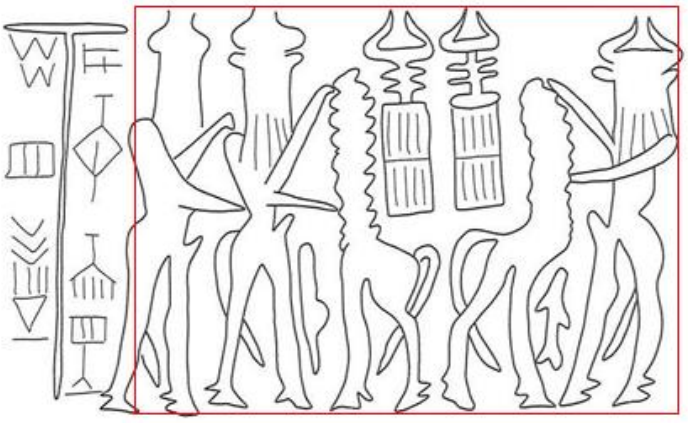
Levha 24

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 61, CS 650)

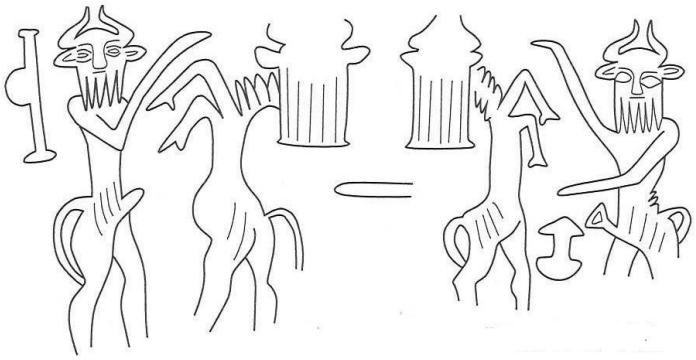

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 72, CS 733)

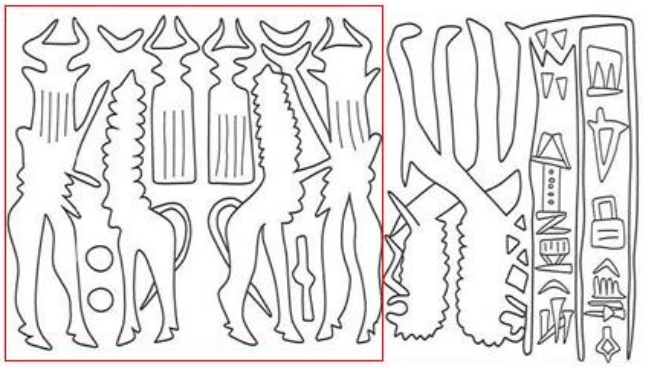

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 79, CS 787)

Levha 25

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 80, CS 797)

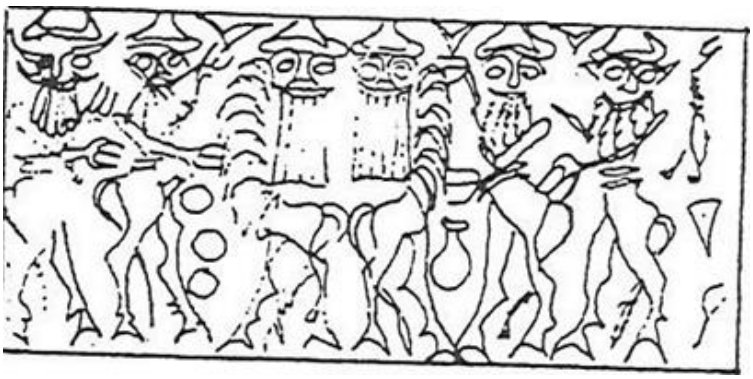

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 23, CS 371)

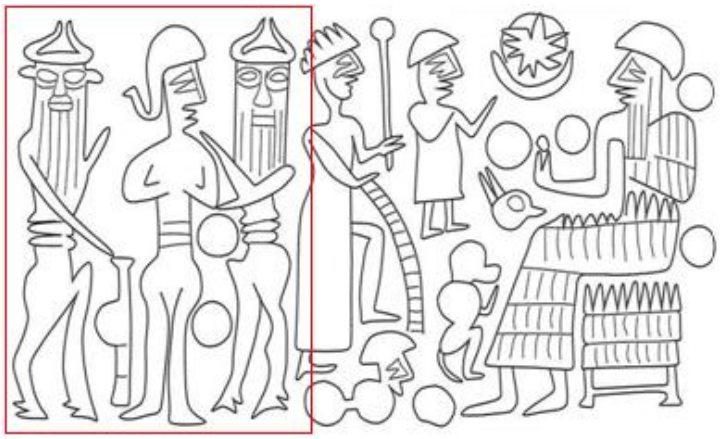

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 31, CS 428)

Levha 26

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 273)

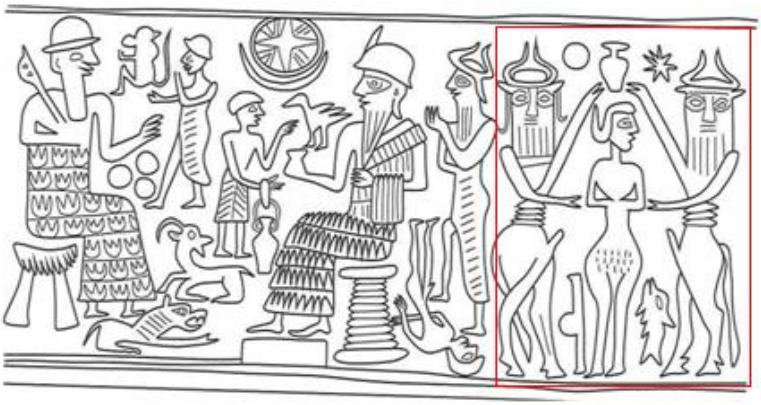

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 59, CS 636)

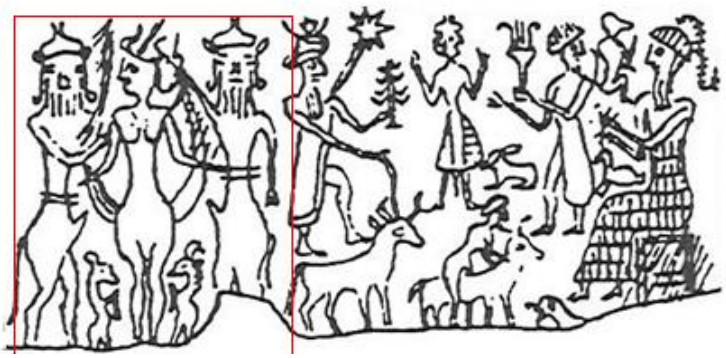

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 73, CS 744)

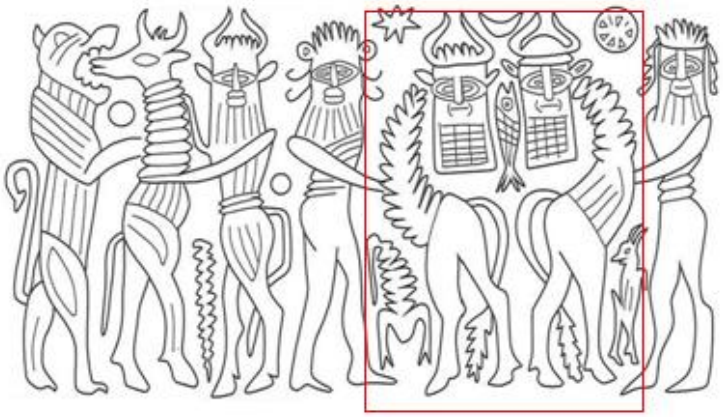
Levha 27

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 68,CS 704)

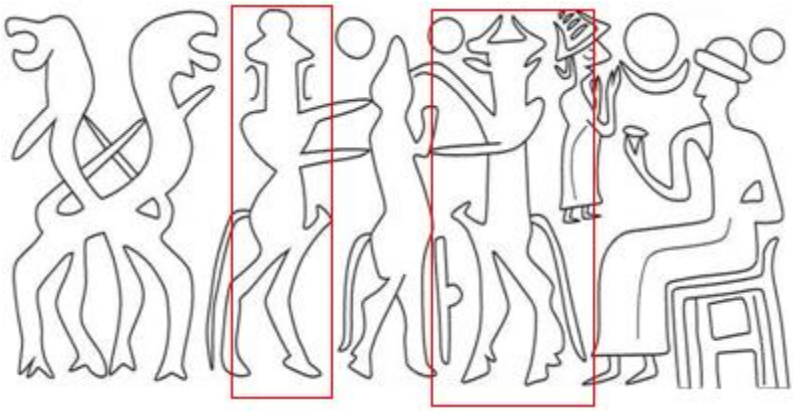

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 564)

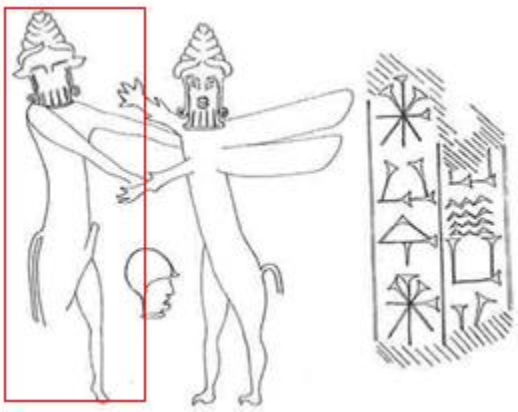

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam, Tip: I.B.3.b. Heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 29, CS 416)

Levha 28

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 84, CS 829)

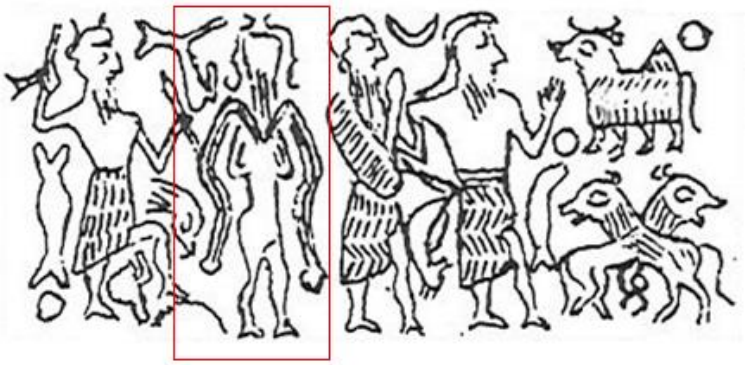

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Acemhöyük, Memur Liter-Şarrussu silindir mühür baskısı, Özgüç, 2015: 49, Res. 37)

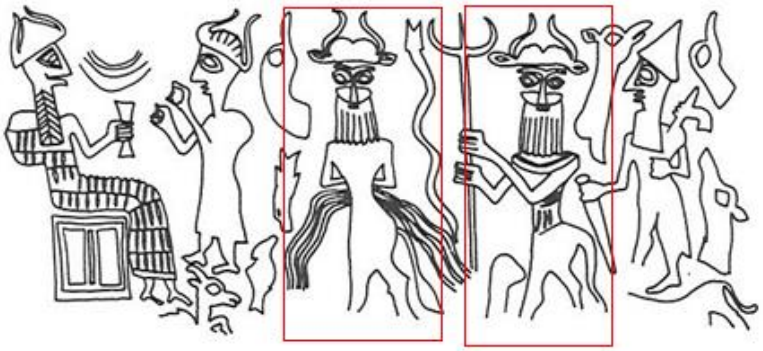

c) Tip: I.A.3.a. sulu boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 351)

Levha 29

a) Tip: I.A.3.a. sulu boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 352)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 330)

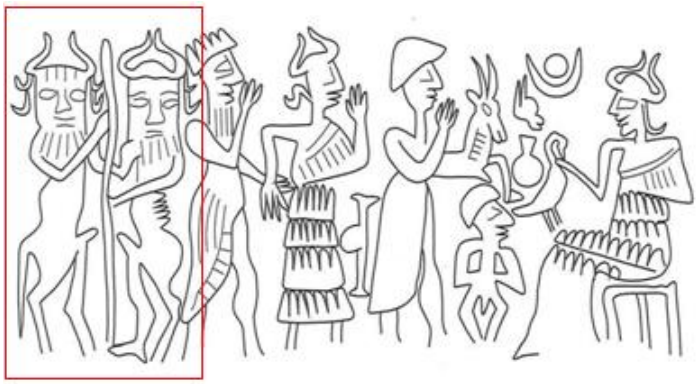

c) Tip: I.A.3.a. sulu boğa-adam (Kültepe/Kaniš, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XXIV-73)

Levha 30

a) Tip: I.A.3.a. sulu boğa-adam (Su tanrısı) (Acemhöyük, damga mühür baskısı, Özgüç, 1977: Lev. XVI-41)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam, Tip: I. A.3.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 24, CS 381)

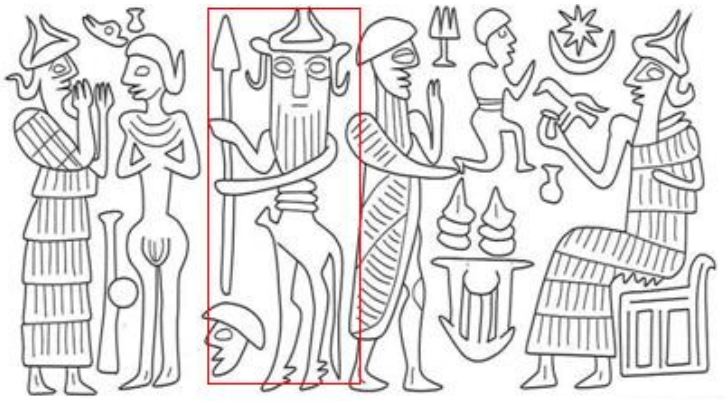

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 43, CS 524)

Levha 31

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 57, CS 620)

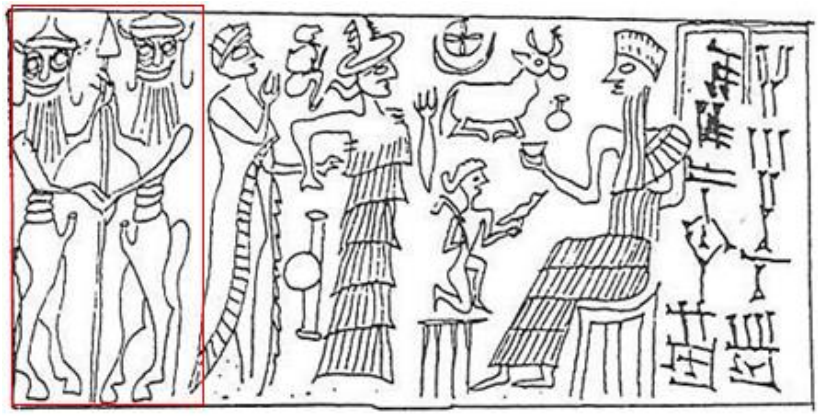

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 59, CS 638)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 77, CS 771)

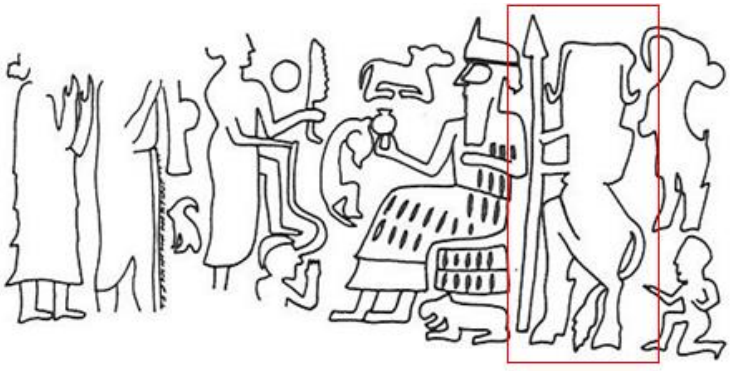
Levha 32

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 478)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 525)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 546)

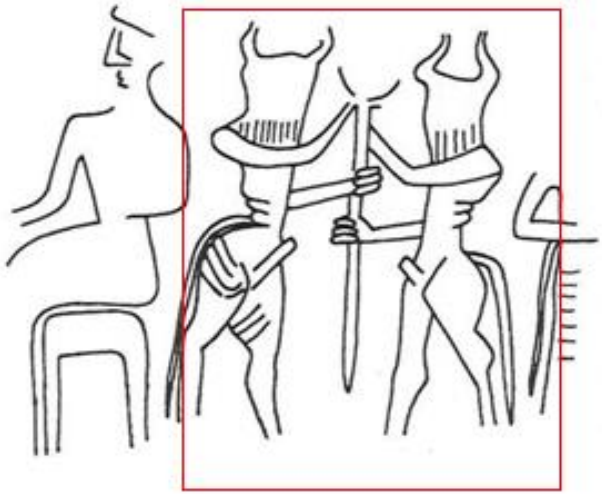
Levha 33

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 83, CS 818)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 60, CS 643)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 1, CS 5)

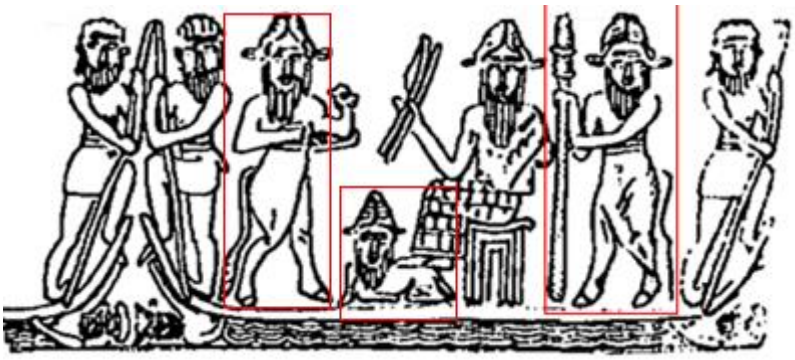
Levha 34

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XIX-57)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 510)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar, Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğa (Alişar Höyük, silindir mühür, Erkanal, 1993: Lev. 4, I-E/08)

Levha 35

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 28, CS 409)

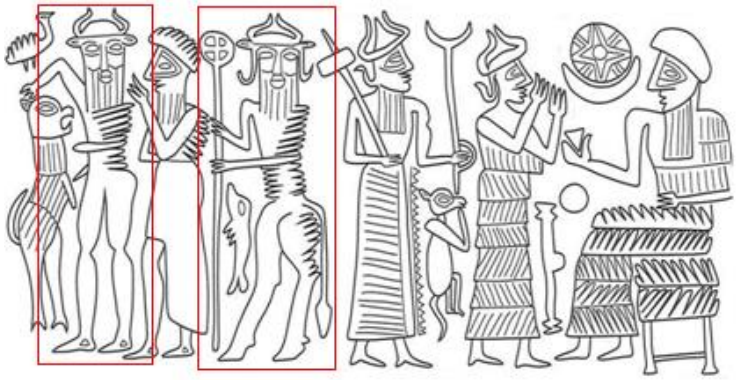

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 30, CS 423)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 47, CS 548)

Levha 36

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam, Tip: I.A.2.a. Boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 58, CS 626)

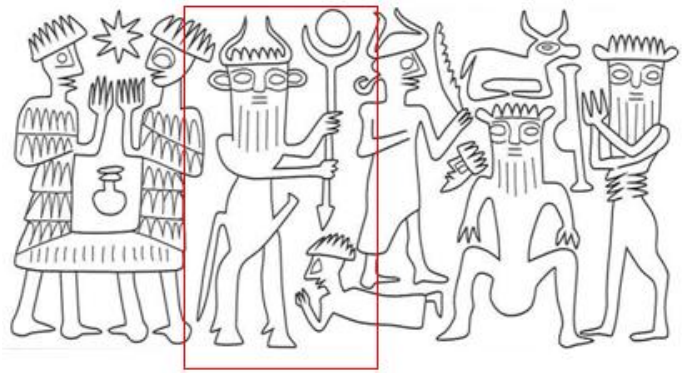

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 59, CS 637)

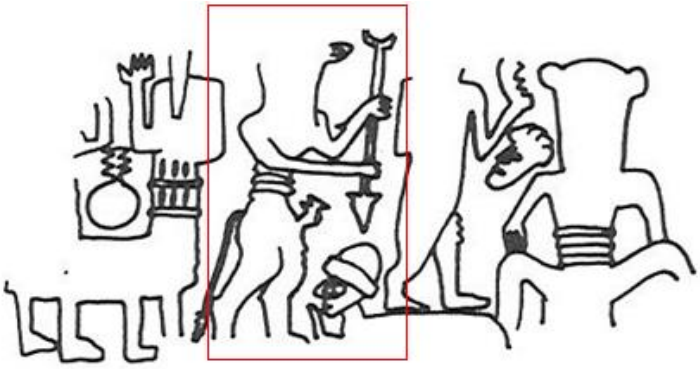

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 67, CS 695)

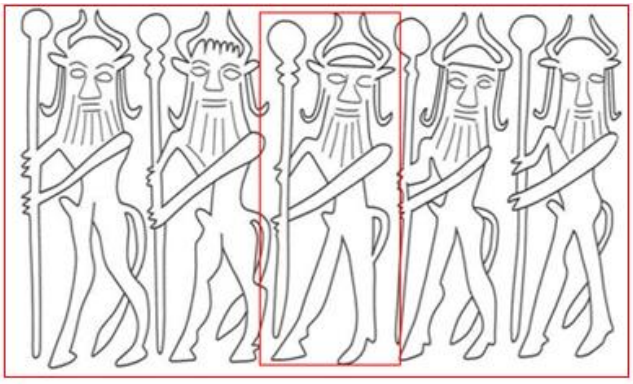
Levha 37

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 86, CS 839)

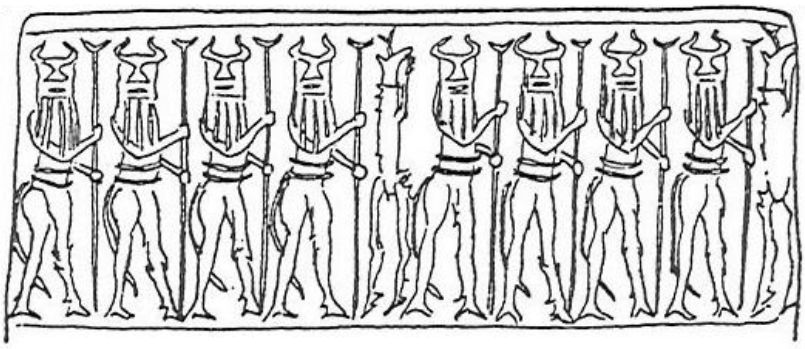

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 554)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar, Tip: I.A.3.b. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 61, CS 653)

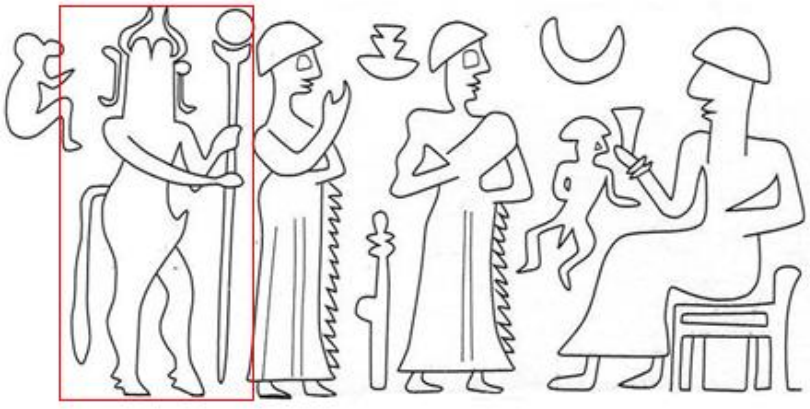
Levha 38

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 148)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 48, CS 556)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 87, CS 850)

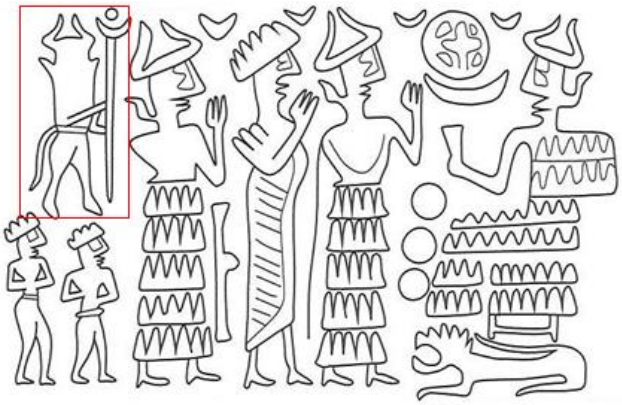
Levha 39

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Matouš, 1962: Pl. CXXVIII-Ka 643B; Teissier, 1994: No. 612)

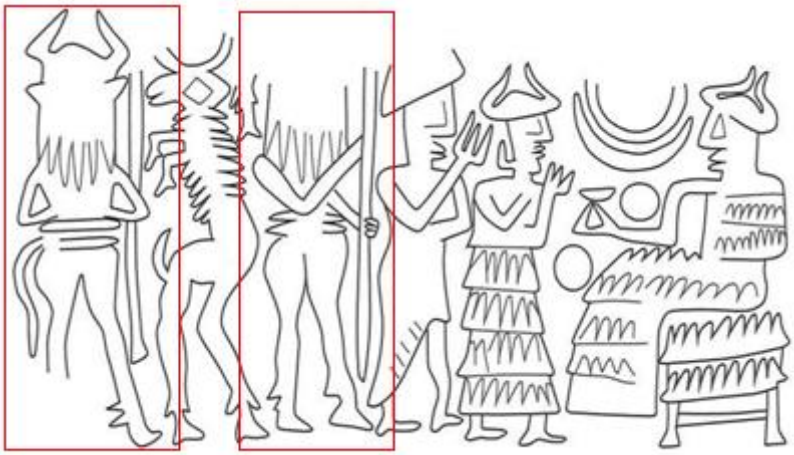

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 14, CS 83)

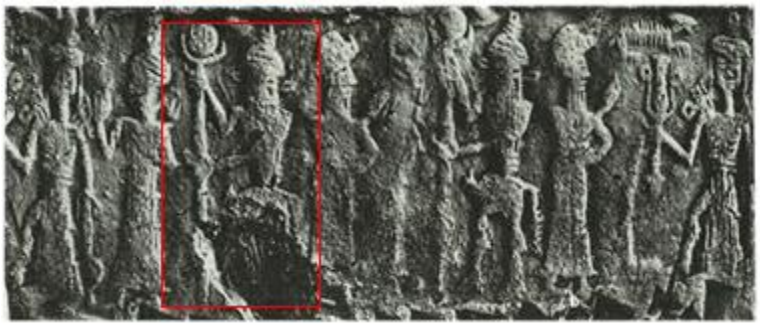

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 39, CS 490)

Levha 40

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 39, CS 493)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniš Ib katı, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1968: XV-B)

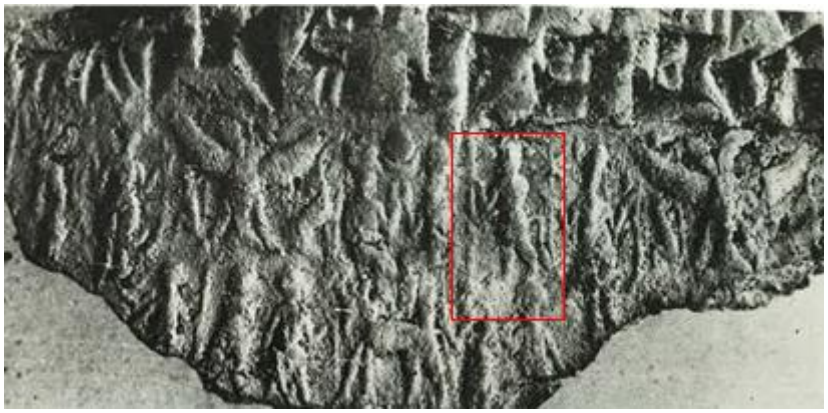

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniš, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. I-2)

Levha 41

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniš Ib katı, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1968: XXII-2)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniš Ib katı, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1968: XXV-1)

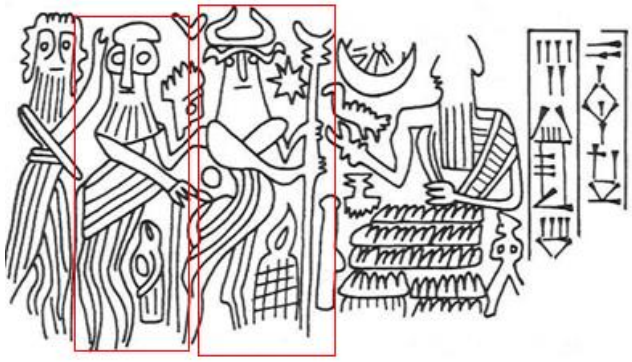

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniš Ib katı, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1968: XXV-3)

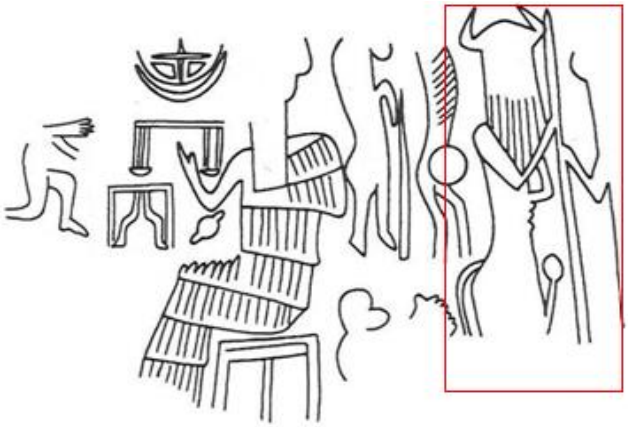
Levha 42

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 39, CS 492)

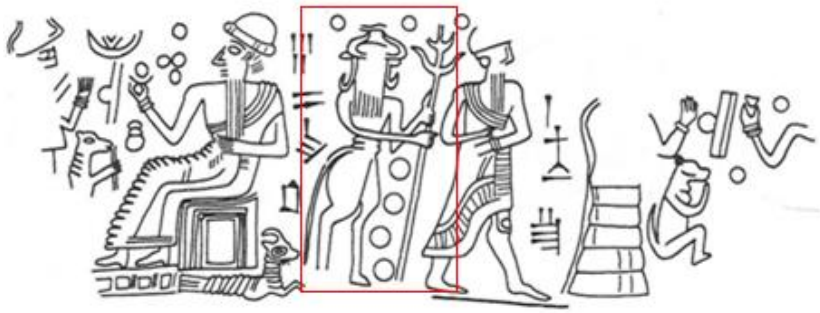

b) Boğa-adam Tip: I. A.4. (olabilir), boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 13, CS 77)

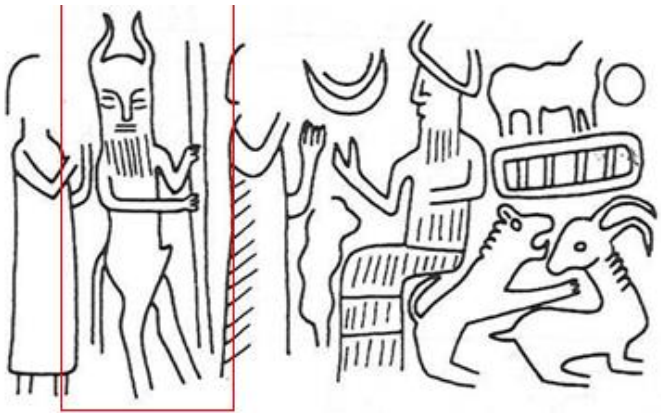

c) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 21, CS 117)

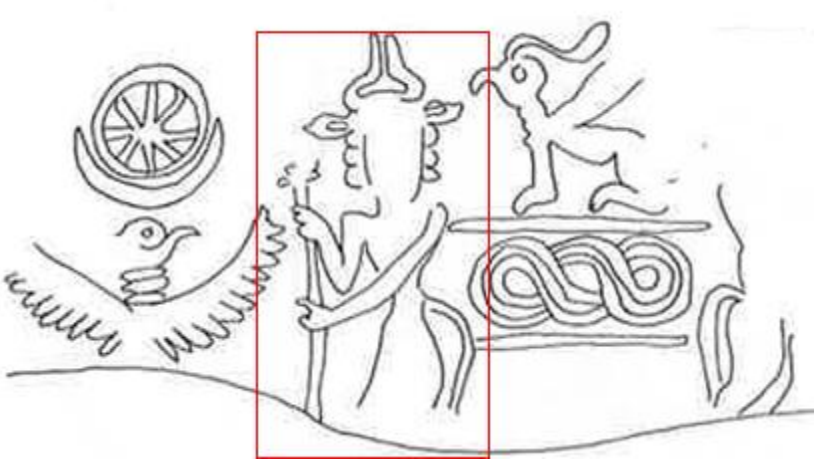
Levha 43

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 7, CS 44)

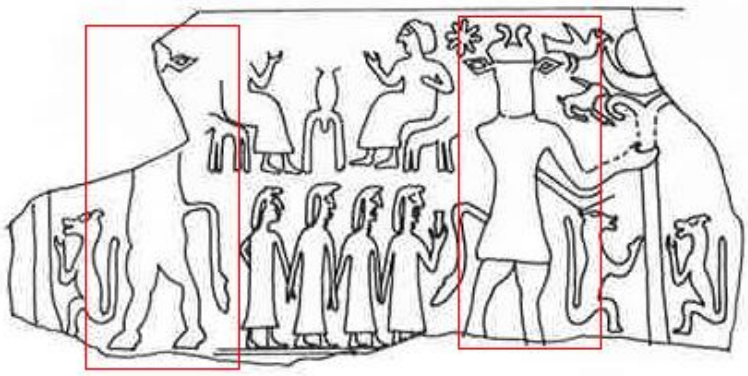

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 14, CS 86)

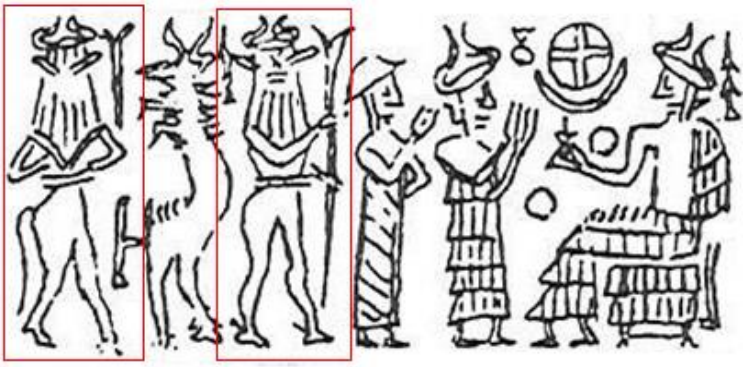

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Erkanal, 1993: Lev. 25, VII-A/01)

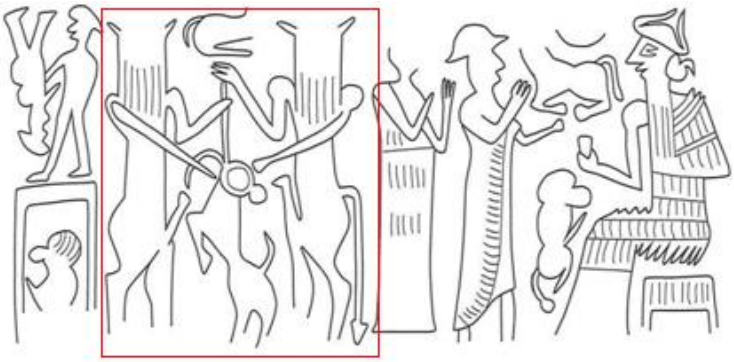
Levha 44

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Erkanal, 1993: Lev. XV, II-a/01)

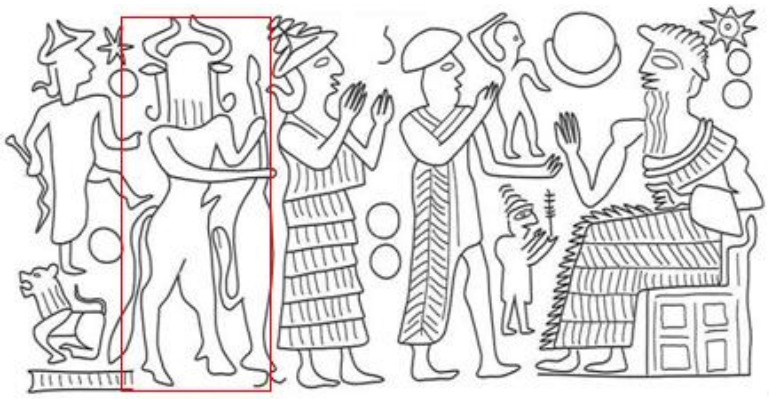

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 467)

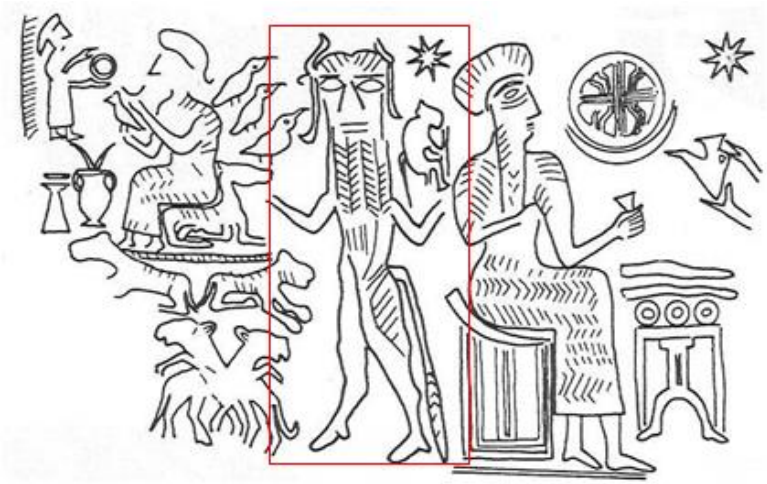

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 56, CS 612)

Levha 45

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 65, CS 678)

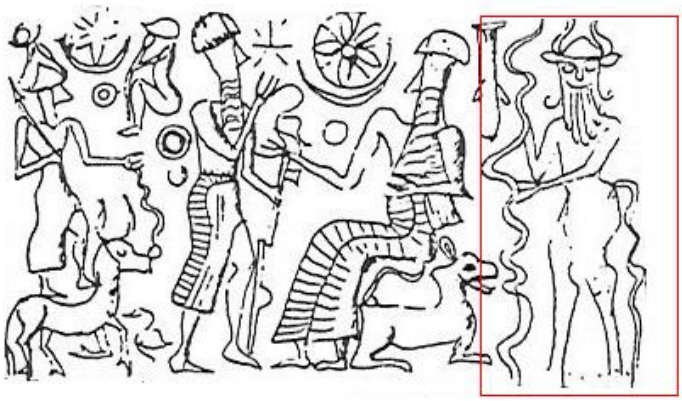

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 41, CS 250)

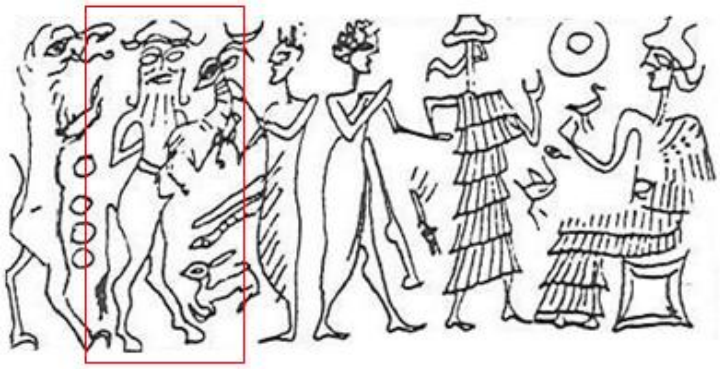

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 303)

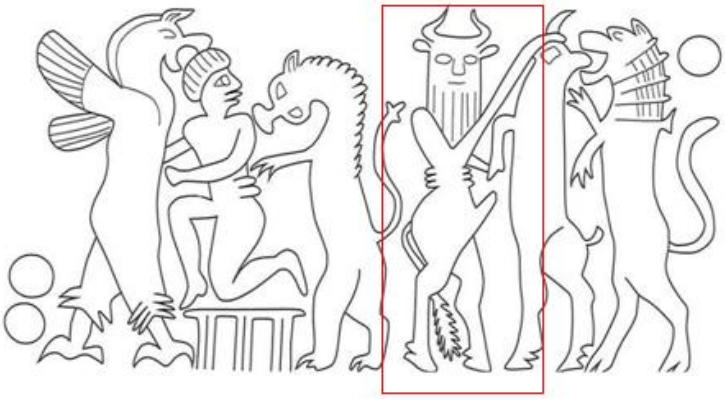
Levha 46

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 343)

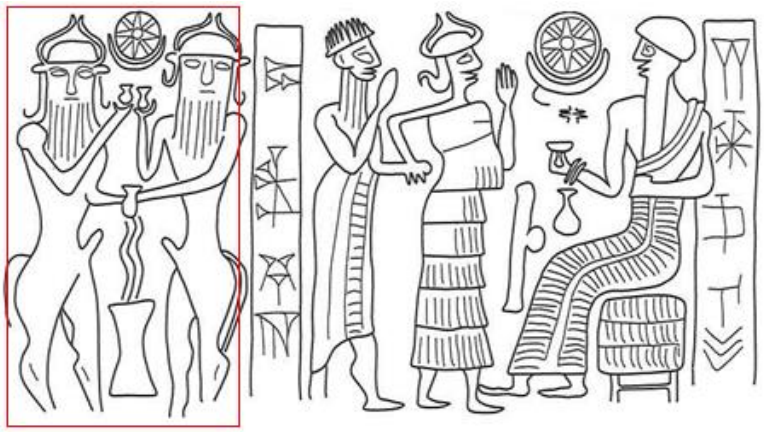

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 481)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 39, CS 495)

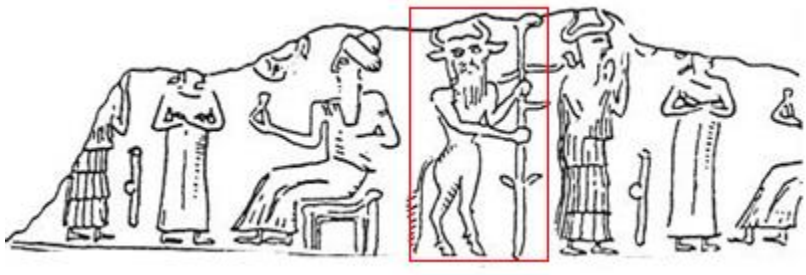
Levha 47

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 28, CS 408)

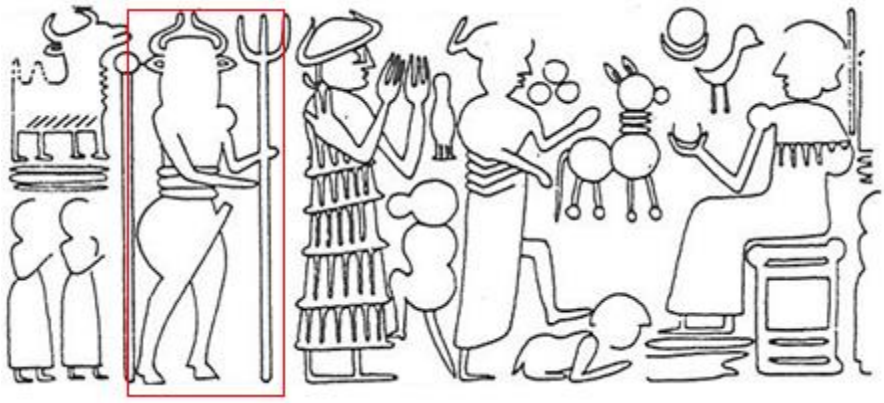

b) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman, Tip: I.A.3.a. boğa-adam, Tip: I.D. insan kollu ve sırtı konili boğa (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. IVX-40)

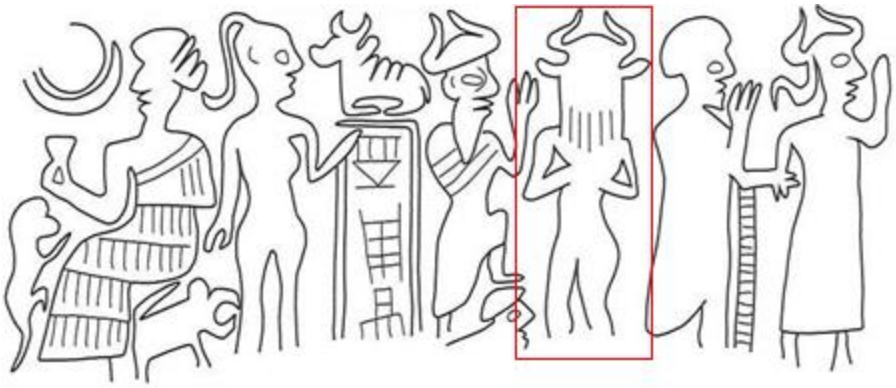

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 138)

Levha 48

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 547)

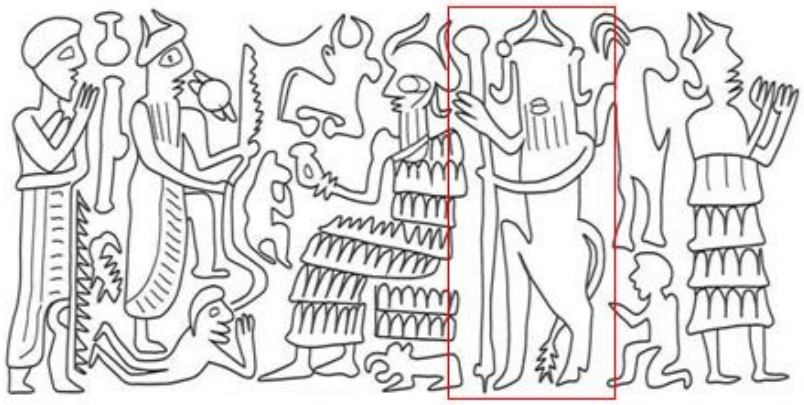

b) Tip: I.A.2.a. boğa boynuzlu ve kulaklı adam-kahraman/çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, Özgüç, 2006: Lev. 35, CS 460)

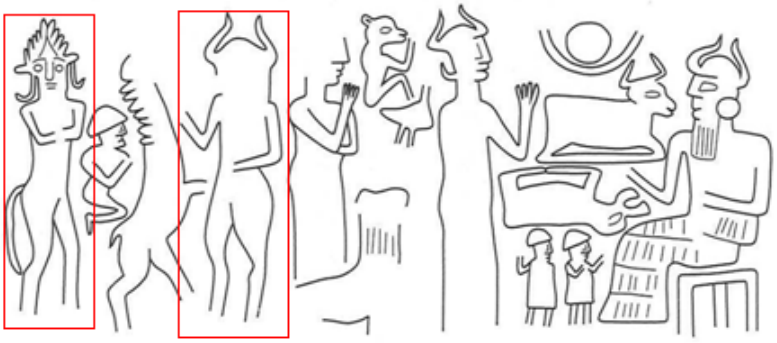

c) Tip: I.A.3.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 7, CS 291)

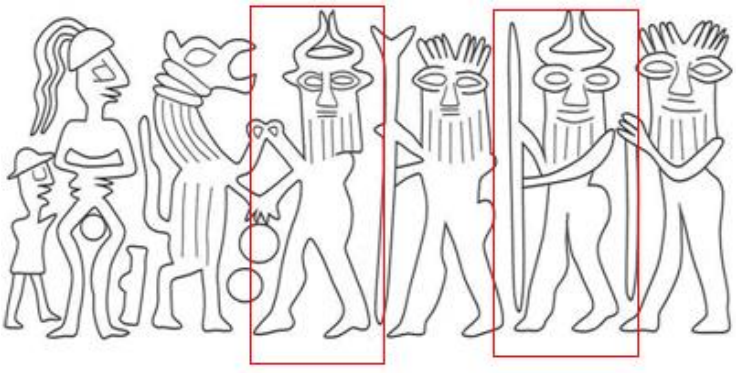
Levha 49

a) Tip: I.A.3.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 31, CS 430)

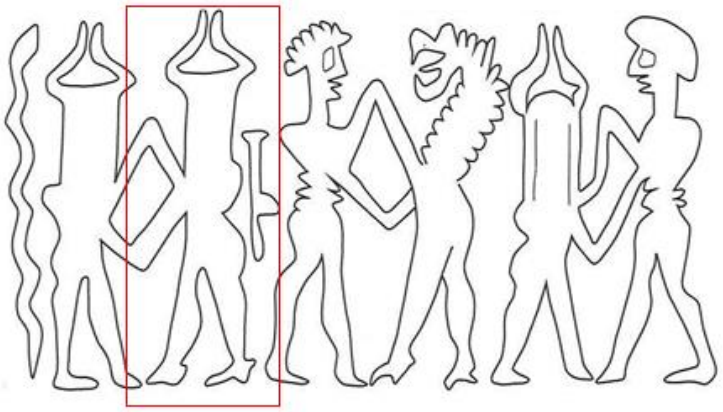

b) Tip: I.A.2.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 38, CS 488)

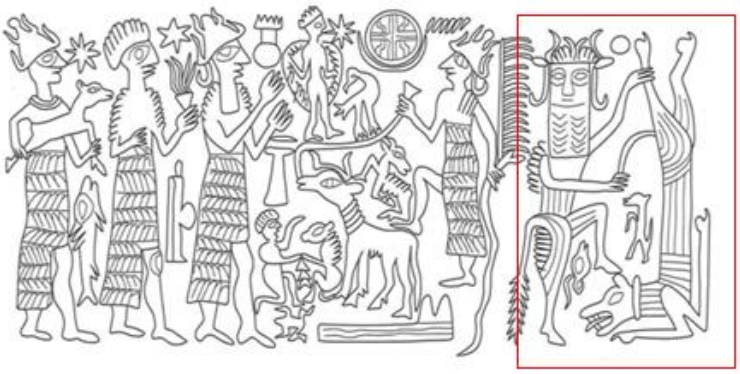

c) Tip: I.A.3.b. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 40, CS 501)

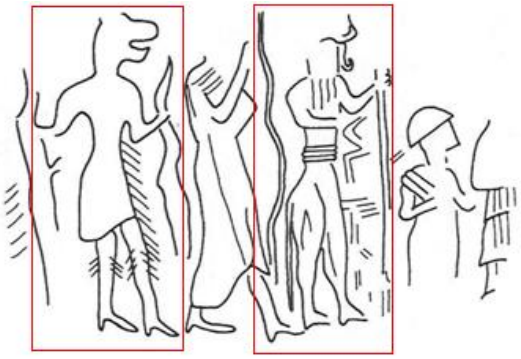
Levha 50

a) Tip: I. A.3.b. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 64, CS 671)

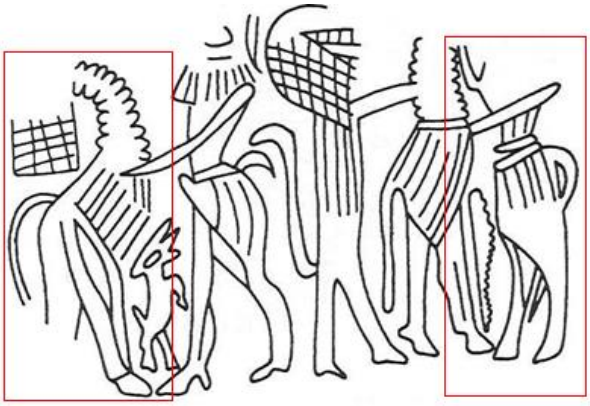

b) Tip: I.A.3.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 74, CS 748)

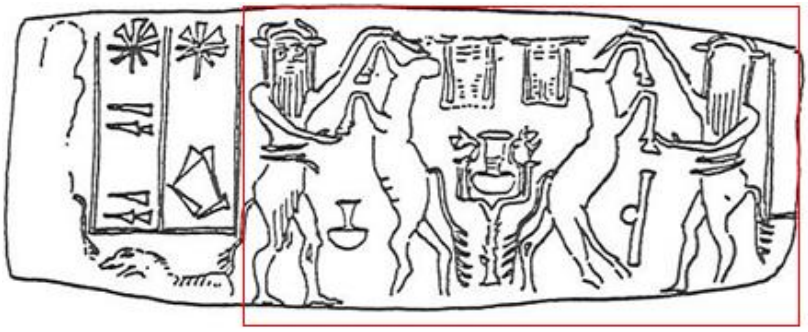

c) Tip: II.A.1. aslan-adam, boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 2, CS 14)

Levha 51

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam, Tip: I.B.3.a. kuşarikku (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 13, CS 74)

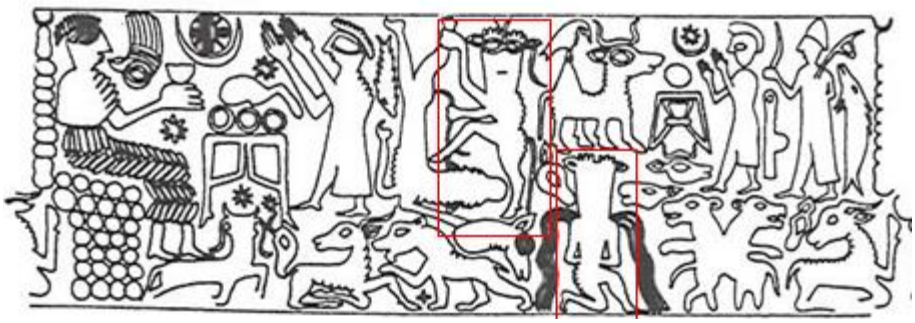

b) Tip: I.A.3.b. boğa-adamlar, Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 638)

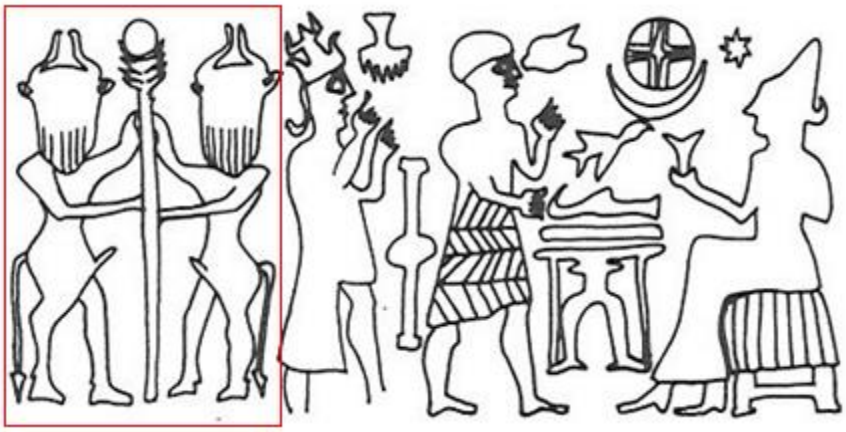

c) Tip: I.A.3.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 296)

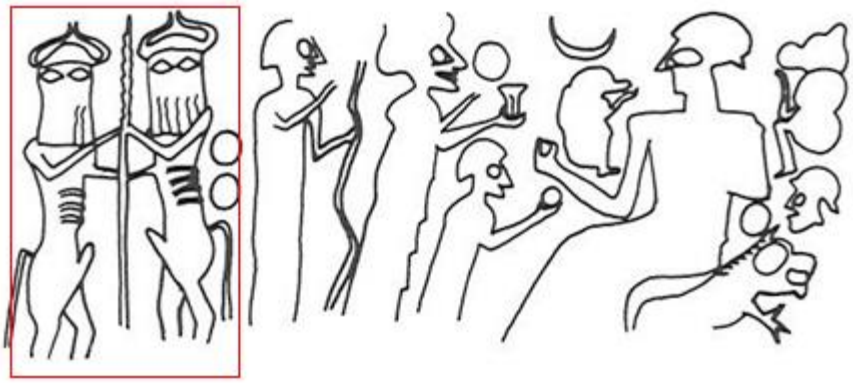
Levha 52

a) Tip: I.A.3.b. boğa-adam, Tip: I.A.2.a. sulu çıplak kahraman (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 328)

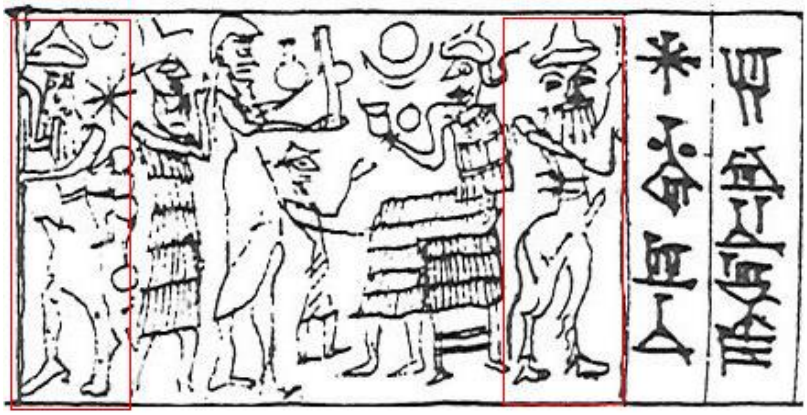

b) Tip: I.A.3.b. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 331)

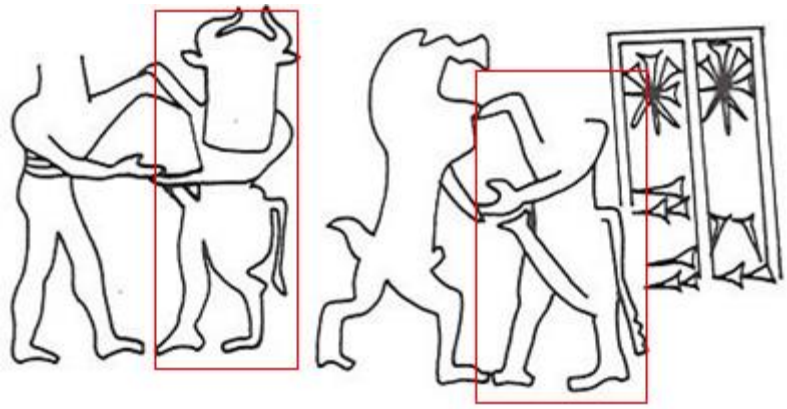

c) Tip: I.A.3.b. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Matouš, 1962: Pl. CXXVIII-Ka643B; Teissier, 1994: No. 509)

Levha 53

a) Tip: I.A.3.b. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 521)

b) Tip: I.A.3.b. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 636)

c) Tip: I.A.3.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 498)

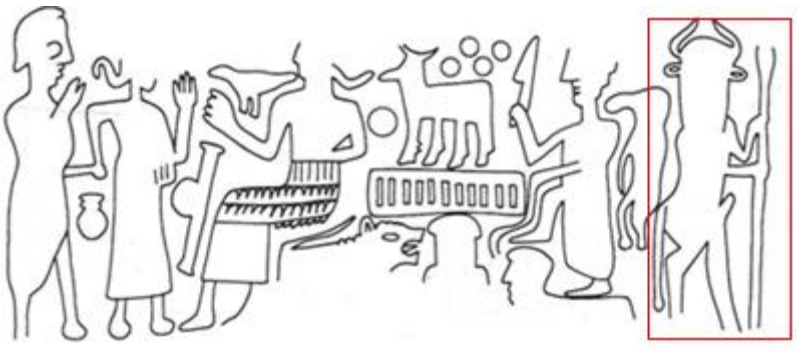
Levha 54

a) Tip: I.A.3.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994:No. 541)

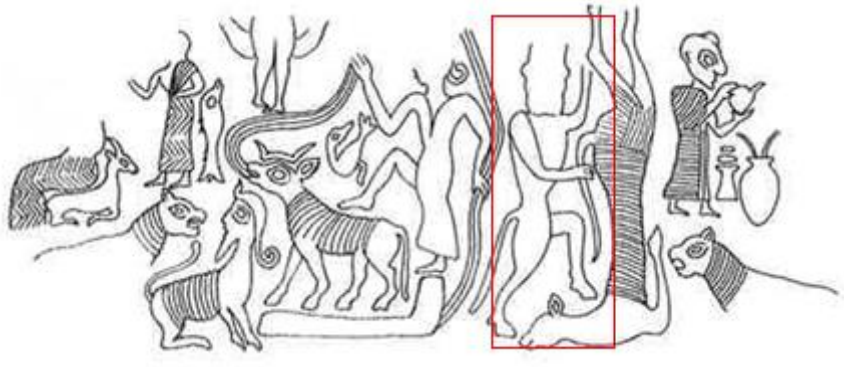

b) Tip: I.A.3.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, Zigigi'nin silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 542)

c) Tip: I.A.3.b. boğa-adam (Şu-Kübum ve İli-bani'nin mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 6, CS 37)

Levha 55

a) Tip: I. A.3.b. boğa-adam (Acemhöyük, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2015: 153, Res. 119)

b) Tip: I. A.3.a. boğa-adam, Tip: I. A.3.b. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. CS 790)

c) Tip: I. A.4. boğa-adam (Kültepe/Kaniš, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XXVII-83)

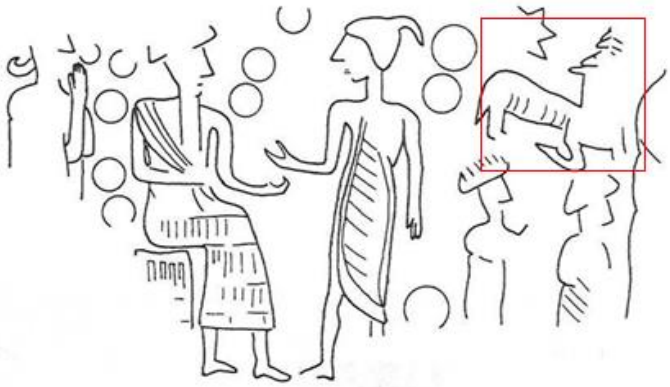
Levha 56

a) Tip: I. A.4. (New York Metropolitan Museum'da bulunan Acemhöyük kökenli boğa-adam, Laperouse, 2008: 90)

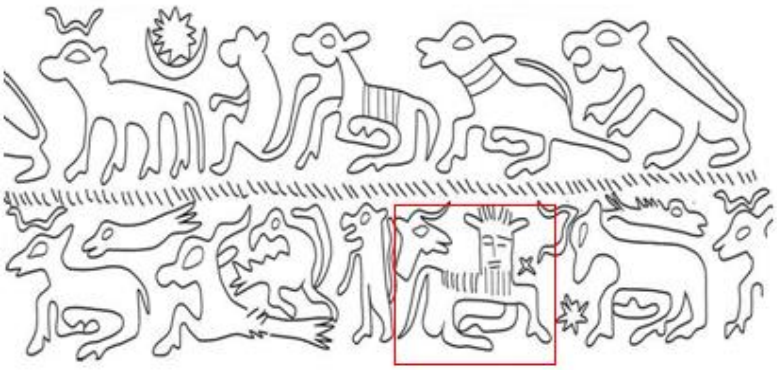

b) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğa (Alişar Höyük, silindir mühür, Erkanal, 1993: Lev. 16, II-E/01)

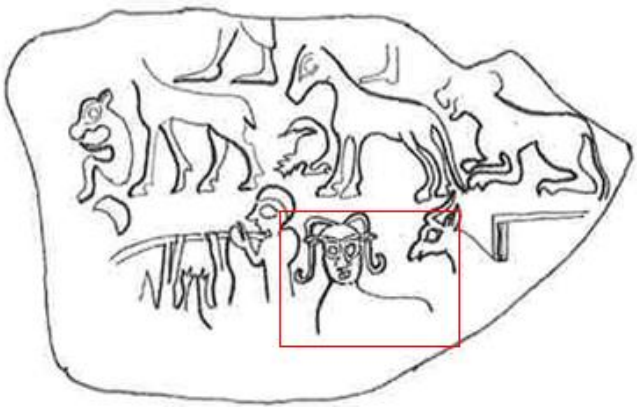

c) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğa (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 41, CS 248)

Levha 57

a) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğa (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 6, CS 285)

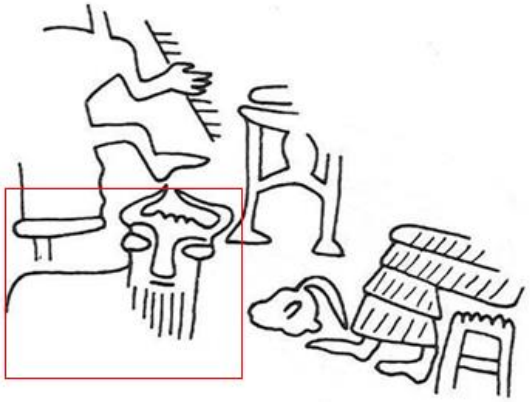

b) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğa (Acemhöyük, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2015: 156, Res. 121)

c) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğa (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 85, CS 830)

Levha 58

a) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğa (Kültepe/Kaniş II. kat, Aššur-tab'ın oğlu Hurašanum'un silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 3, CS 21)

b) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğa (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 209)

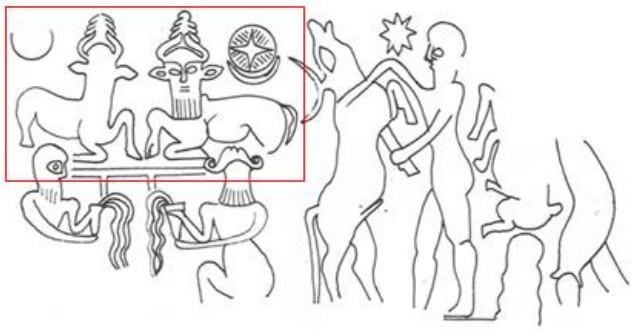

c) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğa (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 628)

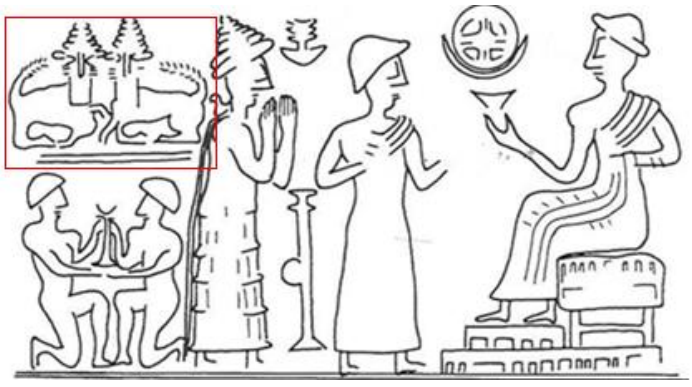
Levha 59

a) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğa (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XXIII-69)

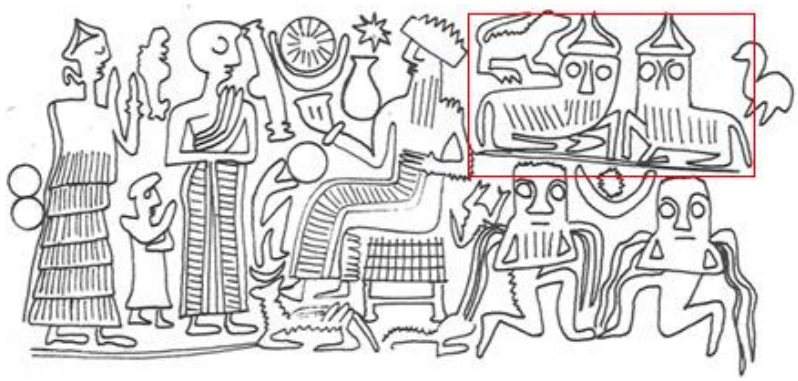

b) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğalar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 4, CS 25)

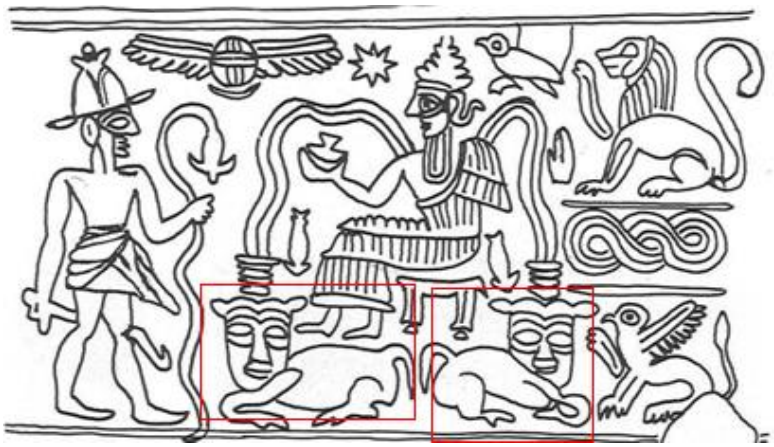

c) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğalar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 36, CS 226)

Levha 60

a) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğalar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 22, CS 127)

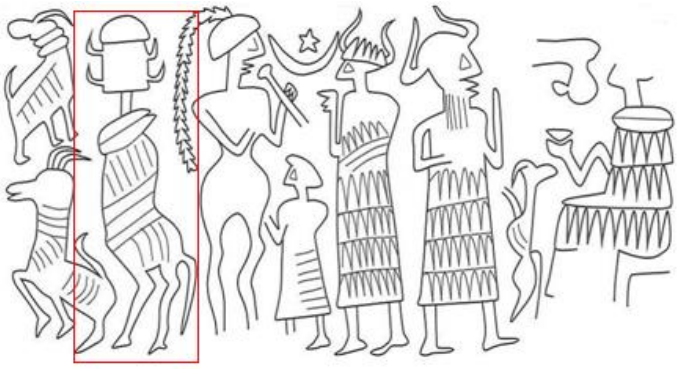

b) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğalar (Sadberk Hanım Müzesi, silindir mühür, Öztan, 1993: Pl. 91, 3a-b)

c) Tip: I.B.1. oturan insan başlı boğalar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 192)

Levha 61

a) Tip: I.B.2. ayakta duran insan başlı boğa (Kültepe/Kaniş II. kat silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 81, CS 801)

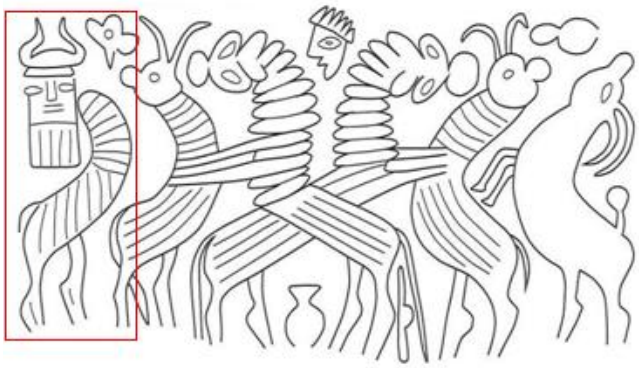

b) Tip: I.B.2. ayakta duran insan başlı boğa (Kültepe/Kaniş II. kat silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 175)

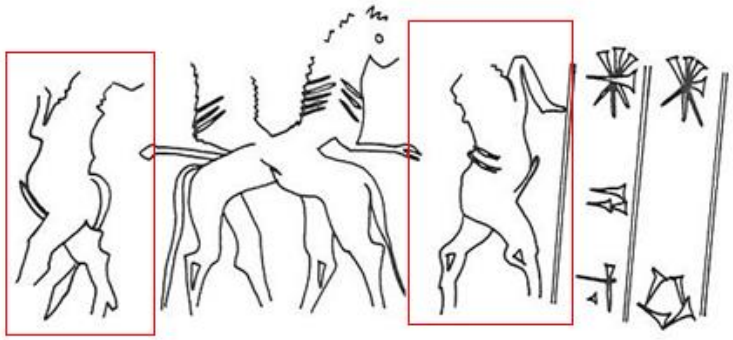

c) Tip: I.B.2. ayakta duran insan başlı boğa (Acemhöyük, damga mühür baskısı, Özgüç, 1977: Lev. XVI-40)

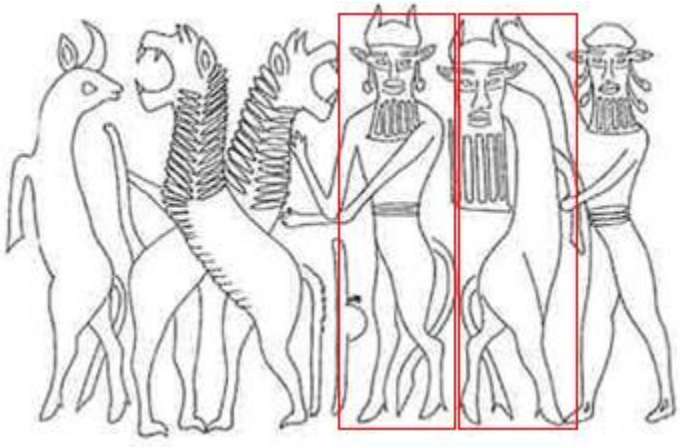
Levha 62

a) Tip: I.B.3.a. kuşarikku (Kültepe/Kaniş II. kat silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 67, CS 699)

b) Tip: I.B.3.a. kuşarikku (Kültepe/Kaniş II. kat silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 644)

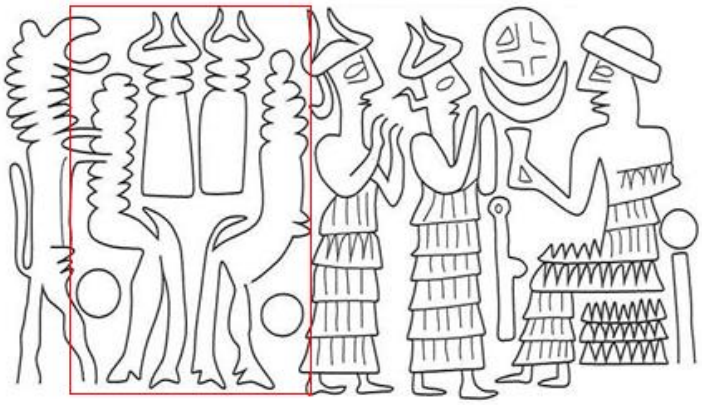

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam, Tip: I. B.3.a. kuşarikku (Acemhöyük, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2015: 67, Res. 43)

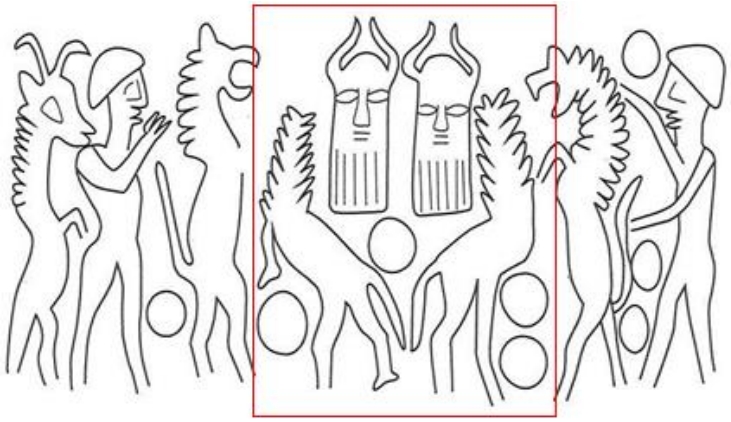
Levha 63

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 33, CS 447)

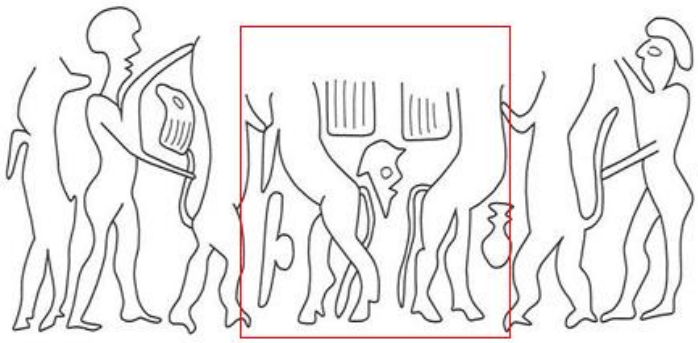

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 83, CS 817)

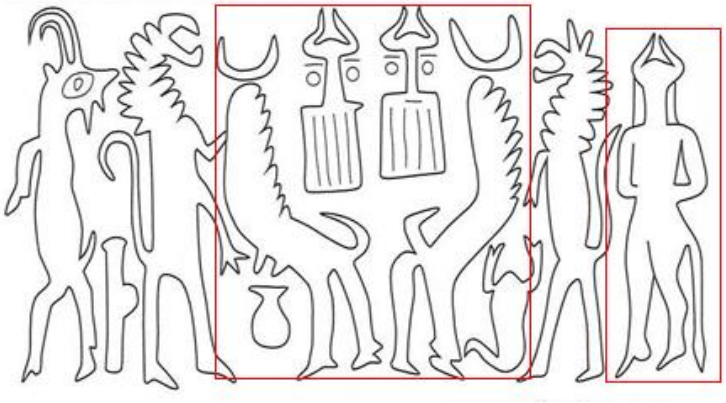

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 25, CS 389)

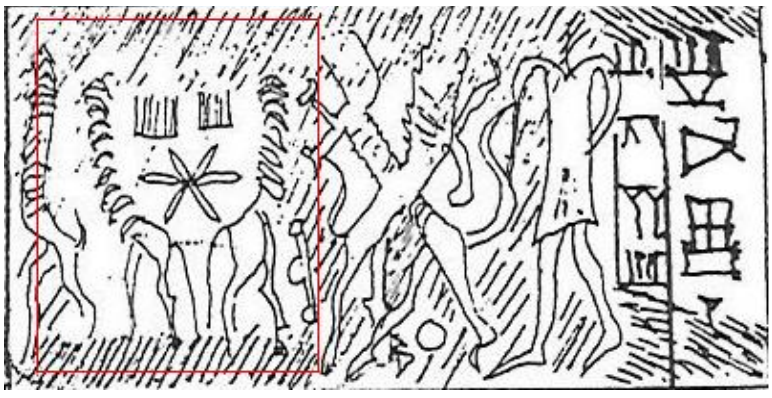
Levha 64

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 35, CS 459)

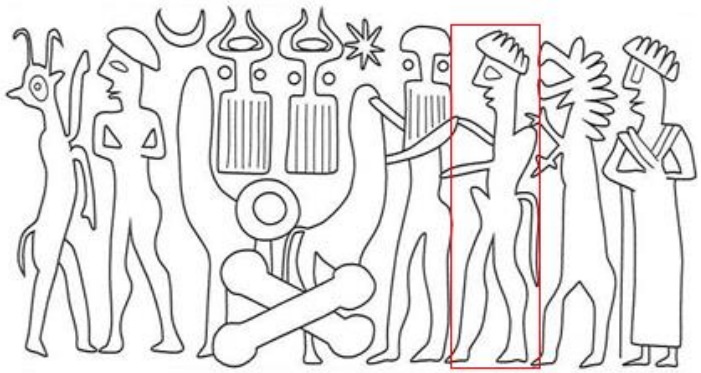

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti, boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 29, CS 417)

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 248)

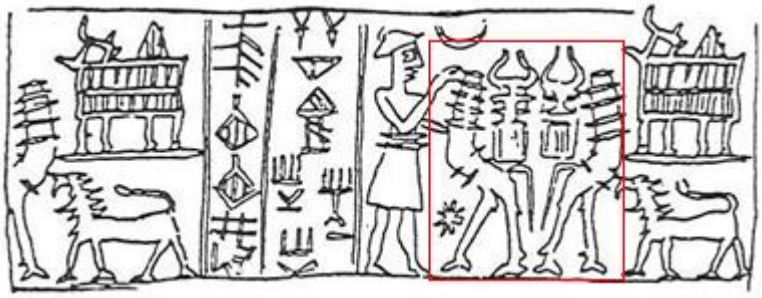
Levha 65

a) Tip: I.A.4. boğa-adam, Tip: I. B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 45, CS 534)

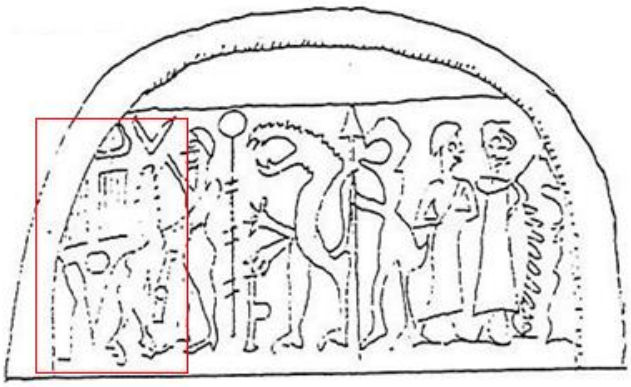

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 33, CS 203)

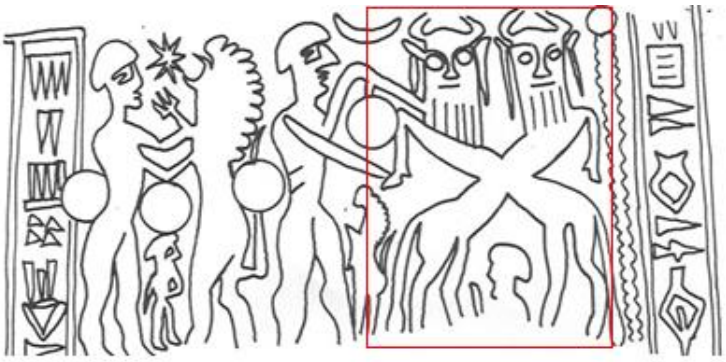

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 247)

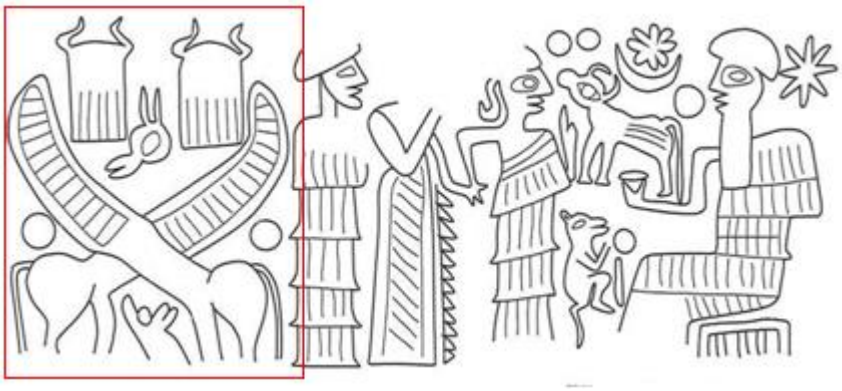
Levha 66

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 255b)

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat Šuli'nin oğlu Amur-Aššur'un silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 14, CS 87)

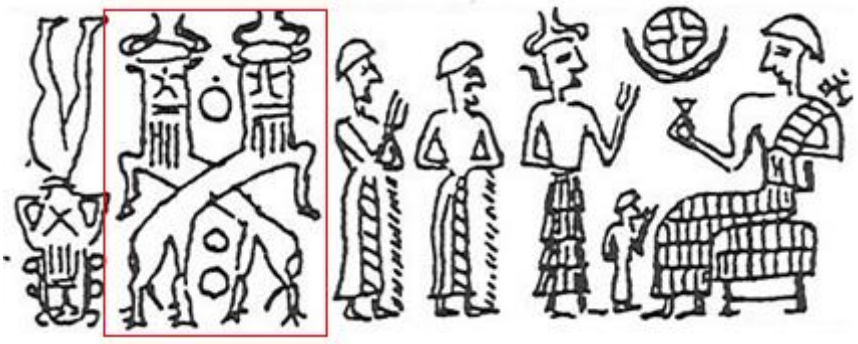

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 68, CS 701)

Levha 67

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 37, CS 230)

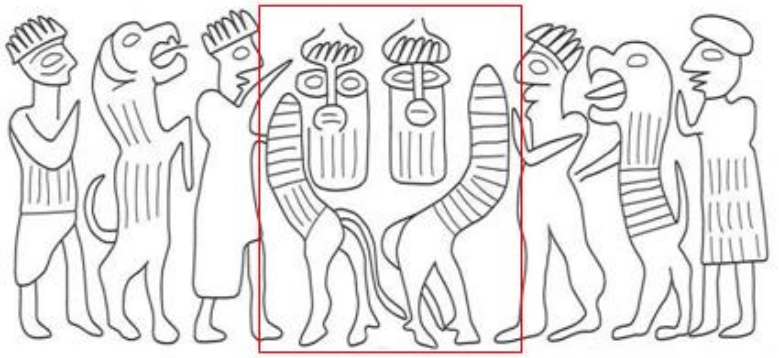

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 157)

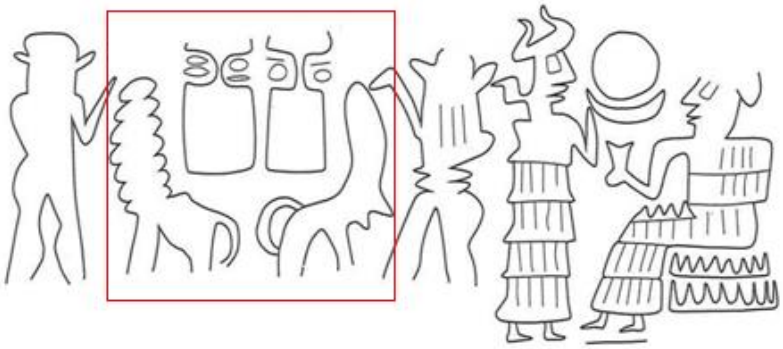

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Acemhöyük, damga mühür baskısı, Özgüç, 1991: 308)

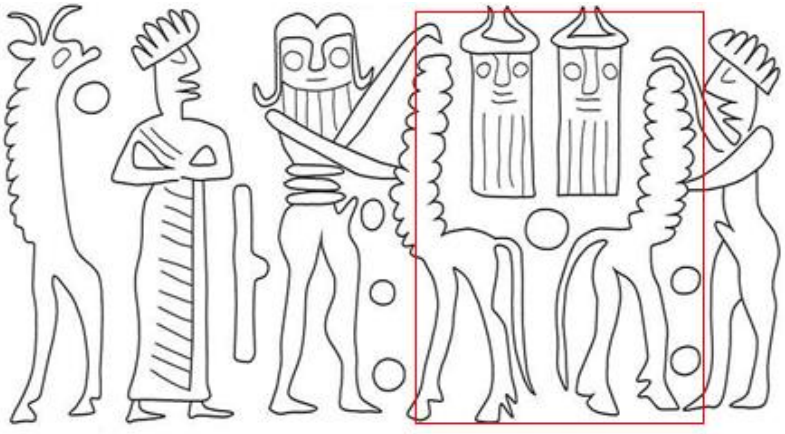
Levha 68

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 21, CS 354)

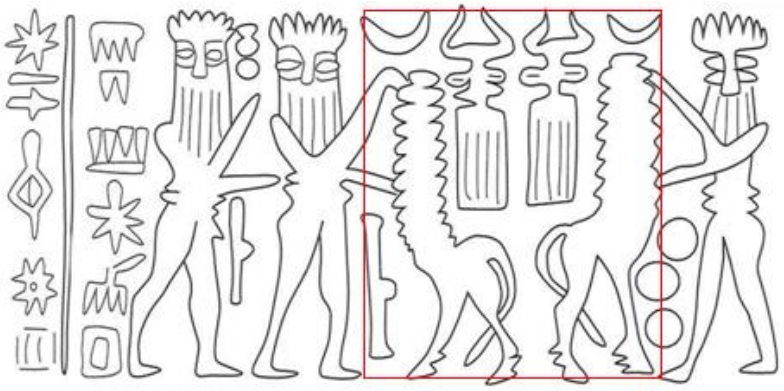

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 48, CS 558)

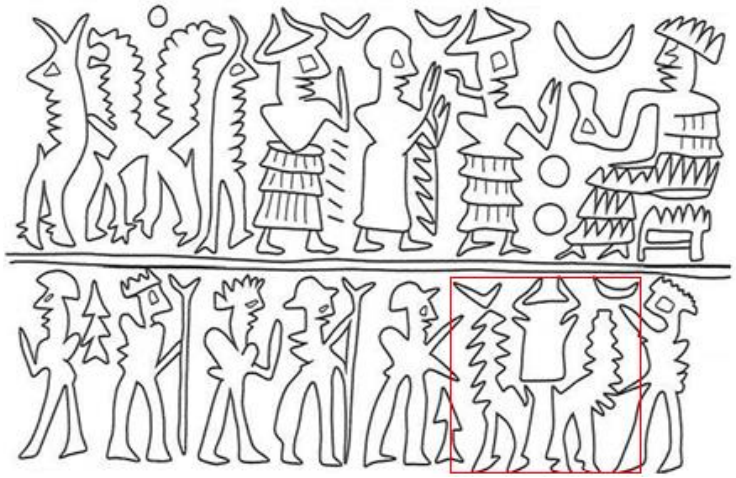

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 50, CS 576)

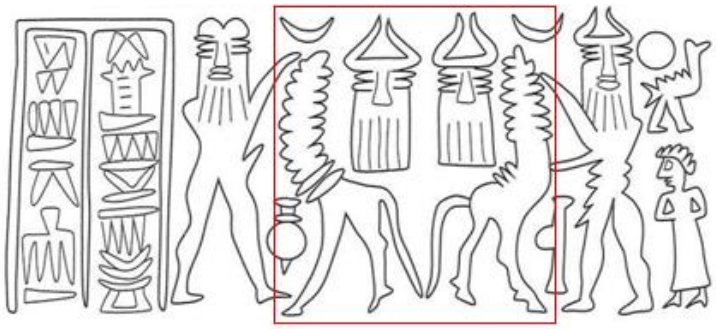
Levha 69

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 54, CS 601)

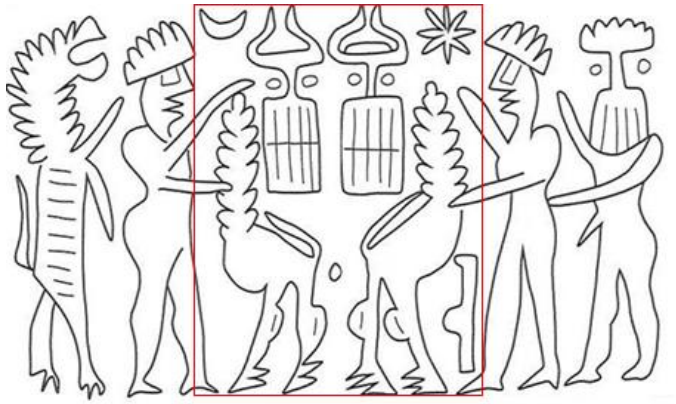

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 66, CS 686)

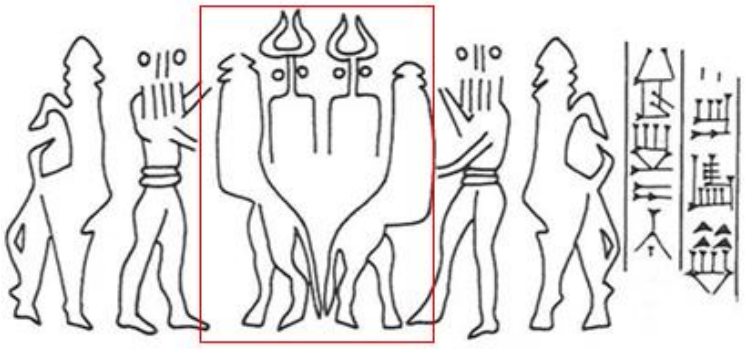

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 67, CS 693)

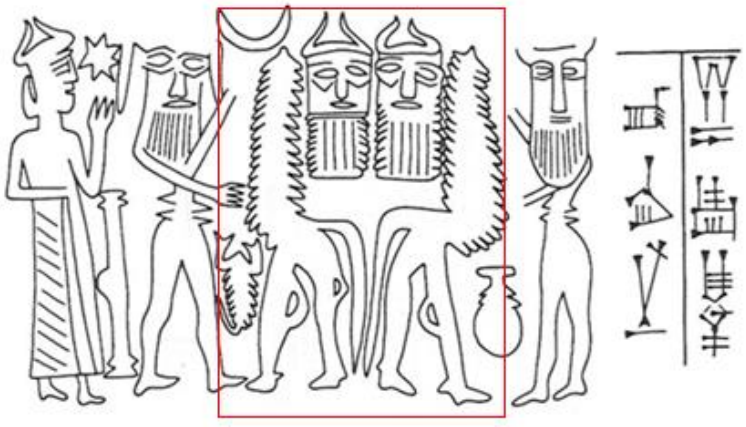
Levha 70

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 73, CS 740)

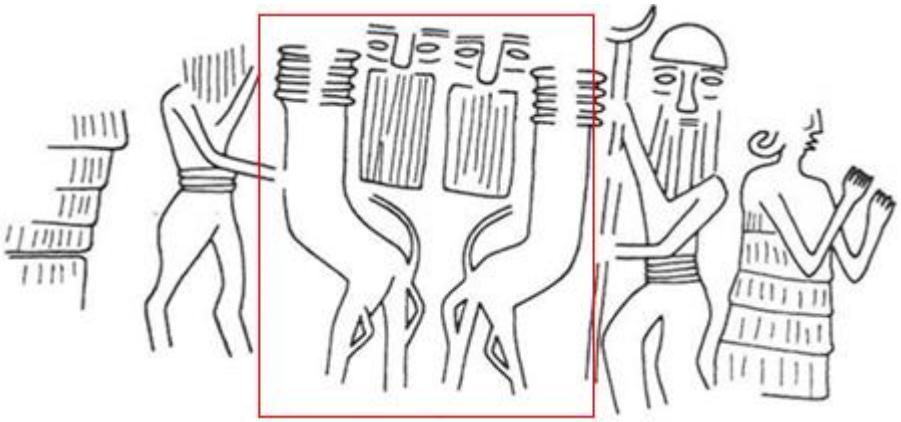

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 12, CS 69)

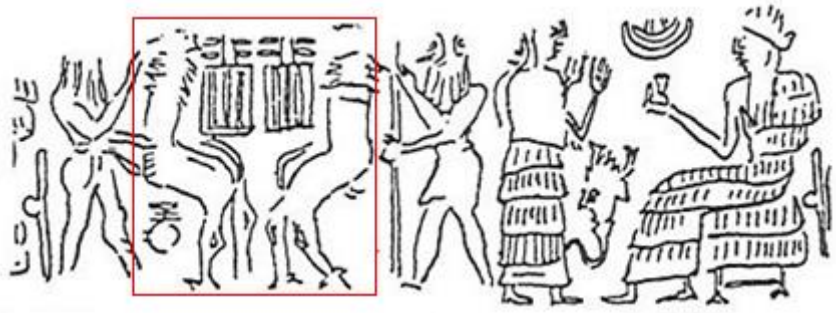

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 24, CS 137)

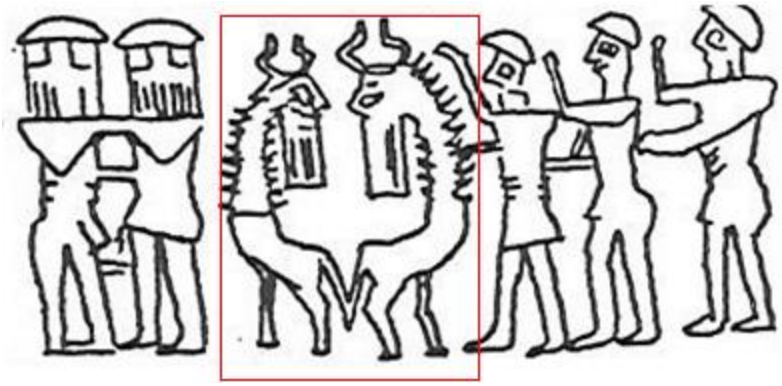
Levha 71

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 37, CS 228)

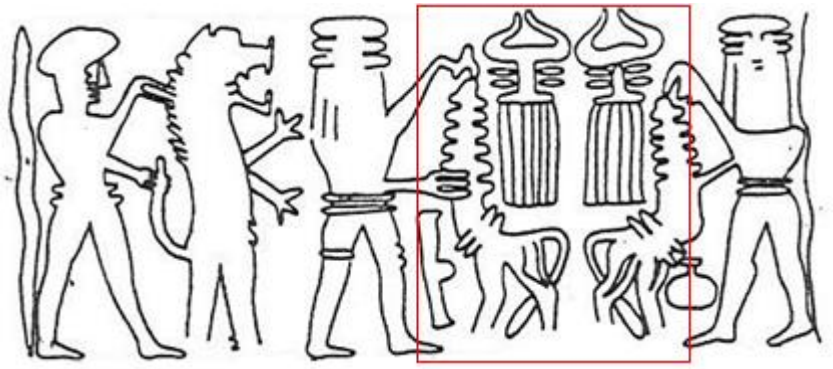

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 156)

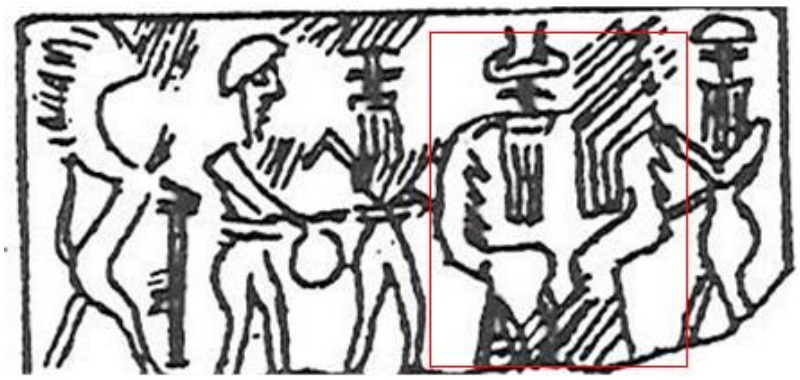

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 249)

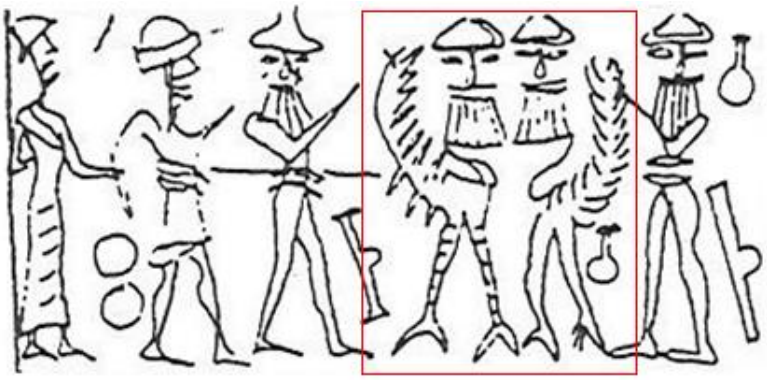
Levha 72

a) Tip: I. B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 252)

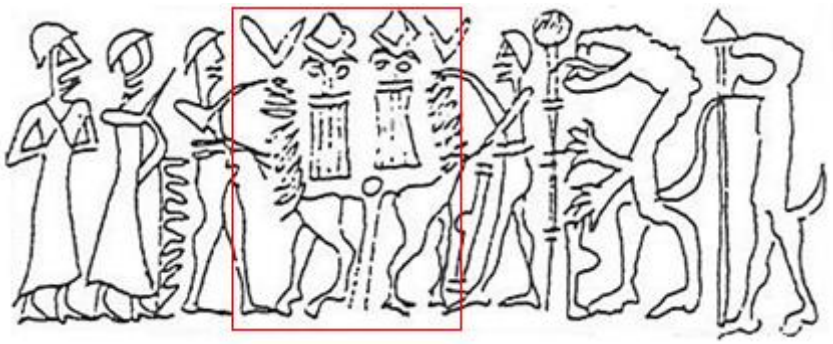

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 253)

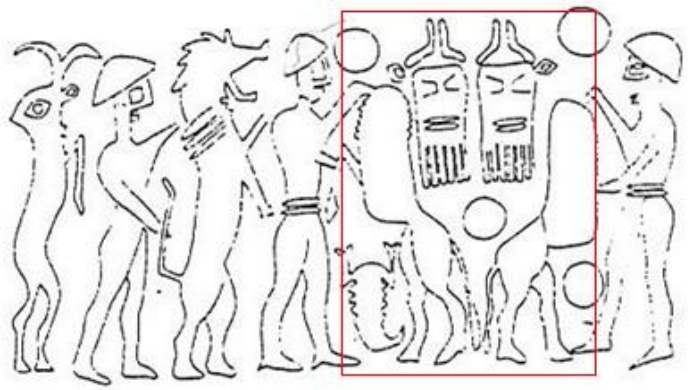

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 254)

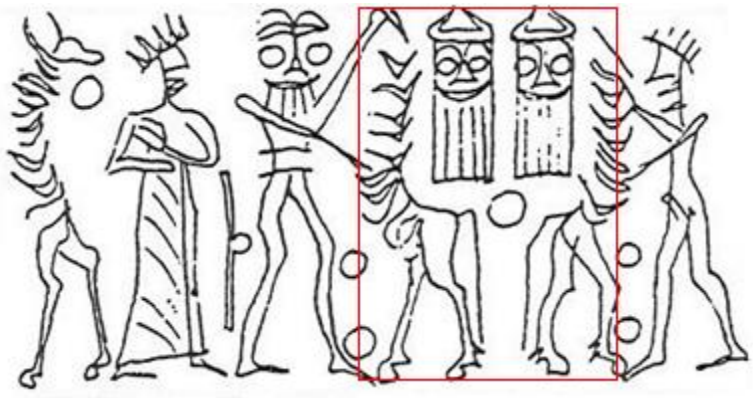
Levha 73

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 255a)

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 257)

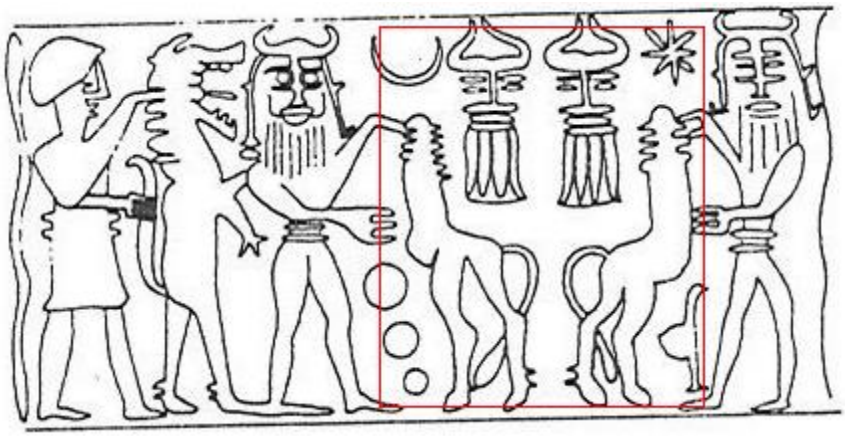

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 258)

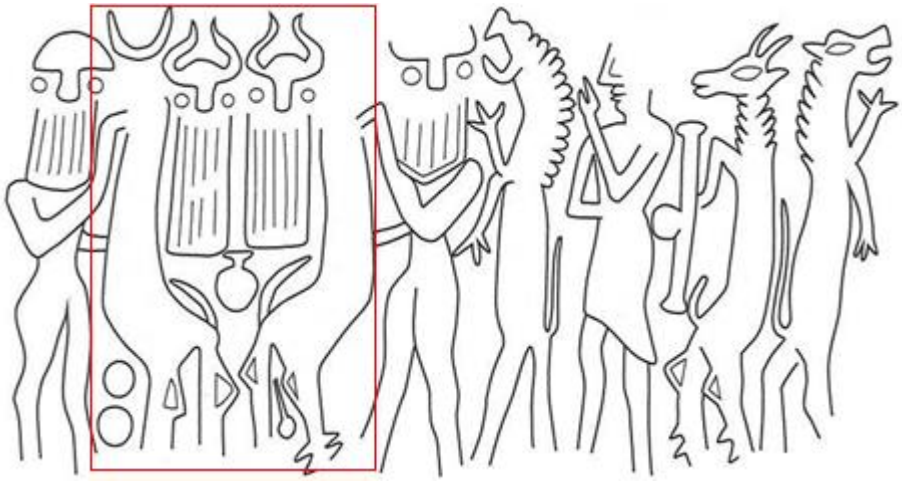
Levha 74

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 263)

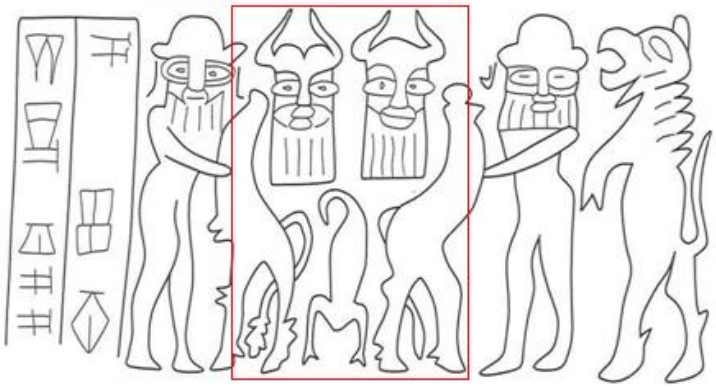

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 251)

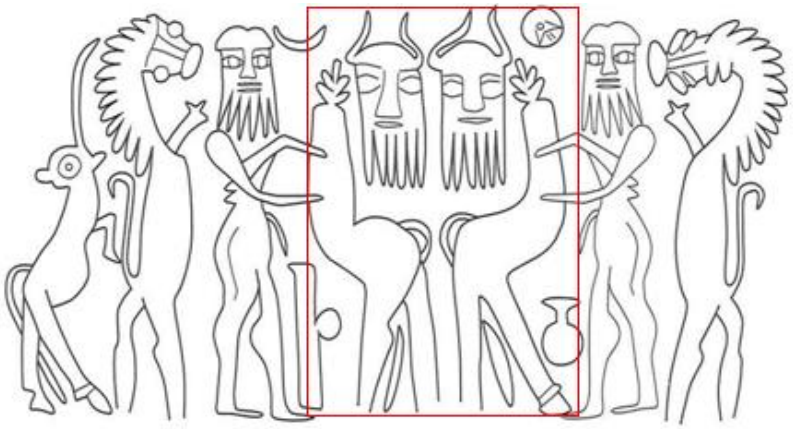

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 34, CS 451)

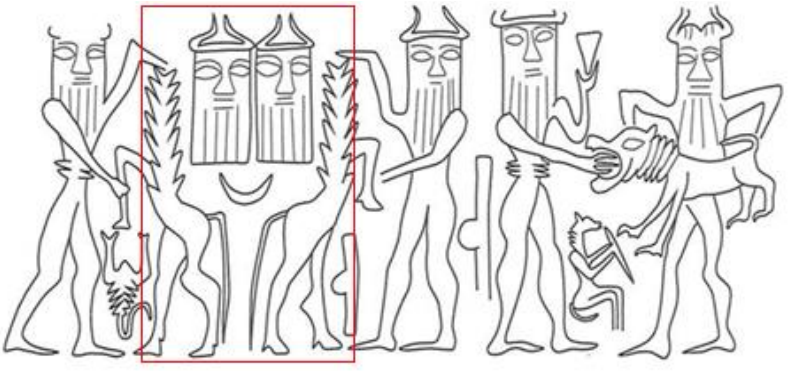
Levha 75

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 36, CS 469)

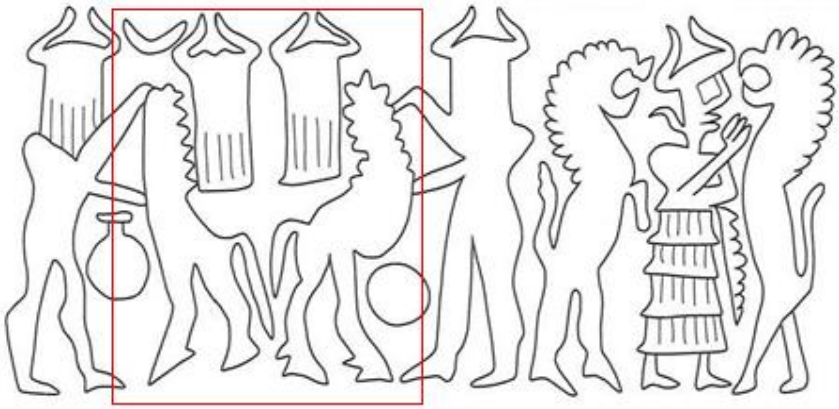

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 58 CS 628)

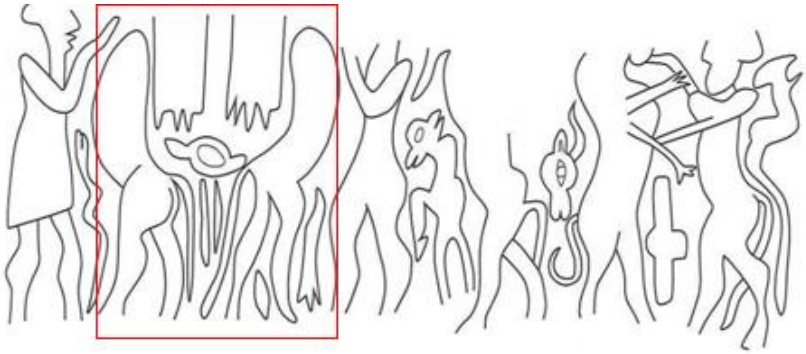

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 71, CS 723)

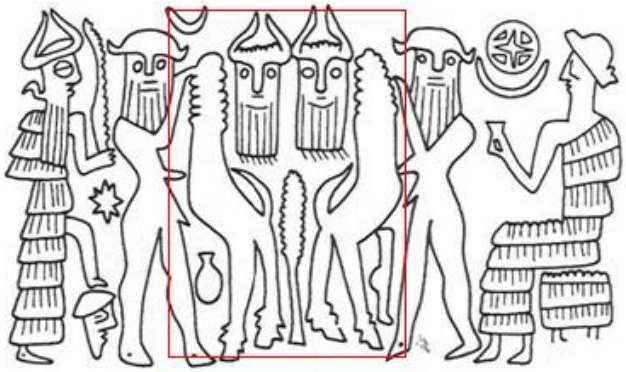
Levha 76

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 79, CS 784)

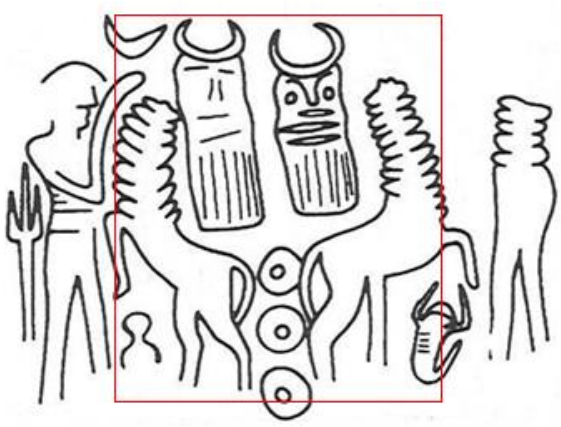

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti, boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 81, CS 804)

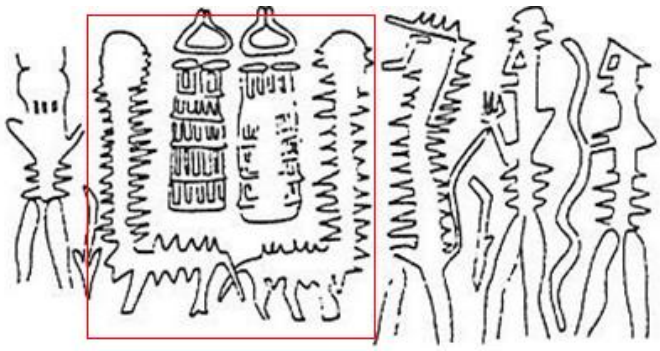

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 22, CS 124)

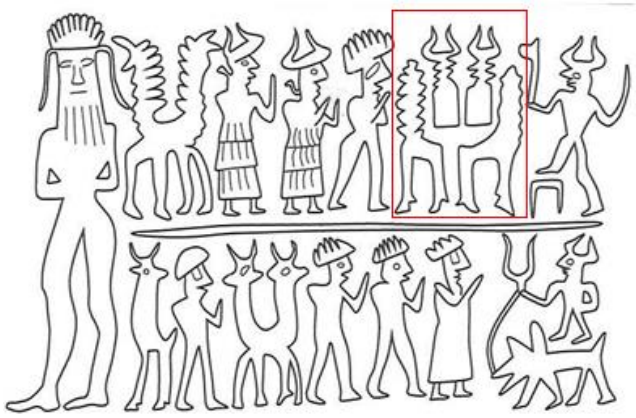
Levha 77

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 31, CS 185)

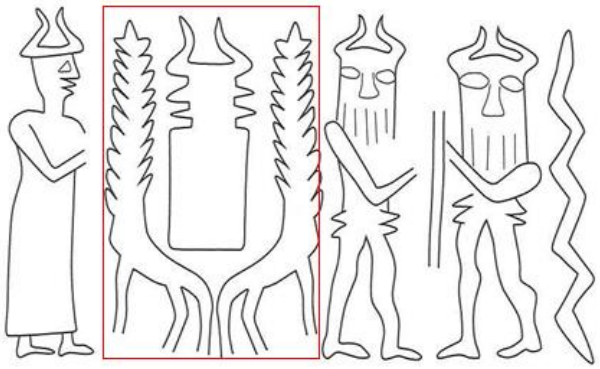

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 256)

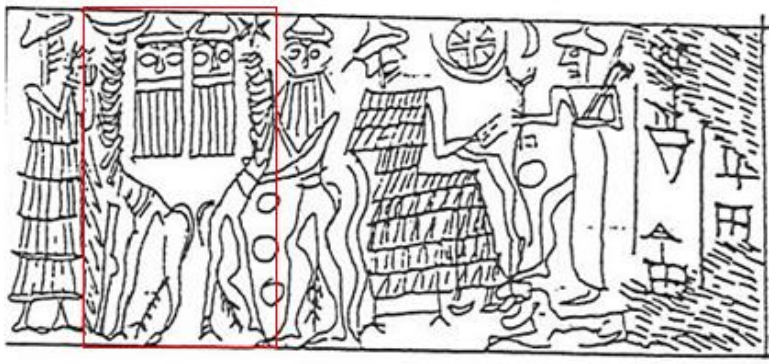

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 28, CS 407)

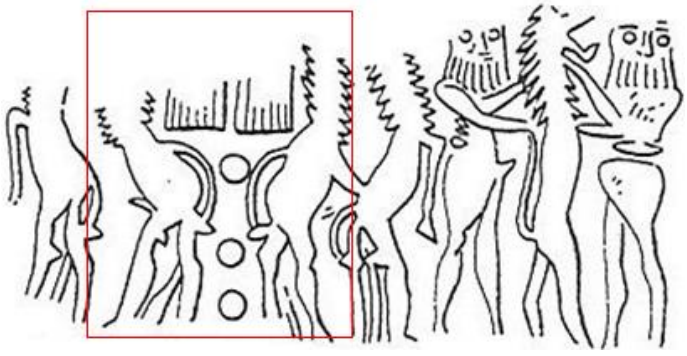
Levha 78

a) Tip: I.B.3.b. tek başlı heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, Tab-şila-Aššur'un silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 36, CS 471)

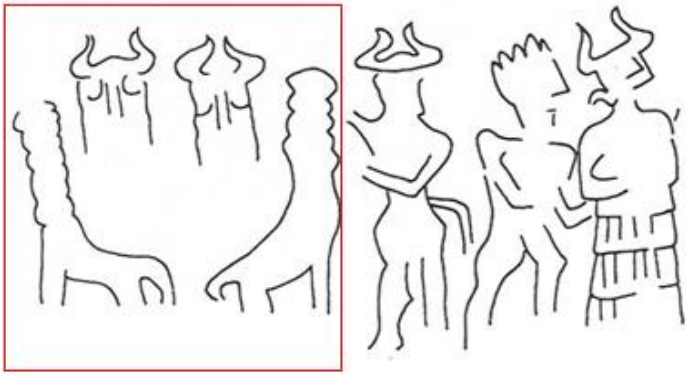

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 224)

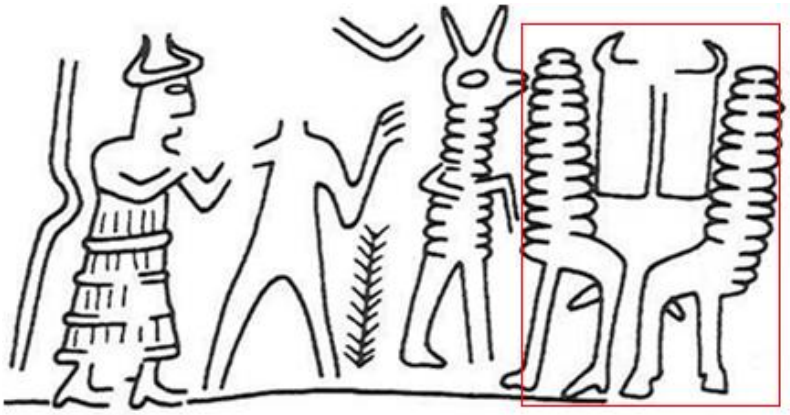

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti, boğa-adamlar (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 275)

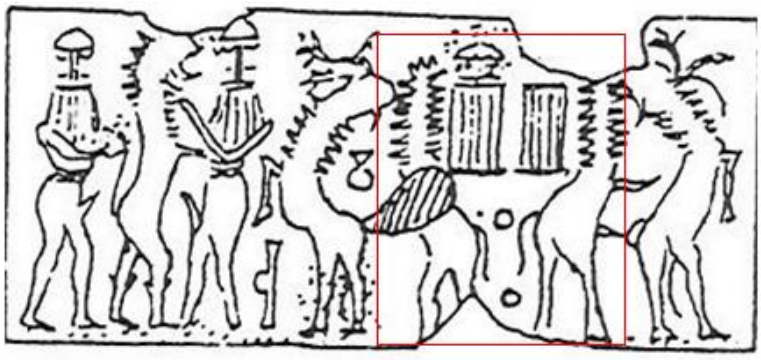
Levha 79

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti, boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 24, CS 135)

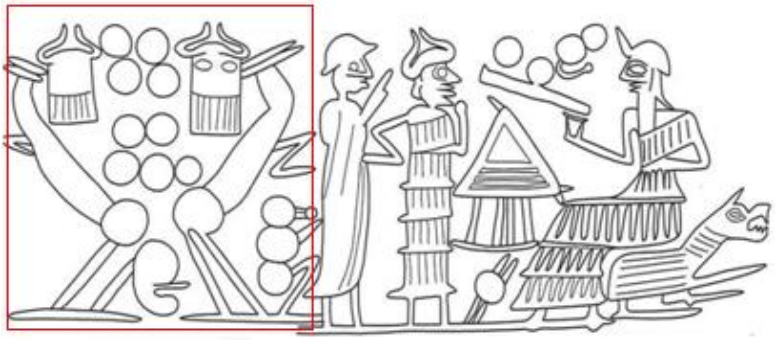

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 32, CS 193)

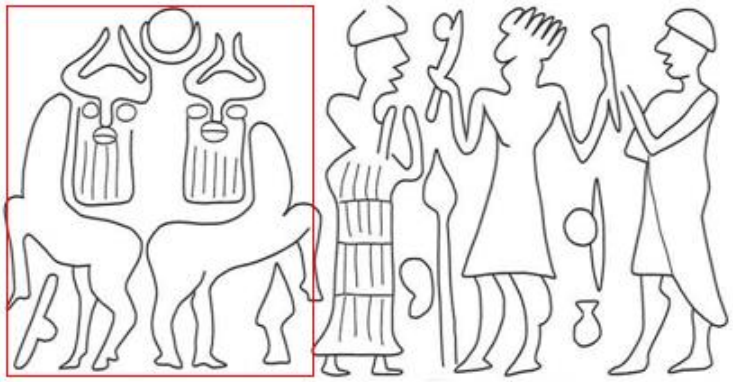

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 274)

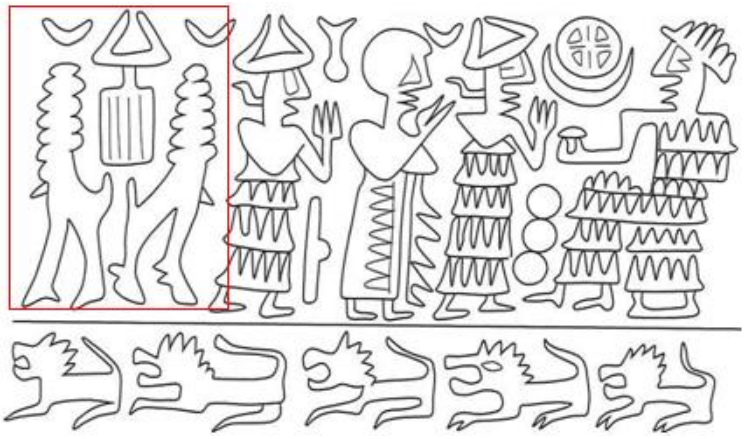
Levha 80

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 11 CS 308)

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 30, CS 424)

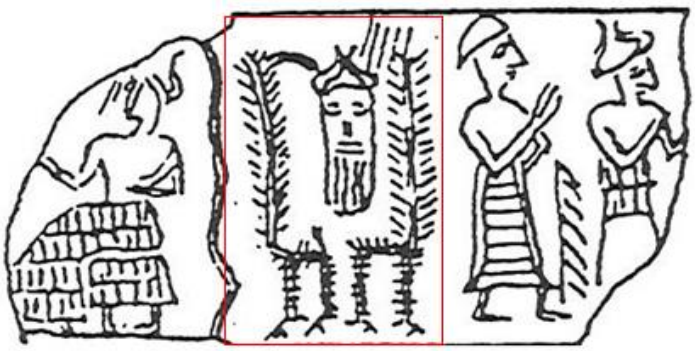

c) Tip: I.B.3.b. tek başlı heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 6, CS 284)

Levha 81

a) Tip: I.B.3.b. tek başlı heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 75 CS 760)

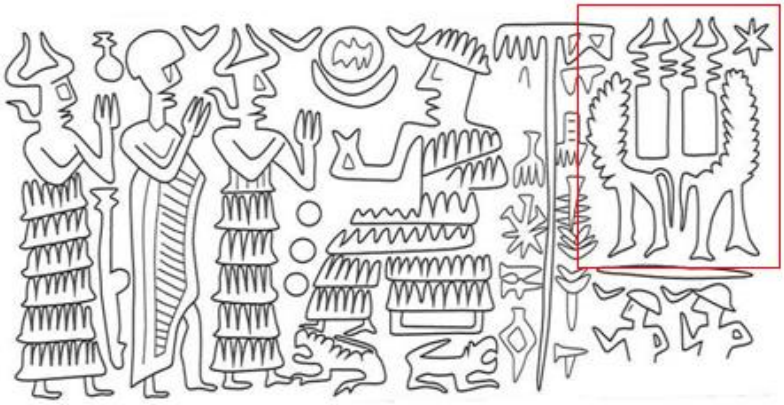

b) Tip: I.B.3.b. tek başlı heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 166)

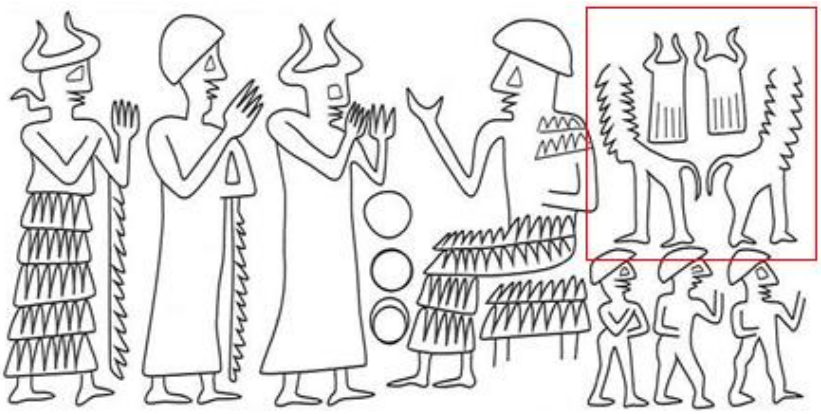

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 21, CS 355)

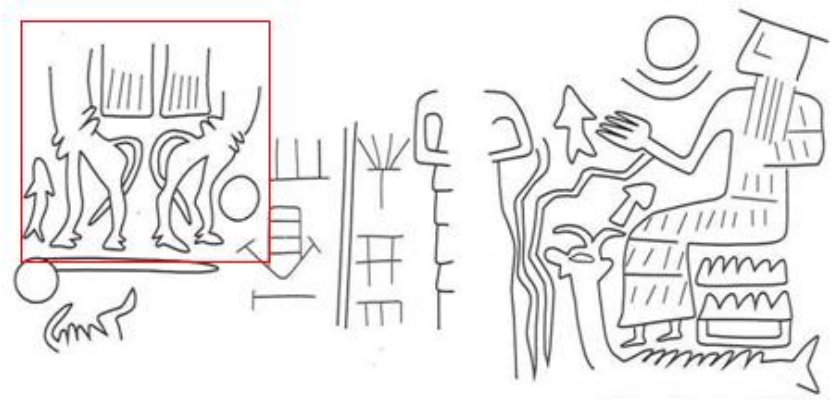
Levha 82

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 43, CS 521)

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 84, CS 824)

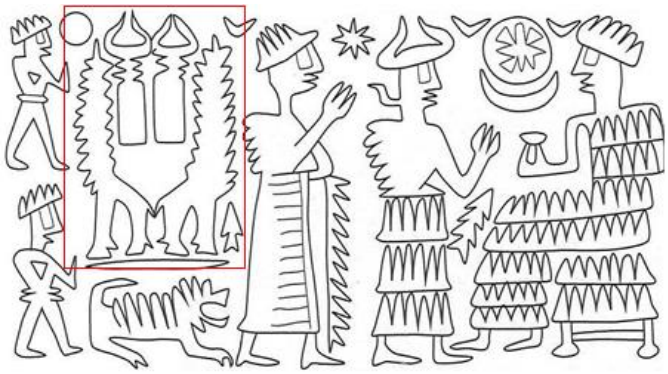

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 37, CS 478)

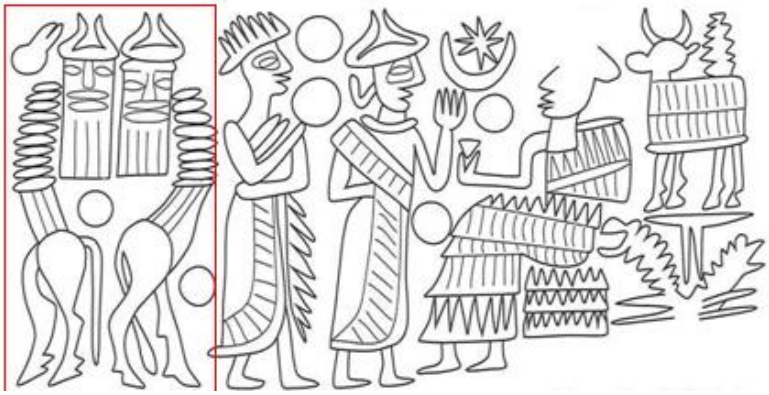
Levha 83

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 47, CS 551)

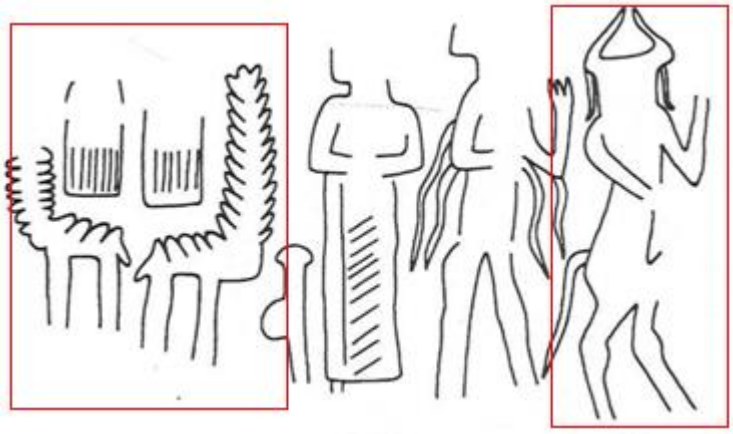

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat Buzāzu'nun silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 87, CS 848)

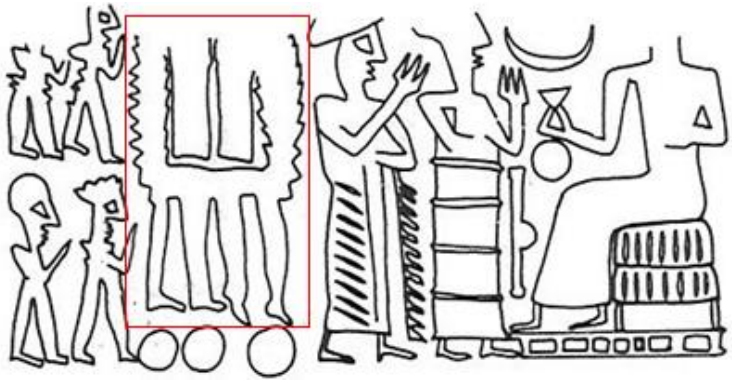

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 67, CS 696)

Levha 84

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti, boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 2, CS 9)

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 113)

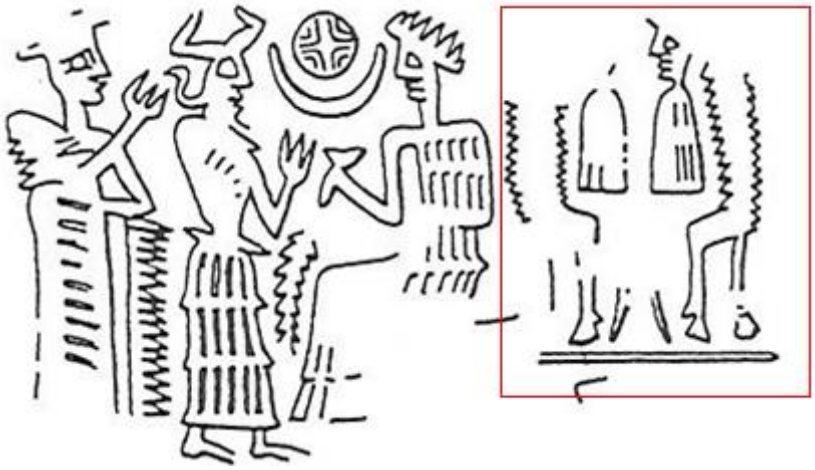

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 88)

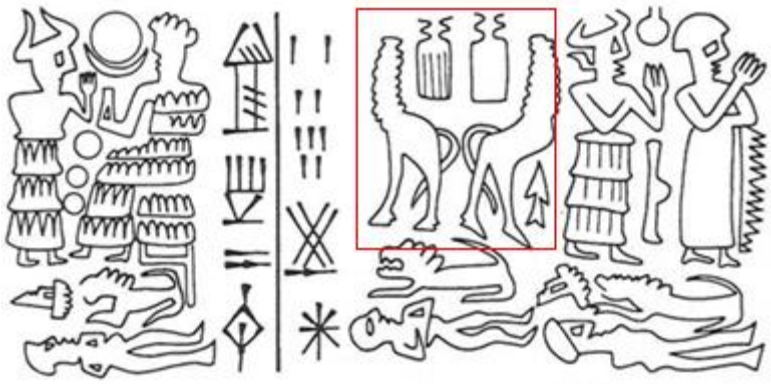
Levha 85

a) boğa-adam (tip?) (Elbistan Karahöyük, silindir mühür, Özgüç, 2015: 131)

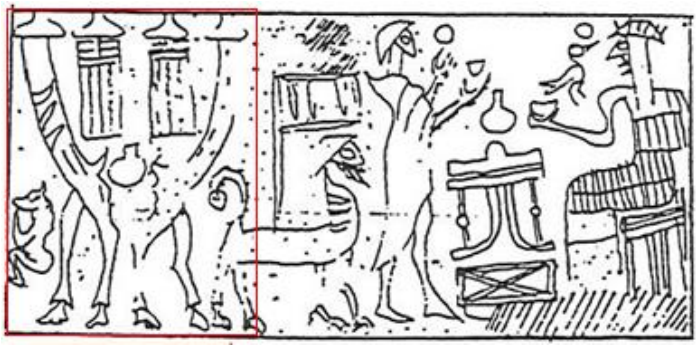

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 167)

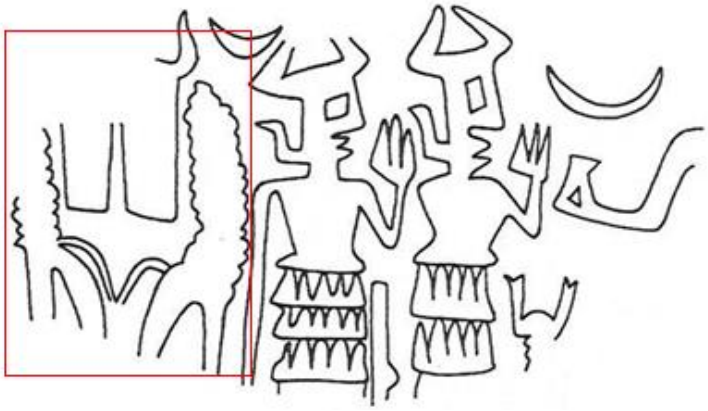

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca 2001: Lev. 15, CS 91)

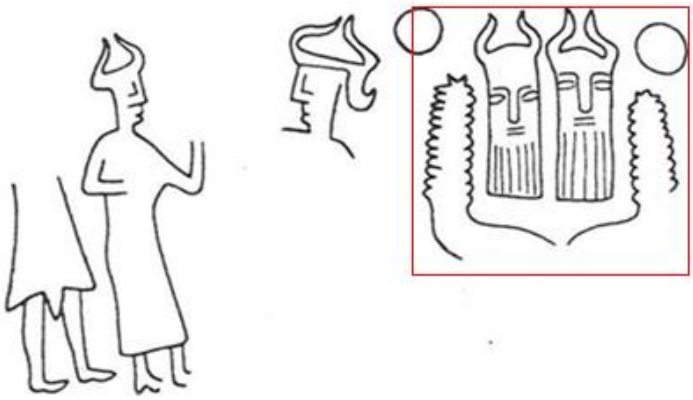
Levha 86

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 515)

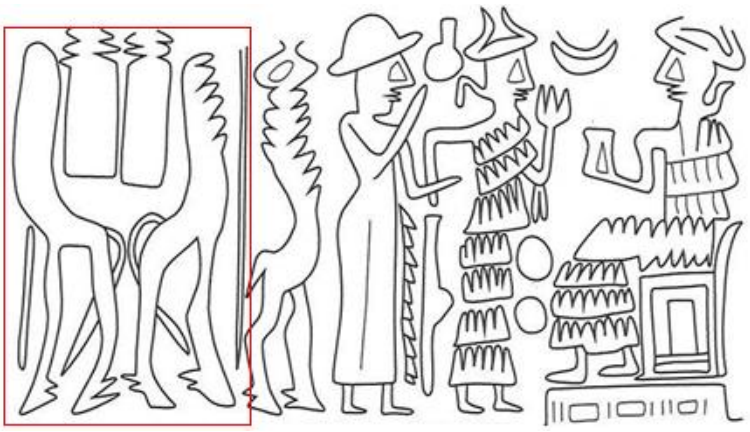

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 12, CS 68)

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 39, CS 240)

Levha 87

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 25, CS 388)

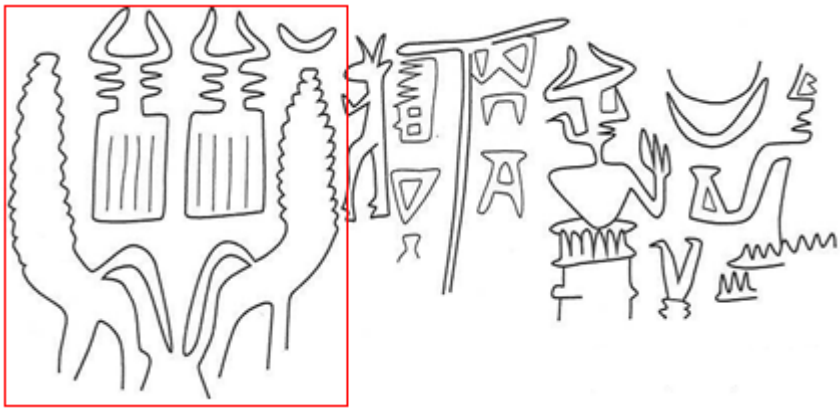

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 64, CS 673)

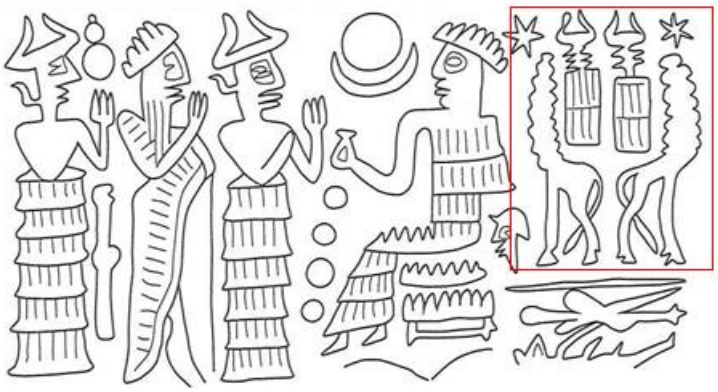

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 78, CS 779)

Levha 88

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 80, CS 794)

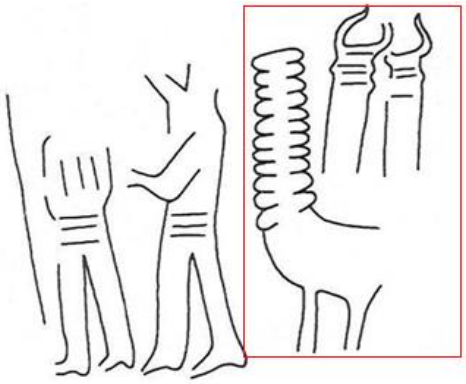

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 78, CS 781)

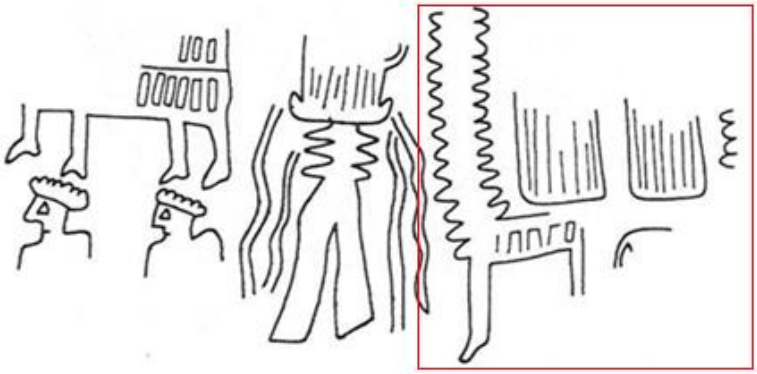

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 4, CS 22)

Levha 89

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 123, CS 131)

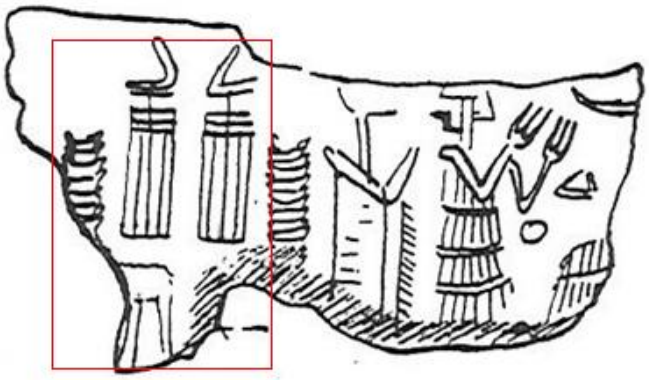

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 32, CS 195)

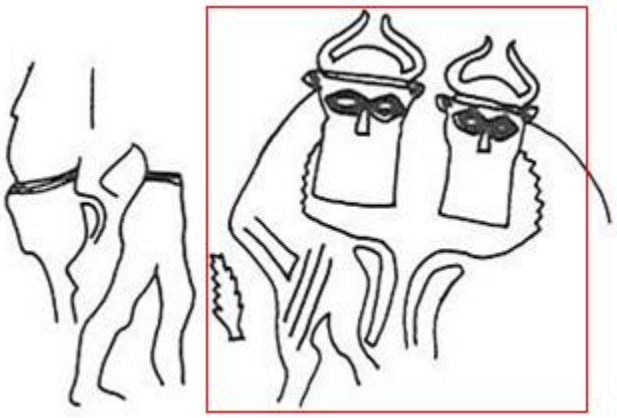

c) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 163)

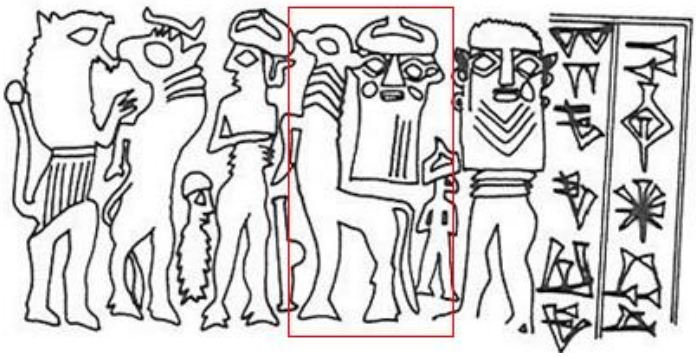
Levha 90

a) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 169)

b) Tip: I.B.3.b. heraldik kuşarikku çifti (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 260)

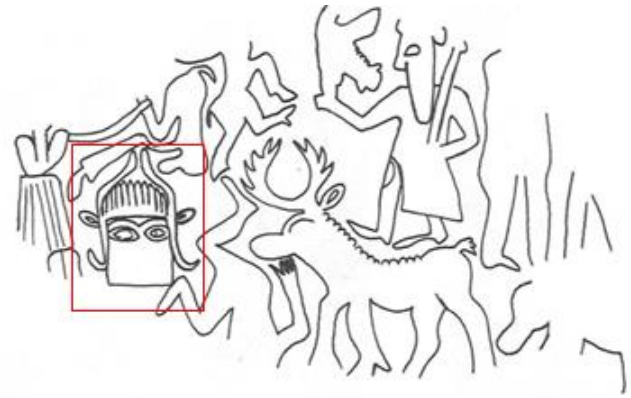

c) Tip: I.B.3.a. kuşarikku (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Delaporte, 1923: 186, Pl. 125, 4bA.853; Teissier, 1994: No. 268)

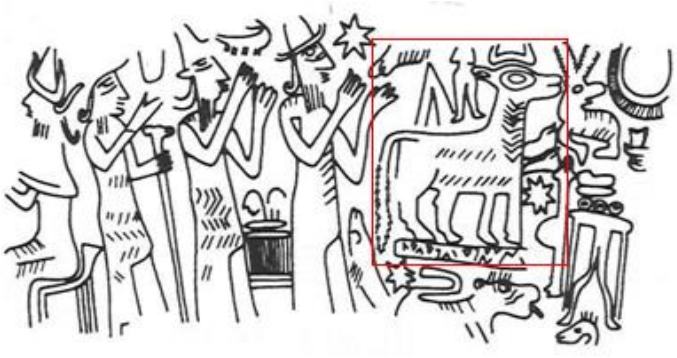
Levha 91

a) Tip: I.C. boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı (Kültepe/Kaniş Ib katı, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1968: Lev. XXVIII-1)

b) Tip: I.C. boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı (Kültepe/Kaniş, Ilī-dān ve Šalim-Aššur'un silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca 2001: Lev. 19, CS 112)

c) Tip: I.D. insan kollu ve sırtı konili boğa (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: 95, Lev. CS 168)

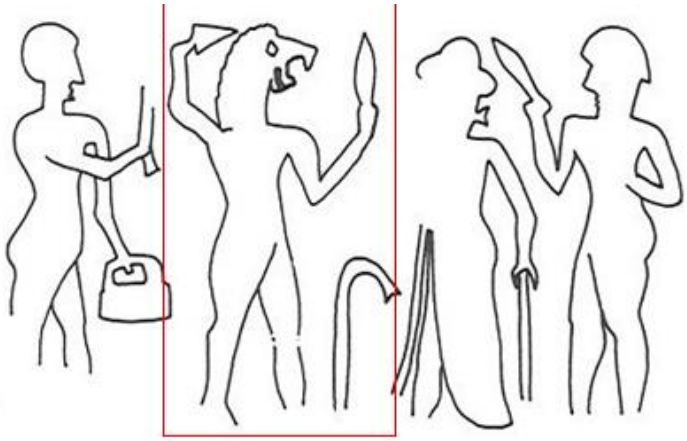
Levha 92

a) Tip: I.D. insan kollu ve sırtı konili boğa (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: 95, CS 345)

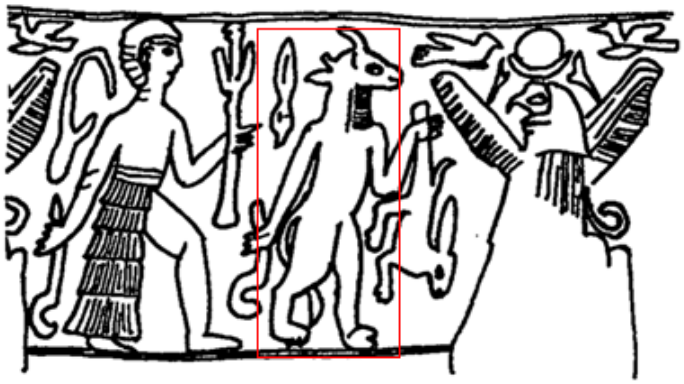

b) Tip: I.D. insan kollu ve sırtı konili boğa (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XIII-38)

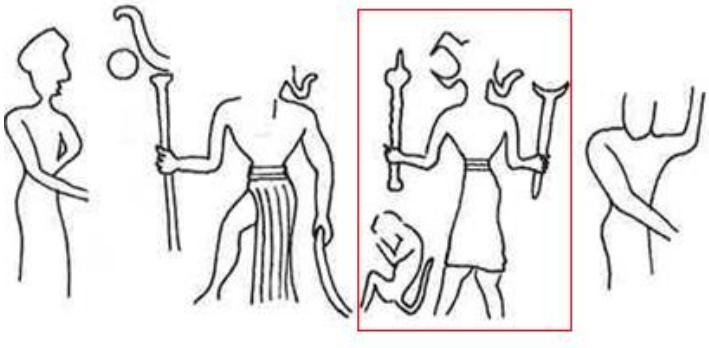

c) Tip: II.A.1. aslan-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 630)

Levha 93

a) Tip: II.A.1. aslan-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1991: 314)

b) Tip: II.A.1. aslan-adam (Acemhöyük, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2015: 102, Res. 71)

c) Tip: II.A.1. aslan-adam (New York Metropolitan Museum'da bulunan Acemhöyük kökenli aslan-demon, Laperouse, 2008: 87)

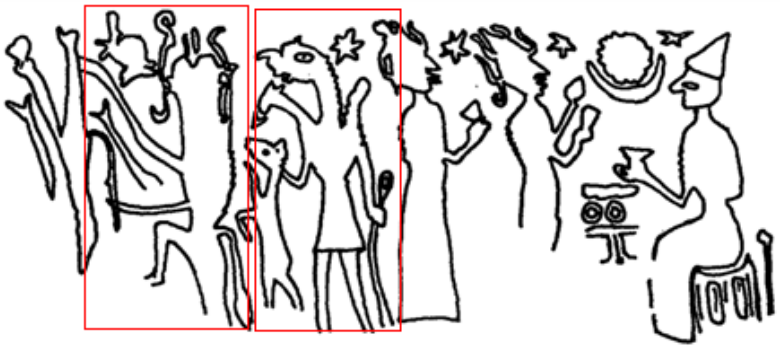
Levha 94

a) Tip: II.A.1. aslan-adam (New York Metropolitan Museum'da bulunan Acemhöyük kökenli aslan-demon, Laperouse, 2008: 87)

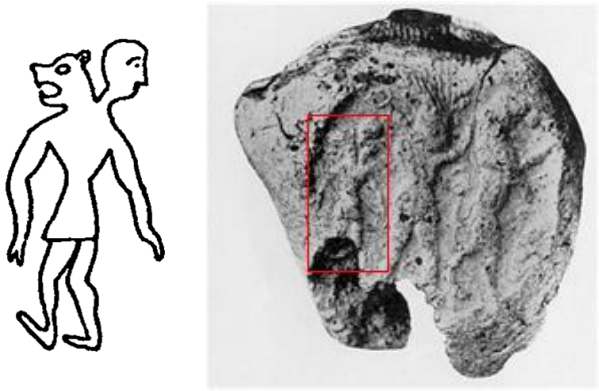

b) Tip: II.A.2. kanatlı aslan-adam (Hatay müzesi, silindir mühür baskısı, Erkanal, 1993: Lev. 33, VIII-X/01)

c) Tip: II.A.2. kanatlı aslan-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1991: 295)

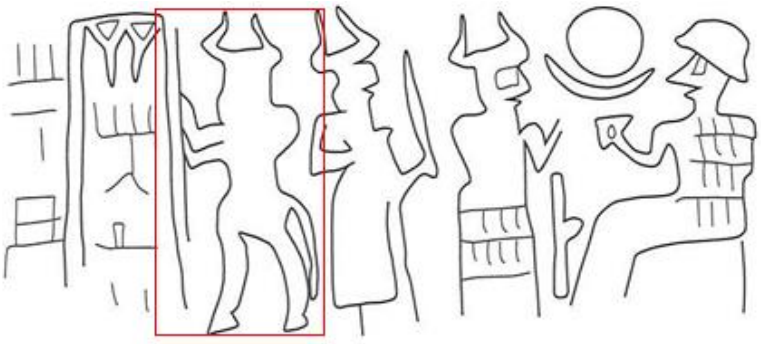
Levha 95

a) Tip: II.A.4. bir başı insan, diğeri aslan olan çift başlı adam (Acemhöyük, damga mühür baskısı, Özgüç, 1966: Lev. VXI. 1.a-b, Özgüç, 1991: 295)

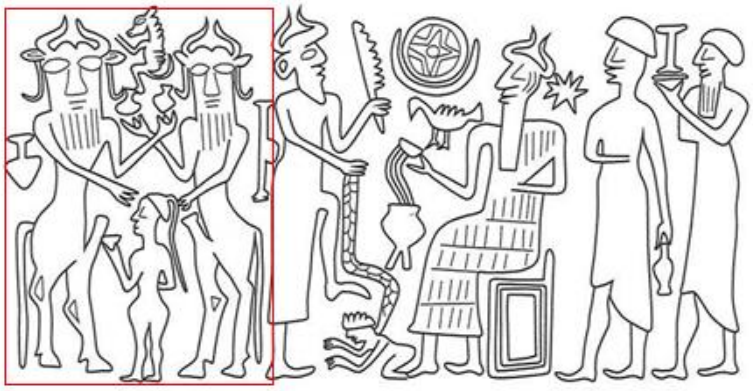

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II, kat silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 21, CS 356)

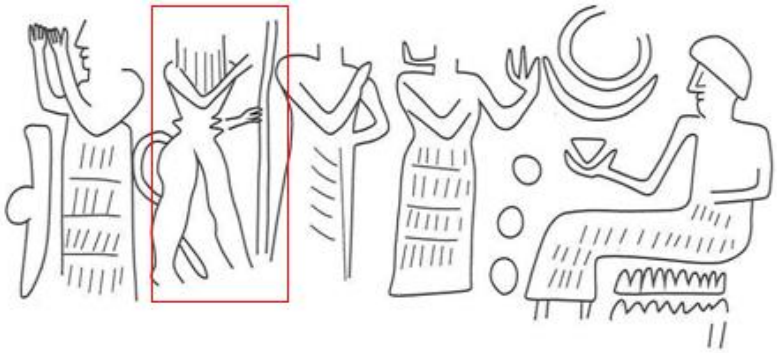

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II, kat silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 25, CS 383)

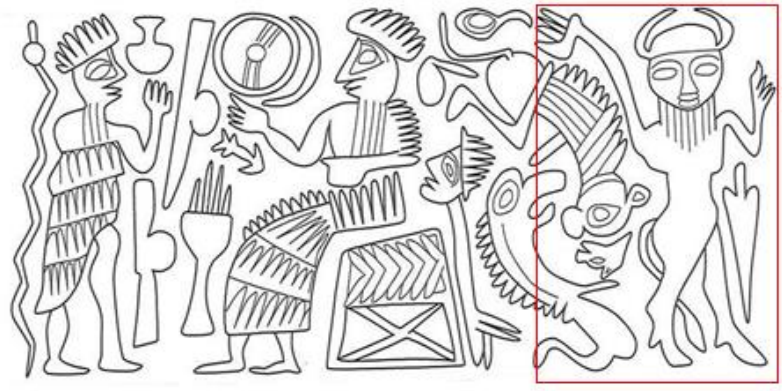
Levha 96

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 28, CS 406)

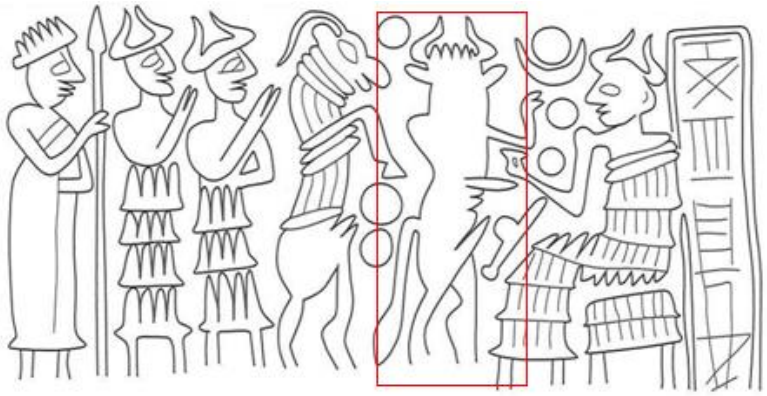

b) boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 32, CS 439)

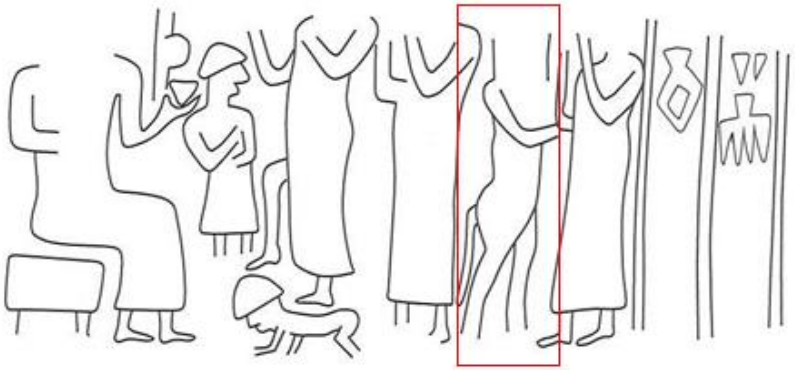

c) boğa-adam (Tip: I.A.3.a. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 33, CS 446)

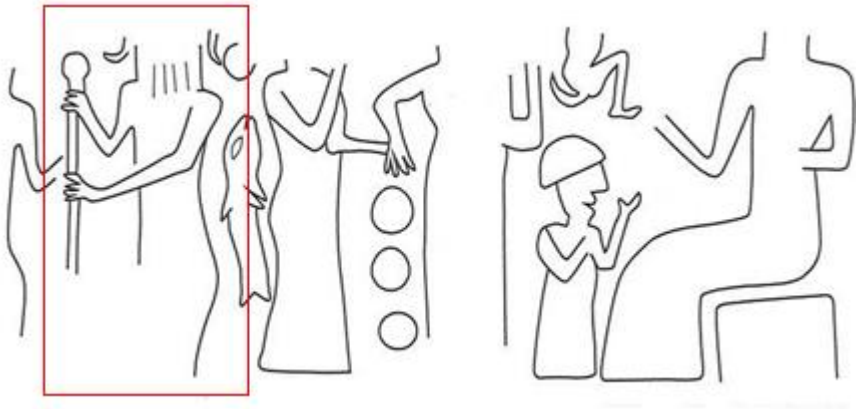
Levha 97

a) boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 36, CS 468)

b) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 37, CS 475)

c) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 37, CS 476)

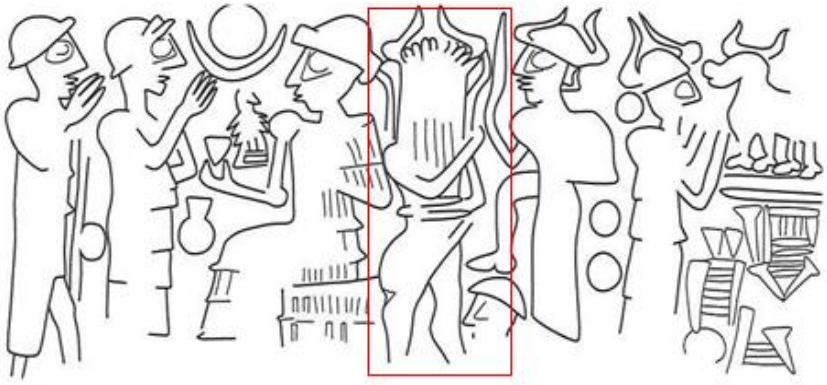
Levha 98

a) Boğa-adam (Tip: I.A.3.b. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 44, CS 527)

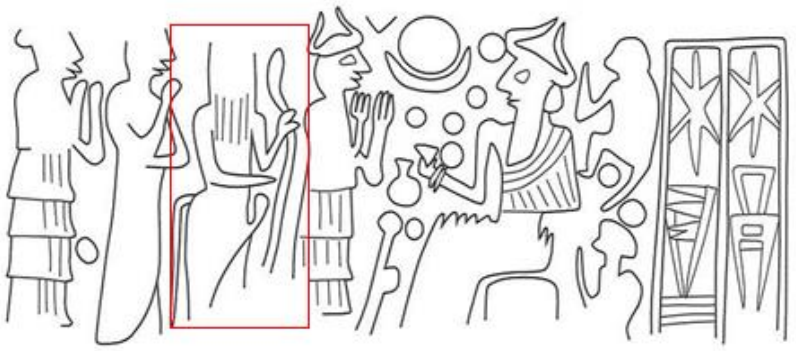

b) boğa-adam (Tip: I.A.3.a. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 44, CS 532)

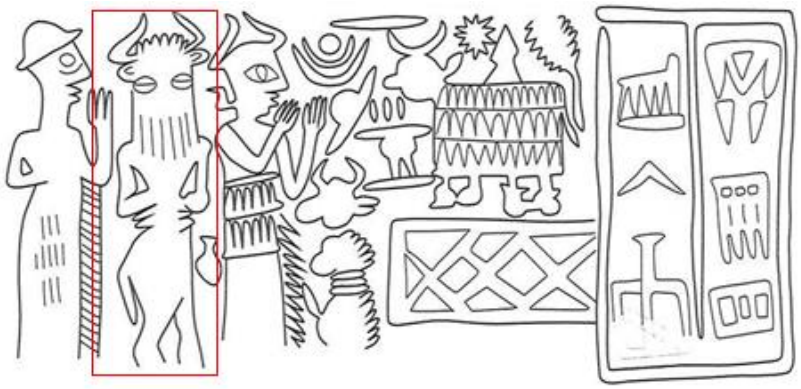

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Šamaš'ın oğlu) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 44, CS 533)

Levha 99

a) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 45, CS 539)

b) Boğa-adam (Šamaš'ın oğlu) (Tip: I.A.3.b. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 48, CS 554)

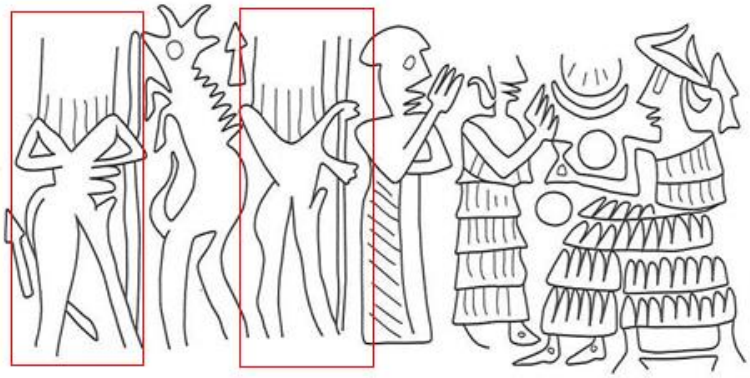

c) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 49, CS 569)

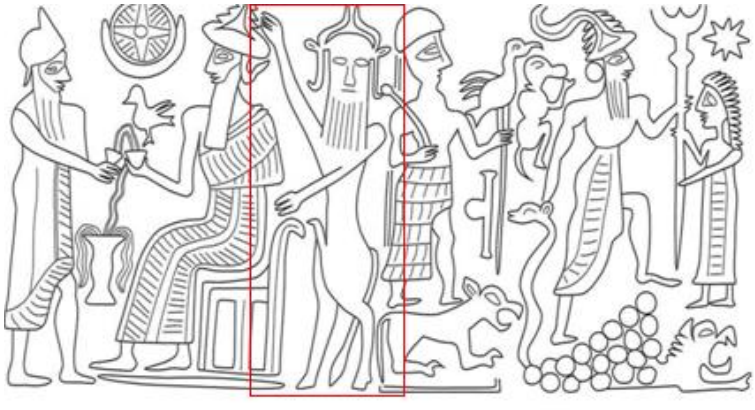
Levha 100

a) Boğa-adam (Tip: I.A.3.b. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 50, CS572)

b) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 53, CS 595)

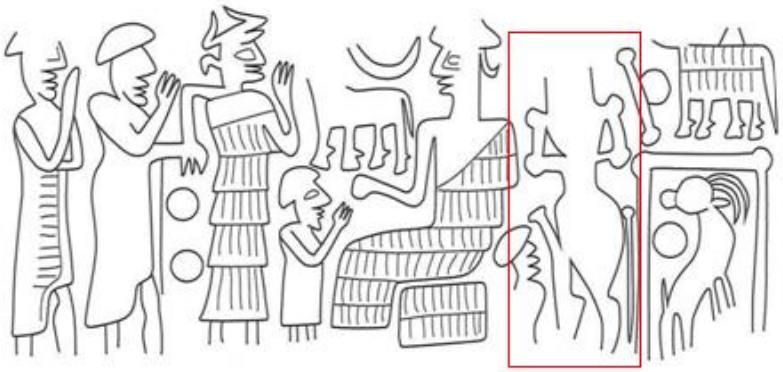

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 54, CS 597)

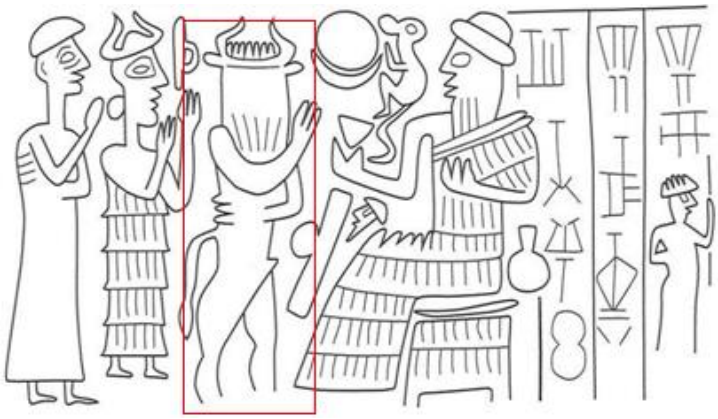
Levha 101

a) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 57, CS 621)

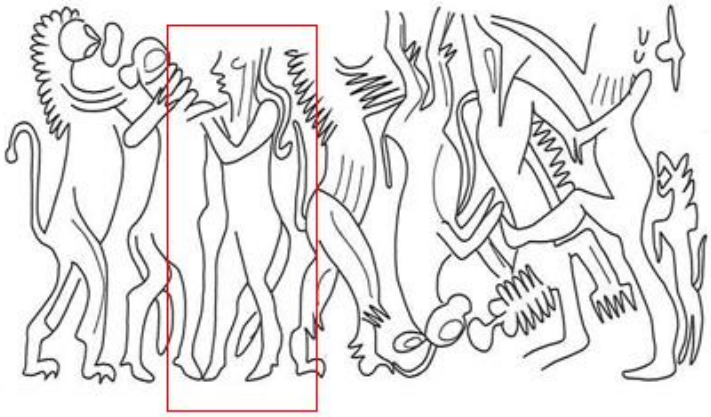

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 60, CS 640)

c) Boğa-adam (Tip: I.A.3.a. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 61, CS 655)

Levha 102

a) Boğa-adam (Tip: I.A.3.b. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 62, CS 660)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 67, CS 697)

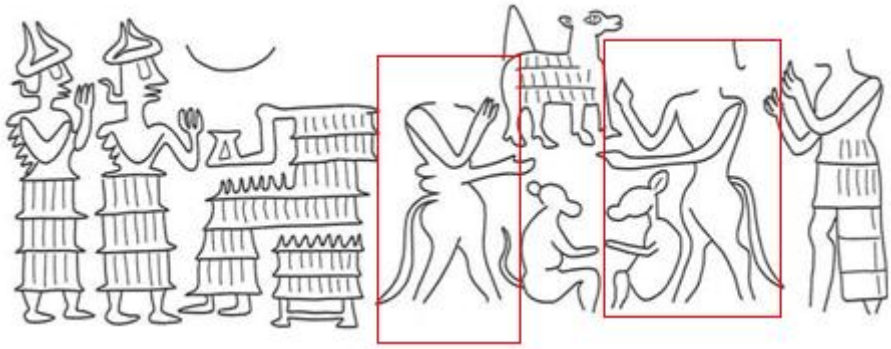

c) boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 68, CS 702)

Levha 103

a) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 70, CS 719)

b) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 75, CS 754)

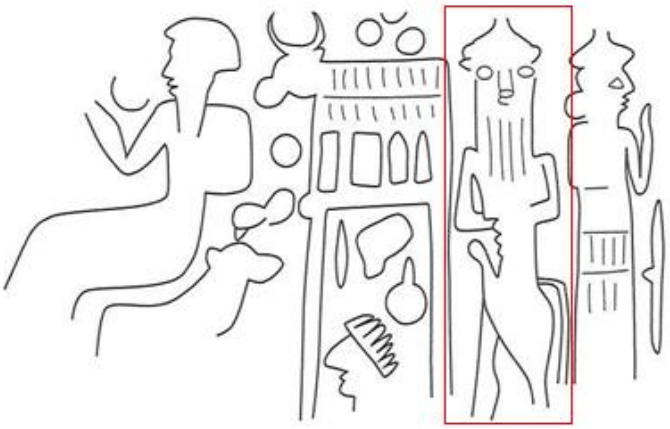

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 77, CS 774)

Levha 104

a) Boğa-adam (Tip: I.A.3.b. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 78, CS 782)

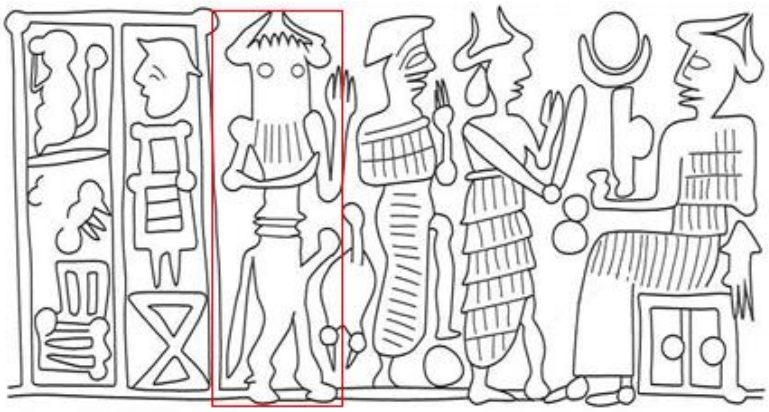

b) boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 80, CS 795)

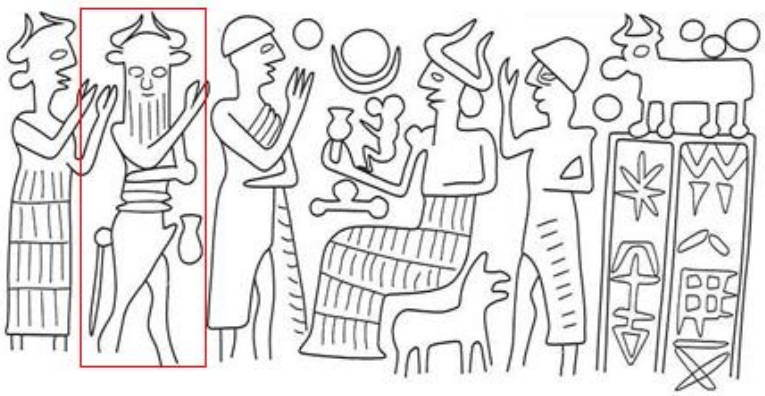

c) boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 81, CS 805)

Levha 105

a) Boğa-adam (Tip: I.A.3.a. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 82, CS 810)

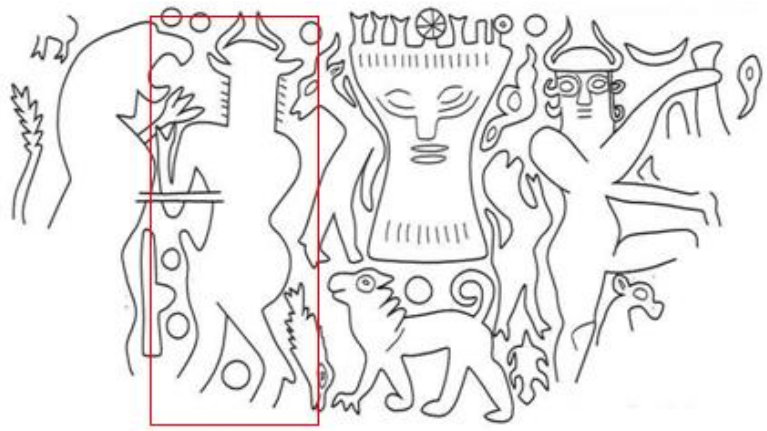

b) Boğa-adam (Tip: I.A.3.a. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 83, CS 814)

c) Boğa-adam (Tip: I.A.3.a. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 83, CS 819)

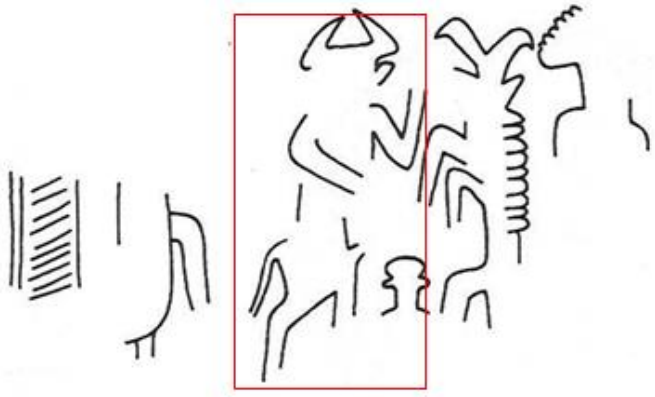
Levha 106

a) Boğa-adam (Tip: I.A.3.a. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: Lev. 86, CS 842)

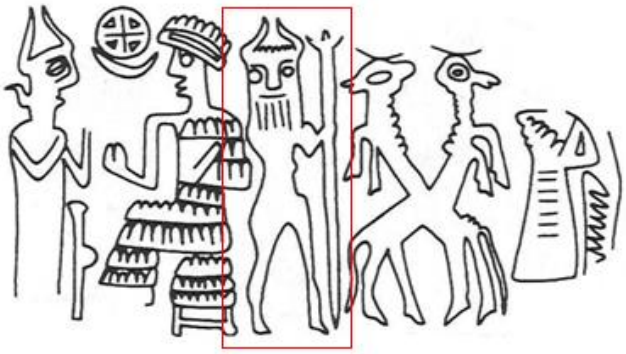

b) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 1, CS 3)

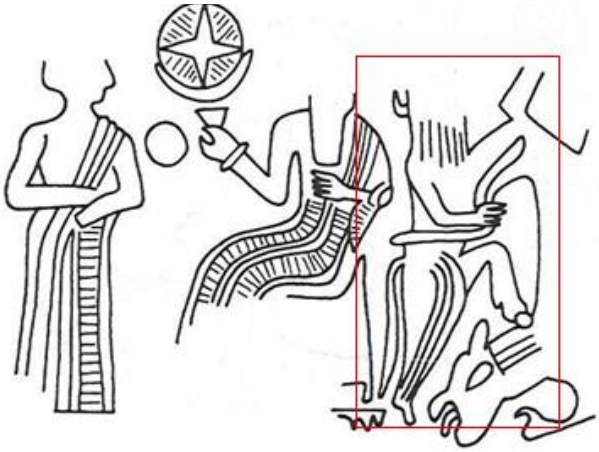

c) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 2, CS 10)

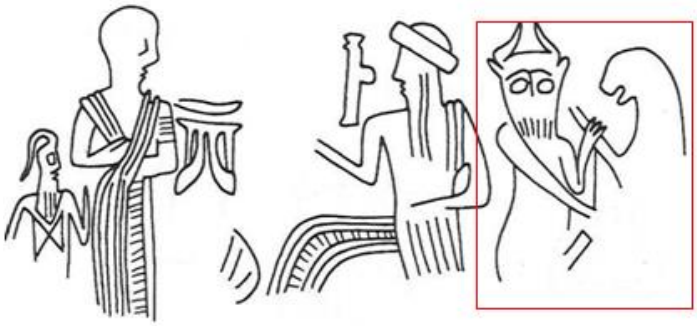
Levha 107

a) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 2, CS 12)

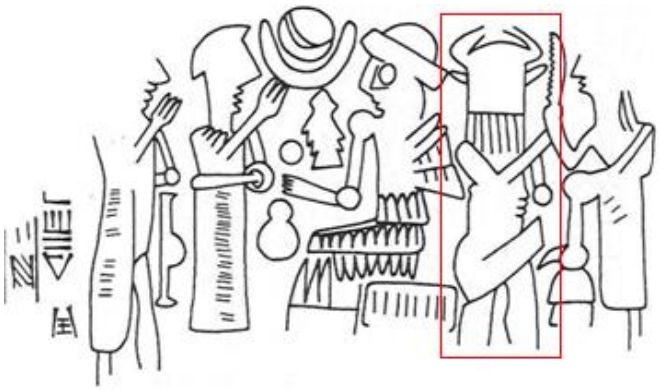

b) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 3, CS 19)

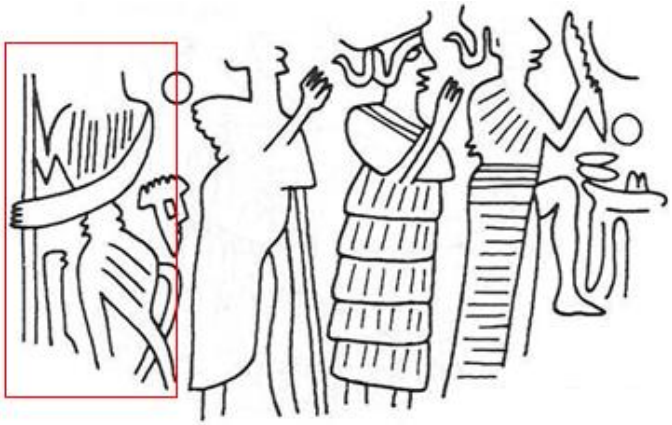

c) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 13, CS 73)

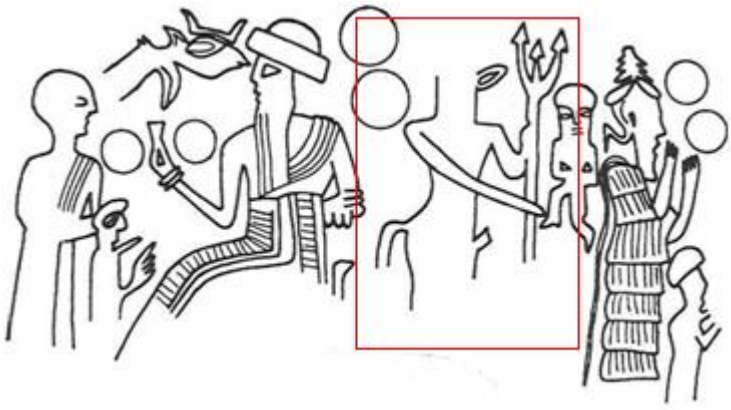
Levha108

a) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 16, CS 99)

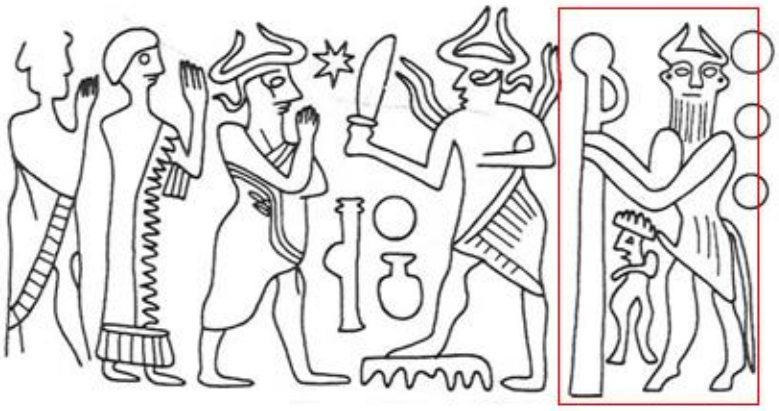

b) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 16, CS 101)

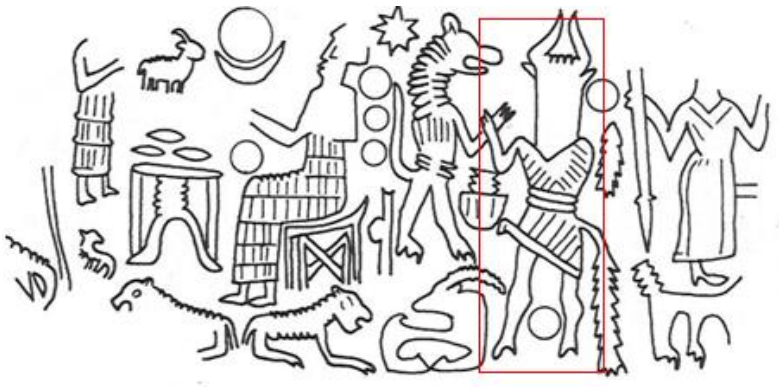

c) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 20, CS 114)

Levha 109

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 24, CS 136)

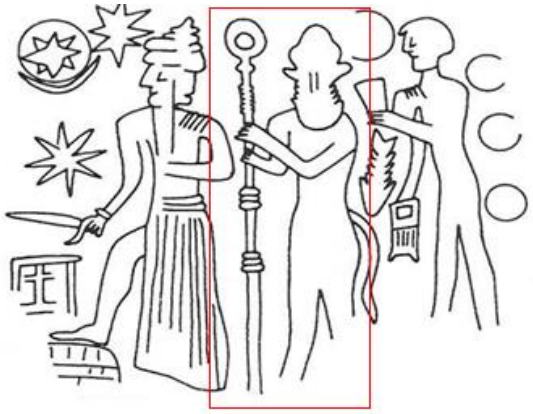

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 24, CS 138)

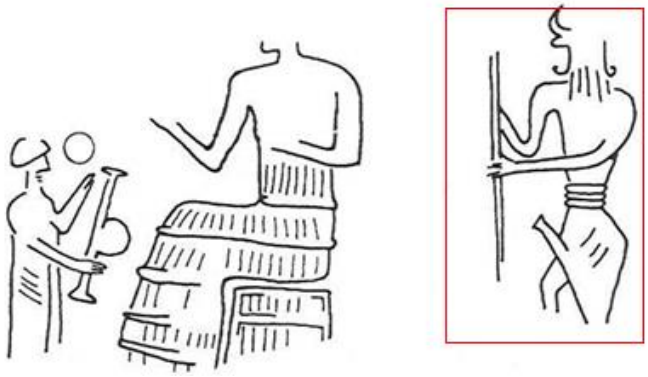

c) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 26, CS 153)

Levha 110

a) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 34, CS 205)

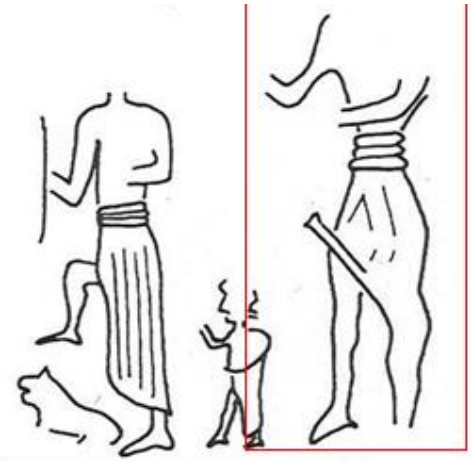

b) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 36, CS 221)

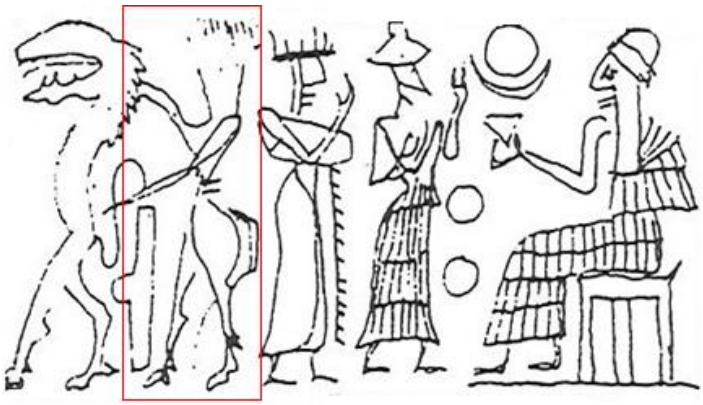

c) Boğa-adam (Tip: I.A.3.b. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 36, CS 223)

Levha 111

a) Boğa-adam, (tip?) (Kültepe/Kaniš silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 40, CS 247)

b) Boğa-adam (Tip: I.A.3.a. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 143)

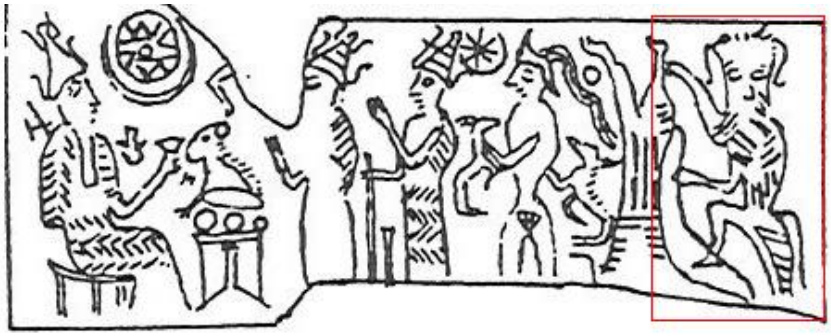

c) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 295)

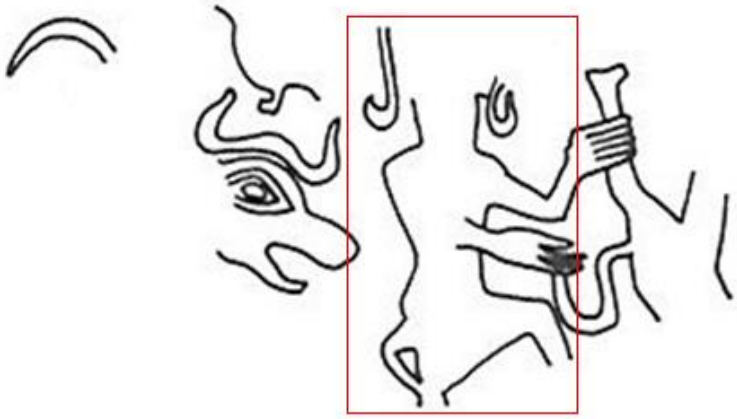
Levha 112

a) Boğa-adam (Tip: I.A.3.a. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 298)

b) Boğa-adam (Tip: I.A.3.b. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 336)

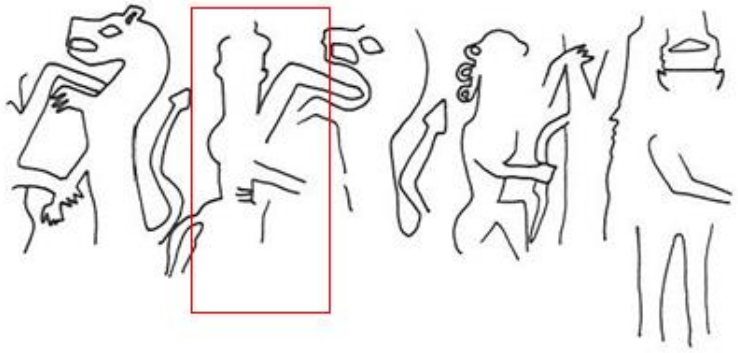

c) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 362)

Levha 113

a) boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 613)

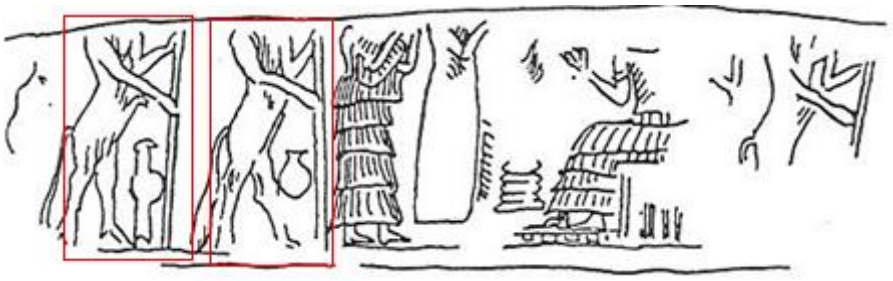

b) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 642)

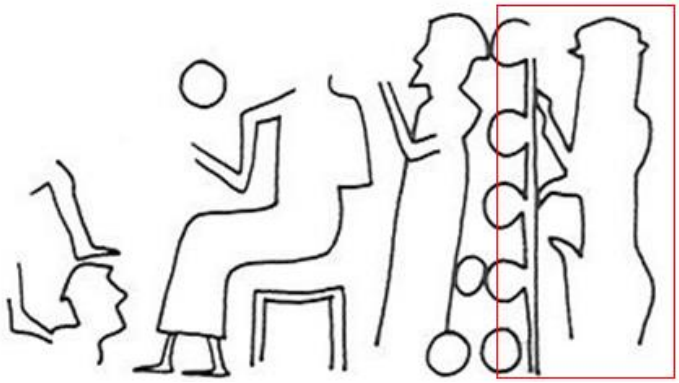

c) Boğa-adam (Tip: I.A.3.b. ve Tip: I.A.3.b. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 145)

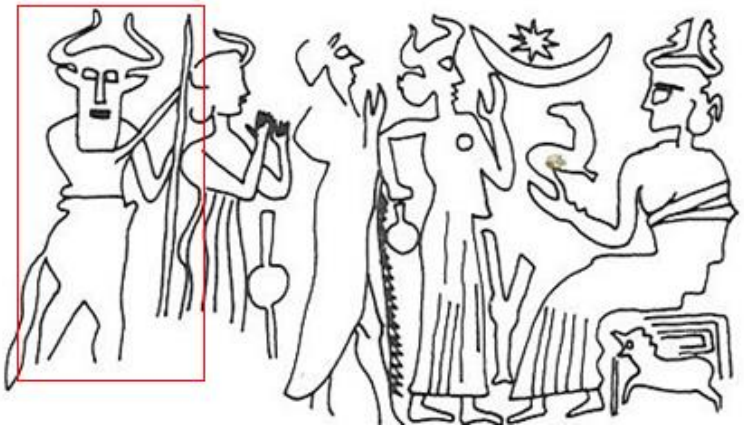
Levha 114

a) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 146)

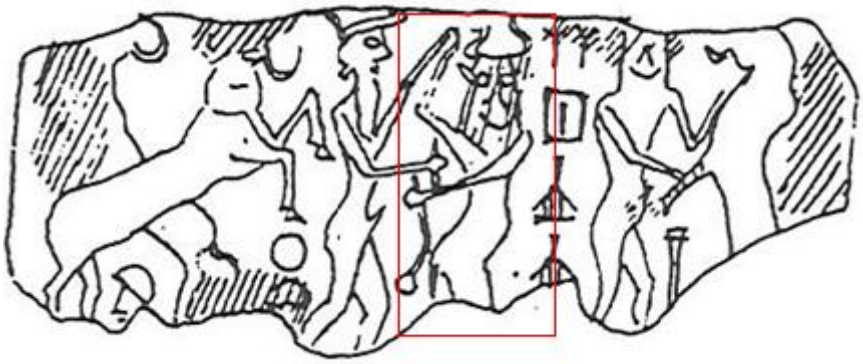

b) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 548)

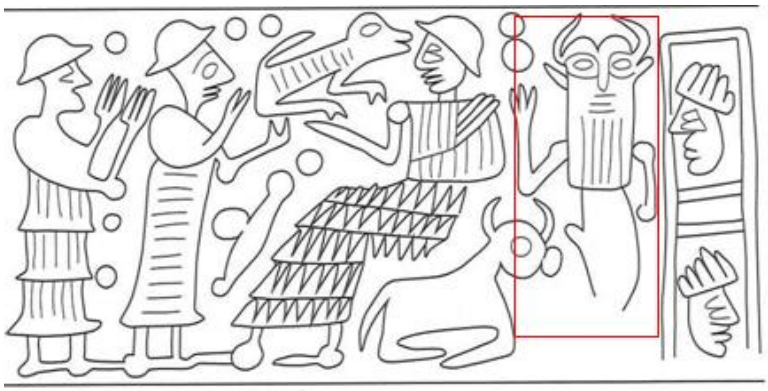

c) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 580)

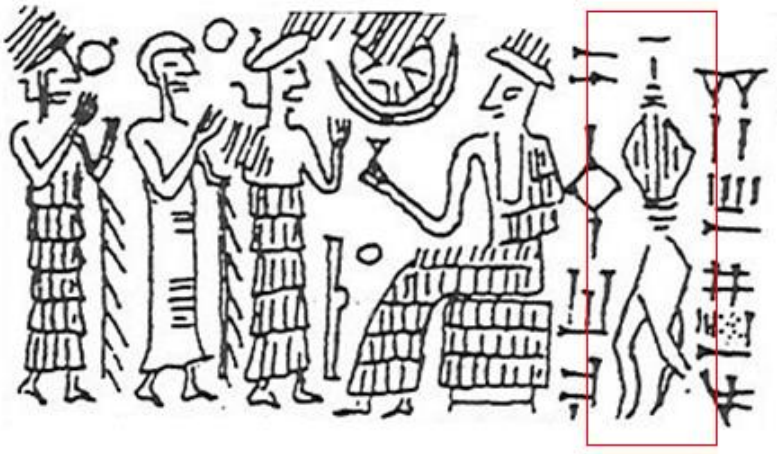
Levha 115

a) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 646)

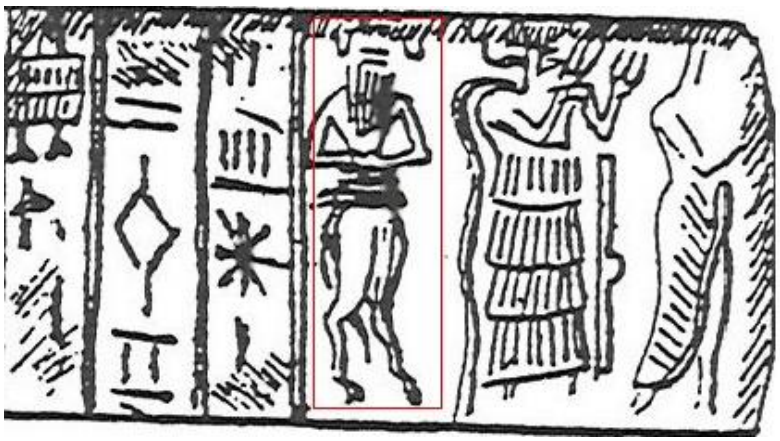

b) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2006: CS 277)

c) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 135)

Levha 116

a) Boğa-adam (Tip: I.A.3.b. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 136)

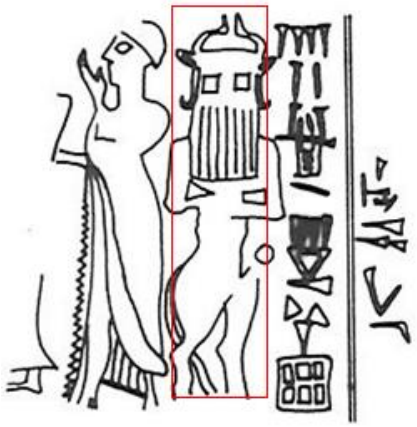

b) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 497)

c) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 500)

Levha 117

a) Boğa-adam (Tip: I.A.3.b. olabilir) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 502)

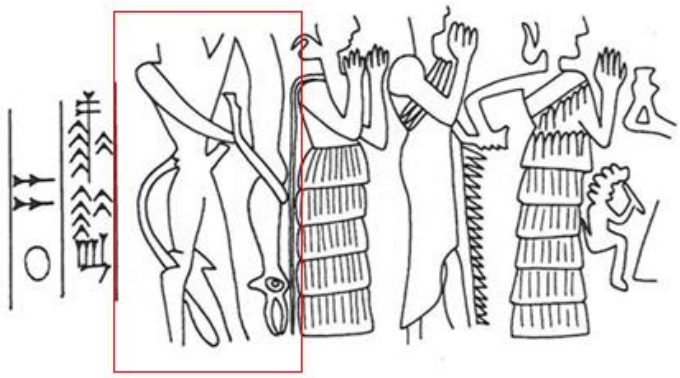

b) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 531)

c) Boğa-adam (Tip: I.A.3.b. olabilir (Kültepe/Kaniş II. kat, silindir mühür baskısı, Teissier, 1994: No. 551)

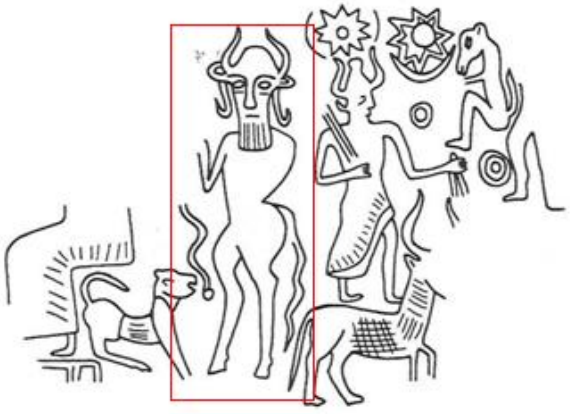
Levha 118

a) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 6, CS 39)

b) Tip: I. A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 14, CS 82)

c) Tip: I. A.3.a. boğa-adam (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 15, CS 92)

Levha 119

a) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniš Ib katı, silindir mühür baskısı, Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 15, CS 93)

b) Aslan-adam (tip?) (Kültepe/Kaniš, damga mühür baskısı, Özgüç, 1968: Lev. XVIII-G)

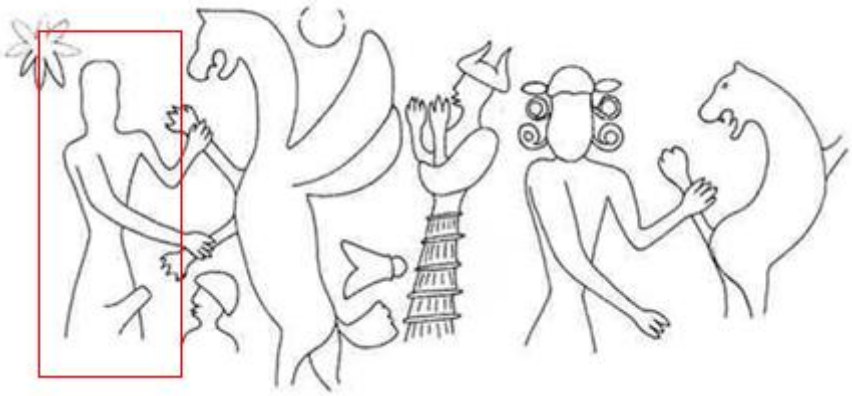

c) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1965: Lev. XXV-75b)

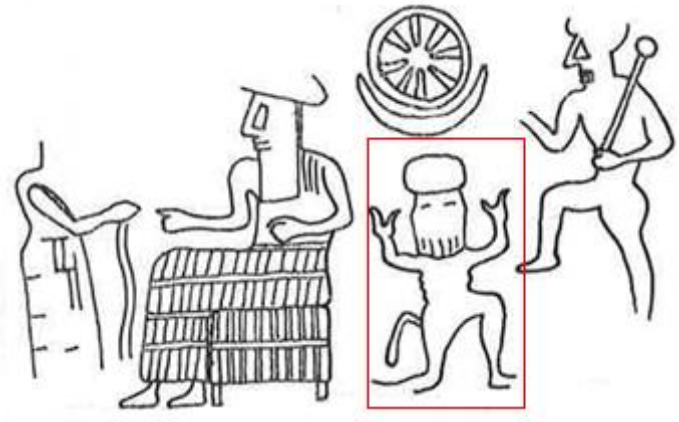
Levha 120

a) Boğa-adam (tip?) (Kültepe/Kaniş, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1958: Res. 10, Erkanal, 1993: Lev. 4, I-A/07)

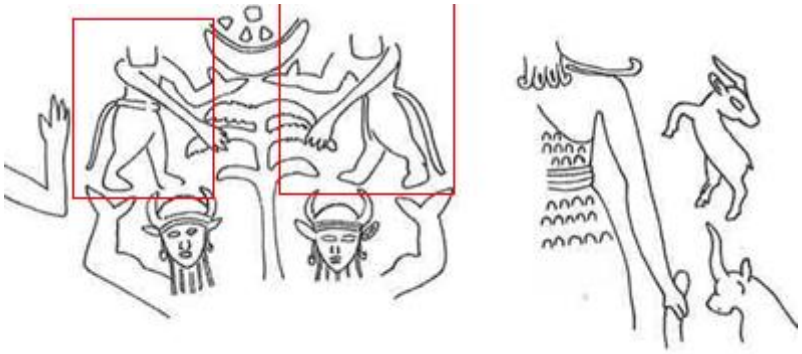

b) Boğa-adam (tip?) (Acemhöyük, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2015: 74, Res. 47)

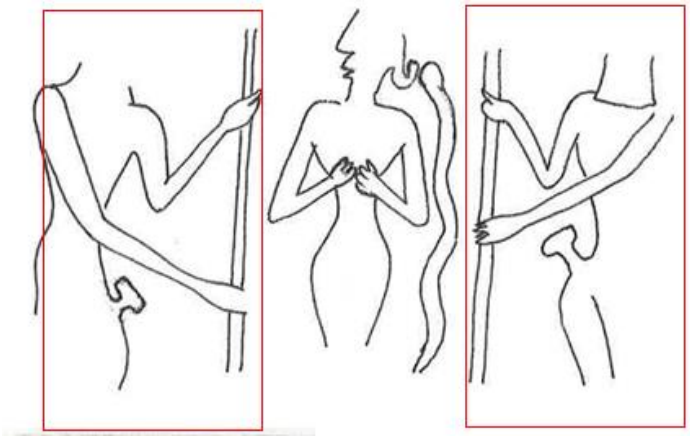

c) Boğa-adam (tip?) (Acemhöyük, silindir mühür baskısı, Özgüç, 1977: 365, Res. 1)

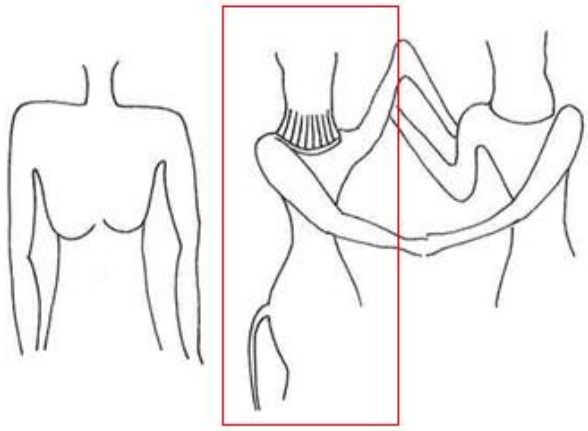
Levha 121

a) Boğa-adamlar (tip?) (Acemhöyük, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2015: 120, Res. 92)

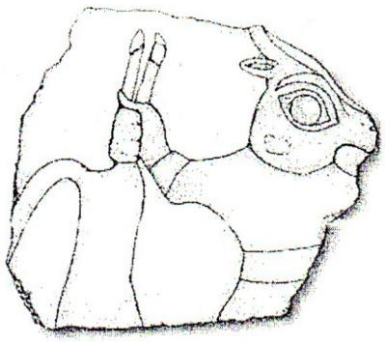

b) Boğa-adamlar (tip?) (Acemhöyük, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2015: 142, Res. 107)

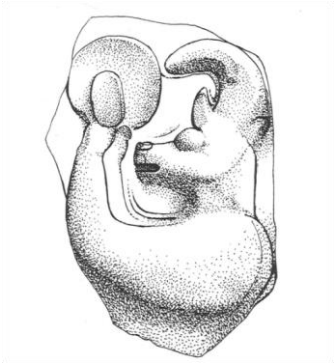

c) Boğa-adam (tip?) (Acemhöyük, silindir mühür baskısı, Özgüç, 2015: 143, Res. 108)

Levha 122

a) Tip: I.A.1. boğa-adam (Eskiyapar'dan ele geçmiş kabartmalı vazo parçasına ait boğa maskeli veya boğa kafalı adam tasviri Sipahi, 2014: 3, Fig. 1a-b)

b) Tip: I.A.1. boğa-adam (Boğazköy'den ele geçmiş kabartmalı vazo parçasına ait boğa maskeli veya boğa kafalı adam tasviri Boehmer, 1983: Taf: IX-25)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Elbistan/Karahöyük'ten ele geçmiş boğa-adam motifli seramik parçası, Boehmer, 1983: 42, Abb: 32)

Levha 123

a) Tip: I.A.1. boğa başlı adamlar (M.Ö. 1400/1300 tarihli Boğazköy kökenli Dresden mührü, Boehmer ve Güterbock, 1987: 57, Abb: 43)

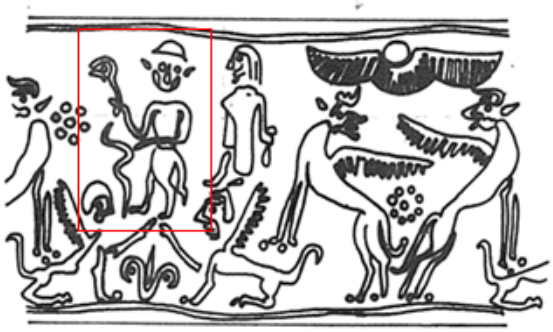

b) Tip: I.A.1. boğa başlı adam (Hitit İmparatorluk dönemi, Boğazköy'den ele geçmiş Hitit pandantifinde üçlü tanrı kompozisyonu, Alp, 1999: 46)

c) Tip: I.A.1. boğa başlı adam (Hitit İmparatorluk dönemi, Ugarit'te bulunmuş Hitit pandantifinde üçlü tanrı kompozisyonu, Schaeffer ve Claude, 1956: 95, Fig. 114)

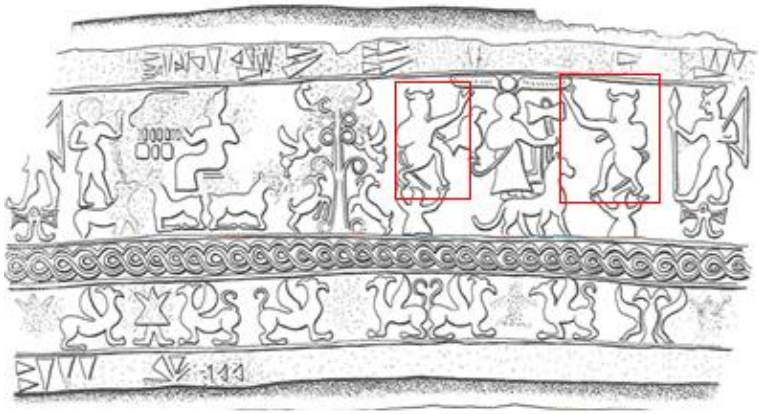
Levha 124

a) Aççana Höyük/Alalakh, silindir mühür baskısı (Collon, 1982a: 116, Fig 105)

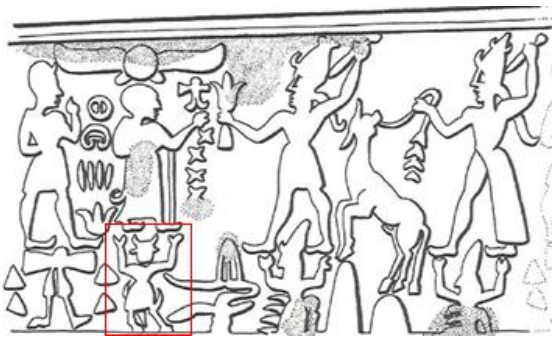

b) Aççana Höyük/Alalakh, silindir mühür baskısı (Collon, 1982a: 118, Fig. 107)

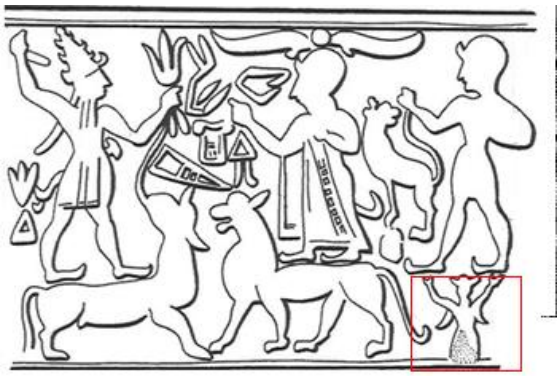

c) Tip: I.B. insan başlı boğalar (Hitit İmparatorluk dönemi, Emar/Tell Meskene, Karkamış kralı Šahurunuwa'nın silindir mühür baskısı, Beyer 2001: 45-A1)

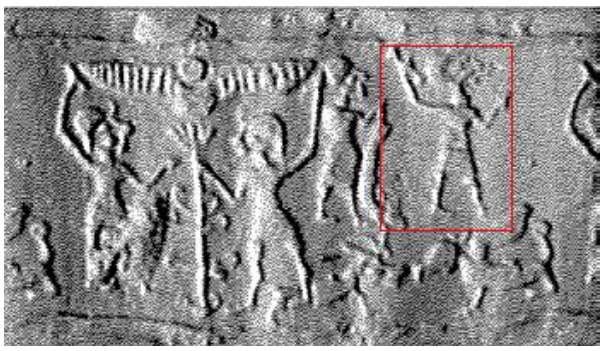
Levha 125

a) Tip: I.B.2. ayakta duran insan başlı boğa (Hitit İmparatorluk dönemi, Emar/Tell Meskene, Prens Hešmu-Tešup'un silindir mühür baskısı, Beyer 2001: 49-A4a)

b) Tip: I.B.2. ayakta duran insan başlı boğa (Hitit İmparatorluk dönemi, Emar/Tell Meskene, Dagan-belu silindir mühür baskısı, Bunnens, 2006: 35)

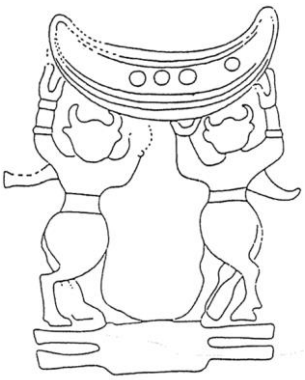

c) Hitit İmparatorluk dönemi, Aççana Höyük/Alalakh, silindir mühür baskısı (Green, 1986: Taf. XIII-65)

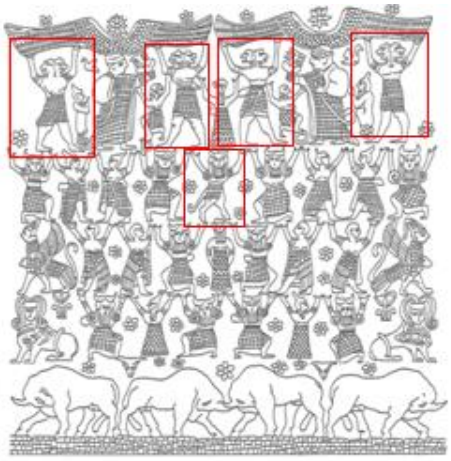
Levha 126

a) Tip: I.B.2. ayakta duran insan başlı boğa (Hitit İmparatorluk dönemi, Ugarit, Karkamış kralı İni-Tešup silindir mührü, Schaeffer ve Claude, 1956: 26, Fig. 34)

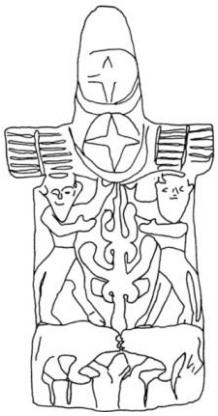

b) Tip: I.B.2. ayakta duran insan başlı boğalar (Hitit İmparatorluk dönemi, Boğazköy/Yazılıkaya'da bulunan 28ve 29 numaralı kabartmalar, Seeher, 2011: 50 Fig 45)

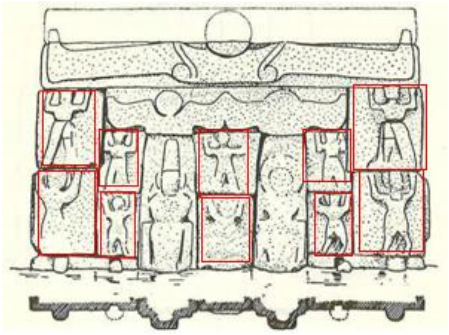

c) Tip: II.A.3. çift aslan başlı adamlar, Tip: I. B. insan başlı boğa, (Hitit İmparatorluk dönemi, Megiddo Fildişi Levhası, Beyer, 2001: 41, Fig. 13)

Levha 127

a) Tip: I.B.2. ayakta duran insan başlı boğalar (Hitit İmparatorluk dönemi, Alacahöyük Tunç Levhası, Akurgal, 1995: Lev. 82)

b) Tip: I.B.2. Ayakta duran insan başlı boğalar, Tip: II. A.1. aslan-adamlar (Hitit İmparatorluk dönemi, Eflatunpınar Anıtı, Erkanal, 1980: 300, Res. 8)

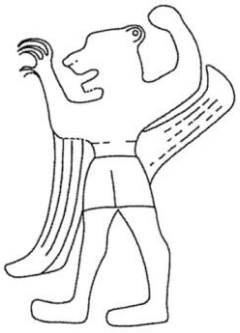

c) Hitit İmparatorluk dönemi, Aççana Höyük/Alalakh, silindir mühür baskısı (Collon, 1982a: 126, Fig 116)

Levha 128

a) Tip: II.A.1. aslan-adam (Hitit İmparatorluk dönemi, Ugarit'te bulunmuş Amanmashu silindir mührü, Schaeffer ve Claude, 1956: 50, Fig. 68)

b) Tip: II.A. 2. kanatlı aslan-adam (Hitit İmparatorluk dönemi, Boğazköy/Yazılıkaya 67 nolu rölyef, Seeher, 2011: 94, Fig 101)

c) Tip: II.A. 2. kanatlı aslan-adam (Hitit İmparatorluk dönemi, Boğazköy/Yazılıkaya 68 nolu rölyef, Seeher, 2011: 94, Fig 102)

Levha 129

a) Tip: II.A.1. aslan-adamlar (Hitit İmparatorluk dönemi, Boğazköy'den ele geçmiş IV. Tuthalia'nın damga mühür baskısı, Neve, 1992: 55)

b) Tip: II.A.1. aslan-adamlar (Hitit İmparatorluk dönemi, İmamkulu Kaya Anıtı, Beyer, 2001: 37, Fig.8; Seheer, 2011: 169)

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar, Tip: II. A.1. aslan-adamlar (Karkamış, Geç Hitit Dönemi, orthostat, Orthmann, 1971: E/9)

Levha 130

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Karkamış, Geç Hitit Dönemi, orthostat, Orthmann, 1971: Aa3)

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Karkamış, Geç Hitit Dönemi, orthostat, Orthmann, 1971: K/13)

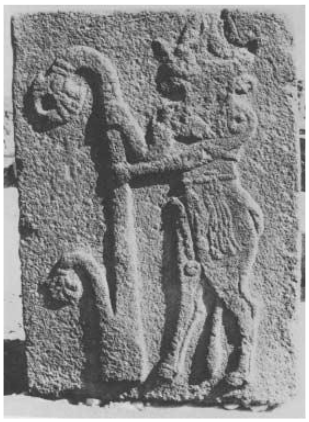

c) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Karkamış, Geç Hitit Dönemi, orthostat, Orthmann, 1971: K/17)

Levha 131

a) Tip: I.A.3.a. boğa-adamlar (Karkamış, Geç Hitit Dönemi, orthostat, Orthmann, 1971: K/30a)

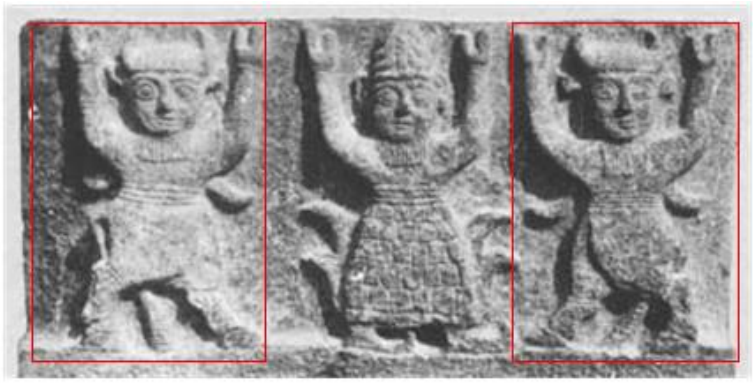

b) Tip: I.A.3.a. boğa-adam (Karkamış, Geç Hitit Dönemi, orthostat, Orthmann, 1971: K/24)

c) Tip: I.A.4. boğa-adamlar (Karatepe, Geç Hitit Dönemi orthostat, Orthmann, 1971: B/20)

Levha 132

a) Ain Dara, Geç Hitit Dönemi orthostatındaki insan başlı boğalar (Orthmann, 1971: D/1)

b) Tip: II. A.1. aslan-adamlar (Malatya Arslantepe Geç Hitit Dönemi orthostat, Orthmann, 1971: C/3)

c) Tip: II.A.1. aslan-adam (Karkamış, Geç Hitit Dönemi orthostat, Orthmann, 1971: H/3)

Levha 133

a) Tip: II.A.1. aslan-adam (Zincirli, Geç Hitit Dönemi orthostat, Orthmann, 1971: B/25)

b) Tip: II.A.1. aslan-adam (Zincirli, Geç Hitit Dönemi orthostat, Orthmann, 1971: B/12)

c) Ain Dara, Geç Hitit Dönemi orthostatı üzerinde kanatlı aslan-adam (Orthmann, 1971: D/6)

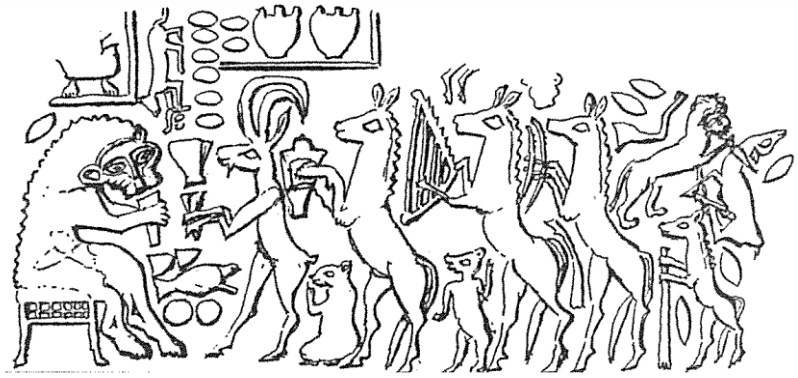
Levha 134

a) Tell Halaf, Geç Hitit Dönemi orthostatı üzerinde boğa-adamlar (Akurgal, 1995: Res. 130c)

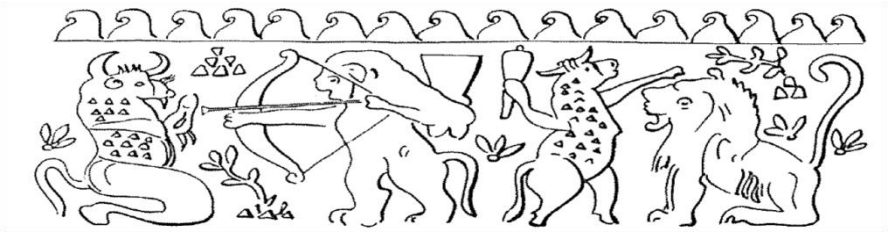

b) Tell Halaf, Geç Hitit Dönemi orthostatndaki çift aslan başlı adam (Green, 1986: 195, Taf XV-70)

c) İnsan davranışlı/duruşlu aslan (Ur, Proto Elam dönemine ait bir silindir mühür Mayer-Opificius, 2006: 56, Fig. 99)

Levha 135

a) İnsan davranışlı aslan ve boğalar (Proto-Elam Dönemi, Amiet, 1980: Pl. 38/591; Mayer-Opificius, 2006: 56, Fig. 100)

b) Susa kökenli gümüşten kap tutan, diz çökmüş boğa heykeli (Metropolitan Museum, 2017a)

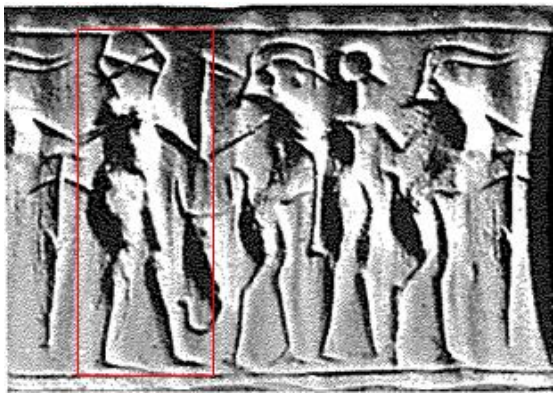

c) Ur Kral Mezarlığı'ndan ele geçmiş, M.Ö. 3. Bin yıla tarihlen bir lir üzerinde, boğalarla mücadele eden Gılgameş tasviri (Parrot, 1961: 252, Fig. 318)

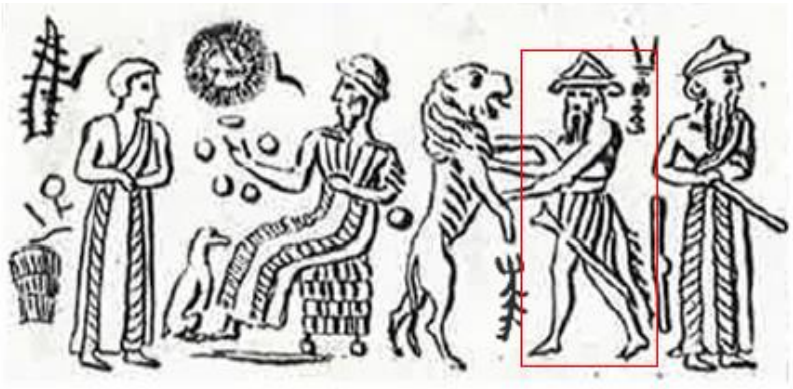
Levha 136

a) Ur'dan ele geçmiş, M.Ö. 18. Yüzyıla tarihlenen, terrakotadan bir levha üzerinde, elindeki kaptan sular taşan kahraman (Reade, 2000: 81, Fig. 81)

b) British Museum'da bulunan Erken Hanedanlık dönemi silindir mühür üzerinde keçiyle mücadele eden boğa-adam (Wiseman, 1962: 18, Pls. 15-d)

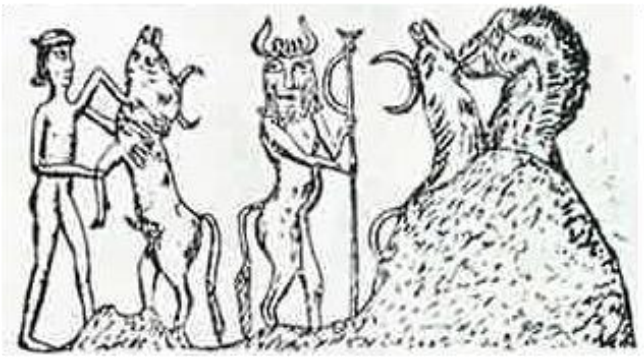

c) British Museum'da bulunan Eski Babil dönemi silindir mühür üzerinde, aslanla mücadele eden boğa-adam (Collon, 1986: 73, Pls. VIII-57)

Levha 137

a) Tip: I.A.3.a. kanatlı boğa-adam (Urartu Dönemi Van Toprakkale, Merhav, 1991: 50-51, Res. 10a-b)

b) Akkad dönemine ait bir silindir mühür üzerinde âlem tutan boğa-adam (Boehmer, 1965:153,Taf. X/110)

c) Australian Collections'a ait M.Ö. 2650-2550 yıllarına tarihlenen Mezopotamya kökenli bir silindir mühürde, balık ve asa tutan boğa-adam (Merrillees, 2015: 52-53)

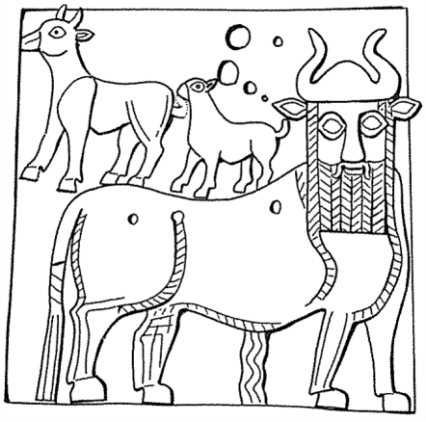
Levha 138

a) Ebla kentinde bulunmuş Eski Babil dönemine ait stel üzerindeki oturan insan başlı (yüzlü) boğa tasviri (Roaf, 1996: 87)

b) Lagaş kralı Gudea dönemine ait taştan insan başlı (yüzlü) boğa heykeli (Strommenger, 1962: 33, Pl. 145; Roaf, 1996: 90-91)

c) Ebla'da bulunmuş Eski Babil dönemine ait stel üzerindeki insan başlı boğa heykeli (Rittig, 1993-97: 62, Abb. 2)

Levha 139

a) Geç Assur dönemi orthostat üzerindeki Lamassu figürü (Sevin, 2010: 29, Res. 21)

b) British Museum'da bulunan Eski Babil dönemine ait bir silindir mühür üzerinde, oturan tanrının ayakları altındaki insan başlı boğa (Collon, 1986: 81, Pls. X-96)

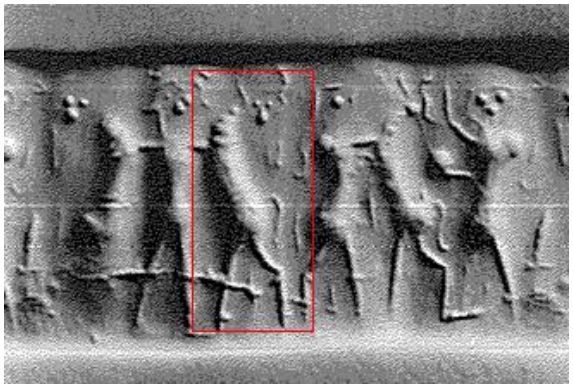

c) British Museum'da bulunan Eski Babil dönemine ait bir silindir mühür üzerinde, Güneş tanrısının ayakları altındaki insan başlı boğa (Collon, 1986: 153, Pls. 376)

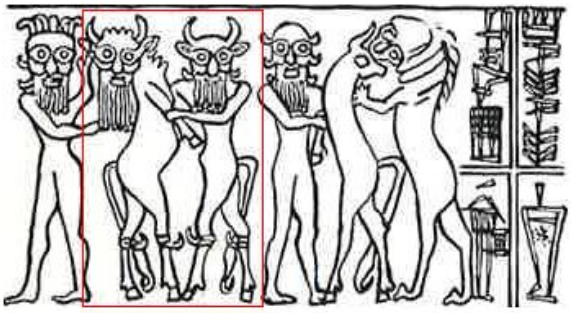
Levha 140

a) British Museum'da bulunan Eski Babil dönemine ait bir silindir mühür üzerinde, oturan tanrının ayakları altında yatan iki insan başlı boğa (Collon, 1986: Pls. XXVIII-378)

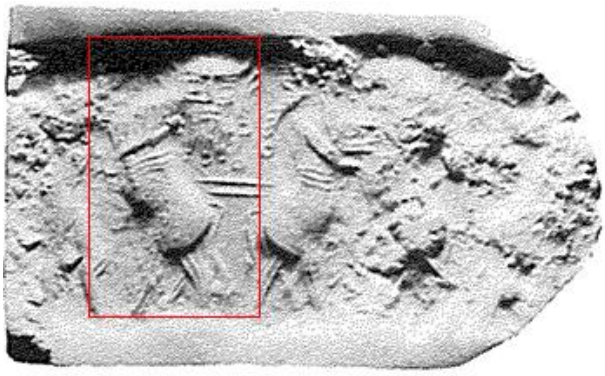

b) Marcopoli koleksiyonundaki bir silindir mühür üzerinde antilopla mücadele eden kuşarikku (Teissier, 1984: Cat. 126, No. 58)

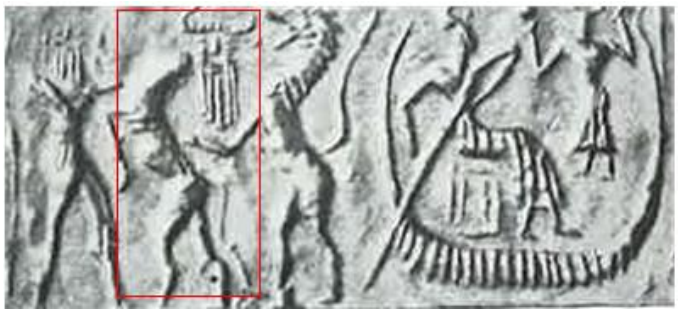

c) Akkad dönemi bir mühürde boğa-adam ve kahramanla mücadele eden kuşarikku (Boehmer, 1965: Taf II-10a)

Levha 141

a) Diyala Bölgesine ait Akkad dönemine tarihlenen Danish Collections'da yer alan silindir mühür üzerinde, kahramanla mücadele eden kuşarikku (Moller, 1992: 40, No. 65)

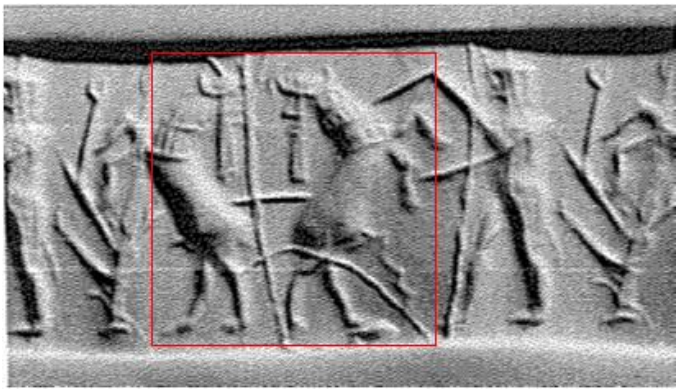

b) Akkad dönemine tarihlenen bir silindir mühürde aslanla ve kahramanla savaşan kuşarikku kuşarikku (Boehmer, 1965: VII-67)

c) Akkad dönemine tarihlenen bir silindir mühür üzerinde heraldik kuşarikku çifti (Boehmer, 1965: Taf. IX-94)

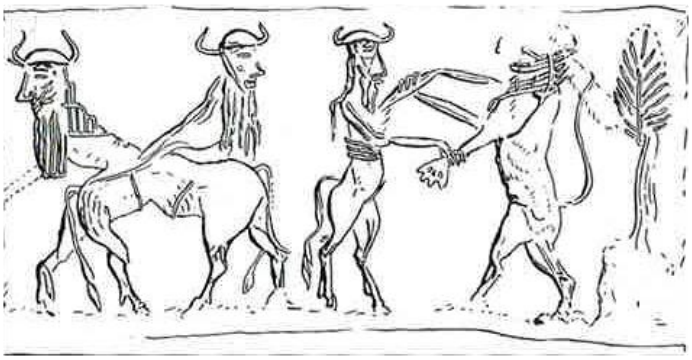
Levha 142

a) Akkad dönemine tarihlenen bir silindir mühür üzerinde heraldik kuşarikku çifti (Teissier, 1984: Cat, 130, No. 77)

b) Ur, Akkad dönemi silindir mühür üzerinde heraldik kuşarikku çifti (Boehmer, 1965: Taf. XIV-156)

c) Akkad dönemine ait bir silindir mühür üzerinde, heraldik kuşarikku çifti (Boehmer, 1965: Taf. XIII-148)

Levha 143

a) Akkad dönemine ait bir silindir mühür üzerinde, heraldik kuşarikku çifti (Boehmer, 1965: Taf. X-113)

b) British Museum'da bulunan Eski Babil Dönemine ait silindir mühür üzerinde boğa boynuzlu ve kulaklı insan başı (Collon, 1986: 92, Pls. XII-122)

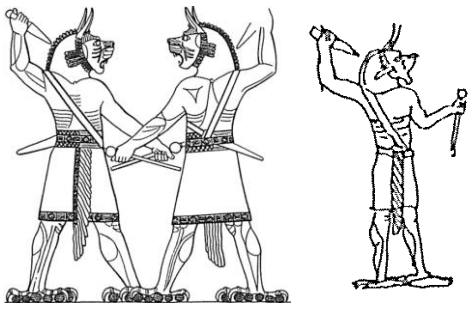

c) Susa'dan ele geçmiş Proto Elam dönemine ait aslan figürü (Amiet, 1966: 105; Amiet, 1980: 108, Pl. 37, No. 579)

Levha 144

a) Museum Ulm'da sergilenen, G.Ö 35-40.000 bin yılları arasına tarihlenen fildişinden aslan-adam heykelciği (Ulm Müzesi, 2018)

b) Aslan-ifrit/demon (*u_4-gal/ugallu*) tasviri (Braun ve Holzinger, 1987-90: 101; Green, 1993-1997: 251)

c) Aslan-humanoid (*ur-idim/ur(i)dimmu*) tasviri (Green, 1993-1997: 250)

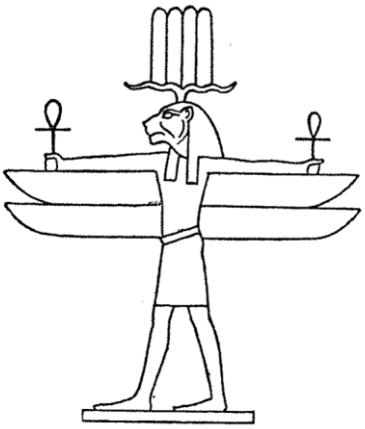
Levha 145

a) Aslan-sentör (aslan-adam) (*ur-mah-lú-u*$_{18}$*-lu/urmahlull*) tasviri (Green, 1993-1997: 243)

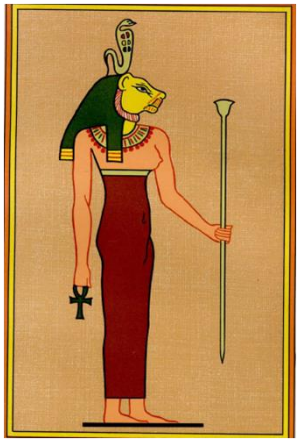

b) Lion-garbed figure' tasviri (aslan köstümlü veya postlu) (Green, 1993-1997: 251)

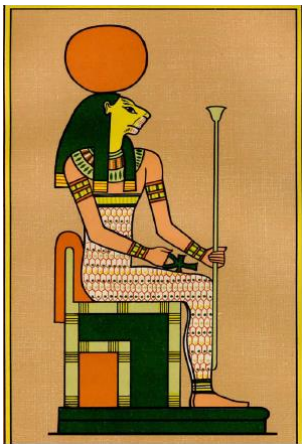

c) Mısır sanatındaki aslan başlı, insan gövdeli tanrı tasviri (Budge, 1904a: 296)

Levha 146

a) Mısır sanatındaki aslan başlı tanrıça Bast (Budge, 1904b: 444-446)

b) Mısır sanatındaki aslan başlı tanrıça Sekhet (Budge, 1904b: 514)